

HOLOGRAFSKI SVEMIR

ČUDESNA NOVA TEORIJA STVARNOSTI KOJA OBJAŠNJAVA:
NAJNOVIJA OTKRIĆA FIZIKE PARANORMALNE SPOSOBNOSTI UMA
NERIJEŠENE ZAGONETKE UMA I TIJELA

MICHAEL TALBOT

HOLOGRAFSKI SVEMIR

MICHAEL TALBOT

Postoje dokazi koji ukazuju na to sa su naš svijet i svi u njemu - od snježnih pahuljica do stabala javora, zvijezda padalica i elektrona u vrtnji - samo slike nalik duhu. Projekcija iz razine stvarnosti koja je u toj mjeri izvan naše da je doslovno izvan i prostora i vremena. Glavni arhitekti ove zapanjujuće zamisli među najeminentnijim su svjetskim misliocima: fizičar sa Sveučilišta u Londonu **David Bohm**, Einsteinov štićenik i jedan od najpoštovanijih svjetskih kvantnih fizičara; i **Karl Pribram**, neuropsiholog sa sveučilišta Stanford, i autor klasičnog neuropsihološkog udžbenika *languages of the brain* (jezici mozga).

Kod holografskog modela najviše zapanjuje to što je odjednom dao smisao širokom spektru pojava koje su toliko neshvatljive da ih se u pravilu svrstavalo izvan područja znanstvenog razumijevanja.

Te pojave obuhvaćaju telepatiju, vidovitost, mistične osjećaje jedinstva sa svemirom pa čak i psihokinezu, odnosno sposobnost uma da pomiče fizičke predmete a da ih nitko ne dodiruje.

I doista, stalno rastućem broju znanstvenika koji su prigrlili holografski model brzo je postalo očigledno da je taj novi model pomogao objasniti praktički sva paranormalna mistična iskustva, te je u zadnjih 5 - 6 godina nastavio nadahnjivati istraživače, i objašnjavati do sada neobjašnjivo.

EQ

MICHAEL TALBOT

HOLOGRAFSKI SVEMIR

Michael Talbot rođen je 1953. godine u Grand Rapidsu u Michiganu. Autor je knjiga *Mysticism and the New Physics* (Misticizam i nova fizika), *Beyond the Quantum* (S one strane kvanta) i *Your Past Lives: A Reincarnation Handbook* (Vaši prošli životi - Priručnik za reinkarnaciju), kao i tri romana.

Nove činjenice imaju do te mjere dalekosežnu važnost da bi mogle pokrenuti revoluciju u našem razumijevanju ljudske psihe, psihopatologije i terapijskih procesa. Neka zapažanja svojom važnošću nadilaze okvire psihologije i psihijatrije te predstavljaju ozbiljan izazov sadašnjoj njutnovsko-kartezijanskoj paradigmi zapadne znanosti, budući da bi mogla drastično promijeniti naše predodžbe o ljudskoj prirodi, kulturi, povijesti, pa i stvarnosti.

- Dr. Stanislav Grof o holografskim fenomenima
u *The Adventure of Self-Discovery*

Sadržaj

Uvod	5
------	---

PRVI DIO: ČUDESAN POGLED NA STVARNOST

1 Mozak kao hologram	13
2 Svemir kao hologram	35

DRUGI DIO: UM I TIJELO

3 Holografski model i psihologija	58
4 Ja pjevam holografsko tijelo	81
5 Pregršt čuda	118
6 Holografski vid	160

TREĆI DIO: PROSTOR I VRIJEME

7 Vrijeme izvan uma	191
8 Putovanje kroz superhologram	224
9 Povratak u doba snivanja	281

Uvod

U filmu *Ratovi zvijezda* avantura Lukea Skywalkera započinje kada iz robota R2D2-a izađe zraka svjetlosti i projicira minijaturnu trodimenzionalnu sliku princeze Leije. Luke, skamenjen od čuda, gleda dok skulptura svjetlosti nalik duhu moli nekoga po imenu Obi-wan Kenobi da joj dođe u pomoć. Slika predstavlja *hologram*, trodimenzionalni prikaz napravljen pomoću lasera, a tehnološka magija potrebna da se izrade takve slike izvanredna je. Međutim, ono što još više začuđuje jest činjenica da neki znanstvenici počinju vjerovati kako je i sam svemir neka vrsta divovskog holograma, sjajno detaljizirana iluzija, ni manje *ni više stvarna od slike princeze Leije koja navodi Lukea na njegovu potragu.*

Drugim riječima, postoje dokazi koji ukazuju na to da su naš svijet i sve u njemu - od snježnih pahuljica do stabala javora, zvijezda padalica i elektrona u vrtnji - također samo slike nalik duhu, projekcija iz razine stvarnosti koja je u toj mjeri izvan naše da je doslovno izvan i prostora i vremena.

Glavni arhitekti ove zapanjujuće zamisli među najjeminentnijim su svjetskim misliocima: fizičar sa Sveučilišta u Londonu, David Bohm, Einsteinov štićenik i jedan od najpoštovanijih svjetskih kvantnih fizičara; i Karl Pribram, neuropsiholog sa Sveučilišta Stanford, i autor klasičnog neuropsihološkog udžbenika *Languages of the Brain* (Jezici mozga). Začudo, Bohm i Pribram do svojih su zaključaka došli neovisno jedan od drugoga, radeći u dva vrlo različita smjera. Bohm se u holografsku prirodu svijeta uvjerio tek nakon godina nezadovoljstva zbog nemoći standardnih teorija da objasne sve pojave u kvantnoj fizici, dok je Pribrama uvjerio neuspjeh standardnih teorija mozga u objašnjavanju različitih neuropsiholoških zagonetki.

Međutim, nakon što su došli do svojih stajališta, Bohm i Pribram ubrzo su uvidjeli da holografski model objašnjava i brojne druge misterije, uključujući i očiglednu nemogućnost bilo koje teorije, bez obzira koliko opsežne, da na bilo koji način razjasni sve pojave u prirodi; sposobnost pojedinaca koji čuju samo na jedno uho da odrede smjer iz kojega dolazi zvuk: našu sposobnost da prepoznamo lice čovjeka koga nismo vidjeli dugi niz godina, čak i ako se dotična osoba u međuvremenu bitno promijenila.

Pa ipak, kod holografskog modela najviše zapanjuje to što je odjednom dao smisao širokom spektru pojava koje su toliko neshvatljive da ih se u pravilu svrstavalo izvan područja znanstvenog razumijevanja. Te pojave obuhvaćaju telepatiju, vidovitost, mistične osjećaje jedinstva sa svemirom pa čak i psihokinezu, odnosno sposobnost uma da pomiče fizičke predmete a da ih nitko ne dodiruje.

I doista, stalno rastućem broju znanstvenika koji su prigrlili holografski model brzo je postalo očigledno da je taj novi model pomogao objasniti praktički sva paranormalna, mistična iskustva, te je u posljednjih pet šest godina nastavio nadahnjivati istraživače i osvjetljavati sve veći broj ranije neobjašnjivih pojava. Evo nekoliko primjera:

- 1980. godine psiholog Kenneth Ring sa Sveučilišta Connecticut ustvrdio je da bi se iskustva tik do smrti mogla objasniti holografskim modelom. **Ring, koji je predsjednik Međunarodnog udruženja za istraživanja iskustava tik do smrti, smatra da takva iskustva, kao i sama smrt, u stvari nisu ništa drugo od prebacivanja svijesti osobe s jedne razine holograma stvarnosti na drugu.**

- 1985. godine dr. Stanislav Grof - voditelj psihijatrijskih istraživanja u Centru za psihijatrijske studije u Marylandu, i profesor asistent na Medicinskom fakultetu Johns Hopkins - objavio je knjigu u kojoj je iznio zaključak da su postojeći neurofiziološki modeli mozga neprikladni, te da samo holografski model može pružiti objašnjenja za pojave kao što su arhetipska iskustva, susreti s kolektivnim nesvjesnim i druge neobične pojave koje se javljaju u promijenjenim stanjima svijesti.

- 1987. godine na godišnjem susretu Udruženja za proučavanje snova održanom u Washingtonu D. C. fizičar Fred Alan Wolf održao je govor u kojem je ustvrdio da holografski model objaš-

njava svjesne snove (engl. *lucid dreams* - neobično živi snovi u kojima sanjač shvaća da je budan). **Wolf vjeruje da takvi snovi, u stvari, predstavljaju posjete paralelnim stvarnostima**, te da će nam holografski model u konačnici dopustiti razvitak "fizike svijesti" koja će nam omogućiti sveobuhvatnija istraživanja tih razina postojanja na drugim dimenzijama.

- 1987. godine dr. F. David Peat, fizičar sa Sveučilišta Queen's u Kanadi, u svojoj knjizi pod naslovom *Sinkronicitet - most između materije i uma* iznio je da se sinkroniciteti (podudaranja koja su toliko neobična i toliko psihološki smisljena da se čini kako nisu rezultat pukog slučaja) mogu objasniti holografskim modelom. Peat smatra da su takve podudarnosti u stvari "pukotine u strukturi stvarnosti". Otkrivaju da su naši misaoni procesi mnogo povezaniji s fizičkim svijetom nego što se to dosad mislilo.

To su tek neke od izazovnih ideja koje ćemo istražiti u ovoj knjizi. Mnoge od njih krajnje su kontroverzne. Štoviše, sam holografski model je iznimno kontroverzan, i ni u kom slučaju prihvaćen od znanstvene većine. Usprkos tome, kao što ćemo vidjeti, brojni značajni i impresivni mislioci podržavaju ga, i smatraju da bi mogao predstavljati najtočniju sliku stvarnosti koju smo dosada imali,

Holografski model dobio je i prilično dramatičnu eksperimentalnu potporu. Brojna istraživanja u neurofiziologiji potvrdila su razna Pribramova predviđanja o holografskoj prirodi sjećanja i percepcije. Slično tome, 1982. godine istraživački je tim na čelu s fizičarom Alainom Aspectom na Institutu teorijske i primijenjene optike u Parizu izveo prekretnički pokus koji je pokazao da mreža subatomske čestice koje tvore naš fizički svijet - samo tkivo stvarnosti - posjeduje ono za što se čini da je nepobitno «holografsko» svojstvo. I o tim će otkrićima biti riječi u ovoj knjizi.

Osim eksperimentalnih dokaza, još neke stvari daju težinu holografskoj hipotezi. Vjerojatno su u ovoj priči najvažniju ulogu odigrali karakter i postignuća dvojice znanstvenika koji su začetnici ove ideje. Na početku svojih karijera, dok u mislima još nisu imali čak ni naznake holografskog modela, obojica su nagomilali uspjehe koji bi većinu istraživača naveli da ostatak svojih akademskih života provedu na njihovim lovorikama.

Četrdesetih godina dvadesetog stoljeća Pribram je napravio pionirski rad o limbičkom sustavu, području mozga koje je povezano s osjećajima i ponašanjem. Bohmov rad na području fizike plazmi pedesetih godina također se smatrao prekretnicom.

No, vjerojatno je još značajnije to što se svaki od dvojice znanstvenika istaknuo na jedan drugi način - način koji si čak i najobrazovaniji muškarci i žene tek rijetko mogu pripisati, stoga što se ne mjeri pukom inteligencijom, ali ni talentom. Mjeri se hrabrošću, silnom odlučnošću potrebnom da se čovjek zauzme za vlastita uvjerenja čak i pred nadmoćnom opozicijom. Na poslijediplomskom studiju Bohm je svoj doktorski rad napravio s Roberlom Oppenheimerom. Kasnije, 1951. godine, kada je Oppenheimer došao pod opasnu istragu Odbora za protuameričke djelatnosti senatora Josepha McCarthyja, Bohm je odbio svjedočiti protiv njega kada su ga pozvali da to učini. Posljedica takve njegove odluke bio je otkaz na Princetonu, i nakon toga nikada više nije poučavao u Sjedinjenim Državama, te se prvo preselio u Brazil, a zatim u London.

Na samom početku svoje karijere Pribram se suočio sa sličnim ispitom karaktera. Godine 1935. portugalski je neurolog po imenu Egas Moniz smislio nešto za što je vjerovao da je savršen način za liječenje mentalnih bolesti. Otkrio je da se kirurškim bušenjem lubanje i odsijećanjem prefrontalnog korteksa od ostatka mozga i najnemirniji pacijenti mogu učiniti poslušnima. Postupak je nazvao *prefrontalna lobotomija*, a do kraja četrdesetih godina dvadesetog stoljeća to je postao tako popularan medicinski zahvat da je Monizu dodijeljena Nobelova nagrada. Tijekom pedesetih popularnost ovog postupka i dalje je trajala, i on je, slično kao i McCarthyjeva saslušanja, postao oruđe za satiranje kulturno nepoželjnih. Primjena ovog zahvata u tu svrhu postala je toliko općeprihvaćena da je kirurg Walter Freeman, najgorljiviji zagovornik tog postupka u Sjedinjenim Državama, besramno napisao da lobotomija iz "izroda društva, šizofrenika, homoseksualaca i radikala pravi dobre američke građane".

U to je vrijeme Pribram stupio na medicinsku scenu. Međutim, za razliku od brojnih svojih kolega, Pribram je osjećao da je pogrešno na tako bezobziran način manipulirati mozgovima ljudi. Uvjerenja su mu bila dovoljno čvrsta da se kao mladi neurokirurg u floridskom Jacksonvilleu suprotstavio prihvaćenim medicinskim gledištima, i jednoga dana odbio dopustiti da se na odjelu, čiji je rad osobno nadgledao, vrše lobotomije. I kasnije je, na Yaleu, ostao pri svojem kontroverznom stavu tako da su ga njegovi, tada radikalni, pogledi gotovo stajali zaposlenja.

Bohmovu i Pribramovu predanost da se zauzmu za ono u što vjeruju, bez obzira na posljedice, lako je prepoznati i kada se govori o holografskom modelu. Kao što će se vidjeti, činjenica da su svoj bespriječan ugled stavili na kocku time što su stali iza tako kontroverzne ideje, nije najlakši put kojim su mogli krenuti. Kako njihova hrabrost, tako i vizija koju su dokazali u prošlosti, pružaju dodatnu težinu holografskoj ideji.

Posljednji dokaz koji ide u prilog holografskom modelu same su paranormalne pojave. To nije nevažno, budući da je u zadnjih nekoliko desetljeća prikupljena značajna količina dokaza koji ukazuju na to da je naše trenutno razumijevanje znanosti - čvrsta i dostatna slika svijeta koju smo usvojili na satovima fizike u srednjoj školi - pogrešna. Kako se ta otkrića ne mogu objasniti nikakvim standardnim znanstvenim modelom, znanost ih je uglavnom ignorirala. Međutim, količina dokaza dosegla je točku kada to više nije održiva situacija.

Evo samo jednog primjera: godine 1987. fizičar Robert Jahn i psihologinja Brenda Dunne, oboje sa Sveučilišta Princeton, objavili su da su nakon jednog desetljeća rigoroznog eksperimentiranja u svojem Princetonskom laboratoriju za istraživanje tehničkih anomalija prikupili nedvosmislene dokaze o tome da um može vanosjetilno međudjelovati s fizičkom stvarnošću. Konkretno, Jahn i Dunne su otkrili da ljudska bića samom mentalnom usredotočenošću mogu utjecati na način funkcioniranja određenih strojeva. To je zapanjujuće otkriće, i zasigurno ga nije moguće uklopiti u okvire naše standardne slike stvarnosti.

Međutim, može ga se objasniti holografskim modelom. Suprotno tome, budući da se paranormalne pojave ne mogu objasniti našim trenutnim znanstvenim shvaćanjima, one zahtijevaju novi način promatranja svemira, ali i novu znanstvenu paradigmu. Osim što će se baviti načinom na koji holografski model može objasniti paranormalno, ova će knjiga ispitati i kako sve brojniji dokazi u prilog paranormalnog zauzvrat, u stvari, čine nužnim postojanje takvog modela.

Činjenica da se paranormalno ne može objasniti aktualnim znanstvenim pogledom na svijet tek je jedan od razloga što ono ostaje u velikoj mjeri kontroverzno. Drugi je razlog da je paranormalno djelovanje često vrlo teško točno odrediti u laboratoriju što je mnoge znanstvenike navelo na zaključak da ono stoga ne postoji. Ovu očiglednu neuhvatljivost također ćemo razmotriti u knjizi.

još jedan, vrlo važan razlog leži u činjenici da znanost, suprotno onome što su mnogi od nas skloni vjerovati, nije bez predrasuda. Prvi

puta sam se u to uvjerio prije mnogo godina, kada sam jednog poznatog fizičara upitao što misli o određenom parapsihološkom pokusu. Fizičar (koji je bio poznat kao skeptik kada se govori o paranormalnim pojavama) pogledao me, i s neupitnim autoritetom odgovorio da rezultati "ne otkrivaju dokaze ama baš nikakvog paranormalnog djelovanja." U tom trenutku još nisam vidio rezultate, no budući da sam poštovao fizičarevu inteligenciju i ugled, bez dvojbe sam prihvatio njegovu prosudbu. Kada sam kasnije sam ispitao rezultate, bio sam zapanjen otkrićem da je pokus dao vrlo očigledne dokaze paranormalne sposobnosti. Tada sam shvatio da čak i vrlo poznati fizičari mogu imati predrasude i manjak razumijevanja.

Na nesreću, takva se situacija često susreće u istraživanjima paranormalnog. U nedavno objavljenom članku u časopisu *American Psychologist* Irvin L. Child, psiholog sa Yalea, istražio je na koji se način znanstveni establišment odnosi prema dobro poznatim istraživanjima snova i vanosjetilne percepcije, provedenima u Medicinskom centru Maimonides (Maimonides Medical Center) u Brooklynu, New York.

Unatoč čvrstim dokazima u prilog vanosjetilnoj percepciji dobivenima u tim pokusima, Child je otkrio da je znanstvena zajednica gotovo u potpunosti ignorirala njihov rad. Još više uznemiruje činjenica što je u svega nekoliko znanstvenih časopisa koji su se udostojali objaviti komentare pokusa otkrio da su istraživanja tako "grubo iskrivljena" da je njihova važnost u cijelosti umanjena.

Kako je to moguće? Razlog treba potražiti u činjenici da znanost nije uvijek onoliko objektivna koliko bismo željeli vjerovati. Na znanstvenike gledamo s prilično strahopoštovanjem, i kada nam nešto kažu, uvjereni smo da to mora biti istina. Zaboravljamo da su i oni samo ljudi, te da su, nažalost, podložni istim vjerskim, filozofskim i kulturnim predrasudama kao i svi drugi zato što - kako će ova knjiga pokazati - postoji mnoštvo dokaza da svemir obuhvaća mnogo više od onoga što današnji pogled na svijet dopušta.

Međutim, zbog čega se znanost toliko opire upravo paranormalnom? To je teže pitanje. Komentirajući otpor koji je doživio, usmjeren prema njegovim neortodoksnim pogledima na zdravlje, kirurg dr. Bernie S. Siegel sa Yalea, autor bestselera *Love, Medicine, and Miracles* (Ljubav, medicina i čuda), tvrdi da je razlog tome **ovisnost ljudi o vlastitim mišljenjima**. Siegel zaključuje da se zbog loga čovjek ponaša kao ovisnik kada mu pokušate promijeniti mišljenje.

Čini se da u Siegelovoj primjedbi ima mnogo istine, i da je to vjerojatno razlog što je vrlo velik broj najvećih civilizacijskih uvida i dostignuća u početku bio dočekan s tako strastvenim poricanjem. Mi *jesmo* ovisni o svojim mišljenjima, i mi se *zaista* ponašamo kao ovisnici kada nas nešto želi otrgnuti od opijuma vlastitih dogmi. A budući da je zapadna znanost nekoliko stoljeća posvetila poricanju paranormalnog, teško da će se olako odreći svoje ovisnosti.

Osobno sam imao sreće. Oduvijek sam znao da je svijet, više nego što se općenito prihvaća. Odrastao sam u obitelji medija, i od rane sam dobi iz prve ruke svjedočio mnogim pojavama o kojima će biti govora u ovoj knjizi. Povremeno, kada će to biti doprinos temi o kojoj se raspravlja, obratit ću se na neko od vlastitih iskustava. Iako ih se može promatrati isključivo kao na anegdotalni dokaz, meni su pružila najuvjerljivije dokaze da živimo u svijetu koji tek pokušavamo pojmiti, te ih stoga uključujem, zbog uvida koji nude.

Konačno, budući da je holografski koncept još uvijek uvelike ideja u nastajanju, i mozaik vrlo različitih točki gledišta i dokaza, neki su vodili rasprave o tome da ga se ne treba nazivati modelom ili teorijom sve dok se te, prilično različite točke gledišta ne uklope u jedinstvenu teoriju. Kao rezultat toga, neki istraživači svoje ideje nazivaju *holograf-ska paradigma*, dok drugi preferiraju *holografsku analogiju*, *holografsku metaforu*, i tako dalje. U ovoj sam knjizi radi raznolikosti koristio sve te izraze, uključujući *holografski model* i *holografsku teoriju*, no nemojte misliti da time impliciram da je holografaska ideja dosegla status modela ili teorije u najstrožem značenju ovih izraza.

Također, važno je napomenuti da, premda su Bohm i Pribram začetnici holografске ideje, oni se ne slažu sa svim gledištima i zaključcima iznesem u ovoj knjizi. Ovo je, naime, knjiga koja se ne bavi isključivo Bohmovim i Pribramovim teorijama, nego i zamislama i zaključcima brojnih drugih istraživača na koje je holografaska ideja utjecala, ali koji su je tumačili na vlastite, ponekad kontraverzne načine.

U knjizi se razmatraju i različite ideje kvantne fizike - grane fizike koja proučava subatomske čestice (elektrone, protone, i tako dalje). Budući da sam o ovoj temi i ranije pisao, svjestan sam da su mnogi ljudi prestrašeni pojmom *kvantna fizika*, i da se boje da neće razumjeti njezine koncepte. Iskustvo me poučilo da čak i oni koji ne znaju matematiku mogu razumjeti vrste ideja iz fizike kojih se dotičem u ovoj knjizi. Nije vam potrebno čak ni znanstveno zaleđe. Ako slučajno bacite pogled na neku stranicu i nađete na znanstveni izraz koji ne poznajete, dovoljan

vam je otvoreni um. Broj takvih izraza sveo sam na minimum, a na mjestima gdje ih je potrebno upotrijebiti, uvijek ih objašnjavam prije no što nastavim s tekstom.

Neka vas, stoga, ne bude strah. Vjerujem da ćete, jednom kada prevladate svoj "strah od vode", otkriti da u neobičnim i fascinantnim zamislama kvantne fizike plivate bolje no što ste mislili. Vjerujem da ćete otkriti i da bi promišljanje o nekima od ovih zamisli moglo čak promijeniti vaš pogled na svijet. S tom skromnom željom nudim vam ovu knjigu.

PRVI DIO

ČUDESAN NOVI POGLED NA STVARNOST

Sagledajte istinu kao malo dijete i pripremite se odreći svih unaprijed donesenih zaključaka, ponizno poći kamo god i do kojih god granica vas priroda odvede. U suprotnom nećete naučiti ništa.

-T.H.Huxley

Mozak kao Hologram

Ne radi se o tome da je svijet pojavnosti pogrešan; ne radi se o tome da tamo vani, na jednoj razini stvarnosti ne postoje predmeti. Radi se o tome da ako prođete kroz svemir i pogledate ga kroz prizmu holografskog modela, stižete do drukčijeg pogleda, drukčije stvarnosti. A ta druga stvarnost može objasniti stvari koje su do sada bile znanstveno neobjašnjive: paronormalne pojave, sinkronicitete, očigledno značajna podudaranja događaja.

— Karl Pribram

u intervjuu za *Psychology Today*

Zagonetka koja je u samom početku navela Pribrama na put prema formulaciji svojeg holografskog modela bilo je pitanje kako i gdje je u mozgu pohranjeno sjećanje. Ranih četrdesetih godina dvadesetog stoljeća, kada ga je počela zaokupljati ova tajna, općenito se smatralo da su sjećanja smještena u mozgu. Prevladavalo je uvjerenje da je svako sjećanje koje osoba ima, kao što su sjećanja vašeg zadnjeg susreta s bakom, ili sjećanje mirisa gardenije koju ste pomirisali kada ste imali šesnaest godina, smješteno negdje u stanicama mozga. Takvi tragovi sjećanja nazvani su *engrami* i premda nitko nije znao od čega je engram napravljen - je li to neuron ili možda čak posebna vrsta molekule - većina znanstvenika bila je uvjerenja kako je samo pitanje vremena kada će se to otkriti.

Za tu uvjerenost bilo je razloga. Istraživanja koja je dvadesetih godina dvadesetog stoljeća proveo kanadski neurokirurg Wilder Penfield pružila su uvjerljive dokaze da određena sjećanja ipak jesu pohranjena na određenim mjestima u mozgu. Jedna od najneobičnijih značajki mozga jest da sam mozak bol ne osjeća neposredno. Dok god su tjeme i lubanja umrtvljeni lokalnim anestetikom, operacija mozga može se izvesti na osobi dok je ova pri punoj svijesti a da ona pritom ne osjeća nikakvu bol.

U nizu prekretničkih pokusa Penfield je tu činjenicu iskoristio sebi u prilog. Dok je operirao mozgove epileptičara električki bi pobuđivao različita područja njihovih moždanih stanica. Na svoje iznenađenje, prilikom stimulacije temporalnih režnjeva (područja mozga iza sljepoočice) jednog svog potpuno svjesnog pacijenta otkrio je da pacijenti ponovno proživljavaju vrlo živa i detaljna sjećanja iz prošlih razdoblja svog života. Jedan je čovjek iznenađeno ponovno proživio razgovor koji je vodio sa svojim prijateljima u Južnoj Africi; dječak je čuo svoju majku kako razgovara na telefon i nakon nekoliko dodira Penfieldove elektrode mogao je ponoviti čitav njezin razgovor; žena se našla u svojoj kuhinji i mogla je čuti svog sina kako se igra pred kućom. Čak i kada je Penfield pokušao zavarati svoje pacijente rekavši im da pobuđuje druga područja kada to nije činio, otkrio je da dodirivanjem iste točke uvijek pobuđuje isto sjećanje.

U svojoj knjizi *The Mystery of the Mind* (Tajna uma) objavljenom 1975. godine, nedugo pred smrt, napisao je: "Odmah je bilo očito da to nisu snovi. To su bile električke aktivacije pravilnog zapisa svijesti, zapisa koji je pohranjen tijekom pacijentovih ranijih iskustava. Pacijent je kao u filmskom 'flashbacku' 'ponovno proživio' sve ono čega je bio svjestan u Tom ranijem razdoblju."

Penfield je na temelju svojih istraživanja zaključio da je sve što smo ikada iskusili zapisano u našem mozgu - od lica svakog pojedinog stranca koje smo letimično pogledali u gužvi do svake paukove mreže u koju smo se zagledali kao dijete. Logika mu je govorila da je to razlog zbog kojeg su pri njegovom uzorkovanju neprestano izranjala sjećanja na toliko mnogo nevažnih događaja. Ako je naše sjećanje potpuni zapis čak i najobičnijih, svakodnevnih iskustava, tada je razumno pretpostaviti da će nasumično posezanje u takvu glomaznu kroniku proizvesti vrlo mnogo nevažnih podataka.

Kao mladi specijalizant neurokirurgije, Pribram nije imao razloga sumnjati u Penfieldovu teoriju engrama. Međutim, tada se dogodilo nešto što je zauvijek promijenilo njegovo mišljenje. Godine 1946. otišao je raditi s velikim neuropsihologom Karlom Lashleyjem u Yerkes laboratorij biologije primata, koji se tada nalazio u Orange Parku na Floridi, Lashley je više od trideset godina bio u stalnoj potrazi za neshvatljivim mehanizmima odgovornima za sjećanje, i tamo je Pribram mogao iz prve ruke svjedočiti plodovima Lashleyjevih napora. Zapanjujuće je bilo to da Lashley ne samo da nije uspio pronaći bilo kakav dokaz postojanja engrama, nego je, štoviše, izgledalo da njegovo istraživanje kopa jamu pod svim Penfieldovim otkrićima.

Ono što je Lashley napravio bilo je uvježbavanje štakora da izvode raznolike zadatke, na primjer da trče kroz labirint. Potom je kirurški odstranio različite dijelove njihovih mozgova i ponovno ih ispitao. Cilj mu je doslovno bio da izreže dijelove štakorskih mozgova koji sadrže sjećanje njihove sposobnosti trčanja kroz labirint. Na svoje iznenađenje, otkrio je da bez obzira koji dio njihovih mozgova izreže, ne može izbrišati njihova sjećanja. Često su motoričke sposobnosti štakora bile oštećene tako da su nespretno teturali kroz labirint, ali čak i kada su veliki dijelovi njihovih mozgova bili odstranjeni, njihova sjećanja uporno su ostajala nedirnuti.

Za Pribrama su to bila nevjerojatna otkrića. Ako su sjećanja pohranjena na određenim mjestima u mozgu slično kao što su knjige pohranjene na određenim mjestima na policama knjižnice, zašto Lashleyjeve kirurške akrobacije nisu imale nikakav učinak na njih? Pribramu se čini da je jedini odgovor na to pitanje taj da sjećanja nisu smještena na određenim mjestima u mozgu, nego su na neki način razastrta ili raspodijeljena kroz cijeli mozak. Teškoća je bila u tome što nije poznavao nikakav mehanizam ili proces koji bi mogao razjasniti takvo stanje stvari.

Lashley je bio još manje siguran, te je kasnije napisao: Ponekad, pri pregledavanju dokaza o smještaju sjećanja, osjećam da se kao nužan nameće zaključak da učenje jednostavno uopće nije moguće. Svejedno, usprkos takvim dokazima protiv, ponekad zaista dolazi do učenja... Godine 1948. Pribramu su ponudili mjesto na Yaleu, a prije odlaska pomogao je u izradi pismenih zapisa o trideset godina Lashleyjeva monumentalnog istraživanja.

Proboj

Pribram je na Yaleu i dalje razmišljao o ideji da su sjećanja raspodijeljena kroz mozak, i što je više razmišljao o tome, bio je sve više uvjeren da je doista tako. Naposljetku, pacijenti kojima su zbog medicinskih razloga odstranjeni dijelovi mozga nikada nisu patili od gubitka određenih sjećanja. Odstranjenje velikog dijela mozga moglo je prouzročiti da cjelokupno pacijentovo sjećanje postane mutno, no nitko se nikada sa operacije nije vratio sa selektivnim gubitkom pamćenja. Slično tome, pojedinci koji su zadobili ozljede glave u prometnim nezgodama i drugim nesrećama nikada nisu zaboravili pola svoje obitelji ili pola romana koji su bili pročitali. Čak ni odstranjivanje dijelova temporalnih režnjeva, područje

mozga koje je odigralo tako istaknutu ulogu u Penfieldovom istraživanju, nije stvorilo nikakve rupe u pamćenju osobe.

Pribramovo uvjerenje dodatno je učvrstila njegova nemogućnost - ali i drugih istraživača - da ponove Penfieldova otkrića pobuđujući mozge pacijenata koji nisu epileptičari. Čak ni sam Penfield kod pacijenata koji nisu bolovali od epilepsije nije uspio ponoviti svoje rezultate.

Unatoč sve većem broju dokaza o tome da su sjećanja raspodijeljena, Pribram još uvijek nije znao kako bi mozak mogao izvesti takav, naizgled čudesan pothvat. Tada ga je - sredinom šezdesetih godina dvadesetog stoljeća - članak objavljen u časopisu *Scientific American*, koji je opisivao prvu konstrukciju holograma, pogodio kao munja. Ne samo da je koncepcija holografije bila sjajna, nego je, štoviše, ponudila rješenje zagonetke s kojom se mučio.

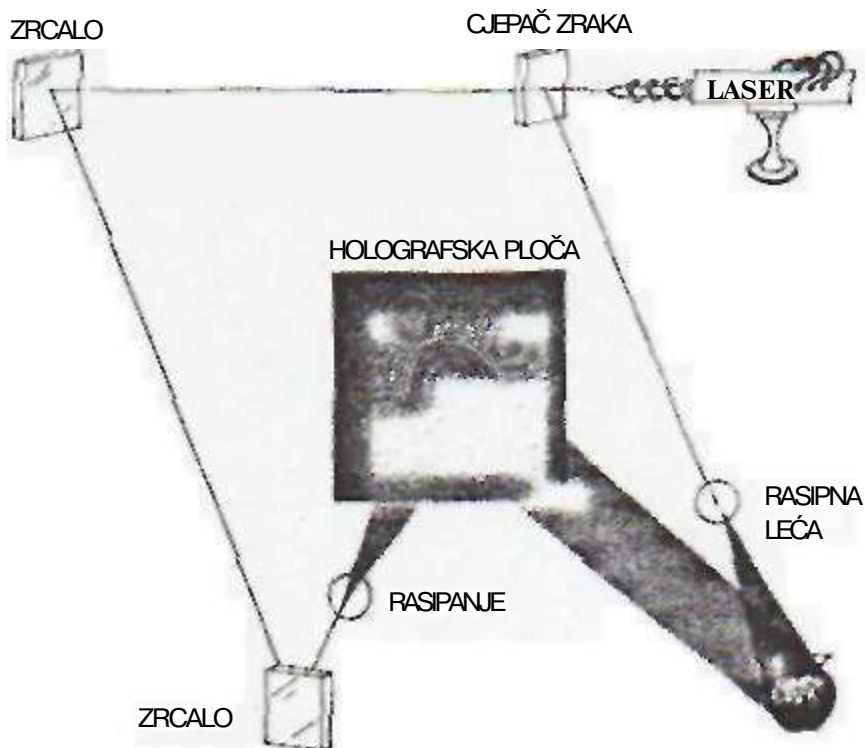
Da bismo lakše razumjeli zašto je Pribram bio tako uzbuđen, moramo saznati nešto više o hologramima. Ono što omogućava, između ostalog, holografiju jest pojava poznata kao interferencija. Interferencija je ukršteni uzorak koji se pojavljuje kada se dva ili više valova, kao što su valovi vode, uzmiješaju jedan kroz drugoga. Na primjer, kamen bačen u jezero proizvest će niz koncentričnih valova koji se širi prema van. Ako bacite dva kamena u jezero, dobit ćete dva skupa valova koji se šire i prolaze jedan kroz drugi. Složeni raspored kresta i dolova koji je rezultat takvih sudara poznat je kao interferencijski uzorak.

Svaka pojava nalik valu može stvoriti interferencijski uzorak, uključujući svjetlosne i radio-valove. Budući da je laserska svjetlost izuzetno čist, koherentan oblik svjetlosti, osobito je pogodna za stvaranje interferencijskih uzoraka. Ona, u biti, osigurava savršeni kamen i savršeno jezero. Rezultat toga je da hologrami kakve danas poznajemo nisu bili mogući sve do izuma lasera.

Hologram nastaje kada se jedna laserska zraka rascijepi na dvije zasebne. Prva zraka se odbija od predmeta fotografiranja. Tada se drugoj zraci dopušta da se sudari s reflektiranom svjetlošću prve. Kada se to dogodi, one stvaraju interferencijski uzorak koji se potom snima na komad filma (vidi sliku 1).

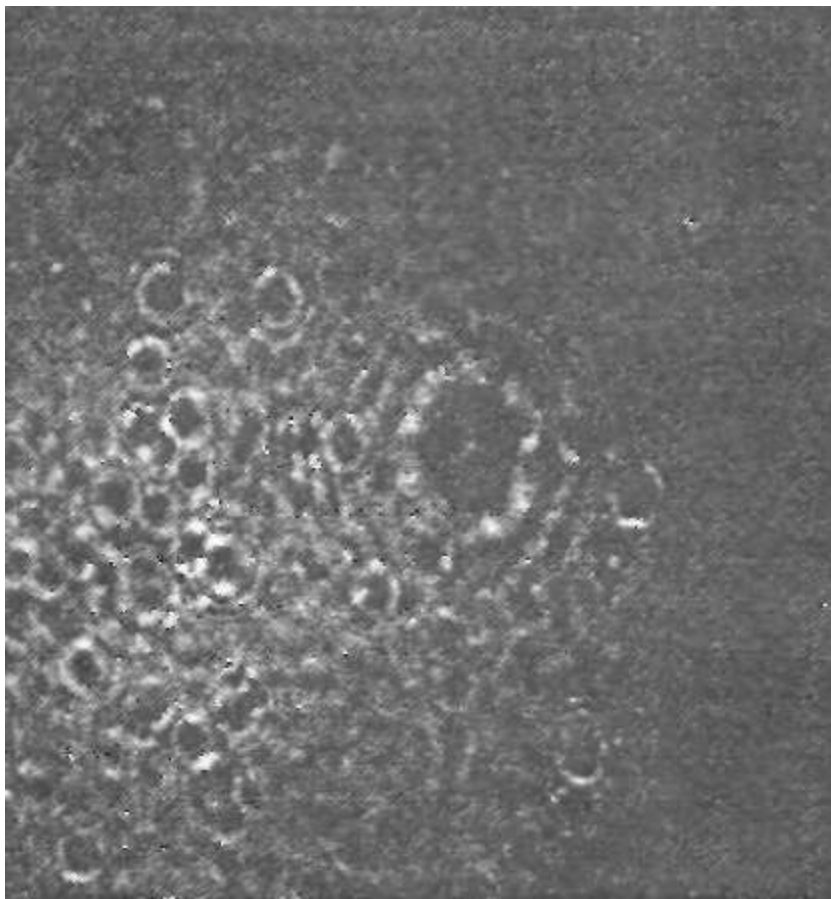
Golom oku slika na filmu uopće ne sliči fotografiranom predmetu. Štoviše, pomalo slični na koncentrične prstene koji se oblikuju kada se pregršt kamenčića baci u jezero (vidi sliku 2). Međutim, čim druga laserska zraka (ili u nekim slučajevima samo sjajan izvor svjetlosti) prođe kroz film, pojavi se trodimenzionalna slika izvornog predmeta. Trodi-

menzionalnost takvih slika često zna biti zastrašujuće uvjerljiva. U stvari, možete hodati oko holografske projekcije i promatrati je iz različitih kutova, jednako kao što biste promatrali i pravi predmet. Međutim, ukoliko ispružite ruku i pokušate ju dodirnuti, vaša će ruka proći ravno kroz nju i otkrit ćete da tamo u stvari nema ničega (vidi sliku 3).

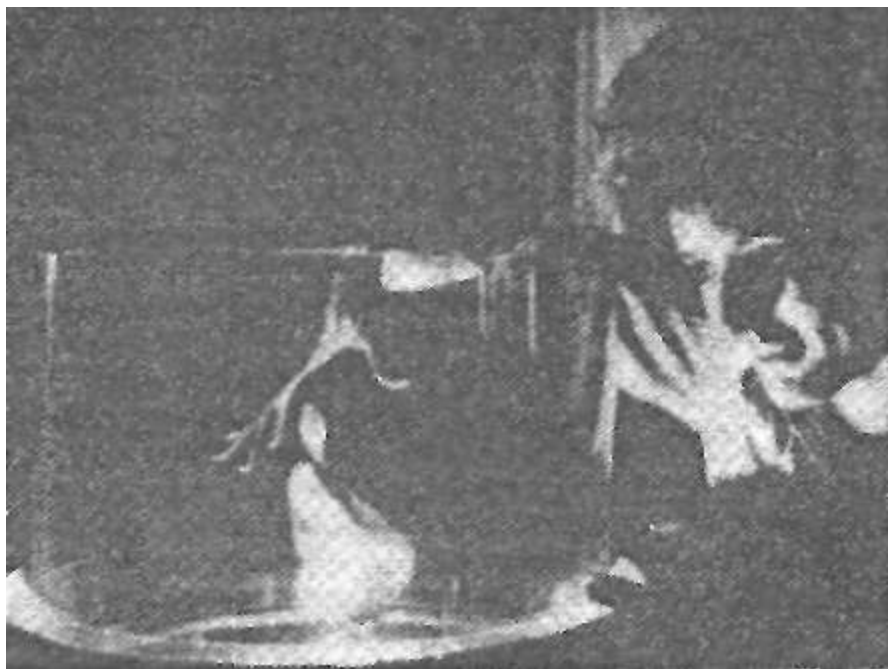

SLIKA 1; Hologram nastaje kada se jedna laserska zraka rascijepi na dvije zasebne. Prva zraka se odbije od fotografiranog predmeta - u ovom slučaju jabuke. Tada se drugoj zraci dopusti da se sudari s reflektiranom svjetlošću prve, a interferencijski uzorak nastao kao posljedica toga snima se na film.

Trodimenzionalnost nije jedini čudesni aspekt holograma. Ako se komad holografskog filma, koji sadrži jabuku, prereže napola i tada osvijetli laserom otkrit će se da svaka polovica još uvijek sadrži čitavu sliku jabuke! Čak i kada se polovice prepolove nekoliko puta, cijela se jabuka još uvijek može rekonstruirati iz svakog malog komada filma (iako će slike, što su komadi filma manji, postajati sve mutnije). Za razliku od običnih fotografija, svaki mali fragment holografskog filma sadrži sve informacije zapisane u cjelini (vidi sliku 4).

SLIKA 2: Komad holografskog filma sadrži kodiranu sliku. Golom oku slika na filmu nimalo ne sliči fotografiranom predmetu i sastavljena je od nepravilnih mreškanja poznatih kao interferencijski uzorci. Međutim, kada se film osvijetli drugim laserom, ponovno se pojavljuje slika izvornog predmeta.

SLIKA 3: Trodimenzionalna slika holograma često je tako zastrašujuće uvjerljiva da možete doslovno hodati oko nje i promatrati je iz različitih kutova. Međutim, ako ispružite ruku i pokušate ju dotaknuti, vaša će ruka proći ravno kroz nju. ('Razodjevena Celeste.' Holografski stenogram Petera Claudiusa iz 1978. godine Fotografirao Brad Cantos, zbirka Muzeja hofografije. Upotrijebljeno uz dopuštenje.)

Treba spomenuti da je ovo zapanjujuće svojstvo zajedničko isključivo holografskim filmovima čije slike nisu vidljive golom oku. Ako kupite holografski film (ili predmet koji sadrži holografski film) u trgovini i bez ikakve posebne vrste osvjetljenja možete vidjeti trodimenzionalnu sliku, ne režite ga na pola. Dobit ćete samo komade originalne slike. Upravo je to bila osobina koja je toliko uzбудila Pribrama, i koja je napokon ponudila objašnjenje načina na koji se sjećanja mogu raspodijeliti, a ne smjestiti u određenom dijelu mozga. Ako svaki komadić holografskog filma sadrži sve potrebne informacije za stvaranje cjelovite slike, tada se činilo jednako mogućim da svaki dio mozga sadrži sve informacije potrebne da se prizove cjelokupno sjećanje.

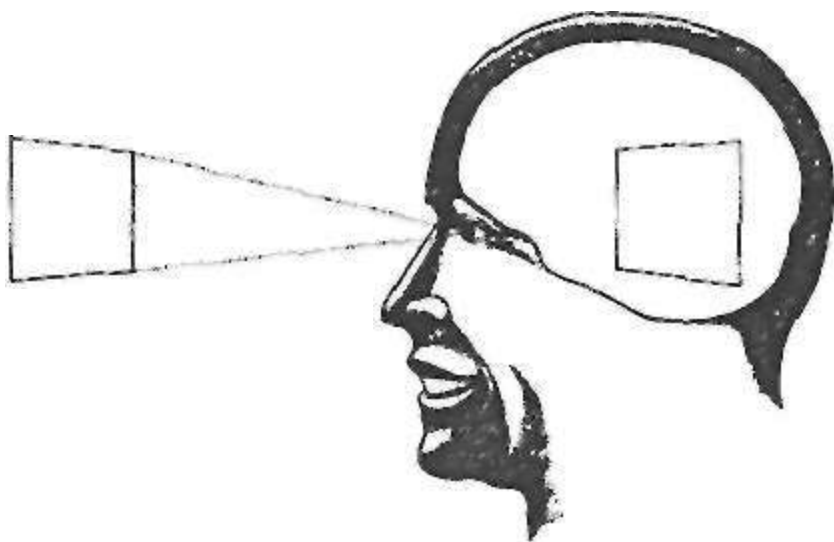
SLIKA 4: Za razliku od običnih fotografija svaki komad holografskog filma sadrži sve informacije o cjelini. Stoga, ako se tipografska ploča razlomi, svaki komad se još uvijek može iskoristiti za rekonstrukciju cijele slike.

I vid je holografski

Sjećanje nije jedina stvar koju mozak može holografski obraditi. Drugo Lashleyjevo otkriće odnosilo se na to da su centri vida u mozgu također iznenađujuće otporni na kirurško izrezivanje. Čak i nakon odstranjivanja do 90% vizualnog korteksa (dijela mozga koji prima i tumači ono što oko vidi) štakora otkrio je da još uvijek može izvoditi zadatke koji zahtijevaju složene vizualne sposobnosti. Slično tome, istraživanje koje je proveo Pribram pokazalo je da se i do 98% optičkih živaca mačke može odrezati a da se ozbiljno ne ošteti njezina sposobnost izvođenja složenih vizualnih zadataka.

To je nešto slično kao kada bismo vjerovali da bi publika mogla uživati u filmskoj projekciji unatoč tome da je izrezano devedeset posto filmskog platna. Njegovi su se pokusi još jedanput pretvorili u ozbiljan izazov uobičajenom razumijevanju funkcioniranja vida. Prema vodećoj teoriji tog vremena, postoji neposredna veza između slike koju vidi oko i načina na koji se ta slika prikazuje u mozgu. Drugim riječima, vjerovalo se da kada pogledamo na kvadrat, električna aktivnost u našem vizualnom korteksu također ima oblik kvadrata (vidi sliku 5).

Premda se činilo da su istraživanja kao što je Lashleyjevo zadala smrtni udarac toj ideji, Pribram nije bio zadovoljan. Dok je bio na Yaleu, osmislio je niz pokusa kako bi riješio to pitanje, i sljedećih sedam godina proveo pažljivo mjereći električnu aktivnost u mozgovima majmuna dok bi izvodili različite vizualne zadatke. Otkrio je ne samo da takva neposredna veza ne postoji, nego da ne postoji ni prepoznatljivi uzorak redoslijeda okidanja električnih elektroda. O svojim je otkrićima napisao: "Ovi eksperimentalni rezultati nespojivi su s gledištem da se slika nalik fotografiji projicira na površinu korteksa"

SLIKA 5: Teoretičari vida nekada su vjerovali da postoji neposredna veza između slike koju vidi oko i slike prikazane u mozgu. Pribram je otkrio da to nije točno.

Još jednom je otpornost koju je vizualni korteks pokazao na kirurško izrezivanje dala naslutiti da je, poput memorije, vid također raspodijeljen, i nakon što je Pribram saznao za holografiju, počeo se pitati je li i on holografski. I doista se činilo da hologramska priroda «cjeline u svakom dijelu» objašnjava činjenicu da se toliko mnogo vizualnog korteksa može odstraniti bez da se utječe na sposobnost izvođenja vizualnih zadataka. Da mozak obrađuje slike uz pomoć neke vrste unutarnjeg holograma čak bi i vrlo mali dio holograma još uvijek mogao rekonstruirati cjelinu onoga što oči vide. Također je objasnio nepostojanje bilo kakve neposredne veze između vanjskog svijeta i moždane električke aktivnosti. I opet, da mozak za obradu vitalnih informacija koristi holografska načela, između električke aktivnosti i viđenih slika neposredna veza ne bi postojala ništa više nego između besmislenog mrežkanja interferencijskih uzoraka na komadu holografskog filma i slike kodirane na filmu.

Jedino pitanje koje je preostalo glasilo je - koju bi, valu sličnu, pojavu mozak mogao koristiti za stvaranje takvih unutarnjih holograma. Čim je Pribram razmotrio ovo pitanje dosjetio se mogućeg odgovora. Bilo je poznato da se električne komunikacije koje se odvijaju između živčanih stanica mozga, ili neurona, ne događaju same. Neuroni poput malih stabala imaju grane, i kada električna poruka stigne do kraja neke od tih grana, izrači se prema van kao što to čini valić na rubu jezera. Budući da su neuroni vrlo gusto zbijeni, oni šire valiće električne struje - Što je također valolika pojava - koji se neprestano međusobno ukrštaju. Kada se Pribram toga sjetio, shvatio je da neuroni sasvim sigurno stvaraju gotovo beskonačan kaleidoskopski niz interferencijskih uzoraka, a oni bi pak mogli biti to što mozgu daje njegova holografska svojstva. "**Hologram je svo vrijeme ondje bio prisutan, u valnoj prirodi moždano stanične povezanosti.**" - primijetio je Pribram, "**jednostavno nismo bili dovoljno domišljati da to uvidimo.**"

Druge zagonetke koje je razriješio holografski model mozga

Pribram je svoj prvi članak o mogućoj holografskoj prirodi mozga objavio 1966. godine, a tijekom sljedećih nekoliko godina nastavio je proširivati i usavršavati svoje zamisli. Kada je to učinio, i kada su drugi istraživači saznali za njegovu teoriju, brzo se uvidjelo da raspodijeljena

priroda sjećanja i vida nije jedina neurofiziološka zagonetka koju holografski model može objasniti.

GOLEMOST NAŠEG SJEĆANJA

Holografija objašnjava i na koji način naš mozak može pohraniti toliko mnogo sjećanja u tako malo prostora. Brilljantni fizičar i matematičar rođen u Mađarskoj, John von Neumann, jednom je izračunao da tijekom prosječnog ljudskog života mozak pohrani oko $2,8 \times 10^{20}$ (280.000.000.000.000.000.000) bitova informacija. To je zaprepašćujuća količina informacija i istraživači mozga dugo su se mučili ne bi li iznašli mehanizam koji objašnjava takav golemi potencijal.

Zanimljivo je da i hologrami posjeduju fantastičan kapacitet za pohranu informacija. Mijenjanjem kuta pod kojim dva lasera pogađaju komad fotografskog filma na istoj je površini moguće snimiti mnogo različitih slika. Svaka tako snimljena slika može se jednostavno dobiti osvjetljivanjem filma laserskom zrakom koja pada pod istim kutom kao i prve dvije. Korištenjem te metode znanstvenici su izračunali da jedan kvadratni inč filma može primiti informacija koliko sadrži pedeset Biblija!

SPOSOBNOST I DA SE PRISJEĆAMO I DA ZABORAVLJAMO

Komadi holografskog filma koji sadrže više slika, kao što su oni gore opisani, također pružaju nov način razumijevanja naše sposobnosti i da se sjećamo i da zaboravljamo. Kada se takav komad filma izloži laserskoj zruci i ljulja naprijed-natrag, različite slike koje sadrži pojavljuju se i nestaju u svjetlucavom nizu. Pretpostavljalo se da je naša sposobnost prisjećanja analogna osvjetljavanju takvog komada filma laserskom zrakom i prizivanju određene slike. Slično tome, kada se ne možemo nečega prisjetiti, to je vjerojatno nalik osvjetljavanju filma s više slika različitim zrakama, no bez uspjeha da se pronađe pravi kut kako bi se prizvala slika/sjećanje koju/e tražimo.

ASOCIJATIVNO PRISJEĆANJE

U Proustovom *Putu k Swannu* gutljaj čaja i zalogaj malog kolača u obliku nazubljene školjke poznatog kao *petite madeleine* prouzročili su da se pripovjedač iznenada nađe preplavljen sjećanjima iz svoje prošlo-

sti. Isprva je zbunjen, no onda se, polako, uz mnogo truda, prisjeća da mu je njegova teta - kada je bio dječčić - običavala davati čaj i kolačiće *madeleine*. To je bila asocijacija koja je potakla njegova sjećanja. Svi smo imali slična iskustva - miris određene hrane dok se kuha ili pogled na neki davno zaboravljeni predmet koji iznenada prizovu neki prizor iz naše prošlosti.

Holografaska ideja nudi još jednu analogiju za asocijativne tendencije sjećanja što je opisano još jednom tehnikom holografskog snimanja. Kod te se tehnike prvo svjetlost jedne laserske zrake istovremeno odbija od dva predmeta, recimo naslonjača i lule. Svjetlost odbijena od oba predmeta tada se sudari, a interferencijski uzorak koji je rezultat tog sudara snimi se na film. Tada, kad god se naslonjač osvijetli laserskom svjetlošću a svjetlost koja se reflektirala od naslonjača prođe kroz film, pojavit će se slika lule. U obrnutom slučaju, kad god se isto to učini s lulom, pojavi se hologram naslonjača. Dakle, ako naš mozak funkcionira po holografskim načelima, sličan proces može biti odgovoran za način na koji određeni predmeti prizivaju određena sjećanja iz naše prošlosti.

SPOSOBNOST DA PREPOZNAJEMO POZNATE STVARI

Možda vam se na prvi pogled naša sposobnost da prepoznamo poznate stvari ne čini osobito neobičnom, no stručnjaci koji se bave istraživanjem mozga davno su uvidjeli da je to poprilično složena sposobnost. Na primjer, potpuna sigurnost koju osjećamo kada u gužvi, među nekoliko stotina ljudi, primijetimo poznato lice nije samo subjektivan osjećaj; čini se da je ona rezultat izuzetno brzog i pouzdanog oblika obrade informacija u našem mozgu.

U članku iz 1970. godine, objavljenom u britanskom znanstvenom časopisu *Nature*, fizičar Pieter van Heerden iznio je pretpostavku da vrsta holografije poznata kao *holografija prepoznavanja* pruža način za razumijevanje ove sposobnosti.* U holografiji prepoznavanja holografaska slika predmeta snimljena je na uobičajeni način, izuzev što se laserska zraka, prije no što je se pusti da udari u neizloženi film, odbija od posebne vrste zrcala poznatog kao *zrcalo za fokusiranje*. Kada se drugi predmet, sličan ali ne i potpuno jednak prvom, okupa laserskom svjetlošću, i

*Van Heerden, istraživač u laboratoriju Polaroid Research Laboratories u Cambridgu. Massachusetts, 1963. godine iznio je svoju vlastitu verziju holografске teorije sjećanja, no njegov je rad prošao relativno nezapažen.

svjetlo se od ogledala odbije na prethodno razvijeni film, na njemu će se pojaviti sjajna točka svjetlosti. Što je sjajnije i oštrije točka svjetlosti, to je veći stupanj sličnosti između prvog i drugog predmeta. Ako su dva predmeta potpuno različita, neće se pojaviti nikakva točka svjetlosti. Kada se iza holografskog filma postavi foto-čelija osjetljiva na svjetlost, takav sustav može se koristiti za mehaničko prepoznavanje.

Slična tehnika, poznata kao *interferencijska holografija*, također može objasniti našu sposobnost prepoznavanja i poznatih i nepoznatih značajki slike, kao što je, na primjer, lice nekoga koga nismo vidjeli mnogo godina. U toj tehnici predmet se promatra kroz komad holografskog filma koji sadrži njegovu sliku. Kada se to učini, svaka značajka predmeta koja se promijenila od kada je slika prvotno snimljena reflektirat će svjetlost drukčije. Osoba koja gleda kroz film trenutačno saznaje je li se objekt promijenio ili je ostao isti. Tehnika je vrlo osjetljiva da se odmah pokazuje čak i pritisak prsta na komad granita. Taj proces pronašao je primjenu u industriji ispitivanja materijala.

FOTOGRAFSKO PAMĆENJE

Godine 1972. Daniel Pollen i Michael Tractenberg sa Harvarda, koji su se bavili istraživanjem vida, iznijeli su pretpostavku da se fotografsko pamćenje (poznato i kao *eidetičko pamćenje*) koje se primjećuje kod nekih ljudi može objasniti holografskom teorijom mozga. Pojedinci koji imaju fotografsko pamćenje obično će odvojiti nekoliko trenutaka da pomno pregledaju prizor koji žele upamtiti. Kada požele ponovno pogledati isti prizor, oni 'projiciraju' njegovu mentalnu sliku, bilo zatvorenih očiju, bilo zureći u prazan zid ili ekran. U istraživanju koje je provedeno na jednom takvom pojedincu, harvardskoj profesorici povijesti umjetnosti po imenu Elisabeth, Pollen i Tractenberg otkrili su da su njezine projicirane mentalne slike bile toliko stvarne da su se, kada je čitala mentalnu projekciju stranice Goetheova *Fausta*, njezine oči pomicale kao da je čitala stvarnu stranicu.

Uz konstataciju da slika pohranjena u fragmentu holografskog filma postaje sve mutnija što je fragment manji, Pollen i Tractenberg sugeriraju da takvi pojedinci posjeduju življa sjećanja zato što na neki način imaju pristup vrlo velikim područjima svojih holograma sjećanja. Suprotno tome, većina nas vjerojatno posjeduje sjećanja koja su mnogo manje živa stoga što je naš pristup ograničen na manja područja holograma sjećanja.

PRIJENOS USVOJENIH VJEŠTINA

Pribram smatra da holografski model baca svjetlo i na našu sposobnost da usvojene vještine prenosimo iz jednog dijela svoga tijela u drugi. Dok sjedite i čitate ovu knjigu, zastanite trenutak i ispišite u zraku lijevim laktom svoje ruke svoje ime. Vjerojatno ćete otkriti da je to relativno lako učinili, a opet, sva je prilika da to niste učinili nikada prije. Možda vam se to ne čini bog zna kakvom sposobnošću, no u klasičnom pogledu, prema kojem su različita područja u mozgu (kao što je, na primjer, područje koje upravlja pokretima lakta) sposobna izvoditi zadatke *isključivo nakon* što se učenjem kroz ponavljanje stvore odgovarajuće živčane veze između moždanih stanica, ovo predstavlja pravu zagonetku. Pribram ističe da bi problem bio mnogo lakše obradiv kada bi mozak sva svoja sjećanja, uključujući ona usvojenih vještina kao što je pisanje, pretvarao u jezik interferirajućih valnih obrazaca. Takav mozak bio bi mnogo fleksibilniji, a pohranjene informacije mogao bi prebacivati na sve strane istom lakoćom kojom vješt pijanist transponira pjesmu iz jednog muzičkog ključa u drugi.

Ista ta fleksibilnost mogla bi pružiti objašnjenje za našu sposobnost da prepoznamo poznato lice bez obzira na kut pod kojim ga gledamo. Štoviše, jednom kada je mozak zapamtio lice (ili neki drugi predmet ili prizor) i pretvorio ga u jezik valnih obrazaca, može, u određenom smislu, okretati taj unutarnji hologram i ispitati ga iz koje god perspektive želi.

OSJETI FANTOMSKIH UDOVA I NAČIN NA KOJI GRADIMO VANJSKI SVIJET

Većina nas svjesna je da su naši osjećaji ljubavi, gladi, ljutnje, i slični, unutarnje stvarnosti, a da su zvuk svirke orkestra, toplina sunca, miris kruha u peći, i tako dalje, vanjske stvarnosti. Međutim, način na koji nam naš mozak omogućava da razlikujemo to dvoje nije posve jasan. Na primjer, Pribram ističe da se, kada pogledamo neku osobu, njezina slika, u stvari, nalazi na površini naših očnih mrežnica. Pa ipak, mi osobu ne percipiramo kao da je na našoj mrežnici. Percipiramo ju kao da se nalazi u vanjskom svijetu. Slično tome, kada se udarimo u nožni prst, iskusi-mo bol u svom nožnom prstu. Kako, dakle, naš mozak može izvoditi mnoštvo neurofizioloških procesa od kojih su svi unutrašnji te se manifestiraju kao naše iskustvo, i zavarati nas da mislimo da su neka iskustva unutarnja, a neka smještena izvan granica naše sive tvari?

Stvaranje iluzije da se objekti nalaze tamo gdje se u stvari ne nalaze temeljna je značajka holograma. Kao što smo već spomenuli, kada gledate na hologram, on izgleda kao da se proteže u prostoru, međutim ako prođete rukom kroza nj, otkrit ćete da tamo nema ničega. Unatoč svemu što vam vaši osjeti govore, nijedan uređaj na mjestu gdje se čini da se nalazi hologram neće detektirati prisutnost bilo kakve neobične energije ili tvari. Razlog tome leži u činjenici da je hologram *virtualna* slika, slika za koju se čini da se nalazi tamo gdje se ne nalazi, i koja se u prostoru ne proteže ništa više nego trodimenzionalna slika vas samih koju vidite kada pogledate u ogledalo. Upravo kao što se slika u ogledalu nalazi na posrebnju na stražnjoj površini ogledala, tako je i stvarni položaj holograma uvijek na fotografskoj emulziji na površini filma koji ga snima.

Daljnji dokazi koji govore u prilog sposobnosti mozga da nas zavara kako bismo mislili da su unutarnji procesi smješteni izvan tijela dolaze od dobitnika Nobelove nagrade, fiziologa Georga von Bekesyja. U nizu pokusa koje je izveo krajem šezdesetih godina dvadesetog stoljeća Bekesy je na koljena ispitanika povezanih očiju postavio vibratore. Potom je mijenjao brzine kojima su uređaji vibrirali. Pomoću tog postupka otkrio je da svoje ispitanike može navesti da iskuse osjećaj da izvor vibracije skače s jednog koljena na drugo. Otkrio je da svoje ispitanike čak može navesti da osjete kako je izvor vibracije u prostoru *između* njihovih koljena. Ukratko, demonstrirao je da ljudi imaju sposobnost da tobože iskuse osjete na prostornim lokacijama, na kojima nemaju apsolutno nikakvih osjetilnih receptora.

Pribram vjeruje da je Bekesyjev rad u skladu s holografskim pogledom, te da dodatno osvjetljava način na koji interferirajuće valne fronte - ili, u Bekesyjevu slučaju, interferirajući izvori fizičkih vibracija - omogućavaju mozgu da neka iskustva smjesti izvan fizičkih granica tijela. Smatra da bi taj proces mogao ponuditi objašnjenje i za fenomen fantomskih udova, odnosno osjećaj nekih ljudi kojima su amputirani udovi da im je ruka ili noga još uvijek na mjestu. Oni u tim fantomskim nastavcima često osjećaju jezivo stvarne grčeve, bolove i golicanja; može biti da proživljavaju holografsko sjećanje na ud koje je još uvijek zapisan u interferencijskim uzorcima u njihovim mozgovima.

Eksperimentalna potvrda holografskom mozgu

Brojne sličnosti između mozga i holograma Pribramu su bile intrigantne, no znao je da je njegova teorija bezvrijedna ukoliko ju ne podupre čvršćim dokazima. Istraživač koji se pobrinuo za takve dokaze bio je biolog sa Sveučilišta Indiana, Paul Pietsch. Zanimljivo je da je Pietsch u početku gorljivo odbijao Pribramovu teoriju. Posebnu veliku skepsu gajio je prema Pribramovoj tvrdnji da se sjećanja ne nalaze na određenom mjestu u mozgu.

Kako bi dokazao da je Pribram u krivu, osmislio je niz pokusa, a za pokusne životinje izabrao je daždvenjake. U ranijim istraživanjima bio je otkrio da mozak daždvenjaka može odvojiti a da ga pritom ne ubije, i premda je daždvenjak kojem je izvađen mozak bio u stanju obamrlosti, čim bi mu mozak bio vraćen na mjesto, njegovo se ponašanje u potpunosti vratilo u normalu.

Pietsch je razmišljao da ako daždvenjakove hranidbene navike nisu ograničene na neko određeno mjesto u mozgu, tada ne bi trebalo biti bitno kako je mozak položen u njegovu glavu. No, ukoliko je ipak bitno, Pribramova teorija pala bi u vodu. Tada je okrenuo daždvenjakov mozak tako da su lijeva i desna hemisfera zamijenile mjesta, no na njegovo zaprepaštenje, čim se daždvenjak oporavio ubrzo je nastavio s uobičajenim načinom hranjenja.

Uzeo je drugog daždvenjaka i njegov mozak okrenuo naopačke. Kada ga je vratio na mjesto, i on se počeo normalno hraniti. Kako je njegova frustracija bivala sve većom, odlučio je pribjeći drastičnijim mjerama. U nizu od 700 operacija rezao je, prevrtao, miješao, odsijecao pa čak i mljeo mozgove bespomoćnih pokusnih životinja, no uvijek kada bi ponovno vratio ono što je ostalo od njihovih mozgova, ponašanje daždvenjaka vratilo bi se uobičajenom.

Ova, kao i druga otkrića pretvorila su Pietscha u pristašu Pribramove teorije, a ujedno su podigla dovoljno prašine da njegovo istraživanje postane tema televizijske emisije *60 Minutes*. Ovo iskustvo, kao i detaljne prikaze svojih eksperimenata, opisao je u svojoj pronicavoj knjizi *Shufflebrain*.

Matematički jezik holograma

Dok su teorije koje su omogućile razvoj holograma prvi put formulirane 1947. godine - zasluga je to Dennisa Gabora (koji je kasnije dobio Nobelovu nagradu za svoj rad) - potkraj Šezdesetih i početkom sedamdesetih godina Pribramova je teorija dobila još uvjerljiviju eksperimentalnu podršku. Kada je Gabor prvotno osmislio ideju holografije nije razmišljao o laserima. Njegov je cilj bio usavršiti elektronski mikroskop, u to vrijeme primitivan i nesavršen uređaj. Njegov pristup bio je matematički, a matematika koju je primijenio bio je izračun koji je otkrio Francuz iz osamnaestog stoljeća po imenu Jean B. J. Fourier.

Pojednostavljeno rečeno, ono što je Fourier razvio bio je matematički način pretvaranja bilo kojeg uzorka, bez obzira koliko složenog, u jezik jednostavnih valova. Pokazao je i kako se ti valovi mogu pretvoriti natrag u izvorni uzorak. Drugim riječima, baš kao što televizijska kamera sliku pretvara u elektromagnetske frekvencije, a televizijski prijemnik te frekvencije ponovno pretvara u izvornu sliku, Fourier je pokazao kako se sličan proces može izvesti matematički. Jednadžbe za konvertiranje slika u valne obrasce i obrnuto koje je razvio poznate su kao Fourierove transformacije.

Fourierove transformacije omogućile su Gaboru da sliku određenog predmeta pretvori u maglu interferencijskih uzoraka na komadu holografskog filma. Omogućile su mu i da osmisli metodu za pretvaranje tih interferencijskih uzoraka u sliku izvornog predmeta. Dakle, posebna cjelina u svakom dijelu holograma jedan je od nusproizvoda koji nastaju kada se slika ili uzorak prevedu u Fourierov jezik valnih obrazaca.

Potkraj šezdesetih i početkom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća različiti su se istraživači javili Pribramu i govorili mu da su otkrili dokaze kako sustav za vid funkcionira poput neke vrste analizatora frekvencija. Budući da je frekvencija mjera za broj titraja vala u sekundi, to je pružilo snažnu potporu činjenici da bi mozak mogao funkcionirati kao hologram.

Međutim, tek su 1979. godine neurofiziolozi s Berkeleyja, Russell i Karen DeValois došli do otkrića koje je razriješilo ovo pitanje. Istraživanje s kraja šezdesetih pokazalo je da je svaka moždana stanica u vizualnom korteksu ugođena tako da odgovara na drukčiji uzorak - neke moždane stanice aktiviraju se kada oko vidi vodoravnu liniju, druge se aktiviraju kada vidi okomitu liniju, i tako dalje. Na temelju tog otkrića brojni su znanstvenici zaključili da mozak prima podatke od tih visoko

specijaliziranih stanica zvanih detektori oblička, i na neki ih način međusobno usklađuje kako bi nam pružio našu vizualnu percepciju svijeta.

Unatoč popularnosti ovog gledišta, DeValoisovi su smatrali da je ono samo djelomično istinito. Kako bi provjerili svoju pretpostavku, primijenili su Fourierove jednadžbe s ciljem da uzorke škotske karirane tkanine i šahovske ploče pretvore u jednostavne valne obrasce. Potom su ispitali kako moždane stanice u vizualnom korteksu reagiraju na te nove slike u obliku valnih obrazaca. Otkrili su da moždane stanice u vizualnom korteksu ne odgovaraju na izvorne uzorke nego na Fourierove prijevode uzoraka. Samo jedan zaključak je bio moguć. Mozak za pretvaranje vizualnih slika u Fourierov jezik valnih obrazaca koristi Fourierovu matematiku - istu matematiku koju koristi holografija.

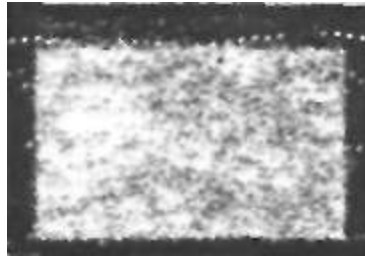
Otkriće DeValoisovih kasnije su potvrdili brojni drugi laboratoriji po cijelom svijetu, i premda ono nije pružilo apsolutni dokaz da je mozak hologram, Pribramu je to bilo dovoljno da ga uvjeri u ispravnost njegove teorije. Potaknut idejom da vizualni korteks ne reagira na uzorke nego na **frekvencije** različitih valnih obrazaca, počeo je ponovno sagledavati ulogu frekvencije u drugim osjetilima.

Plesač kao valni oblik

Međutim, vjerojatno je najneobičniji nalaz na koji je Pribram naišao bilo otkriće ruskog znanstvenika Nikolaija Bernsteina da se čak i naši fizički pokreti mogu u mozgu kodirati u jezik Fourierovih valnih obrazaca. Tridesetih godina prošlog stoljeća Bernstein je dobrovoljce odjenuo u crne trikoe a na njihove laktove, koljena i druge zglobove nacrtao bijele točke. Potom ih je doveo ispred crne pozadine i snimao kamerom dok su izvodili različite fizičke aktivnosti kao što su ples, skakanje, udaranje i tipkanje.

Kada je razvio filmsku traku, na njoj su bile samo bijele točke koje su se u različitim, složenim i neprekinutim kretnjama kretale gore-dolje i preko ekrana (vidi sliku 6). Kako bi kvantificirao svoje nalaze, analizirao je različite linije koje su točke iscrtale uz pomoć Fourierovih jednadžbi i pretvorio ih u jezik valnih obrazaca. Na svoje iznenađenje, otkrio je da valni obrasci sadrže skrivene uzorke, a oni su mu omogućili da s točnošću od dva i pol centimetra predvidi sljedeće pokrete svojih ispitanika.

Kada je Pribram naišao na Bernsteinov rad, odmah je prepoznao njegove implikacije. Možda je razlog izbijanja na vidjelo skrivenih uzo-

SLIKA 6: Ruski znanstvenik Nikolai Bernstein nacrtao je bijele točke na plesače i snimio ih dok su plesali ispred crne pozadine. Kada je njihove kretnje pretvorio u jezik valnih obrazaca, otkrio je da ih može analizirati uz pomoć Fourierove matematike, iste matematike koju je Gabor koristio kad je pronašao hologram

raka nakon što je Bernstein Fourierovim jednadžbama analizirao kretnje svojih ispitanika bio način na koji su kretnje pohranjene u mozgu. To je bila uzbudljiva mogućnost, jer ako je točno da mozak analizira kretnje svodeći ih na njihove frekvencijske komponente, to objašnjava brzinu kojom učimo brojne složene fizičke zadatke. Na primjer, voziti bicikl ne učimo na način da pomno pamtimo svaki, najmanji detalj procesa vožnje. Učimo usvajajući čitavo neprekinuto gibanje. Neprekinutu cjelovitost koja karakterizira način na koji učimo tolike fizičke aktivnosti teško je objasniti ukoliko naš mozak pohranjuje informacije na način «bit po bit» (kao što to čini računalo - op. prev.). Međutim, ako mozak na Fourierov način analizira takve zadatke i apsorbira ih kao cjelinu, tada to postaje mnogo razumljivije.

Reakcija znanstvene zajednice

Unatoč svim dokazima u korist Pribramovog holografijskog modela, on ostaje krajnje kontraverzan. Dio problema leži u činjenici da postoje brojne popularne teorije o načinu funkcioniranja mozga, kao i dokazi koji ih podupiru. Neki znanstvenici smatraju da se raspodijeljena priro-

da sjećanja može objasniti plimom i osekom različitih kemikalija u mozgu. Drugi drže da sjećanje i učenje mogu objasniti električke fluktuacije kod velikih skupina neurona. Svaka škola ima svoje vatrene pobornike i vjerojatno se može reći da većinu znanstvenika Pribramovi argumenti nisu uvjerali. Na primjer, neuropsiholog Frank Wood s Medicinskog fakulteta Bowman Gray u Winston-Salemu, Sjeverna Karolina, smatra da "postoji izuzetno malo eksperimentalnih nalaza za koje je holografija neophodno objašnjenje, ili čak objašnjenje koje bi imalo prednost pred drugima." Pribrama začuđuju izjave poput Woodove, te uzvraća opaskom da je trenutno u tisku njegova knjiga s više od 500 referenci za takve podatke.

Drugi se istraživači slažu s Pribramom. Dr. Larry Dossey, bivši ravnatelj u bolnici Medical City Dallas Hospital, priznaje da Pribramova teorija dovodi u pitanje mnoge ustaljene pretpostavke o mozgu, no ističe da su "brojni specijalisti za moždane funkcije privučeni holografskom idejom, ako ni zbog čega drugog onda zbog **napadne neprimjerenosti sadašnjih ortodoksnih pogleda.**"

Neurolog Richard Restak, autor PBS-ove emisije *The Brain* (Mozak), dijeli Dosseyjevo mišljenje. Primjećuje da se, usprkos prevladavajućim dokazima da su ljudske sposobnosti holistički raspodijeljene kroz mozak, većina znanstvenika i dalje drži uvjerenja da neka djelatnost može biti smještena u mozgu slično kao što gradovi mogu biti smješteni na zemljopisnoj karti. Restak smatra da teorije utemeljene na toj premisi ne samo da su "presimplističke", nego da, štoviše, djeluju kao "konceptualni okovi" koji nas priječe u prepoznavanju istinske kompleksnosti mozga. Smatra da "hologram ne samo da je moguć nego, u ovom trenutku, vjerojatno predstavlja naš najbolji model funkcioniranja mozga."

Pribramov susret s Bohmom

Što se Pribrama tiče, do 70-ih godina dvadesetog stoljeća prikupljeno je dovoljno dokaza koji su ga uvjerali u ispravnost njegove teorije. Nadalje, svoje je zamisli želio provjeriti u laboratoriju, i otkrio je da pojedinačni neuroni u motoričkom korteksu selektivno odgovaraju na ograničen pojas frekvencija - bio je to nalaz koji je dodatno potkrijepio njegove zaključke. Pitanje koje ga je počelo zaokupljati glasilo je: Ukoliko slika stvarnosti u našem mozgu uopće nije slika već hologram, čega je, dakle, ona hologram? Dilema sadržana u ovom pitanju analogna je fotografi-

ranju skupine ljudi koji sjede za stolom i, nakon što je slika razvijena, otkrivanju da je, umjesto ljudi, na njoj tek nejasna magla interferencijskih uzoraka smještenih oko stola. U oba slučaja čovjek bi se s pravom mogao zapitati: Što je prava stvarnost? Naoko predmetan svijet kojeg doživljava promatrač, odnosno fotograf, ili pak magla interferencijskih uzoraka koje je snimio fotografski aparat, odnosno mozak?

Pribram je uvidio da holografski model, ukoliko se razradi do svojih logičkih zaključaka, otvara vrata za mogućnost da objektivna stvarnost - svijet šalica za kavu, planina, brijestovih stabala i stolnih svjetiljki - možda uopće i ne postoji ili, u najmanju ruku, ne postoji na način kako mi vjerujemo da postoji, je li moguće, pitao se, da je istina ono što su mistici stoljećima govorili, da je stvarnost *maya* - iluzija, i da je ono što se nalazi 'tamo vani' zapravo golema, rezonantna simfonija valnih obrazaca, »frekvencijska domena« preobražena u svijet kakav poznajemo tek nakon njegova ulaska u naše osjete?

- Uvidjevši da bi se rješenje koje je tražio moglo nalaziti izvan područja njegove struke, otišao je do svog sina fizičara po savjet. Sin mu je preporučio da prouči rad fizičara Davida Bohma. Kada je Pribram to učinio doživio je šok. Ne samo da je pronašao odgovor na svoje pitanje, nego je otkrio i da je, prema Bohmu, cijeli svemir hologram.

Svemir kao Hologram

Čovjek ne može ne ostati zadivljen nad stupnjem do kojega se Bohm uspio osloboditi uskih kalupa znanstvene uvjetovanosti i izaći s posve novom, doslovno kolosalnom zamisli, zamisli koja posjeduje i unutarnju postojanost i logičku moć da s jednog posve neočekivanog gledišta objasni najrazličitije pojave fizičkog iskustva.

... To je teorija koja je toliko intuitivno zadovoljavajuća da su mnogi ljudi osjetili da bi svemir, čak i ako nije onakav kakvim ga Bohm opisuje, trebao biti takav.

- John P. Briggs i F. David Peat
Looking Glass Universe

Pit koji je Bohma doveo do uvjerenja da je svemir uređen kao hologram započeo je na samom rubu stvari, u svijetu subatomske čestice. Njegovo se zanimanje za znanost i način na koji stvari djeluju pojavilo rano. Kao mladić, odrastajući u Wilkes-Barreu u Pennsylvaniji, izumio je čajnik koji ne kaplje, i njegov otac, uspješan poslovni čovjek, nagovarao ga je da pokuša zaraditi na toj ideji. Međutim, nakon što je shvatio da je kao prvi korak u takvom poduhvatu trebao provesti anketu od vrata do vrata kako bi ispitao svoj izum na tržištu, Bohmovo zanimanje za poduzetništvo je splasnulo.

Njegovo zanimanje za znanost, međutim, nije, a poslovična znatiželja koja ga je karakterizirala, prisilila ga je da potraži nove vrhunce koje će osvojiti. Najizazovniji od svih vrhunaca pronašao je tridesetih godina prošlog stoljeća kada je posjetio Pennsylvania State College. Naime, ondje se po prvi puta oduševio kvantnom fizikom.

To je oduševljenje koje je lako razumjeti. Neobična nova zemlja koju su fizičari otkrili da se skriva u srcu atoma sadržavala je stvari čudesnije od svega s čim su se Cortes ili Marco Polo ikada susreli. Taj svijet je bio

na osobit način intrigantan stoga što se činilo da se sve s njim u vezi protivi zdravom razumu. Više nalik zemlji kojom vladaju čarolije nego produžetku prirodnog svijeta. Kraljevstvo Alise u zemlji Čudesa* u kojem su varave sile pravilo, i gdje je sve što je logično okrenuto naglavce.

Zapanjujuće je otkriće do kojeg su došli kvantni fizičari da ako se materija razbija na sve manje i manje dijelove, dok se naposljetku ne dođe do točke gdje ovi dijelovi - elektroni, protoni i lako dalje više ne posjeduju svojstva predmeta. Na primjer, većina nas sklona je elektrone zamišljati kao sićušne kuglice koje zuje uokolo, no ništa nije dalje od istine. Iako se ponekad može ponašati kao mala kompaktna čestica, fizičari su otkrili da *elektron doslovce nema dimenziju*. Većini nas to je teško zamisliti budući da na našoj razini postojanja sve ima neku dimenziju. Pa ipak, pokušate li izmjeriti širinu elektrona, uvidjet ćete da je to nemoguć zadatak. Elektron jednostavno nije poput objekata kakve poznajemo.

Drugo otkriće fizičara pokazalo je da se elektron može manifestirati ili kao čestica ili kao val. Ako elektron ispucamo na isključeni televizijski ekran, u trenutku udara o fosforescentne kemikalije koje prekrivaju staklo pojavit će se sićušna točka svjetlosti. Ta jedna točka udara koju elektron ostavlja na ekranu jasno razotkriva čestičnu stranu njegove prirode.

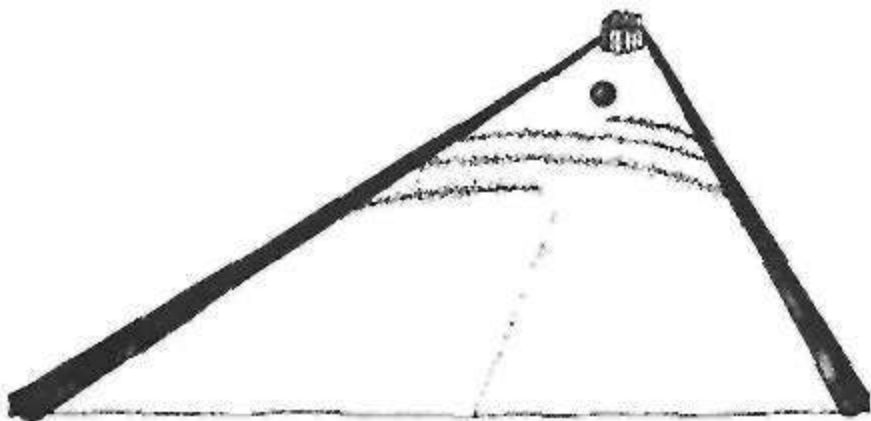
Međutim, to nije jedini oblik koji može poprimiti. Elektron se može i raspliniti u nejasan oblak energije, te se ponašati kao val koji je raširen kroz prostor. Kada se elektron manifestira kao val, može činiti nešto što ne može nijedna čestica. Ako ga se ispuca na prepreku u kojoj su napravljena dva proreza, istovremeno može proći kroz oba. Kada se elektroni u obliku vala međusobno sudare, čak stvaraju interferencijske uzorke. Elektron se, poput nekog bića iz narodne predaje koje mijenja oblik, može manifestirati bilo kao čestica bilo kao val.

Opisana 'kameleonska' sposobnost svojstvena je svim subatomske česticama, a isto tako i svemu za što se nekoć mislilo da se manifestira isključivo kao val. Svjetlost, gama-zrake, radio-valovi, rendgenske zrake - svi se mogu mijenjati iz valova u čestice i obrnuto. Danas fizičari smatraju da se subatomske pojave ne bi trebale klasificirati isključivo kao valovi ili kao čestice, nego kao posebna kategorija «nečega» što je uvijek na neki način oboje. To 'nešto' su kvanti (*quanta*) za koje fizičari vjeruju da predstavljaju osnovnu supstanciju od koje je izgrađen cijeli svemir.*

* Quanta je množina od quantum (kvant). Jedan elektron je kvant. Nekoliko elektrona je skupina kvanta (quanta). Riječ kvant je isto tako sinonim za valnu česticu, pojam koji se također koristi za označavanje nečega što posjeduje i čestična i valna svojstva.

Od svega je možda najviše zaprepašujuće to što postoje čvrsti dokazi da se kvanti manifestiraju kao čestice samo onda kada ih gledamo. Na primjer, kada elektron ne promatramo, eksperimentalni nalazi ukazuju na to da je stalno u obliku vala. Fizičari do tog zaključka dolaze na temelju dobro osmišljenih načina za određivanje kako se elektron ponaša kad ga se ne promatra (treba napomenuti da je to samo jedna interpretacija dokaza, a ne zaključak svih fizičara; kao što ćemo kasnije vidjeti, Bohm ima drukčiju interpretaciju).

I opet, ovo više sličići magiji nego vrsti ponašanja koju bismo očekivali u prirodnom svijetu. Zamislite da imate kuglu za kuglanje koja je kugla samo kada ju pogledate. Da po cijeloj kuglačkoj stazi posipate talk i takvu «kvantnu» kuglu zakotrljate prema čunjevima, kugla bi, dok ju gledamo, u talku ostavila jedan jedini trag u obliku linije. Međutim, kada bismo zažmirili za vrijeme njezinog prolaska, vidjeli bismo da je kugla na sekundu ili dvije, dok je nismo gledali, prestala iscrtavati linijski trag, te da je umjesto toga iza sebe ostavila širok valoviti pojas, poput valovitog obrisa pustinjske zmiје dok se postrance kreće kroz pijesak (vidi sliku 7).

SLIKA 7: Fizičari su otkrili čvrste dokaze da se elektroni i drugi kvanti manifestiraju kao čestice isključivo onda kada ih promatramo. U svim drugim okolnostima ponašaju se kao valovi. To je čudno koliko i posjedovanje kugle koja, dok je gledamo na kuglačkoj stazi, ostavlja trag u obliku jedne linije, a kad trepnemo valovit uzorak.

Možemo to usporediti sa situacijom s kojom su se kvantni fizičari susreli kada su prvi put došli do dokaza da se kvanti sjedinjuju u čestice samo onda kada ih se promatra. Fizičar Nick Herbert, pristalica takve interpretacije, kaže da ga je to ponekad navodilo na zamišljanje kako se iza njegovih leđa nalazi svijet koji je uvijek «radikalno dvosmislena kvantna juha u neprestanom tijeku.» Međutim, kad god bi se okrenuo da pokuša vidjeti tu juhu, njegov pogled bi ju istog trenutka zamrznuo i vratio nazad u uobičajenu stvarnost. On smatra da nas to pomalo čini poput Mide, legendarnog kralja koji nikad nije mogao osjetiti dodir svile ili milovanje ljudske ruke jer se sve što bi dodirnuo pretvaralo u zlato. "Jednako tako, ljudi nikada ne mogu doživjeti istinsku teksturu kvantne stvarnosti", kaže Herbert, «budući da sve što dodirujemo pretvara se u materiju.»

Bohm i međupovezanost

Aspekt kvantne stvarnosti kojega je Bohm smatrao posebno zanimljivim bilo je neobično stanje povezanosti koje se činilo da postoji među prividno nepovezanim subatomske zbiljama. Činjenica da su fizičari toj pojavi poklanjali vrlo malo važnosti bila je podjednako zbujujuća. U stvari, tu su pojavu toliko podcijenili da je jedan od najglasovitijih primjera međupovezanosti, prije nego što ga je bilo tko primijetio, godinama ležao skriven u jednoj od temeljnih tvrdnji kvantne fizike.

Tu tvrdnju dao je jedan od začetnika kvantne fizike, danski fizičar Niels Bohr. Bohr je ustvrdio da ako subatomske čestice počinju postojati samo u prisutnosti promatrača, tada je također besmisleno govoriti o svojstvima i značajkama čestica kao postojećima prije no što ih se počne promatrati. Mnoge fizičare ovakav je stav uznemirio budući da se velik dio znanosti temeljio na otkrivanju svojstava određenih pojava. Međutim, ako čin promatranja doprinosi stvaranju takvih svojstava, koje je značenje te činjenice za znanost u budućnosti?

Jedan od fizičara koji su bili zabrinuti Bohrovim tvrdnjama bio je i Einstein. Unatoč ulozi koju je odigrao u postavljanju kvantne teorije, Einstein nije bio nimalo sretan zbog smjera kojim je krenula mlada znanost. Smatrao je da je Bohrov zaključak da svojstva čestica ne postoje sve dok ih se ne počne promatrati vrlo manjkav, i to iz razloga što je u kombinaciji s drugim otkrićima kvantne fizike implicirao da su subatomske čestice međusobno povezane na način koji Einstein jednostavno nije smatrao mogućim.

Taj pronalazak odnosi se na otkriće da neki subatomske procesi rezultiraju stvaranjem para čestica s identičnim ili blisko povezanim svojstvima. Promotrimo jedan izuzetno nestabilan atom koji fizičari nazivaju pozitronij. Atom pozitronija sastoji se od elektrona i pozitrona (pozitron je pozitivno nabijeni elektron). Budući da je pozitron čestična suprotnost elektrona, oni se naposljetku međusobno ponište i raspadnu u dva kvanta svjetlosti ili «fotona», koji se kreću u suprotnim smjerovima (sposobnost mijenjanja oblika iz jedne vrste kvantne čestice u drugu samo je još jedno u nizu kvantnih sposobnosti). Po kvantnoj fizici, bez obzira na to koliko se fotoni udalje jedan od drugog, kada ih se podvrgne mjerenju, otkrit će se da uvijek imaju identične kutove polarizacije. (Polarizacija je prostorna orijentacija vala sličnog aspekta fotona dok putuje od svoje točke nastanka.)

Godine 1935. Einstein je zajedno sa svojim kolegama, Borisom Podolskim i Nathanom Rosenom, objavio danas glasovit članak pod naslovom "Može li se kvantno-mehanički opis fizičke stvarnosti smatrati potpunim?" U njemu su objasnili zašto postojanje takvih čestica bliznaca dokazuje da Bohr nikako ne može biti u pravu. Kao što su naglasili, dvije takve čestice, recimo fotoni koji se emitiraju pri raspadu pozitronija, mogle bi se proizvesti i pustiti da se međusobno značajno udalje.* Tada bi ih mogli presresti i izmjeriti njihove kutove polarizacije. Ako polarizacije izmjerimo u točno istom trenutku, i ako se pokaže da su identične kao što kvantna fizika predviđa, te ako je Bohr u pravu pa se svojstva kao što je polarizacija ne pojavljuju sve dok kvante ne počnemo promatrati ili mjeriti, to nam govori da dva fotona moraju na neki način trenutačno komunicirati i međusobno se dogovarati kako bi znali oko kojeg se kuta polarizacije složiti. Problem je u tome što prema Einsteinovoj specijalnoj teoriji relativnosti ništa ne može putovati brže od svjetlosti, a kamoli putovati trenutno, i to zato što bi to bilo jednako rušenju vremenske barijere i otvorilo bi vrata svim vrstama neprihvatljivih paradoksa. Einstein i njegovi kolege bili su uvjereni da nijedna «razumna definicija» stvarnosti ne bi dopustila postojanje takve međupovezanosti koja se temelji na komunikaciji bržoj od svjetlosti, i stoga je Bohr morao biti u krivu. Njihova argumentacija danas je poznata kao Einstein-Podolsky-Rosenov paradoks odnosno, skraćeno - EPR paradoks,

*Subatomske procese koji su Einstein i njegovi kolege koristili u svojem misaonom pokusu nije bio raspad pozitronija, no ovdje se upotrebljava jer ga je lako vizualizirati.

Einsteinova argumentacija nije uznemirila Bohra. Radije je ponudio drugo objašnjenje negoli povjerovao kako se radi o komunikaciji koja se odvija brzinom većom od brzine svjetlosti. Ukoliko subatomske čestice ne postoje dok ih se ne promatra, tada ih se više ne može smatrati nezavisnim «stvarima». Stoga je Einstein svoju argumentaciju utemeljio na pogrešci - čestice blizance promatrao je kao odvojene. Međutim, one su bile dio nedjeljivog sustava i bilo je besmisleno promatrati ih drukčije.

S vremenom je većina fizičara stala na Bohrovu stranu i zadovoljila se njegovom interpretacijom. Bohrovom trijumfu doprinijela je i činjenica da se kvantna fizika pokazala tako spektakularno uspješnom u predviđanju pojava, da većina fizičara nije bila spremna čak ni razmotriti mogućnost da bi na neki način mogla biti manjkava. Osim toga, kada su Einstein i njegovi kolege prvotno podastrli svoj prijedlog o postojanju čestica blizanaca, tehnički ali i drugi razlozi nisu dopuštali da se takav pokus doista i izvede, što je dodatno doprinijelo njegovom padu u zaborav. Bilo je to neobično, jer premda je Bohr svoj zaključak izgradio tako da se suprotstavi Einsteinovom napadu na kvantnu teoriju, Bohrovo shvaćanje da su subatomske sustavi nedjeljivi imalo je jednako duboke implikacije na prirodu stvarnosti. Te implikacije su, što je ironično, također bile ignorirane. Potencijalna važnost međupovezanosti još je jednom pometena pod tepih.

Živo more elektrona

Na početku svoje karijere fizičar Bohm također je prihvaćao Bohrovo stajalište, no ostao je zbunjen manjkom zanimanja koje su Bohr i njegovi sljedbenici pokazivali za međupovezanost. Nakon diplome na Pennsylvania State Collegeu, pohađao je kalifornijsko sveučilište u Berkeleyju gdje je prije no što je doktorirao 1943. godine radio u Laboratoriju za radijaciju Lawrence Berkeley. Tamo se susreo s još jednim izrazitim primjerom kvantne međupovezanosti.

U berkeleyjskom Laboratoriju za radijaciju Bohm je započeo ono što će kasnije postati njegov prijelomni rad o plazmama. Plazma je plin koji sadrži visoku koncentraciju elektrona i pozitivnih iona, odnosno pozitivno nabijenih atoma. Na svoje iznenađenje, otkrio je da su se elektroni, kada su se jednom već nalazili u plazmi, prestali ponašati kao pojedinci, te da su se počeli ponašati kao da su dio veće i međusobno povezane cjeline. Premda je izgledalo kao da su njihovi pojedinačni pokreti nasu-

mični, golemi broj elektrona mogao je proizvesti učinke koji su iznenađujuće dobro uređeni. Plazma se poput nekog amebi sličnog stvorenja neprekidno obnavljala i sve nečistoće ovijala u stjenku, jednako kao što biološki organizmi stranu tvar mogu zatvoriti u cistu. Bohm su se ta organska svojstva toliko dojmila da je kasnije napomenuo kako je često imao dojam da je elektronsko more bilo "živo".

Godine 1947. Bohm je prihvatio mjesto profesora asistenta na princetonском sveučilištu, što je govorilo o tome koliko su ga cijenili. Tamo je proširio svoje berkeleyско istraživanje na proučavanje elektrona u metalima. Još jednom je potvrđeno da naizgled slučajna gibanja pojedinačnih elektrona proizvode visoko uređene ukupne učinke. Kao i kod plazmi koje je proučavao na Berkeleyu, to više nisu bile situacije s dvije čestice od kojih se svaka ponaša kao da zna što ona druga radi, nego čitava mora čestica od kojih se svaka ponaša kao da zna što rade nebrojene milijarde drugih čestica. Bohm je takva kolektivna gibanja elektrona nazvao "plazmoni", a njihovo otkriće učvrstilo je njegov ugled kao fizičara.

Bohmovo razočaranje

Zbog svoje slutnje o važnosti međupovezanosti kao i sve većeg nezadovoljstva u vezi s nekoliko drugih prevladavajućih pogleda u fizici, Bohm je bio sve više uznemiren Bohrovom interpretacijom kvantne teorije. Nakon tri godine predavanja tog kolegija na Princetonu, odlučio je poboljšati svoje razumijevanje i napisati udžbenik. Po završetku je otkrio kako je i dalje nezadovoljan onime što je govorila kvantna fizika, pa je primjerke knjige poslao i Bohru i Einsteinu, zamolivši ih za njihova mišljenja. Od Bohra nije dobio odgovor, no Einstein mu se javio i predložio da se, budući da su obojica na Princetonu, sastanu i porazgovaraju o knjizi. Na početku onoga što se prometnulo u šestomjesečni niz nadahnutih razgovora, Einstein je Bohmu oduševljeno rekao da nikada nije vidio tako jasno izlaganje kvantne teorije. Pa ipak, priznao je da je i dalje jednako tako nezadovoljan teorijom kao i Bohm.

Tijekom razgovora dva su se znanstvenika složila da je sposobnost kvantne teorije da predviđa pojave vrijedna divljenja. Mučilo ih je, međutim, to što nije pružala nikakav odgovarajući način predočavanja osnovne strukture svijeta. Bohr i njegovi sljedbenici također su tvrdili da je kvantna teorija potpuna, te da nije moguće doći do jasnijeg objaš-

njenja onoga što se zbiva u kvantnom svijetu. To je kao da izjavite da iza kvantnog krajolika ne postoji dublja stvarnost, da nema daljnjih pitanja na koje bi se moglo odgovoriti, što je pogađalo Einsteinovu i Bohmovu filozofsku tankoćutnost. Premda su tijekom svojih susreta raspravljali i o mnogim drugim stvarima, upravo su ova pitanja zauzela posebno istaknuto mjesto u Bohmovom razmišljanju. Nadahnut zajedničkim radom s Ensteinom, prihvatio je valjanost svojih sumnji o kvantnoj fizici, i zaključio da mora postojati alternativan pogled. Kada je 1951. godine objavljen njegov udžbenik *Quantum Theory* (Kvantna teorija), pozdravljen je kao klasik, no bio je to klasik o temi kojoj Bohm više nije davao puno podršku. Njegov je um, uvijek aktivan i u neprekidnoj potrazi za dubljim objašnjenjima, već tražio bolji način opisivanja stvarnosti.

Nova vrsta polja i metak koji je ubio Lincolna

Nakon razgovora s Einsteinom, Bohm je pokušao pronaći upotrebljivu alternativu Bohrovoj interpretaciji. Krenuo je od pretpostavke da čestice kao što su elektroni *postoje* i u odsutnosti promatrača. Pretpostavio je i da ispod Bohrove nepovredive granice postoji dublja stvarnost, subkvantna razina koja tek čeka na znanstveno otkriće. Na temelju tih premissa došao je do otkrića da s jednostavnom pretpostavkom o postojanju nove vrste polja na toj subkvantnoj razini može jednako kao i Bohr objasniti pronalaskе kvantne fizike. Bohm je svoje pretpostavljeno novo polje nazvao *kvantni potencijal* i postavio teoriju da ono, poput gravitacije, prožima cijeli svemir. Međutim, za razliku od gravitacijskih polja, magnetskih polja i tako dalje, utjecaj ovog polja nije se smanjivao s udaljenošću: njegovi učinci bili su suptilni i svugdje je bilo jednako snažno. Bohm je svoju alternativnu interpretaciju kvantne teorije objavio 1952. godine.

Reakcije na njegov novi pristup bile su uglavnom negativne. Neki su znanstvenici bili posve uvjereni da su takve alternative nemoguće, te su smjesta odbacili Bohmove ideje. Drugi su počeli žestoko napadati njegovo mišljenje. Naposljetku, praktički svi takvi protuargumenti temeljili su se prvenstveno na filozofskim razlikama, no to im nije bilo važno. Bohrovo stajalište toliko se ukorijenilo u fizici da su Bohmovu alternativu smatrali gorom od hereze.

Usprkos grubosti ovih napada, Bohm se nije dao pokolebati u svom uvjerenju da je stvarnost dublja od onoga što je dopuštala Bohrova in-

terpretacija. Osjećao je, osim toga, kako je znanost iznimno ograničena u procjeni novih ideja kao što je bila njegova, te je 1957. godine u knjizi pod naslovom *Causality and Chance in Modern Physics* (Kauzalnost i slučaj u kvantnoj fizici) ispitao nekoliko filozofskih pretpostavki odgovornih za takav stav. Jedna od njih bila je široko prihvaćena pretpostavka da bilo koja pojedinačna teorija - kao što je, na primjer, kvantna teorija - može biti potpuna. Bohm je ovu pretpostavku podvrgao kritici, ustvrdivši da bi priroda mogla biti neograničena. Budući da nije moguće da bilo koja teorija u potpunosti objasni nešto što je neograničeno, predložio je da bi za slobodno znanstveno istraživanje bilo bolje kada bi se znanstvenici suzdržali od ove pretpostavke.

U knjizi je pokazao da je pogled znanosti na kauzalnost također previše ograničen. Vjerovalo se da većina učinaka ima samo jedan ili nekoliko uzroka. Međutim, Bohm je smatrao da određeni učinak može imati neograničen broj uzroka. Na primjer, da nekoga upitate što je uzrokovalo smrt Abrahama Lincolna, mogao bi vam odgovoriti da je to bio metak iz puške Johna Wilkesa Bootha. Pa ipak, potpun popis svih uzroka koji su doprinijeli Lincolnovoj smrti morao bi obuhvaćati sve događaje koji su doveli do razvoja puške, sve činitelje koji su prouzrokovali Boothovu želju da ubije Lincolna, sve korake u evoluciji ljudske vrste koji su omogućili razvoj ruke koja je sposobna držati pušku, i tako dalje, i tako dalje. Bohm se slagao s tim da čovjek većinu vremena može zanemarivati golemi niz uzroka koji su doveli do određenog učinka, no ipak je smatrao da je za znanstvenike važno da imaju na umu kako nijedan pojedinačni uzročno-posljedični odnos nikada nije odvojen od svemira kao cjeline.

Ako želite znati gdje ste, pitajte 'nelokalce'

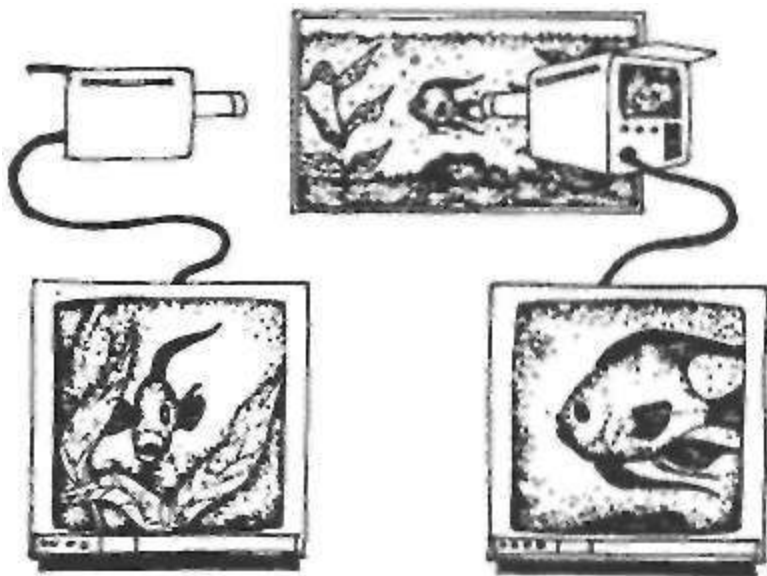
Tijekom istog tog razdoblja života Bohm je također nastavio usavršavati svoj alternativni pristup kvantnoj fizici. Kada je pomnije sagledao značenje kvantnog potencijala, otkrio je da on posjeduje mnoštvo značajki koje ukazuju na još radikalniji otklon od ortodoksnog razmišljanja. Jedna od njih bila je važnost cjelovitosti. Klasična je znanost na stanje nekog sustava kao cjeline uvijek gledala isključivo kao na rezultat međudjelovanja njegovih dijelova. Međutim, kvantni potencijal je takvo stajalište okrenuo naglavačke i ukazao da cjelina, u stvari, upravlja ponašanjem dijelova. To ne samo da je Bohrovu tvrdnju kako subatomske čestice nisu nezavisne «stvari» nego dio nedjeljivog sustava odvelo korak dalje,

nego je čak nagovijestilo da je cjelovitost na neki način još primarnija stvarnost.

Kvantni potencijal objasnio je i kako se elektroni u plazmama (i drugim posebnim stanjima kao što je supravodljivost) mogu ponašati kao međusobno povezane cjeline. Kao što je Bohm izjavio, takvi "elektroni nisu raspršeni jer se djelovanjem kvantnog potencijala cijeli sustav kreće koordinirano, više nalik baletu nego gomili neorganiziranih ljudi." Bohm još jednom navodi da je "takva kvantna cjelovitost aktivnosti bliža uređenom jedinstvu funkcioniranja dijelova živog bića nego vrsti jedinstva koju dobijemo sklapanjem dijelova stroja."

Jedna još više iznenađujuća značajka kvantnog potencijala bile su njegove implikacije na prirodu položaja. Na razini svakodnevnog života stvari imaju vrlo određene položaje, no Bohmova interpretacija kvantne fizike ukazivala je na to da na subkvantnoj razini - razini na kojoj djeluje kvantni potencijal - položaj prestaje postojati. Sve točke u svemiru postaju jednake svim ostalim točkama u svemiru, i besmisleno je tvrditi da je bilo što odvojeno od ičega drugog. Fizičari to svojstvo nazivaju «nelokalnost».

Nelokalni aspekt kvantnog potencijala Bohmu je pružio mogućnost da vezu između dvije čestice objasni bez kršenja postavke specijalne relativnosti da ništa ne može putovati brže od svjetlosti. Da bi to ilustrirao, ponudio je sljedeću analogiju: zamislite ribu koja pliva u akvariju. Zamislite i da nikada prije niste vidjeli ni ribu ni akvarij, te da vaše jedino znanje o njima dolazi preko dvije televizijske kamere, jedne uperene na prednji dio akvarija, a druge na njegov bočni dio. Kada pogledate na dva televizijska ekrana, mogli biste pogrešno pretpostaviti da riba na ekranima predstavlja dva zasebna entiteta. Na kraju krajeva, budući da su kamere postavljene pod različitim kutovima, svaka slika bit će nešto drukčija. Međutim, nakon što nastavite promatrati, na kraju ćete uvidjeti da postoji odnos između dvije ribe. Kada se jedna okrene, druga napravi malo drukčiji, ali ipak odgovarajući okret. Kada je jedna okrenuta prema prednjoj strani, druga je okrenuta prema bočnoj strani, i tako dalje. Ako niste svjesni šireg konteksta, mogli biste pogrešno zaključiti da ribe neprekidno komuniciraju jedna s drugom, što nije točno. Ne odvija se nikakva komunikacija zato što su na dubljoj razini stvarnosti - razini akvarija - dvije ribe, u stvari, jedna te ista riba. Upravo to se, kaže Bohm, događa između čestica kao što su dva fotona emitirana pri raspadu atoma pozitronija (vidi sliku 8).

SLIKA 8: Bohm vjeruje da su subatomske čestice povezane na isti način kao i slike ribe na dva televizijska ekrana. Premda se čini da su čestice, kao što su elektroni, odvojene jedna od druge na dubljoj razini stvarnosti, razini analognoj akvariju, oni su, u stvari, samo različiti aspekti dubljeg kozmičkog jedinstva.

I zaista, budući da kvantni potencijal prožima čitav svemir, sve su čestice nelokalno povezane. Sve više i više, slika stvarnosti koju je Bohm razvijao nije bila ona u kojoj su subatomske čestice odvojene jedna od druge i kreću se kroz prazninu svemira, nego nalik onoj u kojoj su sve stvari dio nedjeljive mreže, i utisnute u prostor koji je jednako stvaran i bogat procesima kao i materija koja se kroz njega kreće.

Bohmova zamisli i dalje nisu uvjerile većinu fizičara, no pobudile su zanimanje nekolicine njih. Jedan od njih bio je John Stewart Bell, teorijski fizičar u CERN-u - Centru za pacifistička atomska istraživanja - pokraj Ženeve u Švicarskoj. Bell je, slično Bohmu, bio nezadovoljan kvantnom teorijom i smatrao da mora postojati neka alternativa. Kasnije je izjavio: "Tada, 1952. godine vidio sam Bohmov rad. Njegova zamisao bila je upotpuniti kvantnu mehaniku tvrdnjom da pokraj varijabli koje svi poznaju postoje i određene dodatne varijable. To je na mene ostavilo snažan dojam."

Bell je shvatio i da Bohmova teorija podrazumijeva postojanje nelokalnosti, te se zapitao postoji li neki način da se ono eksperimentalno

potvrdi. To je pitanje godinama bilo u zakutku njegovog uma sve dok mu jednogodišnji profesorski dopust 1964. godine nije omogućio da mu posveti punu pozornost. Ubrzo je došao do elegantnog matematičkog dokaza koji je otkrio kako bi se takav pokus mogao izvesti. Problem je, međutim, bio u tome što je zahtijevao razinu tehnološke preciznosti koja još nije bila dostupna. Da bi bio siguran da čestice, kao što su one u EPR paradoksu, ne koriste neka uobičajena sredstva komunikacije, osnovne operacije pokusa morale su biti izvedene u tako beskonačno kratkom trenutku da čak ne bi bilo dovoljno vremena ni da zraka svjetlosti pre- vala razdaljinu između dvije čestice. Drugim riječima, instrumenti koji su se koristili u eksperimentu potrebne operacije morali su izvesti u nekoliko tisućmilijunki sekunde.

Uđite u hologram

Potkraj pedesetih godina prošlog stoljeća Bohm se već susreo s mekarti- z m o m i počeo raditi na Sveučilištu Bristol u Engleskoj. Tamo je zajedno s mladim studentom istraživačem Yakirom Aharonovim otkrio još jedan važan primjer nelokalne povezanosti. Bohm i Aharonov otkrili su da u pravim okolnostima elektron može «osjećati» prisutnost magnetskog polja koje se nalazi u području gdje je vjerojatnost da se pronađe elek- tron jednaka nuli. Ta je pojava danas poznata pod nazivom Aharonov-Bohmov učinak, no kada su dvojica znanstvenika prvi put objavila svoje otkriće, mnogi fizičari nisu vjerovali da je takav učinak moguć. Čak je i danas, unatoč tome što je učinak potvrđen u brojnim pokusima, pre- ostalo dovoljno skepticizma, pa se ponekad još uvijek pojavljuju znan- stveni članci u kojima se tvrdi da on, u stvari, ne postoji.

Bohm je, kao i uvijek, stoički prihvatio svoju, već ustaljenu, ulogu glasa iz gomile koji hrabro objavljuje da je car gol. U intervjuu vođenom nekoliko godina kasnije dao je jednostavan sažetak filozofije na kojoj se temelji njegova hrabrost: "Dugoročno je daleko opasnije držati se iluzije nego se suočiti sa stvarnim činjenicama."

Unatoč tome, ograničen odgovor na njegove zamisli o cjelovitosti i nelokalnosti, kao i njegova vlastita nemoć da pronađe način na koji nastaviti dalje doveli su do toga da je svoju pozornost preusmjerio na druga pitanja. To ga je šezdesetih godina navelo da поближе promotri *red*. Klasična znanost, u pravilu, stvari dijeli u dvije kategorije: one koje posjeduju red u rasporedu svojih dijelova i na one čiji su dijelovi po-

stavljani neuređeno, odnosno nasumično. Snježne pahuljice, računala i živa bića - svi su oni uređeni. Uzorak koji napravi pregršt zrnaca kave prosutih po podu, ruševine koje ostaju nakon eksplozije i nizovi brojeva koje generira kolo ruleta nisu uređeni.

Kada je Bohm dublje istražio problem, uvidio je da postoje i različiti stupnjevi reda. Neke su stvari mnogo uređenije od drugih, a to podrazumijeva da u svemiru postoje beskonačne hijerarhije reda. Bohma je to navelo na zaključak da stvari koje percipiramo kao neuređene možda uopće nisu takve. Možda je njihov red tako "neograničeno visokog stupnja" da se nama samo čine nasumične (zanimljivo, matematičari ne mogu dokazati nasumičnost, i premda se neki nizovi brojeva kategoriziraju kao nasumični, to su samo učena nagađanja).

I dok je bio udubljen u razmišljanja o tome, Bohm je u BBC-evoj televizijskoj emisiji ugledao uređaj koji mu je pomogao da dodatno razvije svoje zamisli. Uređaj je bio posebno konstruirana posuda koja je sadržavala velik rotirajući cilindar. Uzak prostor između cilindra i posude bio je ispunjen glicerinom - gustom, prozirnom tekućinom - a u glicerinu je nepomično plutala kap tinte. Bohma je zanimalo to što kada se ručku cilindra okrenulo, kap tinte proširila se kroz sirupasti glicerin i činilo se da nestaje. Međutim, čim bi ručku okrenuli u suprotnom smjeru, nejasan trag tinte polako se sjedinjavao i ponovno oblikovao kapljicu (vidi sliku 9).

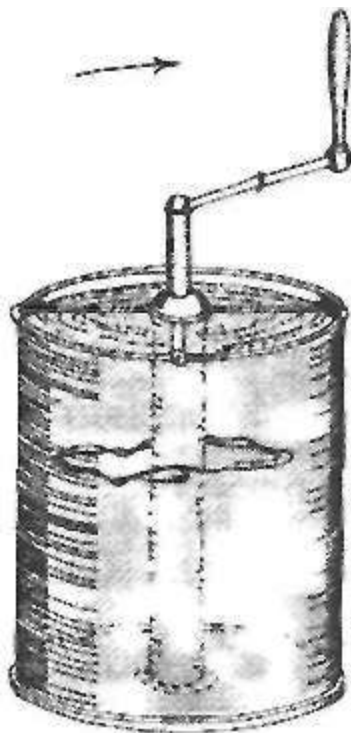
Bohm piše: "To me se odmah dojmilo kao vrlo značajno za pitanje reda jer, kada se kap tinte razastrla, još uvijek je posjedovala 'skriveni' (to jest, neizraženi) red koji se pojavio kada se ponovno sastavila. S druge strane, u našem svakodnevnom jeziku rekli bismo da je tinta, kada se razlila kroz glicerin, bila u slanju 'nereda'. To me dovelo do zaključka da se tu moraju uvesti nova poimanja reda."

Ovo je otkriće ostavilo snažan dojam na Bohma. Naime, pružilo mu je nov način gledanja na mnoge probleme o kojima je razmišljao. Nedugo nakon što je 'naletio' na uređaj s tintom u glicerinu susreo se s još boljom metaforom za razumijevanje reda, metaforom koja ne samo da mu je omogućila da pomiri sve različite pravce svojih dugogodišnjih razmišljanja, nego je to postigla takvom snagom tumačenja da se činila kao skrojena za tu svrhu. Ta metafora je - hologram.

Čim je Bohm počeo razmišljati u hologramu, uvidio je da on *također* pruža novi način za razumijevanje reda. Kao i kap tinte u raspršenom stanju, interferencija uzoraka snimljenih na komadu holografskog filma golom se oku također činila neuređenom. Oboje posjeduju redove koji su skriveni ili *uvijeni* na vrlo sličan način kao što se red u plazmi uvija u

prividno neuređeno stanje svakog njezinog elektrona. Međutim, to nije bio jedini uvid koji je hologram pružio.

Što je Bohm više razmišljao o tome, to je bio više uvjeren da svemir u svojem djelovanju zapravo koristi holografška načela, *da je sam svemir, u stvari, golemi hologram u tijeku*, a ta mu je spoznaja omogućila da sve svoje različite uvide kristalizira u sveobuhvatnu i kohezivnu cjelinu. Prve članke o svom holografskom pogledu na svemir objavio je početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, a osamdesetih je u knjizi pod naslovom *Wholeness and the Implicate Order* (Cjelovitost i implicitni red) predstavio zrelu destilaciju svojih misli. U njoj je ostvario više od pukog povezivanja bezbrojnog mnoštva svojih ideja. Preobrazio ih je u nov način promatranja stvarnosti koji je bio isto toliko radikaln koliko je oduzimao dah.

SLIKA 9: Kada se kap tinte stavi u posudu punu glicerina i cilindar u posudi okrene. Čini se da se kap rasprostire i nestane. Međutim, kada se cilindar okrene u suprotnom smjeru, kap se ponovno skupi. Bohm ovu pojavu koristi kao primjer za to da red može biti ili očit (eksplicitan) ili skriven (implicitan).

Uvijeni redovi i odvijene stvarnosti

Jedna od Bohmovih tvrdnji koje najviše zapanjuju jest da je opipljiva stvarnost naše svakodnevice, u stvari, neka vrsta iluzije, nešto nalik holografskoj slici. U njezinoj osnovi nalazi se dublji red postojanja, golema i primarnija razina stvarnosti koja stvara sve predmete i pojave našeg fizičkog svijeta gotovo jednako kao što komad holografskog filma stvara hologram. Bohm tu dublju razinu stvarnosti naziva *implicitni* ili »uvijeni« (op. prev. - engl. *enfolded*) red, a našu vlastitu razinu postojanja naziva *eksplicitni* ili odvijeni (op. prev. - ili «razvijeni» u smislu u kojem je fotografija razvijena; engl. *unfolded*) red.

Bohm te izraze upotrebljava jer smatra da je manifestacija svih oblika u svemiru rezultat bezbrojnih uvijanja i odvijanja između ta dva reda. Na primjer, Bohm vjeruje da elektron nije jedan objekt već cjelokupnost ili ansambl (u smislu skup ili zbir nečega što ima zajednička svojstva; *ensemble* - op. p.) uvijen u cjelinu prostora. Kada neki uređaj detektira prisutnost jednog jedinog elektrona, to je jednostavno zato što se jedan aspekt elektronovog ansambla razvio, slično kao što se kup tinte razvije iz glicerina, na nekom određenom mjestu. Kada se čini da se elektron kreće, to je zbog kontinuirane serije takvih odvijanja i uvijanja.

Drukčije rečeno, elektroni i sve druge čestice nisu ništa više supstancijalne ili stvarnije od oblika koji poprimi voda dok šikće iz fontane. Podržava ih stalni priljev iz implicitnog reda, i kada se čini da je čestica uništena, ona nije izgubljena. Samo se ponovno skrila natrag u dublji red iz kojeg je izniknula. Komad holografskog filma i slika koju proizvodi također su primjer implicitnog i eksplicitnog reda. Film je implicitni red jer je slika kodirana u njegovim interferencijskim uzorcima skrivena potpunost uvijena u cjelinu. Hologram projiciran s filma je eksplicitni red jer predstavlja odvijenu i opažljivu inačicu slike.

Stalna i tekuća izmjena između dva reda objašnjava kako čestice kao što su elektron i atom pozitronija mogu mijenjati oblik iz jedne vrste čestice u drugu. Takvi prijelazi mogu se vidjeti kada se jedna čestica, recimo elektron, uvija natrag u implicitni red, dok se druga - foton - odvija i zauzima njezino mjesto. Objašnjava i kako se kvant može manifestirati ili kao čestica ili kao val. Prema Bohmu, oba su aspekta uvijek uvijena u kvantov ansambl, međutim način na koji promatrač međudjeluje s ansamblom određuje koji aspekt se odvija, a koji ostaje skriven. Kao takva, promatračeva uloga u određivanju oblika koji će kvant poprimiti možda nije ništa tajnovitija od činjenice da način na

koji draguljar manipulira s draguljem određuje koje će njegove facete poslati vidljive a koje ne. Budući da se izraz *hologram* obično odnosi na sliku koja je statična te ne sadrži dinamičnu i stalno aktivnu prirodu nebrojenih uvijanja i odvijanja koja svakog trenutka stvaraju naš svemir, Bohm je sklon svemir opisivati ne kao hologram, nego kao »hologibanje«.

Postojanje dubljeg i holografski uređenog reda objašnjava i zašto stvarnost na subkvantnoj razini postaje nelokalna. Kao što smo vidjeli, kada je nešto holografski uređeno, sav privid položaja se ruši. Reći da svaki dio ili komad holografskog filma sadrži sve informacije koje posjeduje cjelina u biti je samo drugi način da kažemo da su informacije raspoređene nelokalno. Dakle, ukoliko je svemir uređen prema holografskim načelima, očekivalo bi se da i on ima nelokalna svojstva.

Nepodijeljena cjelovitost svih stvari

Najteže shvatljive su Bohmove u potpunosti razvijene zamisli o cjelovitosti. Budući da je sve u svemiru napravljeno od neobrubljene holografške tkanine implicitnog reda, Bohm smatra da je promatrati svemir kao da je sastavljen od «dijelova» podjednako besmisleno kao da različite mlazove u fontani promatramo kao da su odvojeni od vode iz koje istječu. Elektron nije "elementarna čestica". To je samo naziv dan određenom aspektu hologibanja. Podjela stvarnosti na dijelove i potom imenovanje tih dijelova uvijek je dogovorno, rezultat je konvencije, jer subatomske čestice, kao i sve drugo u svemiru, nisu ništa odvojenije jedna od druge od različitih uzoraka na bogato ukrašenom tepihu.

To je dalekosežna pretpostavka. U svojoj općoj teoriji relativnosti Einstein je zapanjio svijet kada je ustvrdio da vrijeme i prostor nisu odvojeni entiteti, već fino povezani, i dio veće cjeline koju je nazvao prostorno-vremenski kontinuum. Bohm ovu zamisao razvija i čini golemi korak dalje: tvrdi da je *sve* u svemiru dio kontinuuma. Unatoč prividnoj odvojenosti stvari na eksplicitnoj razini, sve je neprekidni produžetak svega drugog, te se u konačnici čak i implicitni i eksplicitni redovi stapaju jedni u druge.

Razmislite na trenutak o ovome. Pogledajte svoju ruku. Sada pogledajte svjetlost koja dolazi iz lampe pokraj vas. I psa koji se odmara kraj vaših nogu. Vi niste samo sastavljeni od istih stvari. *Vi jeste ista stvar.* Jedna stvar. Neslomljena. Jedno ogromno «nešto» koje je svoje nebroje-

ne ruke i produžetke ispružilo u sve vidljive predmete, atome, nemirne oceane i treptave zvijezde u svemiru.

Bohm upozorava da to ne znači da je svemir golema homogena masa. Stvari mogu biti dio nedjeljive cjeline ali još uvijek posjedovati vlastita jedinstvena svojstva. Da bi ilustrirao na što misli skreće nam pozornost na male virove i vrtloge što se često oblikuju u rijeci. Na prvi pogled izgleda da su ti virovi odvojene stvari, te da posjeduju mnoge osobne karakteristike kao što su veličina, brzina, smjer rotacije i tako dalje. Međutim, pomno ispitivanje pokazuje da je nemoguće odrediti gdje određeni vir završava, a rijeka počinje. Stoga Bohm ne želi reći da su razlike između «stvari» beznačajne. On jednostavno želi da budemo stalno svjesni da je dijeljenje različitih aspekata hologibanja na «stvari» uvijek apstrakcija, način da te aspekte svojim načinom razmišljanja učinimo jasnijim našoj percepciji. Želeći to ispraviti, umjesto da različite aspekte hologibanja naziva «stvarima», on ih radije zove «relativno nezavisnim pod-cjelinama.»

Zaista, Bohm vjeruje da je naša gotovo univerzalna sklonost da fragmentiramo svijet i ignoriramo dinamičku povezanost svih stvari odgovorna za brojne naše probleme, ne samo u znanosti nego i u našim životima i društvu. Na primjer, vjerujemo da možemo crpiti vrijedne dijelove Zemlje bez da utječemo na cjelinu. Vjerujemo da je moguće liječiti dijelove našeg tijela i pritom ne brinuti za cjelinu. Vjerujemo da možemo rješavati različite probleme u našem društvu, kao što su kriminal, siromaštvo, ovisnost o drogama, bez obraćanja pozornosti na probleme našeg društva kao cjeline, i tako dalje. **U svojim radovima Bohm gorljivo zastupa stav da naš sadašnji način fragmentiranja svijeta ne samo da nije ispravan, nego bi čak mogao dovesti do našeg istrebljenja.**

Svijest kao suptilniji oblik od materije

Osim objašnjenja zašto kvantni fizičari kada urone u dubine materije pronalaze tako mnogo primjera međupovezanosti, Bohmov holografski svemir objašnjava i mnoge druge zagonetke. Jedna od njih je učinak koji svijest, kako se čini, ima na subatomske svijet. Kao što smo vidjeli, Bohm odbacuje zamisao da čestice ne postoje dok ih se ne promatra. Međutim, on se u načelu ne protivi nastojanju da se **svijest i fizika** pomire, jednostavno smatra da se većina fizičara upušta u ispitivanje tog područja na pogrešan način, pokušavajući još jedanput razlomiti stvarnost, i tvrde-

ći da jedna odvojena stvar - svijest, međudjeluje s drugom odvojenom stvari - subatomske česticom.

Budući da su sve to aspekti hologibanja, Bohm smatra da nema smisla govoriti o međudjelovanju svijesti i materije. U određenom smislu, promatrač *jest* promatrano. Promatrač je i mjerni uređaj, rezultat pokusa, laboratorij i povjetarac koji puše van laboratorija. U stvari, Bohm smatra da je svijest oblik suptilniji od materije, a da temelj za bilo koji odnos između to dvoje ne leži na našoj razini stvarnosti, nego duboko u implicitnom redu. Svijest je u različitim stupnjevima uvijenosti i odvijenosli prisutna u cjelokupnoj materiji, što je vjerojatno razlog da plazme posjeduju neke osobine živih bića. Kao što Bohm kaže: "sposobnost oblika da bude aktivan je najkarakterističnija značajka svijesti, a nešto nalik svijesti postoji već u elektronu.."

Slično tome, Bohm smatra da dijeljenje svemira na živu i neživu tvar također nema smisla. Živa i neživa tvar su neodvojivo isprepletene, i život je, također, uvijen u ukupnost svemira. Čak je i stijena na neki način živa, tvrdi Bohm, jer život i inteligencija prisutni su ne samo u svojoj materiji, nego i u "energiji", "prosioru", "vremenu", "tkivu čitavog svemira« i svemu drugome što izuzimamo iz hologibanja i pogrešno promatramo kao odvojene stvari.

Zamisao da su svijest i život (i zaista sve stvari) cjeline uvijene u cijeli svemir ima jednako blistavo naličje. Baš kao što svaki dio holograma sadrži sliku cjeline, tako svaki drugi dio svemira skriva cjelinu. **To znači da kada bismo znali kako mu pristupiti, galaksiju Andromeda mogli bismo pronaći pod noktom palca lijeve ruke.** Mogli bismo pronaći i Kleopatru kako se prvi put susreće sa Cezarom, jer u načelu cijela prošlost i implikacije za čitavu budućnost također su uvijene u svakom djeliću vremena i prostora. Svaka stanica u našem tijelu obuhvaća cijeli svemir, jednako je i sa svakim listom, svakom kišnom kapi i svakim zrcncem prašine, što daje novo značenje glasovitoj pjesmi Williama Blakea:

*Vidjeti svijet u Zrcnu Pijeska
Nebo u Divljemu Cvatu,
Držati Beskraj na dlanu ruke
I Vječnost u jednome satu.*

Energija trilijuna atomskih bombi u svakom kubičnom centimetru prostora

Ukoliko je naš svemir tek **blijeda sjenka dubljeg reda**, što još leži skriveno, uvijeno u osnovu i potku naše stvarnosti, Bohm ima prijedlog. Prema našem sadašnjem razumijevanju fizike, svaki dio prostora preplavljen je različitim vrstama polja sastavljenih od valova raznolikih valnih duljina. Svaki val uvijek posjeduje barem malo energije. Kada fizičari računaju minimalan iznos energije koju val može posjedovati, dođu do rezultata da *svaki kubični centimetar praznog prostora sadrži energiju veću od energije sveukupne materije u poznatom svemiru!*

Neki fizičari odbijaju taj izračun uzeti zaozbiljno jer smatraju da negdje mora postojati pogreška. Bohm drži da taj beskrajni ocean energije postoji, te da nam govori barem nešto o golemoj i skrivanoj prirodi implicitnog reda. Smatra da većina fizičara ignorira postojanje tog ogromnog oceana energije jer su, kao ribe koje nisu svjesne vode u kojoj plivaju, *naučeni usmjeravati pozornost prvenstveno na predmete usadene u oceanu - na materiju.*

Bohmovo gledište da je prostor jednako stvaran i bogat procesima kao i materija koja se kreće kroza nj svoju punu zrelost doseže u njegovim zamislama o implicitnom moru energije. Materija ne postoji nezavisno od mora, od takozvanog praznog prostora. Ona je dio prostora. Da bi objasnio na što pritom misli, Bohm daje sljedeću analogiju: kristal ohlađen do apsolutne nule dopustit će struji elektrona da prođe kroza nj a da ih ne rasprši. Ako se temperatura povisi, različite nepravilnosti u kristalu će, tako reći, izgubiti svoju prozirnost i početi raspršivati elektrone. S točke gledišta elektrona takve nepravilnosti izgledale bi kao komadi «materije» koji plutaju u moru ništavila, no u stvari se ne radi o tome. Ništavilo i komadi materije ne postoje nezavisno jedno od drugoga. Oboje su dio istog tkiva - dubljeg reda kristala.

Bohm vjeruje da isto vrijedi i za našu vlastitu razinu postojanja. Prostor nije prazan. Pun je - plenum nasuprot vakuumu. Temelj je svekolikog postojanja, uključujući i postojanje nas samih. Naš svijet nije odvojen od tog kozmičkog mora energije, on je mrežkanje na njegovoj površini, razmjerno mali "obrazac pobude" usred nezamislivo golemog oceana. Taj obrazac pobude relativno je autonoman i uzrok je približno ponavljajućih, postojanih i odvojivih projekcija u trodimenzionalni eksplicitni red manifestacija, ističe Bohm. **Drugim riječima, unatoč svojoj očiglednoj materijalnosti i ogromnoj veličini, svemir ne postoji**

u sebi i od sebe nego je posinak nečega daleko većeg i teže izrecivog. Štoviše, svemir čak nije ni glavni proizvod tog većeg "nečeg", nego samo sjena u prolazu, puki štucaj u većem rasporedu stvari.

To beskrajno more energije nije sve što se skrilo u implicitni red. Budući da je implicitni red osnova iz koje se rodilo sve u našem svemiru, on u najmanju ruku sadrži i svaku subatomske česticu koja je postojala ili će postojati; svaku moguću konfiguraciju materije, energije, života i svijesti, od kvazara do shakespeareovog uma, od dvostruke spirale do sila koje upravljaju veličinama i oblicima galaksija. Pa čak ni to nije sve što može sadržavati. **Bohm priznaje da nema razloga vjerovati da je implicitni red svršetak svih stvari. Moguće je da postoje drugi neslućeni redovi iza njega, beskrajni stupnjevi daljnjeg razvitka.**

Eksperimentalna potpora Bohmovom holografskom svemiru

Brojna izazovna otkrića u fizici govore da je Bohm vjerojatno u pravu. Čak i ako zanemarimo implicitno more energije, svemir je ispunjen svjetlošću i drugim elektromagnetskim valovima koji stalno idu uzduž i poprijeko i sudaraju se jedni s drugima. Kao što smo vidjeli, sve čestice su ujedno i valovi. **To znači da su fizički predmeti i sve drugo što percipiramo u stvarnosti sastavljeni od interferencijskih uzoraka. Što je činjenica koja posjeduje nepobitne holografске implikacije.**

Drugi čvrsti dokaz nedavno je ponudilo jedno eksperimentalno otkriće. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća postala je dostupna tehnologija kojom se moglo napraviti pokus s dvije čestice, a koji je opisao Bell, te je velik broj različitih fizičara pokušao izvesti taj zadatak. Premda su otkrića bila obećavajuća, nikome nije uspjelo dobiti konačne rezultate. Tada su 1982. godine fizičari Alain Aspect, Jean Dalibard i Gerard Roger s Instituta za optiku Sveučilišta u Parizu u tome uspjeli. Prvo su zagrijavanjem atoma kalcija laserima proizveli niz fotona blizanaca. Potom su svakom od elektrona dopustili da u suprotnim smjerovima putuju kroz šest i pol metara dugu cijev te prođu kroz posebne filtre koji su ih usmjeravali prema jednom od dvaju mogućih analizatora polarizacije. Svakom je filtru trebalo deset milijardinki sekunde da skrene s jednog analizatora na drugi, oko trideset milijardinki sekunde manje nego što je svjetlosti trebalo da proputuje čitavih trinaest metara koji odvajaju svaki skup fotona. Tako su Aspect i njegovi kolege mogli isključiti svaku

mogućnost da fotoni međusobno komuniciraju bilo kojim poznatim fizičkim procesom. [a šta ćemo sa NEFIZIČKIM procesom?...hehe op.prev.]

Aspect i njegov tim otkrili su da je, kao što je kvantna teorija predviđela, svaki foton još uvijek svoj kut polarizacije mogao uskladiti s onim svoga blizanca. To je značilo ili da je Einsteinova zabrana komunikacije brže od svjetlosti prekršena ili da su dva fotona povezana nelokalno. Budući da se većina fizičara protivi pripuštanju procesa bržih od svjetlosti u fiziku, Aspectov pokus se u pravilu smatralo gotovim dokazom da je veza između dva fotona nelokalna. Nadalje, kao što je primijetio fizičar Paul Davis sa Sveučilišta Newcastle upon Tyne u Engleskoj, budući da sve čestice neprekidno međudjeluju i odvajaju se, "nelokalni aspekti kvantnih sustava su generalno svojstvo prirode."

Aspectova otkrića ne dokazuju da je Bohmov model svemira točan, ali ipak mu u velikoj mjeri idu u prilog. Kao što je već spomenuto, Bohm ne vjeruje da je ijedna teorija, uključujući i njegovu, ispravnu u apsolutnom smislu. Sve su samo aproksimacije istine, konačni zemljovidni koje koristimo kako bismo pokušali kartirati područje koje je i beskonačno i nedjeljivo. To ne znači da Bohm misli da njegova teorija nije provjerljiva. Uvjeren je da će se jednom u budućnosti razviti tehnike koje će omogućiti provjeru njegove zamisli (kada se Bohm zbog toga kritiziralo, on je odgovorio da postoje brojne teorije u fizici, kao što je na primjer «teorija superstringova», koje vjerojatno neće biti provjerljive još nekoliko desetljeća).

Reakcije iz krugova fizičara

Većina je fizičara skeptična prema Bohmovim zamislima. Na primjer, fizičar Lee Smolin s Yalea Bohmovu teoriju jednostavno ne smatra «osobito snažnom, u fizikalnom smislu». Pa ipak, prisutno je gotovo univerzalno poštovanje prema Bohmovoju inteligenciji. Mišljenje fizičara sa Sveučilišta u Bostonu Abnera Shimonyja tipičan je primjer tog gledišta. «Bojim se da jednostavno ne razumijem njegovu teoriju. Ona je zasigurno metafora i pitanje je u kojoj ju mjeri treba doslovno shvatiti. Unatoč tome, on je zaista vrlo duboko promišljao o ovoj materiji, i mislim da je napravio silno korisnu stvar zato što je ova pitanja doveo u samo središte fizikalnih istraživanja, umjesto da ih jednostavno pomete pod tepih. Bio je hrabar, smion i maštovit čovjek.»

Usprkos izraženom skepticizmu, ima i fizičara koji su skloni Bohmovim zamislima, uključujući 'krupne ribe' kao što su Roger Penrose sa

Oxforda, tvorac moderne teorije crne rupe; Bernard d'Espagnat sa Sveučilišta u Parizu, jedan od vodećih svjetskih autoriteta za konceptualne temelje kvantne teorije; i Brian Josephson, dobitnik Nobelove nagrade za fiziku 1973. godine. Josephson smatra da bi Bohmov **implicitni red jednog dana mogao čak dovesti do uvođenja Boga ili Uma u znanstveni sustav**, što je zamisao koju Josephson podržava.

Pribram i Bohm zajedno

Razmotrimo li ih zajedno, Pribramove i Bohmove teorije pružaju bitno novi način gledanja na svijet: *Naši mozgovi matematički kreiraju objektivnu stvarnost interpretiranjem frekvencija koje su u krajnjoj liniji projekcije iz druge dimenzije - dubljeg reda postojanja koji se nalazi iza i vremena i prostora. Mozak je hologram uvijen u holografski svemir.*

Pribrama je ova sinteza navela na zaključak da objektivni svijet ne postoji, barem ne na način na koji smo navikli vjerovati. Ono što je "tamo vani" golemi je ocean valova i frekvencija, a stvarnost nam izgleda čvrsto samo zato što naši mozgovi mogu primati tu holografsku maglu i pretvarati je u "drveće i kuće" i druge svagdašnje predmete koji tvore naš svijet. Kako mozak (koji je i sam sastavljen od frekvencija materije) može primiti nešto nesupstancijalno kao što je magla frekvencija i napraviti da se čini čvrstom na dodir? Vrsta matematičkih procesa koje je Bekesy simulirao svojim vibratorima osnova je za način na koji mozak stvara našu sliku vanjskog svijeta, napominje Pribram. Drugim riječima, glatkoća komada finog kineskog porculana i osjet pijeska na plaži pod vašim stopalima u stvari su samo složenije verzije sindroma fantomskih udova.

Prema Pribranu, to ne znači da tamo vani ne postoje porculanske šalice i pješčana plaža. To jednostavno znači da porculanska šalica posjeduje dva vrlo različita aspekta svoje stvarnosti. Kada ju se filtrira kroz leću našeg mozga manifestira se kao šalica. Međutim, kad bismo se mogli osloboditi naših leća, doživjeli bismo je kao interferencijski uzorak. Koji od aspekata je stvaran, a koji predstavlja iluziju? "Po meni, oba su stvarna", odgovara Pribram, "ali, ako vam je draže, nijedan od njih nije stvaran."

Takvo stanje stvari nije ograničeno isključivo na porculanske šalice. I mi imamo dva vrlo različita aspekta naše stvarnosti. Možemo sebe promatrati kao fizička tijela koja se kreću kroz prostor. Ili na sebe može-

mo gledati kao na maglu interferencijskih uzoraka uvijenih u kozmički hologram. Bohm vjeruje da bi ovaj drugi način gledanja čak mogao biti ispravniji, jer zamišljati sebe kao holografski um/mozak koji gleda na holografski svemir ponovno je apstrakcija, pokušaj da se odvoje dvije stvari koje se u konačnici ne mogu odvojiti.

Nemojte brinuti ukoliko vam je to teško dokučiti. Relativno je lako razumjeti ideju holizma u nečemu što je nama izvanjsko, poput jabuke u hologramu. Ono što predstavlja poteškoću jest da u ovom slučaju ne gledamo na hologram, nego smo mi dio holograma.

Problematičan je i drugi pokazatelj radikalnosti revizije koju su Bohm i Pribram željeli provesti u našem načinu razmišljanja. Međutim, to nije jedina korjenita revizija. **Pribramova tvrdnja da naši mozgovi izgrađuju predmete nije ništa prema drugom Bohmovom zaključku: *da stvaramo čak prostor i vrijeme.*** Implikacije ovog pogleda samo su jedna od tema koje će se ispitati dok istražujemo učinak koji su Bohmove i Pribramove zamisli imale na rad istraživača na drugim područjima.

DRUGI DIO

UM I TIJELO

Da поблиže promotrimo pojedinačno ljudsko biće, odmah bismo zamijetili da je ono samo po sebi jedinstveni hologram; samodostatno, samostvarajuće i svjesno samog sebe. Pa ipak, da izdvojimo to biće iz njegova planetarnog konteksta, odmah bismo uvidjeli da se ljudski oblik ne razlikuje mnogo od mandale odnosno simboličke pjesme, jer u njegovom obliku i životu prebivaju sveobuhvatne informacije o različitim fizičkim, društvenim, psihološkim i evolucijskim okvirima unutar kojih je stvoreno.

- Dr.Ken Dychtwald
u *The Holographic Paradigm*
(Ken Wilber, urednik)

3

Holografski model i psihologija

Dok su tradicionalno psihijatrija i psihoanaliza strogo individualne i biografske, moderna istraživanja svijesti uvela su nove razine, područja i dimenzije, a ljudsku psihu prikazuju kao u biti razmjernu s cijelim svemirom i cjelokupnim postojanjem.

- Stanislav Grof
Beyond the Brain (Iza mozga)

Jedno od područja istraživanja na koje je holografski model izvršio utjecaj je i psihologija. To nas ne treba iznenaditi, jer kao što je Bohm naglasio, sama svijest je savršen primjer onoga što on naziva nedjeljivo i neprekidno gibanje. Oseka i plima naše svijesti ne mogu se točno definirati, međutim možemo ih promatrati kao dublju i fundamentalniju stvarnost iz koje se razvijaju naše misli i ideje. Te misli i ideje, pak, ne razlikuju se mnogo od mrežkanja i virova koji nastaju u rijeci. Poput virova u rijeci, neke se mogu uvijek iznova pojavljivati i trajati više ili manja postojano, dok su druge prolazne i nestaju gotovo odmah nakon što se pojave.

Holografška ideja rasvjetljava i neobjašnjive povezanosti koje se ponekad javljaju između svijesti dvoje ili više pojedinaca, jedan od najglasovitijih primjera takve povezanosti sadržan je u konceptu kolektivnog nesvjesnog čiji je autor švicarski psihijatar Carl Jung. Jung je već na početku svoje karijere uvidio da snovi, crteži, maštanja i halucinacije njegovih pacijenata često sadrže simbole i ideje koji se ne mogu u potpunosti objasniti kao proizvodi njihove osobne prošlosti. Umjesto toga, takvi simboli više su bili nalik prikazima i temama iz velikih svjetskih religija i mitologija, Jung je zaključio da svi mitovi, snovi, halucinacije

i vjerske vizije potječu iz istog izvora - kolektivnog nesvjesnog što ga dijele svi ljudi.

Događaj koji je doveo Junga do tog zaključka zbio se 1906. godine i uključivao je halucinaciju jednog mladog čovjeka koji je bolovao od paranoidne shizofrenije. Jednog je dana za vrijeme svoje vizite Jung pro-našao mladića kako stoji kraj prozora i zuri u Sunce. Mladić je također na neobičan način micao svojom glavom s jedne strane na drugu. Kada ga je Jung upitao sto radi, mladić mu je objasnio da gleda Sunčev penis, te da se, kada pomakne svoju glavu s jedne strane na drugu, pomiče i Sunčev penis te prouzrokuje da zapuše vjetar.

U to je vrijeme Jung mladićevu priču smatrao proizvodom halucinacije. Međutim, nekoliko godina kasnije naišao je na prijevod dvije tisuće godina starog perzijskog vjerskog spisa koji ga je naveo na to da promijeni mišljenje. Spis se sastojao od niza rituala i zaziva namijenjenih izazivanju vizija. U jednoj od u tekstu opisanih vizija sudionik bi, kada bi pogledao na Sunce, vidio kako iz njega visi cijev, a kretanje cijevi s jedne strane na drugu prouzročilo bi vjetar. Budući da je zbog specifičnih okolnosti bilo krajnje nevjerojatno da je mladić bio u dodiru s tekstom koji sadrži taj ritual, Jung je zaključio da njegova vizija nije jednostavno proizvod njegova nesvjesnog uma, nego da je proistekla iz dublje razine, iz kolektivnog nesvjesnog ljudske vrste. Jung je takve slike nazvao *arhetipovi*. Smatrao je da su arhetipovi tako drevni da je to kao da negdje u dubinama naših podsvjesnih umova vreba sjećanje čovjeka starog dva milijuna godina.

Iako je Jungova koncepcija kolektivnog nesvjesnog imala ogroman utjecaj na psihologiju, i do sada su je prihatile nebrojene tisuće psihologa i psihijatara, naše sadašnje shvaćanje svijeta ne može ju objasniti. Međusobna povezanost svih stvari koju pretpostavlja holografski model, međutim, nudi objašnjenje. U svemiru u kojem su sve stvari beskrajno međusobno povezane, i sve su svijesti također međusobno povezane. *Usprkos našem vanjskom izgledu, mi smo bezgranična bića.* Ili, kako Bohm to tumači: Duboko na razini svijesti, čovječanstvo je jedno.

Ukoliko svatko od nas ima pristup nesvjesnom znanju čitave ljudske vrste, zašto, dakle, svi nismo hodajuće enciklopedije? Psiholog Robert M. Anderson Jr. s Instituta politehnike Rensselaer (Rensselaer Polytechnic Institute) u Troyu, New York, smatra da se odgovor na to pitanje nalazi u činjenici da se možemo »priključiti« samo na one informacije u implicitnom redu koje se neposredno tiču našeg sjećanja. Anderson to naziva selektivnim procesom *osobne rezonancije*, te uspoređuje s činjenicom

da će vibrirajuća muzička vilica rezonirati s drugom muzičkom vilicom (ili izazvali vibraciju u drugoj muzičkoj vilici) isključivo u slučaju kada druga vilica posjeduje sličnu strukturu, oblik i veličinu. "Zbog osobne rezonancije relativno je mali broj od gotovo beskrajnog šarenila 'slika' u implicitnoj holografskoj strukturi svijeta dostupan osobnoj svijesti pojedinca." - ističe Anderson. "Stoga prosvijetljeni pojedinci iz davnina, koji su *zavirili* u tu sjedinjujuću svijest, nisu napisali teoriju relativnosti, odnosno, fiziku nisu proučavali u kontekstu sličnom onome unutar kojeg ju je proučavao Einstein."

Snovi i holografski svemir

Još jedan znanstvenik koji vjeruje da Bohmov implicitni red ima svoju primjenu u psihologiji jest psihijatar Montague Ullman, utemeljitelj Laboratorija za snove (Dream Laboratory) unutar Medicinskog centra Maimonides (Maimonides Medical Center) u Brooklynu, New York, i profesor emeritus na Medicinskom fakultetu Albert Einstein, također u New Yorku. I Ullmanovo zanimanje za holografsku koncepciju proizišlo je iz ideje da su svi ljudi međusobno povezani preko holografskog reda. Za svoje zanimanje imao je dobar razlog. Tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina pod njegovom ravnanjem provedeni su brojni pokusi s vanosjetilnom percepcijom i snovima, spomenuti u uvodu ove knjige. Još se i danas istraživanja vanosjetilne percepcije u snovima, provedena u Maimonidesu, smatraju među najboljim empirijskim dokazima da, barem u našim snovima, možemo jedni s drugima komunicirati na načine koji su trenutno neobjašnjivi.

U tipičnom bi pokusu plaćeni dobrovoljac s navodnim medijskim sposobnostima bio zamoljen da spava u jednoj sobi u laboratoriju, dok bi se osoba u drugoj sobi koncentrirala na nasumično odabranu sliku i pokušavala navesti dobrovoljca da sanja prizor prikazan na toj slici. Ponekad su rezultati bili neuvjerljivi, međutim, u ostalim su slučajevima ispitanici imali snove na koje su očigledno bile utjecale slike. Na primjer, kada su ciljna slika bile Tamayove životinje koja prikazuje dva psa koji reže i zavijaju nad hrpom kostiju, ispitanica je sanjala da se nalazi na primanju na kojem nije bilo dovoljno mesa, pa su se svi oprezno pogledavali, pohlepno jedući dodijeljene im obroke.

U drugom je pokusu ciljna slika bio Shagallovo Pariz s prozora - slika jarkih boja na kojoj čovjek sa prozora promatra pariški obzor. Slika

je sadržavala i nekoliko drugih, neobičnih detalja, uključujući mačku s ljudskim licem, nekoliko malih likova ljudi koji lete po zraku i stolicu prekrivenu cvijećem. Tijekom nekoliko noći ispitanik je opetovano sanjao o francuskim stvarima: francuskoj arhitekturi, kapi francuskog policajca i čovjeku u francuskoj nošnji što pažljivo promatra vinograde na francuskom ladanju. Činilo se i da su neki od prizora u tim snovima aluzija na titrave boje i neobične pojedinosti sa slike. Na primjer, prizor roja pčela što lete oko cvjetova, te jarko obojena proslava slična fašniku u kojoj su ljudi nosili kostime i maske.

Ullman vjeruje da su takvi nalazi dokaz fundamentalnog stanja međupovezanosti o kojemu Bohm govori, međutim smatra da možemo pronaći još bolji primjer holografske cjelovitosti u jednom drugom aspektu snova. Naime, to je sposobnost naših sanjajućih jastava da često budu daleko mudrija nego što smo to mi sami tijekom dana. Na primjer, Ullman kaže da je u svojoj praksi psihoanalitičara susretao pacijente koji su se u budnom stanju činili potpuno neprosvijedeći - zlobni, sebični, arogantni, skloni izrabljivanju i manipulaciji; osobe koje su uništile i dehumanizirale sve svoje odnose s drugima. Međutim, bez obzira na to koliko je osoba mogla biti duhovno slijepa ili nevoljna prepoznati svoje nedostatke, snovi su, bez izuzetka, iskreno opisivali njihove mane i sadržavali metafore koje kao da su bile smišljene da njega ili nju nježno pogurnu u stanje veće samosvjesnosti.

Štoviše, takvi snovi nisu bili samo jednokratne pojave. U svojoj liječničkoj praksi Ullman je primijetio da kada neki od njegovih pacijenata ne uspijeva prepoznati ili prihvatiti neku istinu o sebi, ta istina uvijek iznova izbija na površinu u njegovim snovima, u različitim metaforičkim krinkama i povezana s različitim srodnim iskustvima iz njegove prošlosti, no uvijek u očitom pokušaju da mu omogući novu priliku da se suoči s istinom.

Budući da čovjek može ignorirati savjet svojih snova a ipak doživjeti stotu, Ullman smatra da je to samonadziranje proces kojem svrha nije isključivo dobrobit pojedinca, nego nešto više. Smatra da se priroda na taj način brine za preživljavanje ljudskog roda. Slaže se s Bohmom i glede važnosti cjelovitosti, te misli da su snovi pokušaj prirode da osujeti naš naizgled neograničen nagon da fragmentiramo svijet. Pojedinaac se može odvojiti od svega što je povezano sa suradnjom, smislom, ljubavlju a ipak preživjeti, međutim narodi nemaju taj luksuz. Ako ne naučimo kako prevladati sve načine na koje smo fragmentirali ljudsku rasu - nacionalno, vjerski, ekonomski i tako dalje - nastaviti ćemo se suočavati sa situacijom u

kojoj nehotice možemo uništiti cijeli svijet. - kaže Ullman, Jedini način na koji to možemo učiniti jest da sagledamo način na koji kao pojedinci fragmentiramo vlastito postojanje. Snovi odražavaju naša osobna iskustva, no smatram da je tome razlog to što postoji važnija, fundamentalna potreba očuvanja ljudskog roda i održanja međupovezanosti.

Koji je izvor beskonačnog toka mudrosti što izvire iz naših snova? Ullman priznaje da on to ne zna, međutim nudi pretpostavku. S obzirom da implicitni red na neki način predstavlja beskonačan izvor informacija, možda je on izvor tog većeg fundusa znanja. Možda su snovi most između zamjetljivih i nemanifestiranih redova te predstavljaju prirodnu preobrazbu implicitnog u eksplicitno. Ukoliko je Ullmanova pretpostavka točna, to okreće naglavačke tradicionalni psihoanalitički pogled na snove, budući da bi u tom slučaju umjesto da se na sadržaj snova gleda kao na nešto što u svijest pristiže iz primitivnog supstrata osobnosti, vrijedilo nešto sasvim suprotno.

Psihoze i implicitni red

Ullman smatra da holografska ideja može rasvijetliti i neke aspekte duševnih bolesti. I Bohm i Pribram primijetili su da su iskustva o kojima su mistici govorili od davnina - na primjer, osjećaj kozmičkog jedinstva sa svemirom, usklađenosti sa cjelokupnim životom, i tako dalje - zvuče vrlo slično opisima implicitnog poretka. Pretpostavljaju da mistici na neki način mogu prodrijeti iza uobičajene eksplicitne stvarnosti, i na trenutak spaziti njezine dublje, holografske osobine. Ullman drži da i duševni bolesnici mogu iskusiti određene aspekte holografske razine stvarnosti. No, budući da nisu sposobni racionalno urediti svoja iskustva, njihovi su uvidi samo tragične parodije uvida o kojima govore mistici.

Na primjer, shizofreničari često govore o dubokom osjećaju jedinstva sa svemirom, no njihov doživljaj tog osjećaja uvijek je na neki način »magičan« i pun tlapnji. Opisuju osjećaj gubitka granice između sebe i drugih, a to ih vjerovanje navodi na pomisao da njihove misli više nisu privatne. Vjeruju da mogu čitati misli drugih. I umjesto promatranja ljudi, predmeta i koncepata kao zasebnih stvari, oni ih često promatraju kao dijelove sve većih i većih podrazreda - tendencija koja je, čini se, način izražavanja holografske kvalitete stvarnosti u kojoj se pronalaze.

Ullman smatra da shizofreničari načinom na koji promatraju prostor i vrijeme pokušavaju izraziti svoj pogled na nedjeljivu cjelinu. Studije

su pokazale da shizofreničari često suprotnost nekog odnosa smatraju identičnom tom odnosu. Na primjer, sukladno načinu razmišljanja shizofreničara, reći da "događaj A slijedi događaj B" jednako je kao da kažemo da "događaj B slijedi događaj A". Ideja o jednom događaju koji slijedi drugi u bilo kojem vremenskom slijedu za njih je besmislena, jer **na sve točke u vremenu gledaju kao na jednake**. Isto vrijedi i za pro--orne odnose. Ako je čovjekova glava iznad njegovih ramena, tada su i njegova ramena iznad njegove glave. Poput slike u holografskom filmu, stvari više nemaju točno određene položaje i prostorni odnosi prestaju imati značenje.

Ullman vjeruje da su određeni aspekti holografskog razmišljanja još izraženiji kod ljudi koji pate od manične depresije. Dok do shizofreničara dopire samo dašak holografskog poretka, oboljeli od manične depresije duboko je upleten u nj i silno se poistovjećuje s njegovim beskonačnim potencijalom. "Nije u stanju držati korak sa svim mislima i idejama koje ga obasipaju u tako velikom broju." - kaže Ullman. "Primoran je lagati, pretvarati se i manipulirati s ljudima oko sebe kako bi se prilagodili njegovom ekspanzivnom pogledu na svijet. Naravno, rezultat su uglavnom kaos i konfuzija, pomiješani sa sporadičnim provalama kreativnosti i uspjeha u konsenzualnoj stvarnosti." Kada se pak vrati sa svog nadrealnog odmora i ponovno se suoči s opasnostima i neočekivanim događajima svakodnevnog života, oboljeli od manične depresije postaje depresivan.

Ako je točno da se s aspektima implicitnog poretka svi mi susrećemo u snovima, zašto ti susreti i na nas ne utječu jednako kao na duševne bolesnike? Jedan razlog je, objašnjava Ullman, to što kada se probudimo jedinstvenu i izazovnu logiku sna ostavljamo iza sebe. S obzirom na svoje stanje, duševni bolesnik prisiljen je zadovoljiti se njome, dok istovremeno pokušava funkcionirati u svakodnevnom životu. Ullman iznosi pretpostavku da kada sanjamo, većinu nas prirodni zaštitni mehanizam štiti od dolaska u dodir s više implicitnog poretka no što ga možemo podnijeti.

Svjesno sanjanje i paralelni svjetovi

Posljednjih godina psihologe su počeli pojačano zanimati *lucidni snovi*, vrsta snova u kojima sanjač zadržava punu budnu svijest i svjestan je da sanja. Osim postojanja svijesti, svjesno sanjanje jedinstveno je i zbog

nekoliko drugih značajki. Za razliku od uobičajenih snova u kojima je sanjač prvenstveno pasivni sudionik, u svjesnom snu sanjač često može na različite načine upravljati snom - noćne more pretvoriti u ugodna iskustva, promijeniti inscenaciju svojih snova i/ili prizvati određene ljude ili situacije. Svjesni snovi su također mnogo življi i više prožeti vitalnošću od običnih snova. Pri lucidnom sanjanju mramorni se podovi čine jezivo čvrstima i stvarnima, cvijeće ima nevjerovatne boje i mirise, i sve je titravo i neobično ispunjeno energijom. Istraživači koji proučavaju svjesne snove smatraju da bi oni mogli dovesti do novih načina osobnog rasta, poboljšati samopouzdanje, unaprijediti mentalno i fizičko zdravlje, te olakšati kreativno rješavanje problema.

Na godišnjem skupu *Udruženja za proučavanje snova* (Association for the Study of Dreams) održanom 1987. godine u Washingtonu, fizičar Fred Alan Wolf održao je govor u kojem je ustvrdio da bi holografski model mogao pomoći objasniti ovu neobičnu pojavu. Wolf, koji i sam povremeno svjesno sanja, ističe da komad holografskog filma zapravo proizvodi dvije slike: virtualnu sliku koja se pojavljuje u prostoru iza filma, i stvarnu sliku koja se fokusira u prostoru ispred filma. Razlika između te dvije slike jest u tome što se čini da se zrake svjetlosti koje stvaraju virtualnu sliku razilaze od prividnog fokusa ili izvora. Kao što smo vidjeli, to je iluzija, jer virtualna slika holograma ne proteže se u prostoru ništa više od slike u ogledalu. Međutim, stvarnu sliku holograma oblikuju svjetlosni valovi koji se smještaju u fokus, a to nije iluzija. Stvarna slika proteže se u prostoru. Nažalost, u uobičajenim holografskim aplikacijama stvarnoj slici se poklanja malo pozornosti jer je slika koja se fokusira u praznom zraku nevidljiva i može se vidjeti samo kada kroz nju prođu čestice prašine ili kada netko kroz nju puhne dim.

Wolf vjeruje da su svi snovi unutarnji hologrami, te da su obični snovi manje živi jer su oni, u stvari, virtualne slike. Međutim, smatra da mozak ima i sposobnost proizvodnje stvarnih slika, te da upravo to radi kada sanjamo lucidno. Razlog neobične živosti leži u činjenici da se valovi ne razilaze (divergiraju), nego se stječu prema jednoj točki (konvergiraju). "Ako postoji 'promatrač' u kojem se ti valovi sastaju, taj promatrač bit će okupan prizorom i prizor koji se smješta u fokus će ga 'sadržavati'. Na taj način iskustva sna izgledat će 'lucidno'.", zamjećuje Wolf.

Wolf, kao i Pribram, vjeruje da naši umovi iluziju pojavne stvarnosti stvaraju uz pomoć iste vrste procesa koju je proučavao Bekesy. Smatra da su i ti procesi ono što sanjaču omogućava stvaranje subjektivnih stvarnosti u kojima su stvari poput mramornih podova i cvjetova opi-

pljive i stvarne koliko i njihove takozvane stvarne kopije. U stvari, Wolf vjeruje da naša sposobnost bivanja svjesnim u snovima daje naslutiti da možda nema mnogo razlike između svijeta općenito i svijeta u našim glavama. "Kada se promatrač i promatrano mogu odvojiti, i može se reći ovo je promatrano, a ovo promatrač, što je dojam koji imamo kada smo budni, tada ja mislim da je upitno trebaju li se [lucidni snovi] smatrati subjektivnima.", kaže Wolf.

Wolf postulira da su lucidni snovi (a možda i svi snovi) zapravo posjeti paralelnim svjetovima. Oni su jednostavno manji hologrami unutar većeg i sveobuhvatnijeg kozmičkog holograma. Štoviše, sugerira da bi sposobnost svjesnog sanjanja bolje bilo nazivati svjesnošću paralelnog svemira. "Zovem to svjesnošću paralelnog svemira stoga što vjerujem da paralelni svemiri nastaju kao i druge slike u hologramu.", ističe Wolf. Ovu i druge slične zamisli o fundamentalnoj prirodi snova detaljnije ćemo istražiti kasnije u knjizi.

Vožnja beskonačnom podzemnom željeznicom

Ideja da imamo pristup slikama iz kolektivnog nesusjesnog, pa čak i da možemo posjetiti paralelne svjetove snova nije ništa prema zaključcima drugog istaknutog istraživača na kojega je utjecao holografski model. On je Stanislav Grof, voditelj psihijatrijskih istraživanja u Centru za psihijatrijska istraživanja u Marylandu (Maryland Psychiatric Research Center) i profesor asistent psihijatrije na Medicinskom fakultetu John Hopkins. Poslije više od trideset godina proučavanja neuobičajenih stanja svijesti, Grof je zaključio da su istraživački putovi dostupni našoj psihi preko holografske međupovezanosti više nego golemi. Praktički su beskrajni.

Grof se za neuobičajena stanja svijesti počeo zanimati pedesetih godina kada je u Institutu za psihijatrijska istraživanja (Psychiatric Research Institute) u rodnom Pragu ispitivao kliničku upotrebljivost halucinogena LSD-a. Svrha njegova istraživanja bila je odrediti može li LSD imati neku terapijsku primjenu. Kada je Grof započeo s istraživanjem, većina je znanstvenika na iskustva pod utjecajem LSD-a gledala isključivo kao na stresnu reakciju mozga na škodljivi kemijski spoj. Međutim, kada je Grof proučio zapise o iskustvima svojih pacijenata nije pronašao dokaze za bilo kakvu ponavljajuću stresnu reakciju. Umjesto toga, bila je uočljiva jasna veza koja se protezala kroz svaku od pacijentovih seansi. "Činilo

se da iskustveni sadržaj nije nepovezan i nasumičan, nego da predstavlja postupno otkrivanje sve dubljih razina nesvjesnog.", objašnjava Grof. To je ukazivalo na činjenicu da seanse s LSD-om imaju važne posljedice za praksu i teoriju psihoterapije, te je Grofu i njegovim kolegama dalo poticaj koji su trebali da nastave s istraživanjem. Rezultati su bili zapanjujući. Brzo se pokazalo da serija seansi s LSD-om može ubrzati psihoterapeutske procese i skratiti vrijeme potrebno za liječenje mnogih poremećaja. Traumatična sjećanja koja su pojedince progonila godinama izašla bi na vidjelo i bivala razriješena, a ponekad je čak dolazilo i do izlječenja teških bolesti kao što je shizofrenija. **No, još neobičnije bilo je to da su se mnogi pacijenti brzo udaljavali od pitanja koja se tiču njihovih bolesti i ulazili u područja nepoznata Zapadnoj psihologiji.**

Jedno uobičajeno iskustvo bilo je ponovno proživljavanje osjećaja kako je biti u majčinoj utrobi. Grof je u početku mislio da su ta iskustva samo rezultat mašte pojedinaca, no kako su i dalje dokazi prikupljeni, uvidio je da je poznavanje embriologije inherentno u tim opisima često daleko nadilazilo obrazovanje pacijenata s tog područja. Pacijenti su točno opisivali neke značajke rada srca svojih majki, prirodu akustičnih pojava u potrbušnoj šupljini, specifične detalje koji se tiču cirkulacije krvi u posteljici, pa čak i detalje o različitim staničnim i biokemijskim procesima koji su se odvijali u tijelu. Opisivali bi, osim toga, najvažnije misli i osjećaje koje je njihova majka proživljavala tijekom trudnoće, kao i događaje, kao na primjer, fizičke traume koje je iskusila.

Kad god je to bilo moguće, Grof je istražio njihove tvrdnje i u nekoliko ih je prilika ispitivanjem majki i drugih uključenih osoba uspio potvrditi. Psihijatri, psiholozi i biolozi koji su tijekom svoje obuke za program (svi terapeuti koji su sudjelovali u istraživanju također su morali proći nekoliko seansi psihoterapije s LSD-om) proživjeti sjećanja iz vremena prije rođenja bili su isto tako zatečeni **očitom autentičnošću tih iskustava.**

Najviše su zbunjivala iskustva u kojima se činilo da se svijest pacijenata proširila izvan uobičajenih granica osobnosti i istraživala kako je to biti drugim živim bićima ili čak predmetima. Na primjer, Grof je imao pacijenticu koja je odjednom poslala uvjeren da je preuzela identitet ženske pretpovijesnog gmaza. Ne samo da je opisala kako je to biti zatvoren u takvom obliku, nego je i primijetila da su joj seksualno najuzbudljiviji dio anatomije mužjaka iste vrste obojene ljsuske na njegovoj glavi. Iako žena prije toga nije imala nikakva znanja s tog područja, Grofov razgovor sa zoologom kasnije mu je potvrdio da kod određenih vrsta

gmazova obojena područja glave zaista igraju važnu ulogu pri seksualnom uzbuđivanju.

Pacijenti su se također mogli «spojiti» na svijest svojih rođaka i predaka. Jedna žena iskusiła je kako je biti njezina majka u dobi od tri godine, i točno je opisala zastrašujući događaj koji je u to vrijeme zadesio njezinu majku. Žena je opisala i kuću u kojoj je njezina majka živjela kao i bijelu pregačicu koju je nosila - sve detalje majka je kasnije potvrdila i priznala da nikada prije nije govorila o tome. Drugi pacijenti dali su jednako točne opise događaja koji su se zbili precima što su živjeli prije više desetljeća ili čak stoljeća.

Druga iskustva sadržavala su pristup rasnim i kolektivnim sjećanjima. Pojedinci slavenskog podrijetla iskusili su kako je bilo sudjelovati u osvajačkim pohodima Džingis-Kanovih mongolskih hordi, plesati u transu s Bušmanima iz pustinje Kalahari, prolaziti ritual inicijacije australskih Aboridžina, te kako je bilo umrijeti kao obredna žrtva Asteka. I u ovom slučaju opisi su često sadržavali opskurne povijesne činjenice i razinu znanja koja je uglavnom bila posve nepovezana s pacijentovim obrazovanjem, rasom i prijašnjim doticajem s temom. Na primjer, jedan je neuki pacijent dao iznimno detaljan prikaz tehnika od kojih se sastojala egipatska praksa balzamiranja i mumificiranja, uključujući opis oblika i različitih značenja amuleta i pogrebnih kutija, popis materijala korištenih pri pričvršćivanju mumijine odjeće, veličinu i oblik mumijinih zavoja, te druge ezoterične aspekte egipatskih pogrebnih službi. Drugi su se pojedinci pak 'ugodili' na kulture Dalekog istoka, te ne samo da su davali impresivne opise o tome kako je to posjedovati japansku, kinesku ili tibetansku psihu, nego su i prenosili različita taoistička, odnosno budistička učenja!

U stvari, činilo se da uopće ne postoje granice onoga na što su se Grofovi pacijenti mogli spojiti u seansama s LSD-om. Činilo se da su kadri spoznati kako je biti bilo koja životinja, pa čak i biljka, na evolucijskom stablu. Mogli su iskusiti kako je to biti krvna stanica, atom, termonuklearni proces unutar Sunca, svijest cjelokupnog planeta, pa čak i svijest čitavog svemira. Nadalje, pokazali su sposobnost transcendiranja prostora i vremena, tako da su povremeno iznosili nevjerojatno točne informacije iz budućnosti. Što je još zanimljivije, ponekad su tijekom svojih mentalnih putovanja susretali vanzemaljske inteligencije, neutjelovljena bića (op. prev. - bića van utjelovljenja/inkarnacije), duhovne vodiče s "viših razina svijesti" i druge nadljudske entitete.

Ispitanici su, osim toga, povremeno putovali u ono za što se činilo da su paralelni svjetovi i druge razine stvarnosti. U jednoj posebno iscr-

pljujućoj seansi mladić koji je patio od depresije našao se u nečemu što je izgledalo kao druga dimenzija. Bila je sablasno osvjetljena i, premda nikoga nije mogao vidjeti, osjećao je da je prepuna neutjelovljenih bića. Iznenada je tik do sebe osjetio prisutnost koja je, na njegovo iznenađenje, započela s njim telepatiski komunicirati. Zamolila ga je da stupi u vezu s parom koji živi u moravskom gradu Kromerizu i javi im da je njihov sin Ladislav dobro zbrinut i da je dobro. Potom mu je dala ime, adresu i telefonski broj bračnog para.

Ti podaci ni Grofu ni mladiću nisu govoriti ništa i činili su se potpuno nepovezani s mladićevim problemima kao i samim liječenjem. Pa ipak, Grof ih nije uspijevaio izbaciti iz glave. "Nakon nešto oklijevanja i pomiješanih osjećaja, konačno sam odlučio napraviti ono zbog čega bi me moji kolege sigurno bili ismijali da su saznali za to." - kaže Grof. "Došao sam do telefona, okrenuo broj u Komerizu i upitao mogu li razgovarati s Ladislavom. Na moje zaprepaštenje, žena na drugoj strani linije počela je ridati. Kada se malo smirila, isprekidanim mi je glasom rekla: 'Naš sin nije više s nama; preminuo je, izgubili smo ga prije tri tjedna'."

Šezdesetih godina Grofu je ponuđen posao u Centru za psihijatrijska istraživanja u Marylandu (Maryland Psychiatric Research Center) te se preselio u Sjedinjene Države. I ovaj je Centar provodio kontrolirane studije psihoterapeutske primjene LSD-a, tako da je Grof bio u mogućnosti nastaviti svoja istraživanja. Osim ispitivanja učinaka opetovanih seansi s LSD-om na pojedincima s različitim mentalnim poremećajima, Centar je također proučavao učinke na «normalne» dobrovoljce - liječnike, medicinske sestre, slikare, glazbenike, filozofe, znanstvenike, svećenike i teologe. Grof je ponovno otkrio kako se neprestano ponavlja isti fenomen. Kao da je LSD ljudskoj svijesti omogućio pristup nekoj vrsti beskonačnog sustava podzemne željeznice, labirintu tunela i prolaza koji su se nalazili u podzemnim predjelima svijesti, labirintu koji je doslovce sve u svemiru povezivao sa svim ostalim.

Nakon što je osobno proveo više od tri tisuće seansi s LSD-om (svaka je trajala minimalno pet sati), i proučio zapise o više od dvije tisuće seansi koje su proveli njegovi kolege, Grof je postao čvrsto uvjeren da je na tragu nečeg izuzetnog. "Nakon mnogo godina muke i zbrke s koncepcijama, zaključio sam da podaci ukazuju na hitnu potrebu za drastičnom revizijom postojećih paradigmi psihologije, psihijatrije, medicine i, najvjerojatnije, znanosti općenito." - ističe Grof. "Mislim da sada nema nikakve dvojbe da je naše današnje razumijevanje svemira, prirode stvarnosti, a posebice ljudskih bića površno, netočno i nepotpuno."

Kako bi opisao takve fenomene iskustava u kojima svijest nadilazi uobičajene granice osobnosti, Grof je skovao izraz *transpersonalno*, a potkraj šezdesetih udružio se s nekoliko drugih, slično mislećih stručnjaka, uključujući psihologa i pedagoga Abrahama Maslowa, kako bi utemeljio novu granu psihologije nazvanu *transpersonalna psihologija*.

Ukoliko naš dosadašnji pogled na stvarnost ne može objasniti transpersonalne događaje, koje bi ga novo shvaćanje moglo zamijeniti? Grof vjeruje da je to holografski model. Kako ističe, sve ključne karakteristike transpersonalnih iskustava - osjećaj da su sve granice samo privid, manjak razlikovanja između dijela i cjeline, te međusobna povezanost svih stvari - kvalitete su koje bi čovjek očekivao pronaći u holografskom svemiru. Osim toga, smatra da uvijena priroda prostora i vremena u holografskoj domeni objašnjava nevezanost transpersonalnih iskustava za uobičajena prostorna i vremenska ograničenja.

Grof smatra da i gotovo beskonačan kapacitet za pohranu i dohvat podataka također objašnjava činjenicu da vizije, fantazije i drugi psihološki «geštalti» (op. prev. - od njemački *gestalt* što znači 'cjelina' ili 'oblik'; u geštalt psihologiji) sadrže ogroman broj podataka o osobnosti pojedinca. Jedna jedina slika doživljena tijekom LSD seanse može sadržavati podatke o općenitom životnom stavu pojedinca, traumama koje je iskusio tijekom djetinjstva, podatke o tome koliko samopouzdanja posjeduje, što osjeća prema svojim roditeljima, a što prema svom braku. Sve to može biti sadržano u općenitoj metafori jednog prizora. Takva su iskustva holografiska po još jednom svojstvu, a to je da mali dio prizora može sadržavati čitav zbir informacija. Stoga primjena slobodne asocijacije i drugih analitičkih tehnika na detaljima prizora može prizvati daljnju poplavu podataka o danom pojedincu.

Holografiska ideja može poslužiti kao model za kompozitnu narav arhetipskih slika. Kao što Grof primjećuje, holografija omogućava upotrebu niza ekspozicija (op. prev. osvjetljenja), kao na primjer, slike svakog člana velike obitelji, na istom komadu filma. Kada se to napravi, razvijeni komadi filma sadržavat će sliku pojedinca koja ne predstavlja nijednog od članova obitelji, nego sve njih istovremeno. "Te istinski kompozitne slike predstavljaju izvrstan model za određenu vrstu transpersonalnog iskustva, kao što su arhetipske slike Kozmičkog Čovjeka, Žene, Majke. Oca, Ljubavnika, Prevaranta, Budale ili Mučenika." - objašnjava Grof.

Ako se svako osvjetljavanje napravi pod donekle drukčijim kutom, umjesto da proizvede kompozitnu sliku, film stvara niz holografskih slika koje se naizgled transformiraju jedna u drugu. Grof vjeruje da to

ilustrira još jedan aspekt vizionarskog iskustva - tendenciju nebrojenih slika da se razvijaju u brzom slijedu, tako da se svaka pojavljuje i odmah potom rastvara u sljedeću, kao da se radi o magiji. Smatra da uspjeh holografije u modeliranju toliko mnogo različitih aspekata arhetipskih iskustava ukazuje na to da postoji duboka veza između holografskih procesa i načina nastanka arhetipova.

Doista, Grof smatra da dokazi o uvijenom, holografskom redu izlaze na površinu gotovo svaki puta kada netko iskusi neuobičajeno stanje svijesti:

Bohmov koncept uvijenih i odvijanih redova, i zamisao da neke važne aspekte stvarnosti ne možemo iskusiti i proučavati u uobičajenim okolnostima od neposredne su važnosti za razumijevanje neuobičajenih stanja svijesti. Pojedinci koji su iskusili različita neuobičajena stanja svijesti, uključujući i dobro obrazovane i napredne znanstvenike iz različitih znanstvenih disciplina, često govore da su bili ušli u skrivena područja stvarnosti koja su se činila autentičnima i u jednom smislu implicitna, i nadređena, svakodnevnoj stvarnosti.

Holotropna terapija

Vjerojatno najznačajnije Grofovo otkriće jest pronalazak da se neka iskustva o kojima su izvijestili pojedinci koji su konzumirali LSD mogu iskusiti i bez uzimanja bilo kakvih droga. Grof i njegova supruga Christina u tu su svrhu razvili jednostavnu tehniku za izazivanje tih *holotropskih*, odnosno neuobičajenih stanja svijesti koja ne uključuju upotrebu narkotika. Oni holotropsko stanje svijesti definiraju kao stanje u kojem se može ući u holografski labirint koji povezuje sve aspekte postojanja - biološku, psihološku, rasnu i duhovnu povijest pojedinca, prošlost, sadašnjost i budućnost svijeta, druge razine stvarnosti, i sva druga iskustva o kojima je već bilo govora u kontekstu LSD iskustava.

Grofovi svoju tehniku nazivaju *holotropna terapija*. Za izazivanje promijenjenih stanja svijesti koriste samo brzo, kontrolirano disanje, asocijativnu glazbu, te masažu i fizičke vježbe. Do danas je više tisuća ljudi sudjelovalo u njihovim radionicama i izvijestilo o iskustvima koja su jednako spektakularna i emocionalno duboka kao i ona koja su opisivali ispitanici iz Grofovog prijašnjeg rada s LSD-om. Grof svoj sadašnji

rad, uključujući detaljna objašnjenja metoda, opisuje u svojoj knjizi *The adventure of self-discovery* (Samootkrivanje).

Vrtlozi misli i višestruke ličnosti

Mnogi su znanstvenici za objašnjenje različitih aspekata samog procesa mišljenja koristili holografski model. Na primjer, njujorški psihijatar Edgar A. Levenson smatra da hologram pruža koristan model za razumijevanje iznenadnih i preobražavajućih promjena koje pojedinci često doživljavaju tijekom psihoterapije. Svoj zaključak temelji na činjenici da se takve promjene zbivaju bez obzira na to koju tehniku ili psihoanalitički pristup terapeut primjenjuje. Stoga smatra da su različiti psihoterapeutske pristupi čisto formalno pitanje, te da je uzrok promjene nešto posve drugo.

Levenson vjeruje da je to 'nešto' rezonancija. Napominje da terapeut uvijek zna kada terapija dobro napreduje. U tom slučaju postoji snažan osjećaj da dijelovi neshvatljivog obrasca samo što se nisu spojili. Terapeut pacijentu ne govori ništa novo, nego mu se čini da rezonira s nečim što pacijent podsvjesno već zna: "To je kao da se tijekom terapije razvija golema, trodimenzionalna, prostorno kodirana slika pacijentovog iskustva i prožima svaki aspekt njegova života, njegovu prošlost i njegovo sudjelovanje u terapiji. U jednom trenutku dođe do neke vrste 'preopterećenja' i sve počinje dolaziti na svoje mjesto."

Levenson smatra da su ti trodimenzionalni prikazi iskustava ustvari hologrami zakopani duboko u pacijentovoj psihi, te da rezonancija osjećaja između terapeuta i pacijenta izaziva da iziđu na vidjelo preko procesa sličnog onome u kojem laser određene frekvencije prouzrokuje da se iz holograma s višestrukim slikama pojavi slika napravljena laserom iste frekvencije. "Holografski model sugerira radikalno novu paradigmu koja bi nam mogla pružiti nov način razumijevanja i povezivanja kliničkih pojava za koje se oduvijek znalo da su važne, međutim koje su bile prepuštene 'umjetnosti' psihoterapije." - govori Levenson. "Nudi nam izvedivu teoretsku šablonu za promjenu i dobru nadu za razjašnjavanje psihoterapeutske tehnike."

Psihijatar David Shainberg, prodekan Postdiplomskog studija psihoanalize na Institutu za psihijatriju William Alanson White (William Alanson White Institute of Psychiatry) u New Yorku, smatra da se Bohmovu tvrdnju da su misli nalik vrtlogu u rijeci treba shvatiti doslovno,

te objašnjava zašto naši stavovi i vjerovanja ponekad postaju fiksirani i otporni na promjene. Istraživanja su pokazala da su vrtlozi često izuzetno postojani. Velika crvena točka na Jupiteru, divovski vrtlog plina širok više od 40.000 kilometara, ostala je nedirnuta od vremena kada je otkrivena, prije 300 godina. Shainberg smatra da identična sklonost prema postojanosti dovodi do toga da određeni vrtlozi misli (naši nazori i mišljenja) ponekad postaju »zacementirani« u našoj svijesti.

Vjeruje da je postojanost nekih vrtloga često štetna za naš rast kao ljudskih bića. Posebno snažan vrtlog može vladati našim ponašanjem i ograničavati našu sposobnost usvajanja novih ideja i podataka. Može dovesti do toga da se počnemo ponavljati, stvoriti zapreke u stvaralačkom toku naše svijesti, sprečavati nas da sagledamo vlastitu cjelovitost, te nas navoditi na osjećaj da smo odvojeni od drugih. Shainberg smatra da vrtlozi mogu objasniti čak i pojave kao što je utrka u nuklearnom naoružanju: "Pogledajte na utrku u nuklearnom naoružanju kao na vrtlog što proizlazi iz pohlepe ljudi koji su izolirani u svojim odvojenim jastvima, te ne osjećaju povezanost s drugim ljudskim bićima. Oni također osjećaju neobičnu prazninu i postaju pohlepni na sve što mogu dograbiti kako bi ispunili tu prazninu. Stoga nuklearna industrija cvjeta budući da joj takvi ljudi osiguravaju velike količine novca. Pohlepa je toliko velika da se ti ljudi uopće ne brinu za moguće posljedice svojeg djelovanja."

Shainberg, kao i Bohm, drži da se naša svijest neprestano odvija iz implicitnog reda. Smatra i da dopuštanjem istim vrtlozima da opetovano poprimaju oblik podižemo zid između samih sebe i beskrajnih i zanimljivih interakcija koje bismo mogli ostvariti s tim beskonačnim izvorom cjelokupnog postojanja. Da bi uhvatili tračak onoga što propuštamo, predlaže nam da promotrimo dijete. Djeca još nisu imala vremena za stvaranje takvih vrtloga, a to se odražava u njihovom otvorenom i fleksibilnom načinu interakcije sa svijetom. Prema Shainbergu, iskričava živahnost djeteta izražava samu bit odvijajuće-uvijajuće prirode svijesti kada je ništa ne ograničava.

Želite li postati svjesni vlastitih zamrznutih vrtloga misli, Shainberg preporuča da dobro obratite pozornost na to kako se ponašate u razgovoru. Kada ljudi okoštalih uvjerenja razgovaraju s drugima, pokušavaju se opravdati podupirući i braneći svoja mišljenja. Njihove prosudbe rijetko se mijenjaju zbog nekog novog podatka na koji su naišli, te pokazuju vrlo malo interesa da dopuste da dođe do bilo kakve istinske razgovorne interakcije. Osoba koja je otvorena za neprekidnu struju svijesti

spremnija je uvidjeti zamrznuto stanje odnosa koje su nametnuli takvi vrtlozi misli. Takve osobe predane su istraživanju razgovorne komunikacije, a ne beskrajnom ponavljanju statičke litanije uvjerenja. "Ljudski odgovor i artikulacija tog odgovora, povratna reakcija i razjašnjavanje odnosa između različitih odgovora način su sudjelovanja ljudskih bića u toku implicitnog poretka." - pojašnjava Shainberg.

Još jedna psihološka pojava koja sadrži nekoliko značajki implicitnog jest disocijativni poremećaj identiteta (op. prev. - prema staroj terminologiji, poremećaj višestruke ličnosti ili multipla ličnost) ili DPI. DPI je bizaran sindrom kod kojeg dva ili više različitih identiteta nastavaju jedno tijelo. Žrtve poremećaja, odnosno "višestruke ličnosti" obično nisu svjesne svog stanja. Ne shvaćaju da se kontrola nad njihovim tijelom precbacuje amo-tamo, između njihovih različitih identiteta, i umjesto toga misle da pate od neke vrste gubitka pamćenja, smetenosti ili čak uroka za zakazivanje sjećanja. Većina slučajeva višestrukih ličnosti u prosjeku ima između osam i trinaest identiteta, premda takozvane super-višestruke ličnosti mogu imati i više od sto podidentiteta.

Jedan od najdojmljivijih statističkih podataka koji se odnosi na višestruke ličnosti govori da njih 97% ima povijest teških trauma u djetinjstvu, često u obliku monstruoznih psiholoških, fizičkih i seksualnih zlostavljanja. To je brojne znanstvenike navelo na zaključak da je fenomen višestruke ličnosti način ljudske psihe da se nosi s izuzetnom boli koja «potire» dušu. [Razdvajanjem na dvije ili više ličnosti psiha može fragmentirati bol na manje dijelove tako da, na neki način, više ličnosti podnosi ono što bi za jednu ličnost bilo previše.](#)

U tom svjetlu, postajanje višestrukom ličnošću može biti fundamentalni primjer onoga na što Bohm misli pod fragmentacijom. Zanimljivo je primijetiti da psiha kada se fragmentira ne postane zbirka nepravilnih krhotina, nego zbirka manjih cjelina, potpunih i samostalnih, s vlastitim osobinama, motivima i željama, iako te cjeline nisu identične kopije izvorne ličnosti, povezane su s njezinom dinamikom i sama ta činjenica daje naslutiti da se tu radi o nekoj vrsti holografskog procesa.

Bohmova tvrdnja da se fragmentacija u konačnici uvijek ispostavlja destruktivnom pokazuje se točnom kod ovog sindroma. Premda stvaranje višestruke ličnosti osobi omogućava preživljavanje inače neizdrživog djetinjstva, ono svome domaćinu donosi neugodne nuspojave. To može biti depresija, tjeskoba i napadaji panike, fobije, problemi sa srcem i disanjem, sklonost prema samoranjavanju, i mnogi drugi mentalni i fizički poremećaji. Zapanjujuće je da se kod većine ljudi oboljelih od

disocijativnog poremećaja identiteta poremećaj, gotovo kao po satu, dijagnosticira u dobi između dvadeset i osam te trideset i pet godina, što je «slučajnost» koja daje naslutiti da se u toj dobi možda uključuje neki unutarnji alarm koji ih upozorava kako je od presudne važnosti da ih se dijagnosticira kako bi dobili potrebnu pomoć. Čini se da činjenica da višestruke ličnosti koje su ušle u četrdesete prije no što su dijagnosticirane često govore da su imale osjećaj da bi, da nisu ubrzo potražili pomoć, svaka mogućnost oporavka bila izgubljena, potvrđuje tu zamisao. Unatoč privremenim koristima koje je psiha stekla fragmentiranjem same sebe, jasno je da mentalno i fizičko blagostanje i dalje ovisi o cjelini.

Još jedna neobična značajka disocijativnog poremećaja identiteta jest to da svaki identitet višestruke ličnosti posjeduje različiti moždani valni obrazac. To iznenađuje stoga što - kako ističe Frank Putnam, psihijatar sa Državnog instituta za zdravlje (National Institute of Health) koji je proučavao ovaj fenomen - moždani valni obrazac osobe obično se ne mijenja čak ni kada je čovjek u stanju ekstremnog afekta. Moždani valovi nisu jedina karakteristika koja se mijenja od identiteta do identiteta. Kada se višestruka ličnost prebaci iz jednog identiteta u drugi, promijene se i krvotočni obrasci, mišićni tonus, puls srca, stav, pa čak i alergije.

Budući da moždani valni uzorci nisu ograničeni na jedan neuron ili skupinu neurona nego su svojstvo čitavog mozga, i to sugerira da se tu radi o nekoj vrsti holografskog procesa. Baš kao što holografski film s višestrukim slikama može pohranjivati i projicirati desetke cjelovitih prizora, tako možda i moždani hologram može pohranjivati i prizivati mnoštvo cjelovitih ličnosti. Drugim riječima, možda je ono što nazivamo «ja» također hologram, a kada se mozak višestruke ličnosti prebacuje s jednog holografskog 'ja' na drugo, te promjene koje su nalik slijedu slajdova u dijaprojektoru odražavaju se u globalnim promjenama koje se odvijaju u moždano-valnoj aktivnosti kao i u tijelu općenito (vidi sliku 10). Fiziološke promjene koje se pojavljuju kada se višestruka ličnost prebacuje s jednog identiteta na drugi imaju snažne implikacije i na odnos uma i zdravlja, a o tome će biti više riječi u sljedećem poglavlju.

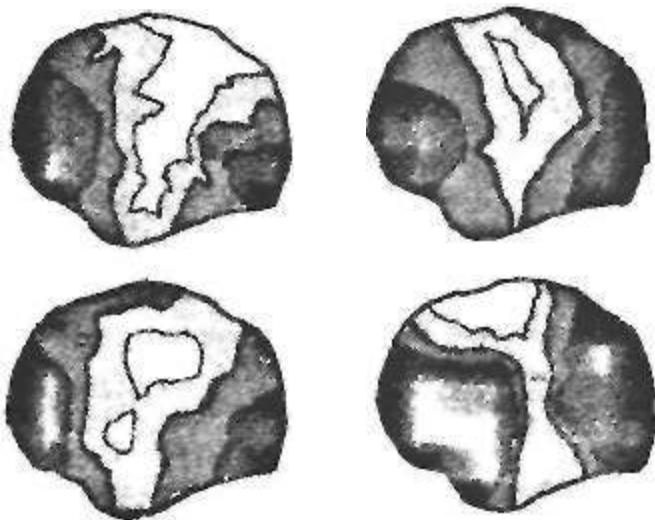
Pukotine u tkivu stvarnosti

Još jedna velika jungova zasluga jest definiranje koncepcije sinkroniciteta. Kao što je spomenuto u uvodu, sinkroniciteti su podudarnosti koje su toliko neuobičajene i toliko smislene da se teško mogu pripisati pu-

koj slučajnosti. Svatko od nas iskusio je sinkronicitet barem jednom u životu; na primjer, kada naučimo neku neobičnu novu riječ, i potom ju čujemo u vijestima nekoliko sati kasnije, ili kada razmišljamo o nekoj opskurnoj temi i potom primijetimo da i drugi razmišljaju o njoj.

Osobno sam prije nekoliko godina doživio niz sinkroniciteta povezanih s rodeo zabavljačem Buffalom Billom. Ponekad, tijekom kratke jutarnje tjelovježbe prije no što počnem pisati, uključim televizor. Jednog jutra u siječnju 1983. godine radio sam sklekove dok je na televiziji bio kviz, i odjednom sam se našao kako izvikujem ime "Buffalo Bill!". Isprva sam bio zbunjen svojim ispadom, međutim tada sam shvatio da je domaćin kviza bio postavio pitanje: "Pod kojim je još imenom bio poznat William Roderick Cody?" Iako nisam svjesno obraćao pozornost na emisiju, iz nekog razloga moj se nesvjesni um usredotočio na to pitanje i na nj odgovorio. Tom prilikom nisam mnogo razmišljao o zgodi, i nastavio sam sa svojim dnevnim aktivnostima. Nekoliko sati kasnije nazvao me prijatelj i pitao mogu li razriješiti prijateljsku prepirku oko jedne kazališne trivijalnosti. Rekao sam mu da ću pokušati, nakon čega me prijatelj upitao: "Je li islina da su zadnje riječi Johna Barrymorea bile - 'niste li vi vanbračni sin Buffallo Billa?'" Pomislio sam da je drugi susret s Buffalo Billom neobičan, međutim i dalje sam to pripisivao slučajnosti sve dok nisam otvorio časopis Smithsonian koji mi je kasnije tog dana stigao poštom. Jedan od glavnih članaka nosio je naslov "Posljednji veliki skaut ponovno s nama?". Članak je govorio o pogodili ste - Buffalo Billu. (Uzged, nisam mogao odgovoriti na prijateljevo trivijalno pitanje i još uvijek nemam pojma jesu li to doista bile Barrymoreove posljednje riječi ili nisu.)

Bez obzira koliko to iskustvo bilo nevjerojatno, činilo se da je jedina smisljena stvar s njim u vezi bila mala vjerojatnost da se tako nešto dogodi. Postoji, međutim, još jedna vrsta sinkroniciteta koja je značajna ne samo zbog njegove nevjerojatnosti, nego i zbog očigledne povezanosti s događajima koji se zbivaju duboko u ljudskoj psihi. Klasičan primjer za to Jungova je priča o kornjašu. Jung je liječio ženu kojoj je njezin tvrdokorno racionalan pristup onemogućavao da se okoristi terapijom. Nakon mnogo frustrirajućih seansi, žena je Jungu ispričala svoj san s kukcem kornjašem. Jung je znao da u egipatskoj mitologiji kornjaš predstavlja ponovno rođenje, te se zapitao ne najavljuje li to ženin nesvjesni um da će uskoro proći kroz neku vrstu psihološkog ponovnog rođenja. Upravo kad joj je to namjeravao reći, nešto se zaletjelo u prozor. Jung je podigao pogled i s druge strane prozorskog stakla ugledao zlatno-

SLIKA 10: Moždani valni obrasci četiriju pod-ličnosti u pojedincu koji pati od djsocijativnog poremećaja identiteta. Je li moguće da mozak za pohranjivanje ogromne količine podataka potrebne da desetke, pa čak i stotine ličnosti, udomi u jednom jedinom tijelu koristi holografska načela? (Autor precrtao iz originalnog crteža u članku Bennetta G. Brauna, objavljenog u *Časopisu American Journal of Clinical Hypnosis*)

zelenog kornjaša (bio je to jedan jedini put da se kornjaš pojavio na Jungovom prozoru). Otvorio je prozor i pustio kornjaša da uleti u sobu dok je izlagao svoje tumačenje sna. Žena je bila toliko zaprepaštena da je ublažila svoju pretjeranu racionalnost i od tog se trenutka njezin odgovor na terapiju poboljšao.

Jung je tijekom svojeg psihoterapeutskog rada naišao na mnogo takvih smislenih podudarnosti, i primijetio je da ih gotovo uvijek prate razdoblja intenzivnih osjećaja i preobrazbe: fundamentalne promjene u uvjerenjima, iznenadni i novi uvidi, smrti, rođenja, pa čak i promjene zanimanja. Primijetio je također tendenciju da podudarnosti dosežu vrhunac netom prije no što u pacijentovoj svijesti iskrsne nova spoznaja ili uvid. Kada su njegove ideje postale široko poznate, i drugi terapeuti počeli su izvještavati o vlastitim iskustvima sa sinkronicitetom.

Na primjer, psihijatar iz Zuricha, Carl Alfred Meier, dugogodišnji Jungov suradnik, govori o sinkronicitetu koji se protezao kroz mnogo godina. Amerikanka koja je patila od teške depresije doputovala je čak

iz Wuchanga u Kini kako bi je Meier mogao liječiti. Bila je kirurg, i dvadeset je godina vodila misionarsku bolnicu u Wuchangu. Angažirala se i u kulturi, te je postala stručnjak za kinesku filozofiju. Tijekom terapije ispričala je Meieru o snu u kojem je vidjela bolnicu s uništenim jednim od krila. Budući da je njezin identitet bio toliko isprepleten s bolnicom, Meier je osjećao da joj njezin san poručuje da gubi američki identitet, i da je to uzrok njezine depresije. Prije no što je otišla, zamolio ju je da izradi detaljan crtež srušene bolnice.

Nekoliko godina kasnije Japanci su napali Kinu i bombardirali bolnicu u Wuchangu. Žena je Meieru poslala primjerak časopisa *Life* u kojem se preko dvije stranice prostirala fotografija djelomično uništene bolnice identična crtežu koji je bila nacrtala prije devet godina. Simbolična i izrazito osobna poruka iz njezinog sna nekako je izašla izvan granica njezine psihe i pretočila se u fizičku stvarnost.

S obzirom na snažnu dojmljivost takvih sinkroniciteta, Jung je bio uvjeren da to nisu slučajne pojave nego da su u biti povezani s psihološkim procesima pojedinaca koji ih doživljavaju. Budući da nije mogao zamisliti na koji bi način pojava iz dubine ljudske psihe mogla prouzrokovati događaj ili niz događaja u fizičkom svijetu - barem ne u klasičnom smislu - pretpostavio je da tu mora postojati neko novo načelo, načelo neuzročne povezanosti, dotad nepoznato znanosti.

Kada je Jung prvi puta istupio s tom idejom, većina fizičara nije je uzela za ozbiljno (iako je jedan istaknuti fizičar tog vremena, Wolfgang Pauli, smatrao da je dovoljno važna da on bude koautor Jungove knjige na tu ternu pod naslovom *The Interpretation and Nature of the Psyche* [Interpretacija i priroda psihe]). Međutim, sada kada je dokazano postojanje nelokalnih veza, neki su fizičari ponovno uzeli u razmatranje Jungovu zamisao.* Fizičar Paul Davies navodi: "Ti nelokalni kvantni učinci zaista su oblik sinkroniciteta u smislu da uspostavljaju vezu - točnije suodnos - između događaja za koje je bilo kakav oblik uzročne povezanosti zabranjen" .

Još jedan fizičar koji je sinkronicitet shvaćao ozbiljno bio je David Peat. Peat vjeruje da jungovska vrsta sinkroniciteta ne samo da je stvarna, nego nudi i dokaze za postojanje implicitnog reda. Kao što smo vidjeli, prema Bohmu je prividna odvojenost svijesti i materije iluzija, konstrukcija koja se pojavljuje tek nakon što se oboje - i svijest i materija

* Kao što je spomenuto, nelokalni učinci ne nastaju uslijed uzročno-posljedične veze, te su sloga neuzročni.

- odvijaju u eksplicitni svijet predmeta i sekvencijalnog vremena. Ukoliko ne postoji podjela između uma i stvari u implicitnom - tlu iz kojeg niču sve stvari - tada nije neobično očekivati da stvarnost još može biti prošarana tragovima ove duboke povezivosti. Peat vjeruje da su sinkroniciteti stoga «greške» u strukturi stvarnosti, trenutačne raspukline koje nam omogućuju da nakratko ugledamo beskrajn i unitaran poredak koji tvori temelj čitave prirode.

Drugim riječima, Peat smatra da sinkroniciteti iznose na vidjelo odsutnost podjele između fizičkog svijeta i naše unutarnje psihološke stvarnosti. Stoga relativno oskudan broj sinkronih iskustava u našim životima ukazuje ne samo na mjeru do koje smo se odvojili od generalnog polja svijesti, nego i na stupanj do kojeg smo se hermetički zatvorili prema beskonačnom i blistavom potencijalu dubljih poredaka uma i stvarnosti. Prema Peatu, kada doživimo sinkroničet, ono što u stvari doživljavamo jest "ljudski um koji na trenutak djeluje u svom istinskom poretku i proteže se na cjelokupno društvo i prirodu, krećući se kroz sve veće i veće istančanosti, dosežući onkraj izvora uma i materije, sve do samog stvaralaštva."

To je zapanjujuća ideja. Praktički sve naše zdravorazumske predraščude o svijetu zasnovane su na postavci da su subjektivna i objektivna stvarnost odvojene u punom smislu te riječi. Zbog toga nam se sinkronicitet čini toliko zakučast i neobjašnjiv. Međutim, ukoliko u konačnici ne postoji podjela između fizičkog svijeta i psiholoških procesa u nama, tada moramo biti spremni promijeniti i više od našeg zdravorazumskog shvaćanja svijesti, jer implikacije su zapanjujuće.

Jedna od implikacija je da objektivna stvarnost nalikuje snu više nego što smo mislili. Na primjer, zamislite da sanjate kako sjedite za stolom na večeri sa svojim šefom i njegovom ženom. Kao što iz iskustva znate, svi različiti rekviziti u snu - stol, stolice, tanjuri, posudice za sol i papar - izgledaju kao zasebni predmeti. Zamislite također da u snu doživite sinkronicitet; možda vam je posluženo jelo koje posebno ne volite, a kada pitate konobara što je to, on vam odgovori da je ime tog jela Vaš šef. Shvaćajući da to što ne volite to jelo izdaje vaše prave osjećaje prema vašem šefu, postane vam neugodno i pitate se kako se jedan aspekt našeg "unutrašnjeg" ja uspio pretočiti u "vanjsku" stvarnost sna. Slično tome, uviđate da je prividna odvojenost različitih predmeta u snu također samo iluzija, jer sve je proizveo dublji, fundamentalni red - neprekinuta cjelina vašeg vlastitog nesvjesnog uma.

Ako ne postoji podjela između mentalnih i fizičkih svjetova, ta ista svojstva vrijede i za objektivnu stvarnost. Prema Peatu, to ne znači da je materijalni svemir iluzija, jer i implicitno i eksplicitno igraju svoju ulogu u kreiranju stvarnosti. To ne znači ni da je individualnost izgubljena - nije izgubljena ništa više od slike ruže kada se jednom snimi na komad holografskog filma. To jednostavno znači da smo ponovno poput vrtloga u rijeci, jedinstveni, ali neodvojivi od toka prirode. Ili, kako je Peal to sročio: "Jastvo živi i dalje, ali kao jedan vid suptilnijeg kretanja koje uključuje poredak cjeline svijesti."

I tako smo napravili puni krug, od otkrića da svijest sadrži cjelokupnu objektivnu stvarnost - cijelu povijest biološkog života na planetu, sve svjetske religije i mitologije, te dinamiku kako krvnih stanica tako i zvijezda - do otkrića da materijalni svemir u svojoj osnovi sadrži najskrovitije procese svijesti. Takva je priroda duboke povezanosti između svih stvari i holografskog svemira. U sljedećem poglavlju istražiti ćemo kako ta povezanost, kao i drugi aspekti holografске ideje, utječu na naš sadašnji pogled na zdravlje.

Ja pjevam holografsko tijelo

*Jedva ćeš znati što jesam ili što značim
Ali ipak ću ti doći u sto dobrih časa
I bistriti i jačati tvoju krv...*

- Walt Whitman, »Pjesma o meni«

Šezdesetjednogodišnjaku kojeg ćemo zvati Frank dijagnosticiran je u velikoj većini slučajeva smrtonosan oblik raka na grlu, te mu je rečeno da ima manje od pet posto izgleda za preživljavanje. Njegova težina pala je sa šezdeset na četrdeset i pet kilograma. Bio je krajnje slab, jedva je uspijevao progutati vlastitu slinu, i imao je poteškoća s disanjem. Štoviše, njegovi liječnici raspravljali su treba li ga uopće podvrći radijacijskoj terapiji, jer bilo je posve izvjesno da bi radijacija samo pogoršala njegovo ionako teško stanje bez da mu bitno poveća izgleda za preživljavanje. Ipak su odlučili krenuti s terapijom.

Tada je, na Frankovu veliku sreću, za sudjelovanje u procesu njegova liječenja zamoljen dr. O. Carl Simonton, radioonkolog i direktor Savjetodavno-istraživačkog centra za rak (Cancer Counseling and Research Center) u Dallasu, Texas. Simonton je sugerirao da bi sam Frank mogao utjecati na tijek svoje bolesti i poučio ga brojnim tehnikama opuštanja i imaginacije (op. p. - eng. imagery techniques, u upotrebi je i izraz *tehnike vizualizacije*) koje je razvio sa svojim kolegama. Otada je Frank tri puta dnevno radijaciju koju je primao vizualizirao kao milijune male tanadi energije koja bombardira njegove stanice. Osim toga, vizualizirao je da su njegove stanice raka slabije i zbunjenije od njegovih običnih stanica, i stoga nesposobne popraviti štetu koju su pretrpjele. Potom je vizualizi-

rao bijele krvne stanice svoga tijela, vojnike imunološkog sustava, kako ulaze i gomilaju se nad mrtvim i umirućim stanicama raka, odnoseći ih do njegovih jetra i bubrega kako bi ih se izbacilo iz tijela.

Rezultati su bili dramatični i daleko su nadmašili ono što se uobičajeno događa u takvim slučajevima, kada se pacijenti liječe isključivo radijacijom. Radijacijski tretmani bili su djelotvorni kao da je neka čarolija u pitanju. Frank nije imao gotovo nikakvih nuspojava - oštećenja kože i sluznica - koje u pravilu prate radijacijsko liječenje. Vratio je svoju izgublenu težinu i snagu, i u svega dva mjeseca nestali su svi znakovi raka. Simonton smatra da je za Frankov izvanredan oporavak uvelike zaslužan njegov dnevni režim vizualizacijskih vježbi.

U istraživanju koje je uslijedilo Simonton i njegovi kolege poučili su tehnikama imaginacije sto pedeset i devet pacijenata oboljelih od raka za koje se držalo da su medicinski neizlječivi. Očekivana duljina života takvog bolesnika dvanaest je mjeseci. Četiri godine kasnije, šezdeset i tri pacijenta i dalje su bila živa, pri čemu kod njih četrnaest nisu bili uočljivi nikakvi znakovi bolesti. Kod dvanaestero pacijenata rak je bio u povlačenju, a kod sedamnaestero stabilan. Prosječno vrijeme preživljavanja cijele skupine bilo je 24,4 mjeseca, preko dva puta više od državnog prosjeka.

Simonton je od tada proveo brojna slična istraživanja od kojih su sva dala pozitivne rezultate. Usprkos takvim obećavajućim nalazima, njegov se rad još uvijek smatra kontroverznim. Na primjer, kritičari predbacuju da pojedinci koji sudjeluju u Simontonovim istraživanjima nisu "prosječni" pacijenti. Mnogi od njih su tražili Simontona da im objasni svrhu učenja njegovih tehnika, a to pokazuje da već imaju izuzetno borben duh. Pa ipak, mnogi znanstvenici Simontonove rezultate drže dovoljno uvjerljivima da podupru njegov rad, a sam je Simonton osnovao Centar za rak Simonton (Simonton Cancer Center), uspješnu ustanovu za istraživanje i liječenje raka u kalifornijskom Pacific Palisadesu, posvećenu poučavanju pacijenata koji se bore s različitim bolestima tehnikama vizualizacije. Terapeutska primjena imaginacije (op. prev. - stvaranja slika, odnosno mišljenja u predodžbama, predočavanja) počela je plijeniti i pozornost javnosti: nedavno provedena anketa otkrila je da je imaginacija četvrti najčešće korišten oblik alternativnog liječenja raka.

Kako objasniti da slika stvorena u umu može imati učinak na nešto tako strašno i neizlječivo kao što je rak? Ne treba nas čuditi da holograf-ska teorija mozga može objasniti i ovaj fenomen. Psihologinja Jeanne Achterberg, voditeljica istraživanja i rehabilitacijske znanosti u Centru za zdravstvenu znanost (Health Science Center) Sveučilišta Texas

u Dallasu, Texas, i znanstvenica koja je pomogla u razvijanju tehnika imaginacije koje koristi Simonton, smatra da je ključ u holografskoj sposobnosti mozga da stvara slike.

Kao što smo vidjeli, sva su iskustva u konačnici samo neurofiziološki procesi koji se odvijaju u mozgu. Prema holografskom modelu, razlog zbog čega neke stvari, na primjer osjećaje, doživljavamo kao unutrašnje stvarnosti, a druge, na primjer pjev ptica ili lavež pasa, kao vanjske stvarnosti, leži u tome što ih mozak, kada stvara unutarnji hologram koji doživljavamo kao stvarnost, smješta onamo. Međutim, kao što smo također vidjeli, mozak ne može uvijek razlikovati između onoga što je «vanjsko» i onoga za što misli da je «vanjsko», i stoga ljudi s amputiranim udovima ponekad imaju osjete u njima. Drugim riječima, u mozgu koji funkcionira holografski upamćena slika određene stvari može imati praktički jednako snažan utjecaj na osjete kao i sama stvar.

Može, osim toga, imati snažan učinak na fiziologiju tijela, što je iskustvo koje je iz prve ruke doživio svatko tko je ikad osjetio kako mu je srce jače zakucalo nakon što je pomislio na voljenu osobu. Ili svatko tko je ikad osjetio kako mu se dlanovi znoje nakon što se prisjetio nekog neobično zastrašujućeg iskustva. Činjenica da tijelo ne može uvijek razlučiti između zamišljenog i stvarnog doživljaja možda na prvi pogled izgleda neobičnom, međutim kada uzmemo u obzir holografski model - model prema kojem se sva iskustva, bilo stvarna ili zamišljena, svode na isti zajednički jezik holografski uređenih valnih obrazaca - situacija postaje mnogo jasnija. Ili, riječima Achterbergove: "Kada se slike promatraju na holografski način, njihov je svemogućí utjecaj na fizičke funkcije samo logična posljedica. Slika, ponašanje i popratne fiziološke pojave ujedinjeni su aspekti jednog te istog fenomena."

Bohm je pri opisivanju istoga upotrijebio ideju implicitnog reda, dublje i nelokalne razine postojanja: Svaka akcija rađa se iz namjere u implicitnom redu. Već sama imaginacija predstavlja stvaranje oblika; ona već posjeduje namjeru i zametke svih koraka potrebnih da ga se stvori. Također, utječe na tijelo i drugo, tako da kada se stvaranje odvija na taj način, od suptilnijih razina implicitnog reda, prolazi kroz njih sve dok se ne manifestira u eksplicitnom. Drugim riječima, u implicitnom redu, kao i u samom mozgu, imaginacija i stvarnost u biti su nerazlučivi, i stoga nas ne treba iznenaditi činjenica da se slike u umu u konačnici mogu manifestirati kao stvarnosti u fizičkom tijelu,

Achterberg je otkrila da fiziološki učinci dobiveni uz pomoć imaginacije ne samo da su snažni, nego mogu biti i krajnje specifični. Na

primjer, termin *bijela krvna stanica*, u stvari, obuhvaća mnogo različitih vrela stanica. Achterberg je u jednom istraživanju odlučila otkriti mogu li uvježbani pojedinci povećati broj samo jedne posebne vrste bijelih krvnih stanica u svojem tijelu. U tu je svrhu poučila skupinu studenata kako da zamisle stanicu poznatu pod imenom neutrofil, jednog od sastavnih dijelova bijelih krvnih stanica. Drugu skupinu poučila je kako da zamisle (op. prev. - ili imaginiraju) T-stanice, specijaliziranu vrstu bijelih krvnih stanica. Na kraju istraživanja skupina koja je naučila predočavanje neutrofila imala je značajan porast broja neutrofila, ali ne i promjenu broja T-stanica. Skupina naučena da predočava T-stanice imala je značajan porast broja te vrste stanica, međutim broj neutrofila u njihovim tijelima ostao je jednak.

Achterberg objašnjava da je i vjerovanje također od presudne važnosti za zdravlje osobe. Ističe da praktički svatko tko je imao kontakt s medicinom zna za barem jednu priču o pacijentu koji je poslan kući da umre, ali je, zato što je «vjerovao» u drukčiji ishod događaja, zapanjio svoje liječnike potpunim oporavkom. U svojoj fascinantnoj knjizi *Imagery in Healing* (Imaginacija i liječenje) opisuje nekoliko vlastitih susreta s takvim slučajevima. U jednom slučaju žena je u bolnicu primljena komatozna, paralizirana, te joj je dijagnosticiran veliki tumor na mozgu. Operirana je kako bi se njezin tumor uklonio, na koliko god je to moguće siguran način, no budući da su smatrali da je blizu smrti, puštena je kući bez da je primila bilo radijaciju bilo kemoterapiju.

Umjesto da odmah umre, žena je svakim danom sve više jačala. Budući da je Achterberg bila njezin biofeedback terapeut mogla je pratiti ženin napredak, i nakon šesnaest mjeseci pacijentica više nije pokazivala nikakve znakove raka. Zašto? Iako je bila inteligentna u svjetovnom smislu, njezina izobrazba bila je skromna te nije poznavala značenje riječi tumor - ni smrtnu presudu koju nosi sa sobom. Zato nije vjerovala da će umrijeti, te je svoj rak pobijedila istom sigurnošću i odlučnošću kojima je običavala pobijediti svako drugo oboljenje u svom životu, kaže Achterberg. Kada ju je Achterberg posljednji put vidjela, žena više nije pokazivala nikakve znakove paralize, odbacila je svoje potpornje za noge i štap, te je čak nekoliko puta bila na plesu.

Achterberg svoju teoriju potkrjepljuje činjenicom da mnogi mentalno retardirani i emocionalno poremećeni pojedinci, koji nisu u stanju shvatiti smrtnu presudu koju društvo veže za rak, ujedno imaju i bitno nižu stopu raka. U Texasu je lijekom četverogodišnjeg razdoblja u te dvije skupine rak bio uzrokom kod svega četiri posto smrtnih slučajeva, dok je državni

prosjek iznosio petnaest do osamnaest posto. Zanimljivo je da u te dvije skupine od 1925. do 1978. godine nije zabilježen nijedan slučaj leukemije. I istraživanja za cijele Sjedinjene Američke Države dala su slične rezultate, kao i za druge zemlje, uključujući Englesku, Grčku i Rumunjsku.

Zbog tih kao i drugih otkrića, Achterberg smatra da bolesna osoba, čak i ako ima običnu prehladu, mora angažirati što je više moguće «moždanih holograma» zdravlja - u obliku vjerovanja, slika blagostanja i harmonije, te slika aktiviranja određenih imunoloških funkcija. Uvjerena je, također, da moramo odbaciti sva vjerovanja i slike koje imaju negativne posljedice po naše zdravlje, i shvatiti da naši tjelesni hologrami nisu samo slike. Oni sadrže svu silu različitih vrsta informacija, uključujući intelektualne stavove i tumačenja, kako svjesne tako i nesvjesne predra- sude, strahove, nade, brige i tako dalje.

Preporuka Achterbergove da se riješimo negativnih slika zaistaje na mjestu budući da postoje dokazi o tome da imaginacija može prouzročiti bolesti jednako kao što ih može i izliječiti. U svojoj knjizi *Love, Medicine, and Miracles* (Ljubav, medicina i čuda) Bernie Siegel spominje da se često susreće sa slučajevima u kojima se čini da mentalne slike kojima pacijenti opisuju sebe i svoje živote doprinose nastanku njihovih bolesti. Među takve primjere ubraja se i pacijentica nad kojom se trebala izvršiti mastektomija, a koja mu je rekla da «mora skinuti teret s grudi»; pacijent s multiplim mijelomom u kralježnici (op. prev. - mijelom je rak koštane srži) rekao mu je da su ga "oduvijek držali beskičrnenjakom"; čovjek s karcinomom ždrijela kojega je otac u djetinjstvu kažnjavao stalnim stiskanjem vrata govoreći mu "zašuti!".

Ponekad je povezanost između slike i bolesti toliko upadljiva da je teško dokučiti zašto nije očigledna i osobi na koju se odnosi. Na primjer, takav je slučaj psihoterapeuta koji je, nakon što mu je hitnom operacijom odstranjeno nekoliko desetaka centimetara odumrlog crijeva, Siegelu rekao: "Drago mi je da ste vi moj kirurg. Malo sam preispitao samoga sebe. Nisam se mogao nositi sa svim sranjem koje mi je nadolazilo, ni probaviti sva govna u svom životu.". Takvi slučajevi Siegela su uvjerali da gotovo sve bolesti - barem u nekoj mjeri - nastaju u umu, međutim ne smatra da su zbog toga psihosomatske ili nestvarne. Radije će reći da su *soma-značajne*, što je izraz izveden iz grčke riječi «soma», što znači 'tijelo', a izraz je skovao Bohm kako bi bolje opisao taj odnos. Činjenica da bi um mogao biti izvor svih bolesti ne uznemiruje Siegela. On to radije promatra kao znak ogromne nade: ukoliko čovjek ima moć stvoriti bolest, tada ima i moć stvoriti zdravlje.

Veza između slike i bolesti toliko je snažna da se tehnika imaginacije može upotrijebiti čak i za predviđanje pacijentovih izgleda za preživljavanje. U još jednom prekretničkom pokusu Simonton, njegova supruga, psihologinja Stephanie Matthews-Simonton, Achterberg i psiholog G. Frank Lawlis proveli su niz krvnih testova kod sto dvadeset i šest pacijenata s uznapredovanim rakom. Potom su pacijente podvrgli jednako opsežnom nizu psiholoških testova, uključujući vježbe u kojima su pacijenti zamoljeni da nacrtaju sami sebe, svoje rakove, svoje liječenje i svoje imunološke sustave. Krvni testovi dali su određene podatke o zdravstvenom stanju pacijenata, međutim nisu pružili nikakva značajnija otkrića. No, rezultati psiholoških testova, a posebice crteža, bili su prave enciklopedije podataka o njihovom zdravstvenom stanju. Jednostavnom analizom crteža pacijenata Achterberg je kasnije postigla 95-postotnu točnost u predviđanju tko će umrijeti unutar nekoliko mjeseci, a tko će pobijediti svoju bolest i ući u remisiju.

Mentalne Košarkaške utakmice

Koliko god nevjerojatni bili podaci do kojih su došli gore spomenuti znanstvenici, to je tek vrh ledene sante kada govorimo o kontroli holografskog uma nad fizičkim tijelom. Osim toga, praktična primjena te kontrole nije strogo ograničena na zdravstvene probleme. Brojne studije provedene diljem svijeta pokazale su da imaginacija ima ogroman učinak i na fizičke i sportske performace.

Psiholog Shlomo Breznitz sa Hebrejskog sveučilišta u Jeruzalemu u nedavnom je pokusu naložio nekolicini skupina izraelskih vojnika da trče četrdeset kilometara. Međutim, svakoj skupini dao je različite informacije. Nekima je omogućio da vide znakove za udaljenost, dok drugima nije dao nikakve naznake o tome koliko su propješačili. Na kraju istraživanja Breznitz je otkrio da su razine stresnih hormona u krvi vojnika uvijek odražavale njihove procjene, a ne stvarne udaljenosti koje su prošli. *Drugim riječima, njihova tijela nisu odgovarala na stvarnost, nego na ono što su zamišljali kao stvarnost.*

Prema dr. Charlesu A. Garfieldu, bivšem istraživaču u Državnoj upravi za aeronautiku i svemir (National Aeronautics and Space Administration - NASA) i sadašnjem predsjedniku Instituta za performansne znanosti (Performance Sciences Institute) u Berkeleyu u Kaliforniji, Sovjeti su proveli opsežna istraživanja o odnosu između imaginacije i fizičkih

performanci. U jednoj je studiji falanga sovjetskih sportaša svjetske klase podijeljena u četiri skupine. Prva je skupina sto posto svojeg vremena za trening provela trenirajući. Druga je sedamdeset i pet posto vremena provela trenirajući, a dvadeset i pet posto vremena vizualizirajući točno određene pokrete i postignuća koja su željeli postići u svojoj sportskoj disciplini. Treća je skupina pedeset posto vremena provela trenirajući, a pedeset posto vizualizirajući, dok je četvrta provela dvadeset i pet posto trenirajući, a sedamdeset i pet posto vizualizirajući. Nevjerojatno je da je na Zimskim igrama u Lake Placidu, New York, najveći napredak u performansama pokazala četvrta skupina, a slijedile su je skupine, redoslijedom - broj tri, dva, pa jedan.

Garfield, koji je u razgovoru sa sportašima i stručnjacima za sport iz cijelog svijeta proveo stotine sati, kaže da su Sovjeti u mnoge svoje sportske programe inkorporirali sofisticirane tehnike imaginacije, te da smatraju da su mentalne slike glasnici u procesu stvaranja neuromuskularnih impulsa. Garfield vjeruje da imaginacija djeluje zato što se pokret holografski snima u mozgu. U svojoj knjizi *Peak Performance: Mental Training Techniques of the Worlds Greatest Athletes* (Vrhunske performanse: tehnike mentalnog treninga najvećih svjetskih sportaša) navodi: "Te su slike holografske i djeluju prvenstveno na podsvjesnoj razini. Holografski mehanizam stvaranja slika omogućava nam brzo rješavanje prostornih problema kao što su sastavljanje složenog uređaja, osmišljavanje plesne koreografije i predočavanje dramskih prizora u našem umu."

Australski psiholog Alan Richardson do sličnih je rezultata došao s košarkašima. Imao je tri skupine košarkaša, te je testirao njihovu uspješnost u slobodnim bacanjima. Potom je prvoj skupini naložio da dvadeset minuta dnevno provede vježbajući slobodna bacanja, drugoj skupini rekao je da ne vježba, a trećoj da dvadeset minuta dnevno vizualizira kako pogađaju savršene koševе. Kako se moglo očekivati, skupina koja nije radila ništa nije pokazala nikakav napredak. Prva grupa poboljšala je rezultat za dvadeset i četiri posto, međutim treća skupina se, samo uz pomoć moći imaginacije, poboljšala za zapanjujućih dvadeset i tri posto, gotovo jednako kao i skupina koja je fizički vježbala.

Nepostojanje granice između zdravlja i bolesti

Liječnik Larry Dossey vjeruje da vizualizacija nije jedino sredstvo koje holografski um može upotrijebiti kako bi proizveo promjene u tijelu.

Isto se može postići i jednostavnim prepoznavanjem cjelovitosti svih stvari. Kao što Dossey zamjećuje, bolest smo skloni promatrati kao nešto nama izvanjsko. Bolest dolazi izvana, zaposjeda i remeti naše zdravlje. Međutim, ukoliko su prostor i vrijeme i sve druge stvari u svemiru istinski nedjeljive, tada ne možemo praviti razliku između zdravlja i bolesti.

Na koji način to znanje možemo primijeniti u vlastitim životima? Kada na bolest prestanemo gledati kao na nešto odvojeno, i umjesto toga je promatramo kao dio veće cjeline, kao *milje* ponašanja, prehrane, spavanja, fizičkih aktivnosti i raznih drugih odnosa sa svijetom u cjelini, često ozdravimo, kaže Dossey. Kako bi potvrdio tu tezu skreće nam pozornost na istraživanje u kojem su ljudi s kroničnim glavoboljama zamoljeni da vode dnevnik učestalosti i jačine svojih glavobolja. Premda su podaci trebali biti prvi korak njihove pripreme za daljnje liječenje, većina ispitanika otkrila je da su, kada su počeli voditi dnevnik, njihove glavobolje nestale!

U još jednom pokusu Što ga je Dossey citirao, druženja skupine djece epileptičara i članova njihovih obitelji snimala su se video-kamerom. Tijekom seansi ponekad bi dolazilo do emocionalnih ispada nakon čega bi često uslijedili pravi epileptički napadi. Kada su djeci prikazane video-snimke i kada su shvatila odnos između tih emocionalnih događaja i svojih napada gotovo da su bila oslobođena epileptičkih napada. Zašto? Vođenjem dnevnika i gledanjem snimki ispitanici su svoju bolest mogli vidjeti u širem kontekstu svojih života. Kada se to dogodi, bolest se više ne može promatrati kao uljez nastao negdje drugdje, nego kao dio procesa življenja koji se točno može opisati kao jedna nedjeljiva cjelina, objašnjava Dossey. Kada smo usredotočeni na to načelo povezanosti i jedinstvenosti, a ne na podijeljenost i izolaciju, to rezultira zdravljem.

Dossey smatra da riječ *pacijent* navodi na pogrešno mišljenje jednako kao i riječ *čestica*. Mi nismo odvojene i izolirane biološke jedinice, nego u biti dinamični procesi koji se ne daju raščlaniti na dijelove ništa više od elektrona. Štoviše, mi smo povezani, povezani sa silama koje stvaraju i bolest i zdravlje, s vjerovanjima našeg društva, sa stavovima naših prijatelja, naše obitelji i naših liječnika, povezani smo i sa slikama, uvjerenjima, pa čak i samim riječima koje koristimo da bismo razumjeli svijet oko sebe.

U holografskom svemiru povezani smo i sa svojim tijelima, a na prethodnim stranicama vidjeli smo neke od načina na koje se ta povezanost očituje. Međutim, postoje i drugi, možda čak i bezbroj drugih načina. Kao što Pribram navodi: "Ako je svaki dio našeg tijela zaista odraz

cjeline, tada moraju postojati raznovrsni mehanizmi koji to kontroliraju. U ovom trenutku ništa nije sigurno." S obzirom na naše neznanje o ovoj materiji, umjesto da pitamo *kako* mozak nadzire holografsko tijelo, možda je važnije pitanje - koja je mjera te kontrole? Ima li ta kontrola kakva ograničenja i, ukoliko ima - koja su to ograničenja? Pitanja su to kojima ćemo se sada pozabaviti.

Ljekovita moć ama baš ničega

Još jedan medicinski fenomen koji nam pruža primamljiv pogled na kontrolu uma nad tijelom jest placebo-efekt. Placebo je svako medicinsko liječenje koje nema neko određeno djelovanje na tijelo, nego je dano ili da se udovolji pacijentu, ili kao kontrola u dvostruko slijepom pokusu, to jest istraživanju u kojem se jednoj skupini pojedinaca daje pravo liječenje, a drugoj lažno liječenje. Kako bi se učinci pravog liječenja mogli točnije odrediti, u takvim pokusima ni istraživači ni pojedinci koje se testira ne znaju koja je koja skupina. U istraživanjima lijekova kao placebo često se koriste pilule sa šećerom. U istu svrhu koristi se i slana otopina (destilirana voda sa solju), premda placebo ne moraju uvijek biti lijekovi. Mnogi vjeruju da je za bilo kakvu medicinsku korist dobivenu od kristala, bakrenih narukvica i drugih netradicionalnih lijekova također odgovoran placebo-činak.

Čak se i kirurgija koristila kao placebo. Pedesetih godina prošlog stoljeća angina pectoris, rekurentni bol u prsima i lijevoj ruci uslijed smanjenog dotoka krvi u srce, obično se liječila kirurškim zahvalom. Tada se skupina domišljatih liječnika dosjetila napraviti pokus. Umjesto da izvedu uobičajenu operaciju, koja je obuhvaćala podvezivanje unutarnje prsne arterije, otvorili su pacijente i potom ih samo zašili. Pacijenti podvrgnuti lažnoj operaciji izvijestili su o podjednakom olakšanju kao i pacijenti koji su prošli pravu operaciju. Prava operacija je, kako se ispostavilo, proizvodila samo placebo-činak. Pa ipak, uspjeh lažne operacije ukazuje na to da svi, negdje duboko u sebi, nosimo sposobnost upravljanja anginom pectoris.

I to nije sve. U drugoj polovici dvadesetog stoljeća placebo-efekt istraživao se u stotinama različitih istraživanja širom svijeta. Danas nam je poznato da će u prosjeku 35% svih ljudi koji prime placebo iskusiti značajan učinak, premda taj postotak može varirati od situacije do situacije. Osim angine pectoris, stanja koja su se pokazala pogodnima za li-

ječenje placebo obuhvaćaju migrene, alergije, groznicu, običnu prehladu, akne, astmu, bradavice, različite vrste boli, mučninu i morsku bolest, čireve na želucu, psihijatrijske sindrome kao što su depresija i tjeskoba, reumatoidni i degenerativni artritis, šećernu bolest, bolest zračenja, Parkinsonovu bolest, multiplu sklerozu i rak.

Jasno je da je na popisu cijeli spektar oboljenja, od onih relativno laganih pa do opasnih po život, međutim placebo-učinci čak i kod bezazlenih medicinskih problema mogu obuhvaćati fiziološke promjene koje su na granici čudesnog. Uzmite, na primjer, priproste bradavice. Bradavice su male tumorske izrasline na koži koje prouzrokuje virus. I njih je iznimno lako izliječiti primjenom placeba. O tome svjedoče bezbrojni narodni obredi - pri čemu je sam obred jedna vrsta placeba - koji se u različitim kulturama koriste za liječenje bradavica. Lewis Thomas, počasni predsjednik Memorijalnog centra za rak Sloan-Kettering (Memorial Sloan-Kettering Cancer Center) u New Yorku, govori o jednom liječniku koji je svoje pacijente redovito oslobađao bradavica jednostavno bojeći te bradavice bezopasnom ružičastom bojom. Thomas vjeruje kako objašnjenje ovog malog čuda riječima da je to samo nesvjesni um na djelu ni izdaleka ne odaje puno priznanje placebo-učinku. "Ukoliko moj nesvjesni um može dokučiti kako da upravlja mehanizmima potrebnima za svladavanje tog virusa, te način na koji će razvrstati različite stanice u pravilan razmještaj za odbacivanje tkiva, tada je sve što mogu reći to da je moj nesvjesni um daleko napredniji od mene samog.", ističe.

Djelotvornost placeba u nekoj određenoj situaciji također u velikoj mjeri oscilira. U devet dvojno slijepih istraživanja koja su placebo uspoređivala s aspirinom, placebo su pokazali 54-postotnu djelotvornost pravog analgetika. Na temelju toga čovjek bi mogao zaključiti da bi placebo mogli biti još manje djelotvorni kada se usporede s jačim sredstvima protiv bolova kao što je morfij, međutim - to nije točno. U šest dvostruko slijepih istraživanja pokazalo se da placebo imaju 56-postotnu djelotvornost morfija u ublažavanju boli!

Zašto? Jedan od činitelja koji mogu utjecati na djelotvornost placeba jest način kako se placebo daje. Injekcije se općenito doživljavaju kao jače od pilula. Stoga davanje placeba u injekciji može poboljšati njegovu djelotvornost. Slično tome, kapsule se često smatraju djelotvornijima od tableta, pri čemu čak i veličina, oblik i boja pilule mogu igrati ulogu. U istraživanju osmišljenom da odredi sugestivnu moć boje pilula znanstvenici su otkrili da su ljudi skloni misliti da žute ili narančaste pilule utječu na raspoloženje, bilo kao stimulansi bilo kao depresivna sredstva.

Za crvene pilule pretpostavlja se da su sedativi; svjetlo-ljubičaste pilule halucinogeni, a bijele pilule sredstva protiv bolova.

Sljedeći činitelj je stav liječnika kada propisuje placebo. Dr. David Sobel, specijalist za placebo iz bolnice Kaiser u Kaliforniji, prenosi priču o liječniku koji je liječio pacijenta s astmom koji je trpio neobično velike poteškoće s prohodnošću svojih bronhijalnih prolaza. Liječnik je od farmaceutske tvrtke naručio i pacijentu dao uzorak moćnog novog lijeka. Čovjek je za nekoliko minuta pokazao spektakularno poboljšanje i počeo mnogo lakše disati. Međutim, kod sljedećeg napada liječnik je odlučio provjeriti što će se dogoditi ako mu da placebo. Ovaj se put čovjek žalio da zasigurno nešto nije u redu s lijekom budući da nije u potpunosti uklonio njegove teškoće s disanjem. To je liječnika uvjerilo da je uzorak zaista bio snažan novi medikament za liječenje astme - sve dok nije primio pismo od farmaceutske tvrtke u kojem mu se ispričavaju zato što su umjesto novog lijeka pogreškom poslali placebo! Očigledno je za tu razliku bio odgovoran liječnikov nesvjesni entuzijizam kod prvog, ali ne i kod drugog, placeba.

U odnosu na holografski model, čovjekova izvanredna reakcija na prvi placebo lijek za astmu ponovno bi se mogla objasniti fundamentalnom nesposobnošću uma/tijela da zamišljenu stvarnost razlikuje od one koja je stvarna. Čovjek je vjerovao da mu je liječnik prepisao snažan novi lijek za astmu, i to je vjerovanje imalo jednako dramatičan fiziološki učinak na njegova pluća kao da je dobio pravi lijek. Upozorenje Achterbergove da su moždani hologrami koji utječu na naše zdravlje raznoliki i mnogostrani potkrijepljeno je i činjenicom da je čak i nešto tako suptilno kao liječnikov donekle promijenjen stav (možda i govor tijela) dok je propisivao placebo bio dovoljan da jedan od njih djeluje, a drugi ne. Iz toga jasno proizlazi da čak i podsvjesno primljena informacija može znatno doprinijeti uvjerenjima i mentalnim slikama koje utječu na naše zdravlje. Čovjek se pita koliko je lijekova djelovalo (ili nije djelovalo) zbog liječnikova stava u trenutku kada ih je propisivao.

Tumori koji se tope kao snježne grude u vrućoj pećnici

Razumijevanje uloge takvih čimbenika u djelotvornosti placebo važno je stoga što pokazuje kako se naša sposobnost upravljanja holografskim tijelom oblikuje u skladu s našim vjerovanjima. Naši umovi imaju moć

da se riješe bradavica, da očiste naše bronhije, i da imitiraju morfijevu sposobnost ublažavanja bolova, no budući da smo nesvjesni činjenice da posjedujemo tu moć, mora nas se prijevarom navesti da ju koristimo. Bilo bi to gotovo smiješno kada se ne bi događale tragedije koje su često posljedica našeg nepoznavanja vlastite moći.

Nijedna zgoda ne opisuje to bolje od danas glasovitog slučaja o kojem je izvijestio psiholog Bruno Klopfer. On je liječio čovjeka po imenu Wright koji je imao uznapredovali rak limfnih čvorova. Svi standardni oblici liječenja bili su iscrpljeni, i činilo se da je Wrightu preostalo malo vremena. Njegov vrat, pazusi, prsa, trbuh i prepone bili su puni kao naranča velikih tumora, a njegova slezena i jetra bile su toliko povećane da su iz njegovih prsa svakog dana morali iscrpsti dvije litre mliječne tekućine.

Međutim, Wright nije želio umrijeti. Bio je čuo za uzbudljivi novi lijek po imenu Krebiozen, te je preklinjao svog liječnika da mu dopusti isprobati ga. Budući da je lijek bio testiran samo na ljudima s očekivanim trajanjem života od najmanje tri mjeseca, liječnik je isprva odbio. Međutim, Wright je bio toliko uporan u svojim usrdnim molbama da je njegov liječnik naposljetku popustio. Dao je Wrightu injekciju Krebiozena u petak, no nije ostavio mjesta čak ni tračku nade da će Wright preživjeti vikend. Potom je liječnik otišao kući.

Na svoje veliko iznenađenje, u ponedjeljak Wrighta nije zatekao u krevetu, nego kako se šeće uokolo. Klopfer je zabilježio da su se njegovi tumori "rastopili kao snježne grude u vrućoj pećnici", te da su se smanjili na pola svoje prijašnje veličine. To je bilo daleko brže smanjenje veličine tumora čak i od onoga koje bi se moglo postići najjačim tretmanima rendgenskim zrakama. Deset dana nakon prvog liječenja s Krebiozenom, Wright je napustio bolnicu, kako su njegovi liječnici zaključili, izliječen od raka. Kada je došao u bolnicu, bila mu je potrebna maska za kisik da bi mogao disati, međutim nakon odlaska osjećao se dovoljno dobro da bez poteškoća leti vlastitim zrakoplovom na visini od 12.000 stopa.

Wright se osjećao dobro gotovo dva mjeseca; tada su se počeli pojavljivati članci u kojima se iznosila tvrdnja da Krebiozen u stvari ne djeluje na rak limfnih čvorova. Wright, koji je bio kruto logičan i znanstven u svom razmišljanju, postao je vrlo depresivan, rak mu se vratio, te je ponovno primljen u bolnicu. Njegov je liječnik ovaj put odlučio napraviti pokus. Rekao je Wrightu da je Krebiozen potpuno djelotvoran kao što su i mislili, no da su prve zalihe izgubile na kvaliteti tijekom transporta. Objasnio mu je, nadalje, da ima novu, visoko koncentriranu verziju

lijeka kojom ga može liječiti. Dakako, liječnik nije imao novu verziju lijeka - namjeravao je Wrightu ubrizgati čistu vodu. Kako bi stvorio primjereno ozračje, čak je izveo opsežnu proceduru prije no što je Wrightu ubrizgao placebo.

Rezultati su i ovoga puta bili dramatični. Tumorske mase su se rastopile, tekućina iz prsiju je nestala, i Wright je brzo bio ponovno na nogama i odlično se osjećao. Lišen simptoma preživio je još dva mjeseca, međutim tada je Američko medicinsko društvo objavilo da je nacionalna studija o Krebiozenu pokazala da je beskoristan u liječenju raka. Ovoga puta Wrightova vjera bila je potpuno uništena. Njegov je rak nanovo buknuo i umro je dva dana kasnije.

U slučaju Krebiozena bila je uključena samo jedna osoba, međutim postoje slični slučajevi koji uključuju mnogo veći broj ljudi. Uzmite, na primjer, kemoterapijski agens zvan cis-platina. Kada je cis-platina prvi put postala dostupna propagirana je kao čudesni lijek, te se kod sedamdeset i pet posto ljudi koji su je uzimali, stanje poboljšalo. Međutim, nakon početnog vala uzbuđenja, nakon što je upotreba cis-platine postala rutina, njezin stupanj djelotvornosti pao je na otprilike 25% do 30%. Očigledno je da je većina koristi pripisane cis-platini nastala uslijed placebo-učinka.

Je li ijedan lijek uistinu djelotvoran

Takvi slučajevi otvaraju važno pitanje. Ukoliko lijekovi kao što su Krebiozen i cis-platina djeluju kada vjerujemo u njih, ali prestanu djelovati kada prestanemo vjerovati u njih, što to govori o prirodi lijekova općenito? Na to je pitanje teško dati odgovor, no ipak imamo neke indicije. Na primjer, fizičar Herbert Benson sa Medicinskog fakulteta Harvard ističe da je ogromna većina terapija, primjenjivanih proteklih stoljeća, od upotrebe pijavica pa do pijenja gušterove krvi, bila beskorisna, međutim, zbog placebo-efekta, nedvojbeno je da su barem ponekad te terapije bile uspješne.

Zajedno s dr. Davidom P. McCalliem Jr. iz harvardskog laboratorija Thorndike Benson je pregledao istraživanja različitih načina liječenja angine pektoris propisivanih tijekom godina i otkrio da su - premda su lijekovi dolazili i odlazili - stope uspješnosti - čak i za liječenja koja su sada diskreditirana - uvijek bile visoke. Iz tih zapažanja proizlazi da je placebo-činak u prošlosti imao važnu ulogu u medicini, međutim,

ima li još i danas takvu ulogu? Odgovor je, kako se čini, potvrđan. Federalni Ured za procjenu tehnologije (Office of technology Assessment) procjenjuje da više od sedamdeset i pet posto svih sadašnjih oblika medicinskog liječenja nije u dovoljnoj mjeri znanstveno ispitano, što je brojka koja sugerira da liječnici vjerojatno i dalje pacijentima daju placebo a da toga nisu svjesni (Benson, na primjer, vjeruje da u najmanju ruku brojni medikamenti u slobodnoj prodaji djeluju prvenstveno kao placebo).

S obzirom na dokaze koje smo dosada pregledali, čovjek bi se mogao zapitati nisu li svi lijekovi placebo. Dakako da nisu. Mnogi lijekovi su djelotvorni, bez obzira vjerovali mi u to ili ne: vitamin C oslobađa nas skorbuta, a inzulin poboljšava stanje dijabetičara, čak i kad su skeptični. Pa ipak, stvar i dalje nije tako jasna kako se možda čini. Promotrimo sljedeći primjer.

U pokusu iz 1962. godine dr. Harriet Linton i dr. Robert Langs ispitanicima su rekli da će sudjelovati u istraživanju učinaka LSD-a, no potom su im dali placebo, Usprkos tome, pola sata nakon uzimanja placebo ispitanici su počeli doživljavati klasične učinke koje izaziva prava droga; gubitak kontrole, navodni uvid u samu svrhu postojanja, i tome slično. Ti «placebo-tripovi» trajali su po nekoliko sati.

Nekoliko godina kasnije, 1966. godine, danas zloglasni harvardski psiholog Richard Alpert otputovao je na Istok potražiti svetog čovjeka koji bi mu mogao pružiti uvid u iskustvo na LSD-u. Pronašao je nekolicinu koji su bili voljni iskušati drogu i koji su, zanimljivo, imali različite reakcije. Jedan pundit (op. prev. - pripadnik hinduske svećeničke kaste, poznavatelj Veda) rekao mu je da je iskustvo bilo dobro, no ne tako dobro kao meditacija. Drugi, tibetanski lama, potužio se da mu je droga samo zadala glavobolju.

Međutim, reakcija koja se Alperta najviše dojmila došla je od smežuranog malog svetog čovjeka sa obronaka Himalaje. Alpertova prva pomisao bila je da mu da blagu dozu od pedeset do sedamdeset i pet mikrograma. Međutim, čovjeku je mnogo zanimljivija bila jedna od tristo i pet mikrogramskih pilula koje je Alpert ponio sa sobom - relativno velika doza. Alpert mu je nevoljko dao jednu od pilula, no čovjek i dalje nije bio zadovoljan. Sa sjajem u očima zatražio je još jednu, a potom još jednu, te je svih devetsto i petnaest mikrograma, obimnu dozu po svim mjerilima, stavio na svoj jezik i progutao ih (za usporedbu, prosječna doza koju je Grof koristio u svojim istraživanjima iznosila je oko dvije stotine mikrograma).

Zgranut, Alpert je pažljivo promatrao, očekujući da će čovjek početi mahati rukama i zavijati kao duh koji nariče, međutim on se umjesto toga ponašao kao da se ništa nije dogodilo. Ostao je takav do kraja dana, spokojnog i nesmetanog držanja kao što je i uvijek bilo, izuzev kratkih pogleda s iskrom u očima koje je s vremena na vrijeme dobacio Alpertu. LSD na njega očito nije imao gotovo nikakav učinak. Alpert je bio toliko dirnut iskustvom da se odrekao LSD-a, promijenio ime u Ram Dass i obratio se na misticizam.

Dakle, posve je moguće da uzimanje placeba proizvede jednak učinak kao i prava droga, a da uzimanje prave droge ne proizvede nikakav učinak. Takvo slanje stvari demonstrirano je i u pokusima s amfetaminima. U jednom je istraživanju u dvije prostorije smješteno po deset ispitanika. U prvoj je devetorici dan stimulatívni amfetamin, a desetom uspavljujući barbiturat. U drugoj prostoriji situacija je bila obrnuta. U oba slučaja izdvojena se osoba ponašala jednako kao njezini sudrugovi. U prvoj je prostoriji usamljeni uzimalac barbiturata, umjesto da zaspi, poslao živahan i ubrzan, a u drugoj prostoriji usamljeni je uzimalac amfetamina zaspao. Zabilježen je i slučaj čovjeka ovisnog o stimulansu Ritalinu čija ovisnost je potom prebačena na placebo. Drugim riječima, liječnik mu je, zamijenivši njegov lijek pilulama šećera, omogućio da izbjegne sve uobičajene neugodnosti kod prestanka uzimanja Ritalina. Nažalost, čovjek je tada počeo pokazivati ovisnost o placebu!

Takvi slučajevi nisu ograničeni na eksperimentalne situacije. Placeba igraju ulogu i u našim svakodnevnim životima. Drži li vas kofein budnima po noći? Istraživanje je pokazalo da čak ni injekcija kofeina neće pojedinca održati budnim ukoliko vjeruje da prima sedativ. Je li vam ikada antibiotik pomogao da se riješite prehlade ili grlobolje? Ako jest, iskusili ste placebo-efekt. Uzročnici svih prehlada kao i nekoliko vrsta grlobofja su virusi, a antibiotici djeluju samo na bakterijske infekcije - ne i na virusne infekcije. Jeste li ikada osjetili neku neugodnu nuspojavu nakon uzimanja lijeka? U ispitivanju sredstva za smirenje po imenu mefenazin znanstvenici su otkrili da je deset do dvadeset posto ispitanika imalo negativne pojave, među kojima su bile mučnina, osip sa svrbežom i lupanje srca, bez obzira je li im bio dan lijek ili placebo. Slično tome, u nedavno provedenom istraživanju nove vrste kemoterapije trideset

* Ja, dakako, ni u kom slučaju ne sugeriram da su sve nuspojave uslijed uzimanja lijekova rezultat placebo-účinka. Ako ikada iskusite negativnu reakciju na lijek, *obavezno* se posavjetujte s liječnikom.

postojedinaca u kontrolnoj skupini otpala je kosa. Stoga, znate li nekoga tko odlazi na kemoterapiju, recite mu da pokuša biti optimističan u svojim očekivanjima. Um je moćno oruđe.

Osim što nam pružaju mogućnost da zapazimo tu moć, placebo također podupiru više holografski pristup razumijevanju odnosa um-tijelo. Kao što kolumnistica za tematiku iz područja zdravlja i prehrane Jane Brody u članku iz New York Timesa zamjećuje: "Djelotvornost placebo pruža nevjerovatnu potporu 'holističkom' pogledu na ljudski organizam, pogledu koji privlači sve više pozornosti u medicinskim istraživanjima. Taj pogled drži da um i tijelo neprekidno međudjeluju, te da su suviše međusobno povezani a da bi ih se tretiralo kao nezavisne entitete."

Osim toga, učinak placebo na nas može biti daleko veći no što smo toga svjesni, kao što je dokazala nedavna i vrlo zbunjujuća medicinska zagonetka. Ukoliko ste u proteklih otprilike godinu dana barem povremeno gledali televiziju, zasigurno ste uočili pravu poplavu reklama za aspirin u kojima se promovira njegova sposobnost smanjivanja rizika od srčanog udara. Postoji dovoljno uvjerljivih dokaza koji to potvrđuju. U suprotnom, televizijski cenzori koji su, kada je riječ o medicinskim tvrdnjama o lijekovima, pravi borci za točnost informacija, ne bi dopustili da se takav reklamni tekst emitira. Sve je to lijepo i dobro, međutim problem je što aspirin nema takav učinak i na ljude u Engleskoj. Šestogodišnje istraživanje što ga je provodilo pet tisuća sto trideset i devet britanskih liječnika nije otkrilo ništa što bi dalo naslutiti da aspirin smanjuje rizik od srčanog udara. Radi li se o propustu u nečijem istraživanju, ili možda odgovornost leži u nekoj vrsti masovnog placebo-učinka? O čemu god da je riječ, nemojte prestati vjerovati u profilaktičke blagodati aspirina. On vam i dalje može spasiti život.

Zdravstvene implikacije višestrukog poremećaja identiteta

Još jedno stanje koje slikovito opisuje moć uma da utječe na tijelo predstavlja disocijativni poremećaj ličnosti (DPI). Podličnosti osobe s takvim poremećajem su, osim što posjeduju različite moždane valne uzorke, u velikoj mjeri psihološki odvojene jedna od druge. Svaka ima vlastito ime, dob, sjećanja i sposobnosti. Često svaka ima i različiti stil rukopisa, deklarirani spol, kulturno i rasno zaleđe, umjetničke talente, tečnost govorenja stranih jezika, te kvocijent inteligencije.

Još je važnije spomenuti biološke promjene u tijelima višestrukih ličnosti do kojih dolazi kada dođe do zamjene ličnosti. Često će bolesti od kojih boluje jedna ličnost tajanstveno nestati kada druga ličnost preuzme kontrolu. Dr. Bennett Braun iz Međunarodnog udruženja za istraživanje višestrukih poremećaja identiteta (International Society for the Study of Multiple Personality) u Chicagu zabilježio je slučaj u kojem su sve osim jedne pacijentove ličnosti bile alergične na sok od naranče. Kada bi čovjek popio sok od naranče za vrijeme kontrole jedne od svojih alergičnih ličnosti, izbio bi mu strašan osip. Međutim, kada bi prešao na svoju nealergičnu ličnost, osip bi istog trenutka počeo slabiti i mogao bi slobodno piti sok od naranče.

Dr. Francine Howland, psihijatrica sa Yalea koja je na specijalizaciji za liječenje višestrukih ličnosti, izvještava o jednom još dojmljivijem slučaju koji se odnosi na reakciju jedne višestruke ličnosti na ubod ose. Tom prigodom čovjek je na termin kod Howlandove došao s od uboda ose potpuno otečenim okom. Shvativši da mu je potrebna liječnička pomoć, Howlandova je nazvala oftalmologa. Na nesreću, oftalmolog ga je mogao primiti tek za sat vremena, a budući da je čovjek trpio velike bolove, Howlandova je odlučila pokušati nešto napraviti. Kako se ispostavilo, jedna od čovjekovih ličnosti bila je 'anestetička ličnost' koja uopće nije osjećala bol. Howlandova je postigla to da anestetička ličnost preuzme kontrolu i bol je nestala. Međutim, dogodilo se još nešto. Kada je čovjek stigao na zakazani sastanak kod oftalmologa, otekline je bila nestala i njegovo se oko vratilo u normalu. Budući da nije vidio potrebu za bilo kakvim liječenjem, oftalmolog ga je poslao kući.

No, nakon nekog vremena anestetička se ličnost odrekla nadzora nad tijelom te se, zajedno s boli i oteklinom od uboda ose, vratila čovjekova originalna ličnost. Sljedećeg dana čovjek se vratio oftalmologu da ga napokon obradi. Ni Howlandova ni njezin pacijent oftalmologu nisu bili rekli da čovjek pati od disocijativnog poremećaja identiteta, te je, nakon što ga je obradio, oftalmolog nazvao Howlandovu. "Mislio je da se vrijeme poigrava s njim", smijala se Howlandova, "samo se htio uvjeriti jesam li ga zaista nazvala dan prije, odnosno da mu se to nije pričinilo."

Alergije nisu jedina pojava koju višestruke ličnosti mogu uključivati i isključivati. Ako se dosad i sumnjalo u kontrolu nesvjesnog uma nad učincima lijekova, sumnje je nestalo farmakološkim majstorstvom višestruke ličnosti. Višestruka ličnost koja je pijana, zamjenom podličnosti može trenutno postati trijezna. Također, različite ličnosti različito

odgovaraju na određene lijekove. Braun je zabilježio slučaj u kojem je pet miligrama diazepama, sredstva za smirenje, uspavalo jednu ličnost, dok sto miligrama nije imalo gotovo nikakav učinak na drugu. Jedna ili nekoliko ličnosti osobe s disocijativnim poremećajem često su djeca, te u slučaju da odrasla osoba uzme lijek i potom kontrolu preuzme djetetova ličnost, doza za odrasle može biti prevelika za dijete i dovesti do predoziranja. Osim toga, neke višestruke ličnosti teško je anestetizirati, a postoje i slučajevi kada su se višestruke ličnosti budile na operacijskom stolu u trenutku kada je jedna od njihovih "neanestezibilnih" podličnosti preuzela nadzor.

Druge okolnosti koje mogu varirati od ličnosti do ličnosti obuhvaćaju ožiljke, opekline, ciste, te ljevorukost i desnorukost. Promjenama je podložna i oštrina vida, pa neke višestruke ličnosti moraju sa sobom nositi dva ili tri para naočala različite dioprije, kako bi zadovoljili potrebe svojih različite ličnosti. Jedna ličnost može biti daltonist, a druga ne. Mijenjati se može čak i boja očiju. Nadalje, zabilježeni su slučajevi žena koje su svakog mjeseca imale dva ili tri menstrualna ciklusa, budući da je svaka od njihovih podličnosti imala vlastiti ciklus. Patologinja za govor Christy Ludlow otkrila je da su glasovni obrasci svake podličnosti osobe s disocijativnim poremećajem identiteta različiti, što je značajka koja zahtijeva tako duboke fiziološke promjene da čak ni najvrsniji glumac ne može svoj glas promijeniti u dovoljnoj mjeri da prikrije svoj glasovni uzorak. Jedna višestruka ličnost primljena u bolnicu zbog šećerne bolesti zbunila je liječnike gubitkom svih simptoma kada je jedna od njezinih nedijabetičarskih ličnosti preuzela kontrolu. Zabilježeni su slučajevi epilepsije koja se pojavljuje i nestaje s promjenama ličnosti, a psiholog Robert A. Phillips Jr. izvještava da se čak i tumori mogu pojavljivati i nestajati (premda ne specificira koja vrsta tumora).

Osim toga, višestruke ličnosti pokazuju sklonost ozdravljivati brže od drugih ljudi. Na primjer, zabilježeno je nekoliko slučajeva kod kojih su opekline trećeg stupnja zacijelile izuzetnom brzinom. Najjezovitije od svega, najmanje je jedan znanstvenik - dr. Cornelia Wilbur, terapeut čije je pionirsko liječenje Sybil Dorsett opisano u knjizi *Sybil* - uvjeren da višestruke ličnosti stare sporije od drugih ljudi.

Kako je sve to moguće? Na nedavno održanom simpoziju o disocijativnom poremećaju identiteta, višestruka ličnost po imenu Cassandra ponudila je mogući odgovor na to pitanje. Cassandra svoju sposobnost brzog opravljavanja pripisuje kako vizualizacijskim tehnikama koje upražnjava, tako i nečemu što naziva *paralelno procesiranje*. Kako je objasni-

la, njezine su podličnosti svjesne čak i kada ne upravljaju tijelom. To joj omogućava da «misli» na mnogo različitih kolosijeka odjednom, da radi neke stvari kao što je rad na nekoliko referata istovremeno, pa čak i da spava dok druge ličnosti pripremaju njezinu večeru i čiste njezinu kuću.

Dakle, dok obični ljudi *vježbe imaginacije* (op. prev. - za iste tehnike u upotrebi je i izraz *tehnike vizualizacije*) u svrhu ozdravljenja izvode dva do tri puta dnevno, Cassandra ih radi bez prestanka. Štoviše, ima podličnost po imenu Celeste koja posjeduje opširno znanje iz anatomije i fiziologije, i čiji je jedini zadatak da dvadeset i četiri sata na dan medita i zamišlja tjelesno blagostanje. Po Cassandrinim riječima, ta stalna pozornost usmjerena na njezino zdravlje pruža joj prednost pred normalnim ljudima. Slično tvrde i druge višestruke ličnosti.

Duboko smo vezani za neizbježnost stvari. Imamo li loš vid, vjerujemo da ćemo doživotno imati loš vid, a ako patimo od šećerne bolesti, ni na trenutak ne pomišljamo da bi naše bolesti moglo nestati s promjenom raspoloženja ili razmišljanja. No, fenomen višestrukih ličnosti prkosi tom uvjerenju, i pruža nam daljnje dokaze o tome u kojoj mjeri doista naša psihološka stanja mogu utjecati na biologiju tijela. Ukoliko je psiha pojedinca s DPI neka vrsta holograma s višestrukim slikama, čini se da je i tijelo jedan takav hologram, te da se u tren oka može prebaciti iz jednog biološkog stanja u drugo.

Sustavi kontrole koji se moraju provoditi da bi bili odgovorni za takve kapacitete zapanjujući su, i s njima se naša sposobnost da se uz pomoć volje riješimo bradavica ne može usporediti. Alergijska reakcija na ubod ose složen je i višestruki proces koji obuhvaća organiziranu aktivnost antitijela, proizvodnju histamina, proširivanje i pucanje krvnih žila, prekomjerno oslobađanje imunosupstancija, i tako dalje. Koji su to mehanizmi utjecaja koji umu višestruke ličnosti omogućuju da zamrzne sve te procese? Odnosno, što im omogućava da ponište učinke alkohola i drugih droga u krvi, ili da uključuju i isključuju dijabetes? Trenutno nemamo odgovore na ta pitanja, pa se moramo utješiti jednom jednostavnom činjenicom. Jednom kada višestruka ličnost prođe liječenje i na neki način ponovno postane cjelovita, on ili ona i dalje mogu po volji izvoditi te promjene. To sugerira da negdje u svojim psihama svi mi posjedujemo sposobnost upravljanja tim stvarima. I tu još nije kraj našim mogućnostima.

Trudnoća, presađivanje organa i mobiliziranje genetske razine

Kao što smo vidjeli, i jednostavno, obično uvjerenje također može imati snažan učinak na tijelo. Dakako, većina nas ne posjeduje mentalnu disciplinu potrebnu da u potpunosti upravljamo našim vjerovanjima (što je razlog zašto liječnici moraju koristiti placebo da nas prijevarom navedu da mobiliziramo iscjeliteljske snage u sebi).

Da bismo ponovno stekli tu kontrolu najprije moramo razumjeti različite vrste vjerovanja koje djeluju na nas, jer ona nude svoj poseban pogled na plastičnost odnosa um-tijelo.

KULTURNA VJEROVANJA

Jednu vrstu uvjerenja nameće nam naše društvo. Na primjer, ljudi s otočja Trobriand bez zadržke se upuštaju u spolne odnose prije braka, ali na predbračnu trudnoću gleda se s velikim neodobranjem. Ne koriste nikakav oblik kontracepcije i gotovo nikada ne pribjegavaju pobačaju. Pa ipak, predbračnih trudnoća gotovo da i nema. To daje naslutiti da se neudane žene, zbog svojih kulturom uvjetovanih uvjerenja, podsvjesno sprječavaju da zatrudne. Postoje dokazi da bi se nešto slično moglo događati i u našoj kulturi. Gotovo svatko od nas poznaje bračni par koji se godinama bezuspješno trudio dobiti dijete. Naposljetku ga usvoje, a nedugo nakon toga žena zatrudni. To pak navodi na zaključak da je to što su napokon dobili dijete ženi i/ili njezinom mužu omogućilo da prevladaju neku vrst inhibicije koja je blokirala učinke njegove i/ili njezine plodnosti.

Strahovi koje dijelimo sa svim drugim pripadnicima svoje kulture također mogu u velikoj mjeri utjecati na nas. U devetnaestom je stoljeću tuberkuloza ubila na desetke tisuća ljudi, međutim od 1880-ih stope smrtnosti počele su naglo padati. Zašto? Prije tog vremena nitko nije znao što uzrokuje tuberkulozu, što joj je davalo auru zastrašujuće misterije. Međutim, 1882. godine dr. Robert Koch došao je do znanstvenog otkrića da tuberkulozu uzrokuje bakterija. Jednom kada je to postalo općepoznato, stopa smrtnosti je - unatoč činjenici što će trebati još gotovo pola stoljeća da se pronade djelotvoran lijek - pala sa šest na dva posto.

Strah je, očigledno, bio važan čimbenik i u stopama uspješnosti transplantacije organa. Pedesetih godina dvadesetog stoljeća transplantacije bubrega bile su tek primamljiva mogućnost. No, tada je liječnik iz Chica-

ga izveo nešto što se činilo uspješnom transplantacijom. Objavio je svoja otkrića, i uskoro su širom svijeta obavljene i druge uspješne transplantacije. A onda se ispostavilo da prva transplantacija nije bila uspješna. U stvari, liječnik je otkrio da tijelo od samog početka odbacuje bubreg. Međutim, to nije bilo važno, jednom kada su primatelji transplantata povjerovali da bi mogli preživjeti, to se i dogodilo, i stope uspješnosti porasle su iznad svih očekivanja.

VJEROVANJA KOJA UTJELOVLJUJEMO U SVOJIM STAVOVIMA

Još jedan način na koji se vjerovanja manifestiraju u našim životima jesu naši stavovi. Istraživanja su pokazala da je stav koji trudnica ima prema svome djetetu i trudnoći općenito neposredno povezan s komplikacijama koje će doživjeti tijekom poroda, kao i sa zdravstvenim problemima koje će njezino novorođenče imati nakon rođenja. Doista, u prošlom desetljeću pojavio se velik broj istraživanja koja otkrivaju učinak što ga naši stavovi imaju na mnoštvo zdravstvenih problema. Kod ljudi koji na testovima osmišljenim za mjerenje agresivnosti postižu visoke rezultate vjerojatnost da će umrijeti od srčanih bolesti sedam je puta veća nego kod onih koji postižu niske rezultate. Udane žene imaju jače imuno-sustave od žena koje žive same ili koje su rastavljene, a žene koje su sretno udane imaju još jače imuno-sustave. Ljudi oboljeli od AIDS-a koji pokazuju borbeni duh žive dulje od oboljelih od AIDS-a čiji je stav pasivan. Ljudi s rakom također žive dulje ukoliko gaje borbeni duh. Stres slabi imunoreakciju; ljudi koji su netom izgubili suprugu podložniji su oboljenjima i bolestima; i tako dalje, i tako dalje.

VJEROVANJA KOJA IZRAŽAVAMO KROZ SNAGU VLASTITE VOLJE

Vrste vjerovanja koje smo dosad istražili uglavnom se mogu smatrati pasivnim vjerovanjima, vjerovanjima kojima dopuštamo da nam ih nametne naša kultura ili naše uobičajeno razmišljanje. Svjesno uvjerenje u obliku čelične, nepokolebljive volje također se može upotrijebiti za oblikovanje holografskog tijela i upravljanje njime. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća Jack Schwarz, autor i predavač rodnom iz Nizozemske, svojom sposobnošću voljnog upravljanja unutartjelesnim biološkim

procesima zaprepastio je znanstvenike u laboratorijima diljem Sjedinjenih Američkih Država.

U istraživanjima provedenim u Menningerovoj fondaciji (Menninger Foundation), Neuropsihijatrijskom institutu Langley Porter (Langley Porter Neuropsychiatry Institute) pri Kalifornijskom sveučilištu i drugdje, Schwarz je liječnike zaprepastio potpunim probadanjem svojih dlanova divovskim petnaestcentimetarskim iglama za pravljenje jedara - bez krvarenja, bez oklijevanja i bez stvaranja moždanih beta-valova (vrste valova koji se obično stvaraju kada je osoba u bolovima). Schwarz nije krvario čak ni kada bi igle bile izvađene, a ubodne rane čvrsto bi se zatvorile. Osim toga, Schwarz je po volji mijenjao ritmove svojih moždanih valova, pritiskao upaljene cigarete o svoju kožu a da je pritom ne ozlijedi, te čak nosio žeravicu u rukama. Tvrdio je da je te sposobnosti stekao u nacističkim koncentracijskim logorima gdje je morao naučiti na koji način nadzirati bol kako bi izdržao strašna batinanja kojima je bio podvrgavan. Smatra da svatko može naučiti voljno upravljati svojim tijelima i na taj način steći odgovornost za vlastito zdravlje.

Začudo, 1947. godine još je jedan Nizozemac demonstrirao slične sposobnosti. Zvao se Mirin Dajo, a svojim je javnim nastupima u kazalištu Corso u Zurichu frapirao publiku koja je jasno mogla vidjeti kako mu njegov pomoćnik probija floret (op. prev. - tanak mač s kuglicom na vrhu) kroz čitavo tijelo, naočigled prodirući kroz vitalne organe, ali ne nanoseći Dajou nikakve ozljede ni bol. Kao i Schwarz, kada bi floret izvadili Dajo nije krvario, a na mjestima na kojima je floret ušao i izišao ostala bi tek blijeda crvena crta.

Dajov nastup pokazao se u tolikoj mjeri poguban po živce publike da je jedan gledatelj na kraju doživio srčani udar, pa su Dajou zakonski zabranili javne nastupe. No, švicarski liječnik po imenu Hans Naegeli-Osjord saznao je za Dajove navodne sposobnosti i zamolio ga da se podvrgne znanstvenom istraživanju. Dajo je pristao, i tako je 31. svibnja 1947. godine stupio u cirišku Kantonalnu bolnicu. Osim dr. Naegeli-Osjorda bio je prisutan i dr. Werner Brunner, predstojnik kirurgije u bolnici, kao i mnogi drugi liječnici, studenti i novinari, Dajo je ogolio svoja prsa i koncentrirao se, i tada mu je, izravno pred okupljenim ljudima, pomoćnik zabio floret u tijelo.

Kao i uvijek dotada, nije poteklo nimalo krvi, i Dajo je ostao potpuno miran. Pa ipak, jedino je on imao smiješak na licu - ostatak društva se skamenio. Prema svim pravilima, Dajovi vitalni organi morali su biti teško oštećeni, tako da je njegovo dobro zdravstveno stanje bilo gotovo

pa previše za liječnike. Puni nevjerice, upitali su Dajoa bi li pošao na rendgensko snimanje. On je prihvatio, te ih s floretom, koji mu je i dalje virio iz trbuha, bez vidljivog napora pratio uz stepenice do sobe za rendgen. Snimljen je rendgenskim zrakama i rezultat je bio nepobitan. Dajo je zaista bio proboden. Kada je punih dvadeset minuta nakon što je proboden, floret napokon izvađen za sobom je ostavio samo dva blijeda ožiljka. Kasnije su Dajoa proučavali znanstvenici u Haselu gdje je čak samim liječnicima dopustio da ga probodu floretom. Dr. Naegeli-Osjord kasnije je o cijelom slučaju izvijestio njemačkog fizičara Alfreda Steltera koji o njemu piše u svojoj knjizi *Psi-healing* (Psi-liječenje).

Takvi nadnaravni pothvati nadzora nad tijelom nisu ograničeni isključivo na Nizozemce. Šezdesetih godina prošlog stoljeća Gilbert Grosvenor, predsjednik Društva National Geographic (National Geographic Society), njegova supruga Donna i tim Geographicovih fotografa posjetili su jedno selo u Šri Lanki kako bi mogli svjedočiti navodnim čudima lokalnog čudotvorca zvanog Mohotty. Čini se da se dječak Mohotty molio lokalnom božanstvu po imenu Kataragama, te priopćio bogu da će, ukoliko oslobodi Mohottyjeva oca od optužbe za ubojstvo, on, Mohotty, svake godine raditi pokoru u Kataragaminu čast. Mohottyjev otac bio je oslobođen optužbi i Mohotty je, u skladu sa svojim obećanjem, svake godine vršio svoju pokoru koja se sastojala od hodanja kroz vatru i vrući ugljen, bušenje obraza oštrim štapićima, zabijanje štapića u ruke od ramena do zapešća, zarivanje velikih kuka duboko u leđa i vuče teškog tereta uže tom pričvršćenim za kuke. Grosvenorovi su kasnije izvijestili da su kuke prilično snažno povlačile kožu s Mohottyjevih leđa, ali ipak nije bilo ni traga krvi. Kada je Mohotty završio, i nakon što su kuke bile uklonjene, ranama nije bilo traga. Geographicov tim fotografirao je tu predstavu koja je malo koga mogla ostaviti hladnokrvnim, te u National Geographicu od travnja 1966. godine objavio fotografije i opis događaja.

Godine 1967. Scientific American objavio je izvještaj o sličnom godišnjem obredu u Indiji. U tom slučaju lokalna je zajednica svake godine izabirala drugu osobu kojoj bi se, nakon povećane ceremonije, dvije kuke dovoljno velike da se o njih objesi goveđa polovica zabile u leđa kao žrtvi. Užad provučena kroz uške na kukama privezala bi se za rudo volovskih kola, i žrtvu su tada, kao žrtvovanje bogovima plodnosti, zanjihali u golemim lukovima preko polja. Kada su se kuke uklonile, žrtva je bila neozlijeđena, nije bilo krvi kao ni doslovno nikakvih znakova uboda.

NAŠA NESVJESNA VJEROVANJA

Kao što smo vidjeli, ukoliko nam se nije posrećilo da posjedujemo majstorstvo nad samima sobom poput Dajoa ili Mohottyja, drugi način pristupanja iscjeliteljskoj moći u nama je taj da zaobiđemo debeli oklop sumnje i skepticizma koji postoji u našim svjesnim umovima. Jedan od načina da se to postigne jest da nas se prevari placebom. Hipnoza je drugi način. Poput kirurga koji poseže duboko u tijelo i mijenja stanje nekog unutarnjeg organa, iskusan psihoterapeut može posegnuti u našu psihu i pomoći nam da promijenimo najvažnija od svih vrsta vjerovanja - naša nesvjesna vjerovanja.

Brojna istraživanja nepobitno su dokazala da osoba pod hipnozom može utjecati na procese za koje se uobičajeno smatra da su nesvjesni. Na primjer, duboko hipnotizirane osobe mogu, poput višestrukih ličnosti, upravljati alergijskim reakcijama, krvotočnim obrascima i kratkovidnošću. Osim toga, mogu upravljati radom srca, boli, tjelesnom temperaturom, pa čak snagom volje odstraniti neke vrste madeža. Hipnoza se može upotrijebiti i za postizanje nečega što je izvanredno upravo kao i probadanje mača kroz trbuh bez posljedičnih ozljeda.

Radi se o nasljednoj bolesti strahovitog nagrđenja poznatoj kao Brocqova bolest. Kožu oboljelih od Brocqove bolesti prekriva debeli, rožnati sloj sličan ljuskama kod gmazova. Koža može toliko otvrdnuti i postati kruta da čak i najmanji pokret prouzrokuje njezino pucanje i krvarenje. Mnogi od takozvanih «ljudi-aligatora» u cirkusima bili su, u stvari, ljudi s Brocqovom bolešću. Zbog rizika infekcije žrtve Brocqove bolesti obično su imale kratke životne vjekove.

Brocqova bolest bila je neizlječiva do 1951. godine kada je jedan šesnaestogodišnji mladić s poodmaklim stadijem bolesti kao jedino preostalo rješenje upućen hipnoterapeutu po imenu A. A. Mason, u bolnicu kraljice Viktorije u Londonu. Dok je dječak bio u hipnotičkom transu, Mason mu je rekao da Brocqova bolest zacjeljuje, te da će uskoro ozdravili. Pet dana kasnije ljuskasti sloj koji je prekrivao dječakovu lijevu ruku otpao je, dok se ispod naziralo meko, zdravo tkivo. Poslije deset dana ruka je bila potpuno normalna. Mason je s dječakom nastavio raditi na različitim dijelovima tijela, sve dok ljuskaste kože nije nestalo. Dječak najmanje pet godina, nakon čega je Mason izgubio vezu s njim, nije pokazivao simptome ove bolesti.

To je izvanredno, budući da je Brocqova bolest genetsko oboljenje, a da bi čovjek ozdravio od te bolesti potrebno je više od pukog upravljanja

autonomnim procesima kao što su krvotočni obrasci i različite stanice imuno-sustava. **To znači prodiranje u glavni plan, u samo programiranje ljudske DNK.** Dakle, nameće se zaključak da kada imamo pristup prvim slojevima naših vjerovanja, naši umovi mogu nadvladati čak i naš genetički ustroj.

VJEROVANJA UTJELOVLJENA U NAŠOJ VJERI

Vjerojatno su najsnažnija uvjerenja ona koja se izražavaju putem duhovne vjere. Godine 1962. Vittorio Michelli - čovjek s velikim, zloćudnim tumorom na lijevom kuku (vidi sliku 11) - primljen je u veronsku vojnu bolnicu u Italiji. Njegove prognoze bile su toliko tmurne da su ga poslali kući bez liječenja; unutar deset mjeseci kuk mu se potpuno raspao, ostavljajući glavu bedrene kosti da pluta u ničem drugom do masi mekanog tkiva. On se, u doslovnom smislu riječi, raspadao. Nakon što ništa drugo nije uspjelo, otputovao je u Lourdes gdje su ga okupali u izvoru (dotad je već bio u gipsu i njegovi pokreti bili su gotovo potpuno ograničeni). Neposredno po ulasku u vodu osjetio je kako mu toplina prolazi kroz tijelo. Nakon kupanja vratio mu se apetit, te je osjetio kako mu se energija obnavlja. Okupao se još nekoliko puta i potom se vratio kući.

SLIKA 11: Rendgenska snimka iz 1962. godine pokazuje stupanj do kojeg se bedrena kost Vittorioja Michellija dezintegrirala uslijed djelovanja zloćudnog sarkoma. Ostalo je toliko malo kosti da je glava bedrene kosti slobodno plutala u masi mekanog tkiva, na rendgenskoj snimci vidljivog kao siva magla.

Tijekom sljedećih mjesec dana iskusio je takvo poboljšanje zdravstvenog stanja da je insistirao na ponovnom rendgenskom snimanju. Njegovi su liječnici utvrdili da je tumor manji. Bili su do te mjere zainteresirani da su dokumentirali svaki korak u njegovom poboljšanju. To je bila dobra stvar, jer nakon što je Michellijev tumor nestao, njegova se kost počela regenerirati, dok medicina uglavnom takvu pojavu smatra nemogućom. Za dva je mjeseca bio na nogama i mogao je hodati, a tijekom sljedećih nekoliko godina njegova se kost rekonstruirala u potpunosti (vidi sliku 12).

Dosje o Michellijevom slučaju bio je poslan vatikanskoj Medicinskoj komisiji, međunarodnoj skupini liječnika okupljenih da istraže takve pojave. Nakon pregledavanja dokaza, komisija je ocijenila da je Michelli doista doživio čudo. Komisija je u svojem službenom izvještaju zaključila: "Došlo je do izuzetne rekonstrukcije crijevne kosti (op. prev. - crijevna ili ilijačna kost jedna je od kostiju kuka, odnosno zdjeličnih kostiju). Rendgenske snimke napravljene 1964., 1965., 1968. i 1969. godine kategorički

SLIKA 12: Nakon niza kupanja u izvoru u Lourdesu, Michelli je doživio čudesno ozdravljenje. Njegova bedrena kost se tijekom nekoliko mjeseci potpuno obnovila, što je pothvat koji moderna znanost trenutno smatra nemogućim. Ova rendgenska snimka iz 1965. godine prikazuje Čudesno obnovljen zglobov kuka. [Izvor: Michel-Marie Salmon: *The Extraordinary Cure of Vittorio Michelli* (Izvanredno izlječenje Vittorija Michellija). Upotrijebljeno uz dopuštenje.]

i nedvojbeno potvrđuju da se dogodila neočekivana, štoviše zapanjujuća rekonstrukcija kosti, nepoznata u analima svjetske medicine."*

Je li Michellijevo ozdravljenje čudo u smislu da je prekršen neki od poznatih zakona fizike? Premda još nemamo odgovor na to pitanje, čini se da ne postoji jasan razlog za vjerovanje da je prekršen bilo koji zakon - Michellijevo ozdravljenje možda je jednostavno rezultat prirodnih procesa koje još ne razumijemo. S obzirom na fenomenalan raspon sposobnosti ozdravljenja koje smo do sada razmotrili, jasno je da postoje mnogi putovi interakcije između uma i tijela koje još ne razumijemo.

Ukoliko je Michellijevo ozdravljenje moguće pripisati nekom još neotkrivenom prirodnom procesu, možda je bolje zapitati se: Zašto je regeneracija kosti tako rijetka, i što ju je pokrenulo u Michellijevom slučaju? Možda je regeneracija kostiju rijetka stoga što **zahtijeva pristup vrlo dubokim razinama psihe, razinama do kojih se obično ne dopire pomoću uobičajenih aktivnosti svijesti.** Čini se da je nužno upotrijebiti hipnozu kako bi došlo do remisije Brocqove bolesti. Što se tiče Michellijevog ozdravljenja, vjerovanje je svakako glavni 'osumnjicheni' pokretač s obzirom na ulogu koju vjerovanja imaju u brojnim primjerima plastičnosti uma i tijela. Je li moguće da je uz pomoć svoje vjere u ljekovite moći Lourdesa, na neki način, bilo svjesno ili sretnom slučajnošću, sam Michelli izazvao vlastito ozdravljenje?

Postoje čvrsti dokazi da je vjerovanje, a ne božanska intervencija, primarni pokretač kod barem nekih, takozvanih čudesnih pojava. Prisjetite se kako je Mohotty svoju natprirodnu samokontrolu zadobio moleći se Kataragami. Iz toga se, osim ukoliko smo voljni prihvatiti postojanje Kataragame, dade zaključiti da se Mohottyjeve sposobnosti mogu objasniti njegovim dubokim i postojanim *vjerovanjem* da je božanski zaštićen. Čini se da isto vrijedi i za brojna čuda koja izvode kršćanski čudotvorci i sveci.

Jedno od kršćanskih čuda za koje se čini da je proizvod snage uma su i stigme. Većina se crkvenih učenjaka slaže da je sv. Franjo Asiški bio prva osoba kod koje su spontano nastale rane raspeća, međutim od

* U uistinu zapanjujućem primjeru sinkroniciteta, kada sam bio usred pisanja ovih riječi, primio sam pismo u kojem me obavještavaju da je moja prijateljica koja živi u Kauaiju na Havajima, i čiji se kuk raspao zbog raka, također doživjela "neobjašnjivu" potpunu regeneraciju kost. Kako bi došlo do oporavka, koristila je kemoterapiju, bavila se intenzivno meditacijom i radila vježbe imaginacije. Priča o njezinom ozdravljenju objavljena je u havajskim novinama.

njegove je smrti bilo doslovno na stotine drugih stigmatika. Premda nitko od tih isposnika nije imao potpuno jednake stigme, jedno je svima zajedničko. Od sv. Franje nadalje, svi rane koje predstavljaju mjesta gdje je Krist čavlima bio pribijen na križ imaju na svojim dlanovima i stopalima. To nije ono što bi čovjek mogao očekivati od stigmi koje su od Boga dane. Kao što ističe parapsiholog D. Scott Rogo, član postdiplomskog profesorskog zbora Sveučilišta John F. Kennedy u kalifornijskoj Orindi, rimski običaj bio je čavle zabijali kroz *zapešća*, a ostaci ljudskih kostura iz Kristova vremena to potvrđuju. Čavli zabijeni kroz dlanove ne mogu podupirati težinu tijela koje visi na križu."

Zašto su sv. Franjo i drugi stigmatici vjerovali da su čavli prolazili kroz dlanove? Zato što su umjetnici od osmog stoljeća rane prikazivali na takav način. Da je na položaj, pa čak i veličinu i oblik stigmi utjecala umjetnost proizlazi i iz slučaja talijanske stigmatičarke Gemme Galgani koja je umrla 1903. godine. Gemmine rane bile su identične stigmama na njezinom omiljenom raspelu.

Još jedan istraživač koji je vjerovao da su stigme samoizazvane je Herbert Thurston, engleski svećenik koji je napisao nekoliko knjiga o čudima. U svojem kapitalnom djelu *The Physical Phenomena of Mysticism* (Fizikalni fenomeni u misticizmu), knjizi što je posmrtno objavljena 1952. godine, naveo je nekoliko razloga zašto smatra da su stigme proizvod autosugestije. Veličina, oblik i mjesta rana razlikuju se od stigmatika do stigmatika, što je nedosljednost koja ukazuje da ne potječu od zajedničkog izvora, to jest pravih Kristovih rana. Ni usporedba vizija koje su doživjeli brojni stigmatici ne pokazuje mnogo dosljednosti, te daje naslutiti da to nisu rekonstrukcije povijesnog razapinjanja nego proizvod vlastitih umova stigmatika. I, možda najvažnije, **iznenađujuće velik broj stigmatika pati od histerije**, što je činjenica koju je Thurston protumačio kao još jedan znak da su stigme proizvod labilne i abnormalno emocionalne psihe, a ne nužno djelo prosvjetljene psihe. S obzirom na takve dokaze, pravo je malo čudo da čak i neki liberalniji članovi vodstva Katoličke crkve smatraju da su stigme proizvod «mistične kontemplacije», odnosno, da ih je tijekom razdoblja intenzivne meditacije stvorio um.

Ako su stigme proizvodi autosugestije, doseg kontrole uma nad holografskim tijelom mora se još više proširiti. Stigme, poput Mohottyjevih rana, također mogu zacijeliti zbnunjujućom brzinom. Ta, gotovo bezgranična, plastičnost tijela dodatno se očituje u sposobnosti nekih stigmatika da im usred rana izrastu izrasline nalik čavlu. I opet, sv. Franjo bio je prvi kod kojeg se razvio taj fenomen. Prema Tomi Čelanskom, biografu

sv. Franje i očevicu njegovih stigm, "činilo se da su njegovi dlanovi i stopala u sredini probušeni čavlima. Rane su bile okrugle s unutrašnje strane i izdužene s vanjske, a određeni komadići tkiva izgledali su kao krajevi čavala koji su, svijeni i zakucani, stršili iz ostatka kože."

Još je jedan suvremenik sv. Franje, sv. Bonaventura, koji je također svjedočio svečevim stigmama, rekao da su čavli bili tako jasno definirani da je čovjek mogao gurnuti prst ispod njih i u rane. Iako se činilo da su čavli sv. Franje sastavljeni od potamnjelog i stvrdnutog tkiva, bili su na još jedan način slični pravim čavlima. Prema Tomi Čelanskom, kada se čavao pritisnuo s jedne strane, odmah je izbio s druge strane, baš kao što bi to učinio i pravi čavao kad bi ga se guralo amo-tamo kroz dlan!

Therese Neumman, dobro poznata bavarska stigmatičarka preminula 1962. godine, također je imala takve, čavlu slične izrasline. Kao i kod sv. Franje, očigledno su bili oblikovani od stvrdnutog tkiva. Nekoliko liječnika ih je ispitalo i otkrilo da su to bile strukture koje su prolazile kroz cijele dlanove, odnosno stopala. Za razliku od rana sv. Franje koje su bile stalno otvorene, rane Therese Neumann otvarale su se s vremena na vrijeme, a kad bi prestale krvariti, brzo bi ih prerasio tkivo nalik membrani.

Drugi stigmatičari pokazivali su jednako temeljite promjene u svojim tijelima. Otac Pio, glasoviti talijanski stigmatik preminuo 1968. godine, imao je rane od stigm koje su u potpunosti prolazile kroz njegove ruke. Rana u njegovim slabinama bila je lako duboka da su je liječnici koji su je pregledavali bojali izmjeriti, iz straha da ne ozljede njegove unutrašnje organe. Časna Giovanna Maria Solimani, talijanska stigmatičarka iz osamnaestog stoljeća, imala je rane na dlanovima koje su bile dovoljno široke da se kroz njih gurne ključ. Kao i sve rane stigmatika, ni njezine se nikada nisu osušile, inficirale ili upalile. Još jedna stigmatičarka iz osamnaestog stoljeća, sv. Veronica Giuliani, časna majka samostana Citta' di Castello u talijanskoj Umbriji, imala je veliku ranu na svojem boku koja bi se otvarala i zatvarala po volji.

Slike projicirane van mozga

Holografski je model pobudio zanimanje znanstvenika u Sovjetskom Savezu, te su dva sovjetska psihologa - dr. Alexander P. Dubrov i dr. Veniamin N. Pushkin - opsežno pisali o toj ideji. Oni smatraju da moždane sposobnosti obrade frekvencija same po sebi ne dokazuju holografsku prirodu slika i misli u ljudskom umu. Ponudili su prijedlog, međutim, što

bi moglo tvoriti takav dokaz. Dubrov i Pushkin drže da bi holografška priroda uma bila uvjerljivo dokazana kad bi bilo moguće pronaći makar jedan primjer da mozak projicira sliku van sebe. Ili, njihovim riječima rečeno: Primjeri projiciranja psihofizičkih struktura van mozga pružili bi neposrednu potvrdu moždanih holograma.

Čini se da slučaj sv. Veronice Giuliani pruža takvu potvrdu. Potkraj svog života postala je uvjerenjena da su slike Isusove Muke - kruna od trnja, tri čavla, križ i mač - kao simboli ukrasile njezino srce. Nacrtala ih je, pa čak i naznačila, gdje se nalaze. Nakon njezine smrti, autopsijom je potvrđeno da su simboli doista bili utisnuti na njezinom srcu, točno onakvi kakvima ih je opisala. Dva liječnika koji su obavili autopsiju pod prisegom su potpisali izvještaje koje potvrđuju njihovo otkriće.

Drugi stigmatici imali su slična iskustva. Sv. Tereza Avilska imala je viziju anđela koji njezino srce probada mačem, i nakon što je umrla u srcu joj je pronađena duboka pukotina. Njezino srce, s još uvijek jasno vidljivom, čudesnom ranom od mača, sada je kao relikvija izloženo u španjolskoj Albi de Tormes. Francuskoj stigmatičarki iz devetnaestog stoljeća po imenu Marie-Julie Jahenny stalno je na um dolazila slika cvijeta, i naposljetku se slika cvijeta pojavila na njezinim prsima gdje je ostala dvadeset godina. Nemaju isključivo stigmatici takve sposobnosti. Godine 1913. dvanaestogodišnjakinja iz sela Bussus-Bus-Suel pokraj Abevillea u Francuskoj dospjela je na prve stranice novina kada je otkriveno da može svjesno narediti da se slike, kao što su crteži pasa i konja, pojave na njezinim rukama, nogama i ramenima. Mogla je proizvesti i riječi - kad bi ju netko nešto upitao, odgovor bi se odmah pojavio na njezinoj koži.

Takve pojave zasigurno su primjeri izbacivanja psihofizioloških struktura van mozga. Štoviše, i same stigme, posebice one u kojima se tkivo oblikovalo u izbojke nalik čavlu, primjeri su mozga koji projicira slike van sebe i utiskuje ih u meku ilovaču holografskog tijela. Dr. Michael Grosso, filozof na koledžu Jersey City State Colledge, koji je opširno pisao na temu čuda, također je došao do istog zaključka. Grosso, koji je putovao u Italiju kako bi iz prve ruke proučio stigme oca Pia, kaže: "Jedan od zaključaka proizišlih iz mogej pokušaja analiziranja oca Pia je da on ima sposobnost simboličke preobrazbe fizičke stvarnosti. Drugim riječima, razina svijesti na kojoj je djelovao omogućavala mu je da fizičku stvarnost preobrazi u svjetlu određenih simboličkih ideja. Na primjer, poistovjetio se s ranama raspeća i njegovo tijelo postalo je propusno za takve simbole, postupno poprimajući njihov oblik."

Odatle se čini da uz pomoć upotrebe tih slika mozak može naložiti tijelu što da čini, uključujući i to da napravi nove slike. Slike stvaraju slike, dva ogledala beskonačno odražavaju jedno drugoga. Takva je priroda odnosa um-tijelo u holografskom svemiru.

Zakoni i poznatog i nepoznatog

Na početku ovog poglavlja rekao sam da će, umjesto istraživanju različitih mehanizama koje um koristi za upravljanje tijelom, poglavlje u prvom redu biti posvećeno istraživanju opsega te kontrole. Pritom nisam mislio poreći ili umanjiti važnost takvih mehanizama. Oni su ključni za naše razumijevanje odnosa uma i tijela, a nova otkrića na tom području pojavljuju se svakog dana.

Na primjer, na nedavnoj konferenciji o psihoneuroimunologiji - noj znanosti koja proučava načine međudjelovanja uma (psiho), živčanog sustava (neuro) i imuno-sustava (imunologija) - Candace Pert, predstojnica biokemije mozga na Državnom institutu za mentalno zdravlje, objavila je da imunostanice imaju neuropeptidne receptore. Neuropeptidi su molekule koje mozak koristi za komunikaciju, moždani brzopjavi, ako hoćete. Nekoć se smatralo da se neuropeptidi mogu naći samo u mozgu. No, postojanje receptora (primatelja brzopjava) na stanicama u našem imunostavu povlači za sobom zaključak da imunostav nije odvojen od mozga nego predstavlja njegov produžetak. Neuropeptidi su pronađeni i u različitim drugim dijelovima tijela, navodeći Pert na priznanje da više ne može sa sigurnošću odrediti gdje mozak prestaje, a tijelo počinje.

Takve pojedinosti sam isključio ne samo zbog toga što sam smatrao da je istraživanje dokle um može oblikovati i kontrolirati tijelo važnije za dotičnu raspravu, nego i stoga što biološki procesi odgovorni za međudjelovanje uma i tijela predstavljaju temu koja nadilazi opseg ove knjige. Na početku dijela o čudima zaključio sam da ne postoje jasni razlozi za uvjerenje kako se regeneracija Michellijeve kosti ne može objasniti našim sadašnjim razumijevanjem fizike. Teže je isto to ustvrditi za stigme, a izgleda da se ni na koji način ne može primijeniti na različite natprirodne pojave, o kojima su tijekom povijesti izvijestili vjerodostojni pojedinci, a nedavno i brojni biolozi, fizičari i drugi istraživači.

U ovom smo poglavlju uzeli u obzir zapanjujuće stvari koje um može činiti koje, premda ih u potpunosti ne razumijemo, čini se, ne krše ni-

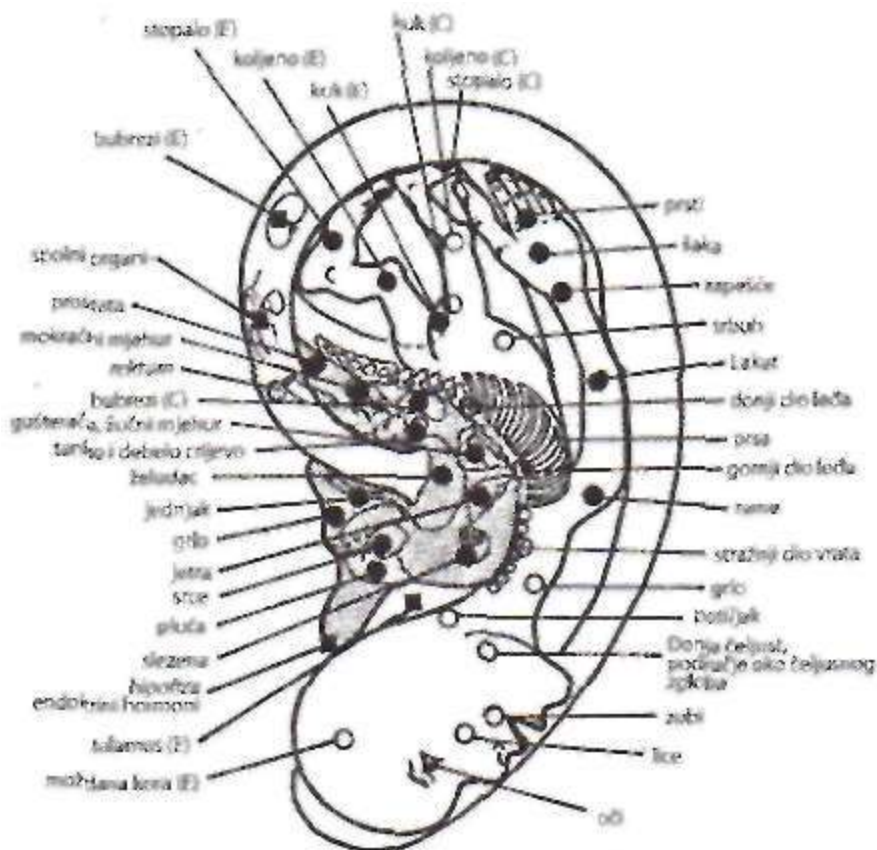
jedan poznati zakon fizike. U sljedećem poglavlju bavit ćemo se nekim stvarima koje um može činiti a koje se ne mogu objasniti nama poznatim znanstvenim shvaćanjima. Kao što ćemo vidjeti, upravo bi holografija mogla baciti novo svjetlo i na ta područja. Zači u ta područja znači i kro-enje na prvi pogled nesigurnim tlom, istraživanje fenomena koji su čak 'luđi' i nevjerovatniji od Mohottyjevih brzo zacjeljujućih rana i simbolu na srcu sv. Veronice Giuliani. No, iznova ćemo otkriti da, unatoč njihovoj obeshrabrujućoj prirodi, i znanost počinje prodirati u te teritorije.

Akupunktorni mikro-sustavi i mali čovjek u uhu

Prije no što zaključimo poglavlje, evo još jedne potvrde da holografska priroda tijela zaslužuje da o njoj govorimo. Drevna kineska umjetnost akupunktura temelji se na ideji da su svaki organ i kost u tijelu povezani s određenim točkama na površini tijela. Smatra se da se aktiviranjem tih akupunktornih točki - iglama ili nekim drugim oblikom pobude - bolesti i neravnoteže koje pogađaju dijelove tijela povezane s točkama mogu ublažiti ih čak izliječiti. Postoji više od tisuću akupunktornih točaka, a postavljene su uzduž zamišljenih linija na površini tijela zvanih meridijani. Iako je i dalje kontroverzna, akupunktura je sve više prihvaćena u medicinskoj zajednici, te se čak uspješno koristila za liječenje kronične boli u leđima kod trkaćih konja.

Godine 1957. francuski fizičar i specijalist za akupunkturu po imenu Paul Nogier objavio je knjigu pod naslovom *Treatise of Auriculotherapy* (Rasprava o aurikuloterapiji) u kojoj je objavio svoje otkriće da pored dva glavna akupunktorna sustava postoje i dva manja akupunktorna sustava koja se nalaze na oba uha. Nazvao ih je *akupunktorni mikrosustavi* i konstatirao da kada se čovjek s njima poigra spajanja točaka, oblikuju anatomska kartu čovjeka savijenog kao fetus (vidi sliku 13). Nogieru nije bilo poznato da su Kinezi "malog čovjeka u uhu" otkrili još prije otprilike četiri tisuće godina, međutim karta kineskog sustava uha objavljena je tek nakon što je Nogier već položio pravo na tu ideju.

Mali čovjek u uhu nije samo privlačna digresija u povijesti akupunktura. Dr. Terry Oleson, psihobiolog u Klinici za upravljanje boli (Pain Management Clinic) losangeleskog Medicinskog fakulteta na Sveučilištu California, otkrio je da se ušni mikrosustav može koristiti za točnu dijagnozu onoga što se zbiva u tijelu. Na primjer, Oleson je otkrio da povećana električna aktivnost u jednoj od akupunktornih točaka u uhu

C = Kineski ušni akupunkturni sustav
E = Europski aurikuloterapijski sustav

SLIKA 13 Mali čovjek u uhu. Specijalisti za akupunkтуру otkrili su da akupunkturne točke u uhu opisuju minijaturnog čovjeka. Dr. Terry Oleson, psihobiolog na UCLA-ovom Medicinskom fakultetu, smatra da je tome tako zato što je tijelo hologram, pa svaki od njegovih dijelova sadržava sliku cjeline. [Autorsko pravo dr. Terry Oleson. UCLA-ov Medicinski fakultet. Koristi se uz dopuštenje]

u pravilu ukazuje na patološko stanje (ili prošlo ili sadašnje) odgovarajućeg dijela tijela. U jednom je istraživanju ispitano četrdeset pacijenata kako bi se odredila područja njihovih tijela u kojim osjećaju kroničnu bol. Poslije ispitivanja svaki je pacijent prekriven plahtom da se sakriju svi vidljivi problemi. Tada je specijalist za akupunkturu bez ikakvog znanja o rezultatima pregledao njihove uši. Kada su se rezultati usporedili, otkriveno je da su pregledi uha u 75,2% slučajeva bili u skladu s uspostavljenim medicinskim dijagnozama.

Pregled uha može otkriti, između ostalog, poteškoće s kostima i unutarnjim organima. Jednom kada je Oleson bio na vožnji čamcem s jednim poznanikom, primijetio je neuobičajeno ljuskav komad kože na jednom njegovom uhu. Iz svojih istraživanja Oleson je znao da to mjesto odgovara srcu, te je predložio čovjeku da bi mogao otići na pregled srca. Čovjek je sljedećeg dana otišao liječniku i otkrio da ima problem sa srcem koji je zahtijevao hitnu operaciju srca.

Oleson električnu stimulaciju akupunkturnih točaka koristi i za liječenje kroničnih bolova, problema s prekomjernom tjelesnom težinom, gubitka sluha i doslovno svih vrsta ovisnosti. U jednom istraživanju sa četrnaest ovisnika o narkoticima, Oleson i njegovi kolege uz pomoć ušne akupunkture u prosječno pet dana i samo s minimalnim negativnim simptomima odvikavanja dvanaestoricu njih su oslobodili ovisnosti. Štoviše, ušna akupunktura pokazala se do te mjere uspješnom u brznoj detoksikaciji od opojnih droga da klinike kako u Los Angelesu tako i u New Yorku sada ovu tehniku koriste za liječenje uličnih ovisnika.

Zašto bi akupunkturne točke u uhu bile poredane u obliku minijaturnog čovjeka? Oleson vjeruje da je razlog tome hologrfska priroda uma i tijela. Baš kao što svaki dio holograma sadrži sliku cjeline, tako i svaki dio tijela može sadržavati sliku cjeline. Ušni hologram je, logično, povezan s moždanim hologramom, a on je pak povezan s cijelim tijelom, ističe. Način na koji koristimo uho da utječemo na ostatak tijela, u stvari, predstavlja djelovanje preko moždanog holograma.

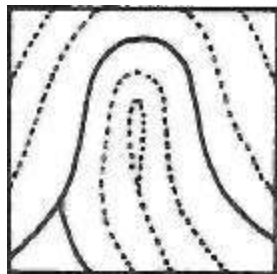
Oleson smatra da i u drugim dijelovima tijela vjerojatno postoje akupunkturni sustavi, a s njim se slaže dr. Ralph Alan Dale, direktor Centra za edukaciju o akupunkturi (Acupuncture Education Center) u North Miami Beachu na Floridi. Nakon što je zadnja dva desetljeća proveo tražeći kliničke i istraživačke podatke iz Kine, Japana i Njemačke, prikupio je dokaze o postojanju osamnaest različitih mikroakupunkturnih holograma u tijelu, uključujući one na dlanovima, stopalima, rukama, vratu, jeziku, pa čak i desnima. Slično Olesonu, i Dale smatra da su ti

mikrosustavi «holografška ponavljanja makro-anatomije», te vjeruje da postoji još takvih sustava koje tek treba otkriti. U izjavi koja podsjeća na Bohmovu tvrdnju da svaki elektron na neki način sadrži čitav svemir, Dale pretpostavlja da svaki prst, pa čak i svaka stanica, mogu sadržavati vlastite akupunkturne mikrosustave.

Richard Leviton, vanjski urednik časopisa *East West*, koji je pisao o holografskim implikacijama akupunkturnih mikrosustava smatra da alternativne medicinske tehnike kao što su refleksologija, vrsta masaže koja uključuje pristup svim mjestima na tijelu preko masaže stopala, i iridologija, dijagnostička tehnika koja uključuje pregled šarenice oka u svrhu određivanja stanja tijela - također mogu biti naznake holografške prirode tijela. Leviton priznaje da nijedno od tih područja nije eksperimentalno dokazano (istraživanja iridologije, napose, daju vrlo oprečne rezultate), no smatra da holografška ideja pruža način da ih razumijemo ukoliko se uspostavi njihova pravovaljanost.

Leviton je mišljenja da čak i u čitanju iz dlana može biti nečega. Pritom ne misli na onu vrstu čitanja iz dlana što ju upražnjavaju gatalci koji sjede u staklenom izlogu i pozivaju ljude da uđu, nego na četiri tisuće i petsto godina staru indijsku inačicu te znanosti. Svoj prijedlog temelji na vlastitom dojmljivom susretu s indijskim čitačem iz dlana iz Montreala koji je na indijskom sveučilištu u Agri doktorirao iz tog predmeta. "Holografška paradigma daje kontekst za potvrdu ezoteričnim i kontroverznim tvrdnjama znanosti o čitanju iz dlana.", kaže Leviton. Zbog nepostojanja dvostruko-slijepih istraživanja teško je procijeniti vrstu čitanja iz dlana koju je istraživao Levitonov indijski stručnjak, međutim znanost počinje prihvaćati da su barem neki podaci o našem tijelu sadržani u linijama i spiralama na našim dlanovima. Herman Weinreb, neurolog na Sveučilištu New York, otkrio je da se struktura otiska prsta poznata kao *ulnarna petlja* češće pojavljuje kod ljudi koji boluju od Alzheimerove bolesti nego kod drugih (vidi sliku 14). U istraživanju koje je obuhvatilo pedeset bolesnika s Alzheimerovom bolešću i pedeset zdravih pojedinaca, sedamdeset i dva posto iz Alzheimerove skupine imalo je takvu strukturu na najmanje osam vršaka prstiju u usporedbi sa svega dvadeset i šest posto iz kontrolne skupine. Od onih koji su *ulnarnu petlju* imali na svih deset prstiju, četrnaestoro su bili oboljeli od Alzheimerera, a četvero članovi kontrolne skupine.

Danas se zna da je deset poznatih genetskih bolesti, uključujući Downov sindrom, također povezano s različitim strukturama na dlanu. Liječnici u zapadnoj Njemačkoj sada te podatke koriste za analizu rodi-

SLIKA 14: Neurolozi su otkrili da je kod oboljelih od Alzheimerove bolesti vjerojatnije da će imati strukturu otiska prsta poznatu kao ulnarna petlja. Najmanje deset drugih genetskih bolesti također je povezano s različitim strukturama na dlanu. Takva otkrića mogu biti dokaz za tvrdnju holografskog modela, da svaki dio tijela sadrži informacije o cjelini, [autor je reproducirao originalni crtež iz časopisa Medicine]

teljskih otisaka ruku kako bi odredili trebaju li se trudne majke podvrći amniocentezi, potencijalno opasnom kontrolnom postupku, pri kojem se u utrobu uvlači igla za uzimanje uzorka amnionske tekućine koja se kasnije ispituje u laboratoriju.

Znanstvenici na zapadnonjemačkom Institutu za dermatoglifyku (Institute of Dermatoglyphics) u Hamburgu čak su razvili računalni sustav koji za snimanje pacijentovog dlana koristi optoelektrični skener. Potom uspoređuje dlan s deset tisuća drugih otisaka u svojoj memoriji, ispituje ga na gotovo pedeset specifičnih struktura, i na kraju u kratkom roku izračunava pacijentove rizične čimbenike. Dakle, možda ne bismo trebali biti tako brzi i odmah odbaciti čitanje iz dlana. Linije i spirale na našim dlanovima možda sadrže više informacija o nama nego što mislimo.

Iskorištavanje moći holografskog mozga

Od početka do kraja ovog poglavlja jasno i glasno čule su se dvije općenite poruke. Prema holografskom modelu, um/tijelo u konačnici ne može razaznati razliku između živčanih holograma što ih um koristi da bi iskusio stvarnost i holograma koji nastaju kao posljedica našeg zami-

šljanja stvarnosti. Oboje imaju dramatičan učinak na ljudski organizam, učinak koji je toliko jak da može preobličiti imuno-sustav, podvostručiti i/ili poništiti učinke jakih droga, zapanjujućom brzinom zacijeliti rane, otopiti tumore, prijeći preko našeg genetskog ustrojstva i preoblikovati naše živo tkivo na doslovce nevjerovatne načine. To je dakle prva poruka: da svatko od nas posjeduje sposobnost, barem do neke mjere, utjecanja na svoje zdravlje i vladanja svojim fizičkim oblikom na načine koji su uistinu zapanjujući. Svi smo mi potencijalni čudotvorci, uspavani yogiji, što je očigledno iz dokaza iznesenih na prethodnim stranicama ove knjige, tako da je naša dužnost da i kao pojedinci i kao vrsta posvetimo mnogo više napora istraživanju i iskorištavanju tih talenata.

Druga poruka je da su elementi koji sudjeluju u izgradnji tih nervnih holograma mnogobrojni i profinjeni. Uključuju slike na koje meditiramo, naše nade i strahove, stavove naših liječnika, naše nespjesne predrasude, naša osobna i kulturom uvjetovana vjerovanja, te našu vjeru u kako duhovne tako i tehnološke stvari. To nisu samo činjenice - to su važne naznake i putokazi koji upiru na stvari kojih moramo postati svjesni i ovladati njima želimo li naučiti kako osloboditi te talente i njima se služiti. Postoje, nema sumnje, i drugi čimbenici, drugi utjecaji koji oblikuju i definiraju te sposobnosti, jer jedna nam stvar sada mora biti jasna. U holografskom svemiru, svemiru u kojem i najmanja promjena stava može značiti razliku između života i smrti, u kojem su stvari tako profinjeno međusobno povezane da san može prizvati neobjašnjivu pojavu kukca kornjaša, a čimbenici odgovorni za bolest također mogu izazvati određenu strukturu u linijama i spiralama na dlanu, imamo razloga posumnjati da svaki učinak ima mnogostruke uzroke. Svaka povezanost ishodište je tuceta drugih. Jer, riječima Walta Whitmana, "Silna sličnost isprepliće sve."

Pregršt čuda

*Čuda se ne događaju u suprotnosti s prirodom,
nego u suprotnosti s onim što mi podrazumijevamo pod prirodom.*

- sv. Augustin

Svake godine u rujnu i svibnju u napuljskoj katedrali Duomo San Gennaro okupi se mnoštvo ljudi kako bi svjedočili čudu. Čudo uključuje malu posudicu koja sadrži smeđu, skorenu tvar, navodno krv San Gennara, ili sv. Januarija, kojem je 305. godine poslije Krista rimski car Dioklecijan odrubio glavu. Prema legendi, nakon što je svetac pogubljen, jedna je sluškinja sakupila malo njegove krvi kao relikviju. Nitko ne zna što se točno dogodilo poslije toga osim da se za krv nije znalo sve do kraja trinaestog stoljeća kada je smještena u srebrni relikvijar u katedrali.

Čudo je u tome da se dvaput godišnje, kada mnoštvo kliče posudici, smeđa skorena tvar pretvara u pjenastu, jarko crvenu tekućinu. Praktički nema dvojbe da je tekućina prava krv. Godine 1902. skupina znanstvenika sa napuljskog sveučilišta napravila je spektroskopsku analizu tekućine, osvjetlivši je zrakom svjetlosti, i tom je pritikom potvrđeno da je tekućina zaista krv. Nažalost, budući da je relikvijar s krvlju vrlo star i lomljiv, crkva ne dopušta da ga se otvori kako bi bilo moguće provesti i druga istraživanja, te sloga fenomen nikada nije bio temeljito istražen.

Međutim, postoje dodatni dokazi da je ta preobrazba više od nečeg uobičajenog. Događalo se, tijekom povijesti (prvi pisani opis javne izvedbe tog čuda potječe iz 1389. godine), da je posudica bila unesena, no krv je odbijala prijeći u tekuće stanje. Premda je to bio rijedak slučaj, građani Napulja smatrali su ga vrlo lošim znamenom. U prošlosti, izostanak čuda neposredno je prethodio erupciji Vezuva i Napoleonovom napadu na Napulj. U novije vrijeme, 1976. i 1978. godine, nagovijestio

je najgori potres u povijesti Italije, odnosno izbor komunističke gradske uprave u Napulju.

Je li pretvaranje San Gennarove krvi u tekućinu čudo? Čini se da jest, barem u smislu da ga je nemoguće objasniti poznatim znanstvenim zakonima. Izaziva li sam San Gennaro pretvorbu krvi u tekućinu? Mišljenja sam da je to vjerojatnije posljedica velike pobožnosti i vjerovanja ljudi koji svjedoče čudu. Govorim to stoga što su gotovo sva čuda koja su izveli sveci i čudotvorci velikih svjetskih religija ponovili i različiti ekstrasensi, što bi nas moglo navesti na zaključak da, kao i kod stigmati, čuda izazivaju sile što prebivaju duboko u ljudskom umu, sile koje su pritajene u svima nama. Herbert Thurston, svećenik koji je napisao knjigu *The Physical phenomena of Mysticism* (Fizikalni fenomeni u misticizmu) bio je svjestan te sličnosti, i stoga oklijevao bilo koje čudo pripisati nekom istinski natprirodnom uzroku (nasuprot parapsihološkom ili paranormalnom uzroku). Još jedan dokaz koji govori u prilog ovoj zamisli nalazi se u činjenici da su mnogi stigmatičari, uključujući oca Pija i Theresu Neumann, bili poznati i po svojim paranormalnim sposobnostima.

Jedna od tih paranormalnih sposobnosti koja je, kako izgleda, uključena u čuda jest psihokineza. Budući da San Gennarovo čudo uključuje fizičku preobrazbu materije, na psihokinezu svakako pada opravdana sumnja. Rogo vjeruje da je psihokineza odgovorna i za neke dramatičnije aspekte stigmati. Smatra da je posve u okviru normalnih bioloških sposobnosti tijela da izazove pucanje malih krvnih žila ispod kože i proizvede površinsko krvarenje, ali da isključivo psihokineza može biti odgovorna za brzo pojavljivanje velikih rana. Je li to točno ih nije, tek će se utvrditi, međutim jasno je da je psihokineza uzročnik kod nekih pojava koje prate stigme. Krv koja je tekla iz rana na stopalima Therese Neumann uvijek je tekla prema njezinim nožnim prstima - upravo kao što bi tekla iz Kristovih rana dok je bio na križu - bez obzira na to koji je bio položaj njezinih stopala. To znači da je, kada je uspravno sjedila u krevetu, krv tekla *prema gore i suprotstavljala se gravitaciji*. To su primijetili brojni svjedoci, uključujući mnoge pripadnike američkih oružanih snaga koji su nakon rata bili stacionirani u Njemačkoj, i koji su posjećivali Neumann kako bi se osvjedočili o njezinim čudesnim sposobnostima. O takvom toku krvi koji prkosi gravitaciji postoje izvješća i kod drugih stigmatika.

Događaji ovome nalik u nama pobuđuju veliku radoznalost budući da nam naš trenutni pogled na svijet ne pruža kontekst unutar kojeg bismo mogli razumjeti psihokinezu. Bohm drži da promatranje svemira

kao holo-gibanja pruža upravo takav kontekst. Kako bi objasnio na što misli, moli nas da razmotrimo sljedeću situaciju. Zamislite da jedne noći hodate ulicom, te da odjednom niotkuda izroni sjenka. Vaša prva pomisao mogla bi biti da je sjenka napadač i da ste u opasnosti. Podaci sadržani u toj misli će pak prouzročili niz zamišljenih aktivnosti u vašem umu kao što su trčanje, bivanje ozlijeđenim i borba. Prisutnost tih zamišljenih aktivnosti u vašem umu, međutim, *nije* čisto 'mentalni proces' stoga što su one neodvojive od mnoštva s njima povezanih bioloških procesa, kao što su pobuđivanje živaca, ubrzano kucanje srca, lučenje adrenalina i drugih hormona, stezanje mišića, itd. S druge strane, ukoliko je vaša prva pomisao da je sjenka samo sjenka, slijedit će drukčiji niz mentalnih i bioloških reakcija. Štoviše, razmislimo li malo o tome, otkrit ćemo da na sve što iskusimo reagiramo i mentalno i biološki.

Prema Bohmu, važna poanta koju je potrebno izvući iz toga glasi da svijest nije jedina stvar koja može odgovoriti na *značenje*. I tijelo to može, a to nam otkriva da je priroda značenja istovremeno i mentalna i fizička. To je neobično zato što obično mislimo da je značenje nešto što može aktivno djelovati samo na subjektivnu stvarnost, na misli unutar naših glava, a ne nešto što može izazvati reakciju i u fizičkom svijetu stvari i predmeta. Značenje stoga može služiti kao veza ili 'most' između te dvije strane stvarnosti, ističe Bohm. Ta veza je nedjeljiva u smislu da je informacija sadržana u misli, za koju osjećamo da je na 'mentalnoj strani', u isto vrijeme i neurofiziološka, kemijska i fizička aktivnost, što, u stvari, predstavlja tu 'tvarnu' stranu misli.

Bohm drži da se primjeri objektivno aktivnog značenja mogu pronaći u različitim fizičkim procesima, jedan predstavlja funkcioniranje računalnog čipa. Računalni čip sadrži podatke, a značenje podataka je aktivno u smislu da određuje kako će električne struje teći kroz računalo. Drugi primjer je ponašanje subatomske čestice. Ortodoksnost stajalište u fizici tvrdi da kvantni valovi mehanički djeluju na česticu, upravljajući njezino kretanje gotovo na identičan način kao što bi oceanski valovi mogli upravljati stolnoteniskom lopticom koja pluta na oceanskoj površini. Međutim, Bohm smatra da to stajalište ne može objasniti, na primjer, koordinirani ples elektrona u plazmi ništa bolje no što bi valovito gibanje vode moglo objasniti slično, dobro koreografirano kretanje stolnoteniskih loptica, a da je takvo kretanje bilo otkriveno na površini oceana. On drži da je odnos čestice i kvantnog vala više nalik brodu na automatskom pilotu kojeg vode radarski valovi. Kvantni val ne gura elektron ništa više no što radarski val gura brod. Umjesto toga, on opskr-

bljuje elektron *podacima* o njegovoj okolini, a elektron zatim te podatke koristi za samostalno manevriranje.

Drugim riječima, Bohm smatra ne samo da je elektron sličan umu, nego da je visoko kompleksan entitet, nešto sasvim različito od jednostavne točke bez strukture, kakvim ga vidi klasični nazor u fizici. To što elektroni, kao, uostalom, i sve subatomske čestice, aktivno koriste podatke, pokazuje da sposobnost reagiranja na značenje nije svojstvena isključivo svijesti nego i cjelokupnoj materiji. To intrinzično zajedničko svojstvo, navodi Bohm, ono je što nam pruža moguće objašnjenje za psihokinezu. Na temelju toga, do psihokineze može doći kada se mentalni procesi jednog ili više ljudi usredotoče na značenja koja su u skladu s onima koja upravljaju temeljnim procesima materijalnih sustava koji su predmet psihokineze. - zaključuje Bohm.

Važno je napomenuti da ta vrsta psihokineze ne bi nastala uslijed kauzalnog procesa, to jest, uzročno posljedičnog odnosa koji uključuje neku od poznatih sila fizike. Umjesto toga, ona je rezultat neke vrste nelokalne »rezonancije značenja«, odnosno neke vrste nelokalne interakcije slične, no ne i jednake, nelokalnoj međupovezanosti koja paru elektrona blizanaca omogućava da održavaju isti kut polarizacije, što smo vidjeli u drugom poglavlju (Bohm zbog tehničkih razloga smatra da sama kvantna nelokalnost ne može objasniti ni psihokinezu ni telepatiju, te da bi samo dublji oblik nelokalnosti, neka vrsta «super-nelokalnosti», mogla ponuditi takvo objašnjenje).

Gremlin u stroju

Još jedan znanstvenik čije su ideje o psihokinezi slične Bohmovim, ali koji ih je odveo korak dalje, je Robert Jahn, profesor aeronautičkih znanosti i dekan emeritus Fakulteta tehnike i primijenjene znanosti (School of Engineering and Applied Science) na Sveučilištu Princeton. Do Jahnovog angažmana u istraživanjima psihokineze došlo je posve slučajno. Kao bivšem savjetniku NASA-e i Ministarstva obrane, njegovo primarno područje interesa bio je svemirski pogon. U stvari, on je autor knjige *Physics of Electric Propulsion* (Fizika električnog pogona), vodećeg udžbenika iz tog područja. U vrijeme kad mu je jedna studentica prvi put pristupila i zamolila ga da nadgleda pokus s psihokinezom, koji je željela izvesti u sklopu svog nezavisnog istraživačkog projekta, Jahn nije vjerovao u paranormalno. Nevoljko je pristao, no rezultati pokusa su bili

toliko provokativni da su ga potakli da 1979. godine utemelji laboratorij pod nazivom Princetonska istraživanja tehnoloških anomalija (Princeton Engineering Anomalies Research) ili PEAR. Od tada PEAR-ovi istraživači ne samo da su došli do čvrstih dokaza o postojanju psihokineze, nego su prikupili najviše podataka o toj temi u Americi.

U jednom nizu pokusa Jahn i njegova suradnica, klinička psihologinja Brenda Dunne, upotrijebili su uređaj zvan generator slučajnih događaja (random event generator) ili REG. Radeći na temelju nepredvidivih prirodnih procesa kao što je radioaktivni raspad, REG može proizvesti niz nasumičnih binarnih brojeva. Takav niz mogao bi izgledati slično ovome: 1,2,1,2,2,1,1,2,1,1,1,2,1. Drugim riječima, REG je neka vrsta automatskog bacača novčića, sposobnog da u vrlo kratkom vremenu proizvede ogroman broj bacanja. Kao što je poznato, ukoliko savršeno izbalansiran novčić bacite tisuću puta, vjerojatno je da će raspodjela glava i pisama biti pedeset naprama pedeset. U praksi, na svakih tisuću bacanja raspodjela može donekle varirati na ovu ili onu stranu, no što je veći broj bacanja, to će se raspodjela približiti omjeru pedeset prema pedeset.

Jahn i Dunne su zamolili dobrovoljce da sjede ispred REG-a i koncentriraju se na to da proizvedu neuobičajeno velik broj bilo glava ili pisama. Tijekom doslovno stotina tisuća pokušaja otkrili su da su dobrovoljci, isključivo pomoću koncentracije, zaista imali mali, ali statistički značajan učinak na REG-ove izlazne rezultate. Otkrili su još dvije stvari. Sposobnost stvaranja psihokinetičkih učinaka nije bila ograničena na nekolicinu nadarenih pojedinaca, nego je bila prisutna kod većine ispitanika koje su testirali. To daje naslutiti da je većina nas do neke mjere sposobna za psihokinezu. Osim toga, otkrili su da su različiti dobrovoljci proizvodili različite i dosljedno osebujne rezultate - rezultate koji su bili toliko specifični da su ih Jahn i Dunne počeli nazivati «potpisima».

U jednom drugom nizu pokusa Jahn i Dunne upotrijebili su uređaj nalik fliperu, u kojem devet tisuća špekula promjera dva centimetra prelazi preko tristo trideset plastičnih kolčića i raspodjeljuje se u devet sabirnih posuda na dnu. Naprava je uložena u plitak okomiti okvir visok tri i širok dva metra s prozirnim staklom s prednje strane tako da dobrovoljci mogu gledati špekule dok padaju i sabiru se u posudama. U pravilu u središnje posude padne više špekula negoli u vanjske, te ukupna raspodjela izgleda kao zvonolika krivulja.

Kao i kod REG-a, Jahn i Dunne zamolili su dobrovoljce da sjednu ispred stroja i pokušaju poslići da se više loptica spusti u vanjske posude

nego u središnje. Još jedanput su operatori tijekom velikog broja pokusa mogli napraviti mali ali mjerljivi otklon u smjeru spuštanja loptica. U pokusima s REG-om ispitanici su psihokinezom djelovali samo na mikroskopske procese, raspad radioaktivne tvari, međutim pokusi s fliperom pokazali su da su ispitanici mogli psihokinetički utjecati i na predmete iz svakodnevice. Štoviše, «potpisi» pojedinaca koji su sudjelovali u REG-pokusima pojavili su se i u pokusima s fliperom, sugerirajući da psihokinetičke sposobnosti svakog pojedinca ostaju jednake od pokusa do pokusa, ali osciliraju od pojedinca do pojedinca, baš kao što variraju i druge vještine. Jahn i Dunne navode: Dok bi se mali segmenti tih rezultata mogli opravdano odbaciti jer su preblizu slučajnim rezultatima da bi opravdali reviziju prevladavajućih znanstvenih postavki, cijela skupina uzeta u cjelini uspostavlja neosporiv i značajan otklon od slučajnih rezultata.

Jahn i Dunne smatraju da njihova otkrića mogu objasniti sklonost koju neki pojedinci, čini se imaju prema 'uricanju' strojeva i izazivanju da uređaji ne rade kako treba. Takvim pojedincima pripadao je i fizičar Wolfgang Pauli. Njegova darovitost na tom području bila je toliko legendarna da su fizičari u šali toj pojavi dali nadimak *Paulijev učinak*. Govorilo se da je sama Paulijeva prisutnost u laboratoriju mogla prozročiti da eksplodira staklena aparatura, ili da osjetljivi mjerni uređaj pukne napola. U jednom, osobito glasovitom incidentu jedan je fizičar pisao Pauliju da ga ne može ni najmanje kriviti za nedavan zagonetni raspad kompliciranog instrumenta, budući da Pauli nije bio prisutan, da bi kasnije otkrio da je Pauli upravo u trenutku nezgode bio u vlaku koji je prolazio pokraj laboratorija! Jahn i Dunne smatraju da je i glasoviti »gremlinski učinak« - sklonost pomno pregledanih uređaja da dožive neobjašnjive kvarove u najapsurdnijim, nezgodnim trenucima, a o kojem često izvještavaju piloti te zrakoplovni i vojni tehničari - možda primjer nesvjesne psihokinetičke aktivnosti.

Ukoliko naši umovi mogu utjecati na mnoštvo špekula i mijenjati njihovo kretanje, fkoja bi čudnovata alkemija mogla objasniti takvu sposobnost? Budući da svi poznati fizikalni procesi posjeduju dualnost val-čestica, Jahn i Dunne smatraju kako nije nelogično pretpostaviti da je posjeduje i svijest. Kada je nalik česticama, svijest bi bila prividno smještena unutar naših glava, međutim u svojem valolikom vidu, svijest bi, poput svih valnih pojava, mogla djelovati i na daljinu. Stoga vjeruju da je jedan od načina takvog djelovanja na daljinu psihokineza.

No, Jahn i Dunne se tu ne zaustavljaju. Smatraju da je sama stvarnost rezultat međudjelovanja valolikih vidova svijesti i valnih obrazaca materije. Slično Bohmu, ni oni ne vjeruju da se svijest ili materijalni svijet mogu kreativno predstaviti izolirani jedno od drugog, ili čak da bi psihokineza mogla biti prijenos neke vrste energije. Poruka bi mogla biti suptilnija od toga, kaže Jahn. Može biti da su takve koncepcije jednostavno neizvedive, da ne možemo na koristan način govoriti o apstraktnoj okolini ili apstraktnoj svijesti. Jedino što možemo iskusiti jest neka vrsta njihovog međusobnog prožimanja.

Ako se psihokineza ne može promatrati kao prijenos energije, koja bi terminologija mogla bolje opisati međudjelovanje uma i materije? Jahn i Dunne opet dijele slično mišljenje s Bohmom, te predlažu da psihokineza zapravo uključuje razmjenu podataka između svijesti i fizičke stvarnosti, koju ne treba promatrati kao tok između mentalnog i materijalnog, nego više kao *rezonanciju* između mentalnog i materijalnog. Važnost rezonancije osjetili su i komentirali je i sami dobrovoljci u pokusima s psihokinezom. Čimbenik povezan s uspješnom izvedbom koji su najčešće spominjali bio je osjećaj «rezonancije» sa strojem, jedan dobrovoljac opisao je taj osjećaj kao stanje uranjanja u proces koji vodi do gubitka svijesti o samom sebi. Ne osjećam nikakvu neposrednu kontrolu nad uređajem, sličnije je marginalnom utjecaju kada sam u rezonanciji sa strojem. To je kao vožnja kanuom; kada ide u smjeru u kojem želim, samo plutam s njim. U suprotnom, pokušavam prekinuti slobodno plutanje i dati mu priliku da se vrati u rezonanciju sa mnom.

Jahnove i Dunneine ideje slične su Bohmovima u još nekoliko bitnih aspekata. Poput Bohma, i oni smatraju da su pojmovi kojima opisujemo stvarnost - elektron, valna duljina, svijest, vrijeme, frekvencija - korisni isključivo kao "kategorije za organizaciju podataka", te da ne posjeduju nezavisan status. Također smatraju da su sve teorije, uključujući njihovu, samo metafore. Premda nisu zagovornici holografskog modela (te se njihova teorija u mnogim i bitnim točkama razlikuje od Bohmova shvaćanja), Jahn i Dunne uviđaju preklapanje: Kada govorimo o uglavnom temeljnom oslanjanju na valno mehaničko ponašanje, postoji nešto zajedničko između naših postavki i holografске ideje, kaže Jahn. Ona svijesti daje sposobnost da djeluje u valnom mehaničkom smislu, te da se tako, na ovaj ili onaj način, okoristi cjelokupnim prostorom i vremenom.

Dunne dijeli to mišljenje: Holografski bi se model u određenom smislu mogao promatrati kao mehanizam kojim svijest međudjeluje s tim valno-mehaničkim, iskonskim, osjellnim obiljem, i nekako ga uspi-

jeva pretvoriti u korisne informacije. S druge strane, ako zamislite da pojedinačna svijest posjeduje vlastite karakteristične valne obrasce, mogli biste je promatrati - metaforički, dakako - kao laser određene frekvencije koji se ukršta s određenim uzorkom kozmičkog holograma.

Kao što se moglo i očekivati, ortodoksna znanstvena zajednica pozdravila je rad Jahna i Dunne sa priličnom dozom otpora, no u nekim ga krugovima ipak prihvaćaju. Laboratorij PEAR dobrim dijelom financira Fondacija McDonnell koju je utemeljio James S. McDonnell Treći, iz dioničkog društva McDonnell Douglas, a *New York Times Magazine* nedavno je posvetio članak radu Jahna i Dunne. Sami Jahn i Dunne nisu obeshrabreni činjenicom da toliko vremena i energije posvećuju istraživanju značajki pojave koju većina znanstvenika smatra nepostojećom. Jahn objašnjava: Smatram da je ovo najvažnija tema na kojoj sam do sada radio.

Psihokineza na višoj razini

Do sada su psihokinetički učinci proizvedeni u laboratoriju bili ograničeni na relativno male predmete, međutim dokazi sugeriraju da barem neki pojedinci psihokinezu mogu upotrijebiti kako bi proizveli veće promjene u fizičkom svijetu. Biolog Lyall Watson, autor bestselera *Nadpriroda* i znanstvenik koji je proučavao paranormalne fenomene diljem svijeta, susreo se s jednim takvim čovjekom tijekom svog posjeta Filipinima. Čovjek je bio jedan od filipinskih, takozvanih duhovnih iscjelitelja. On bi, umjesto da dodiruje pacijenta, samo držao svoju ruku otprilike dvadeset i pet centimetara ponad tijela osobe, uperio bi svoj prst na njegovu ili njezinu kožu, i odmah bi se pojavio rez. Watson ne samo da je bio očevidac nekoliko demonstracija čovjekovih psihokinetičkih kirurških vještina, nego je jednom, kada je čovjek svojim prstom napravio malo širi potez nego obično, zadobio rez na vlastitoj šaci. Ožiljak od tog reza nosi još i danas.

Postoje dokazi da se psihokinetičke sposobnosti mogu koristiti i za zacjeljivanje kostiju. Nekoliko takvih slučajeva zabilježio je dr. Rex Gardner, liječnik u Općoj bolnici okruga Sunderland (Sunderland District General Hospital) u Engleskoj, jedan zanimljiv aspekt članka objavljenog 1983.godine u časopisu *British Medical Journal* jest da Gardner, strastveni istraživač čuda, suvremena čudesna izlječenja postavlja rame uz rame s primjerima praktički istovjetnih izlječenja o kojima je govorio engleski povjesničar i teolog iz sedmog stoljeća, Beda Venerabilis.

Suvremena izlječenja uključivala su slučaj skupine luteranskih redovnica u Darmstadta u Njemačkoj. Redovnice su gradile kapelicu kada je jedna od časnih propala kroz svježe cementirani pod i pala na drvenu gredu ispod nje. Susestre su je brzo odvele u bolnicu gdje je snimanje rendgenom otkrilo da je zadobila složeni prijelom zdjelice. Umjesto da se pouzdaju u standardne medicinske metode, sestre su cijelu noć provele u molitvi. Unatoč liječnikovom inzistiranju da časna treba još mnogo tjedana provesti u gipsu, dva dana kasnije redovnice su je odvele kući, te nastavile moliti i radile rukopoložanje. Na njihovo iznenađenje, časna sestra je neposredno nakon polaganja ruku ustala iz kreveta, oslobođena nesnosnih bolova od prijeloma i očigledno izlječena. Trebalo joj je svega dva tjedna da se potpuno oporavi, nakon čega se vratila u bolnicu i pokazala svom zapanjenom liječniku.

Premda Gardner ne pokušava objasniti ovo, kao ni bilo koje drugo ozdravljenje o kojima piše u članku, čini se da je psihokineza najvjerojatnije objašnjenje. S obzirom da je prirodno zacjeljivanje prijeloma dugotrajan proces, te da je čak i za čudesnu regeneraciju Michellijeve zdjelice bilo potrebno nekoliko mjeseci, nameće se pomisao da su možda nesvjesne sposobnosti časnih sestara koje su izvodile polaganje ruku obavile taj posao.

Gardner opisuje slično ozdravljenje koje se dogodilo u sedmom stoljeću, tijekom gradnje crkve u engleskom Hexhamu, a koje govori o sv. Wilfridu, tada hexhamskom biskupu. Tijekom gradnje crkve zidar po imenu Bothelm pao je s velike visine polomivši i noge i ruke. Dok je ležao umirući, Wilfrid se molio nad njim, te pozvao druge radnike da mu se pridruže. Oni su se odazvali i «dah života se vratio» u Bothelma, te se brzo oporavio. Budući da je do oporavka očigledno došlo tek nakon što je Wilfrid pozvao druge radnike da mu se pridruže, čovjek se pita je li sv. Wilfrid bio katalizator, ili se pak radilo o udruženoj nesvjesnoj psihokinezi cijele skupine?

Dr. William Tufts Brigham, kustos muzeja Bishop u Honoluluu i ugledni botaničar koji je većinu svog privatnog života posvetio istraživanju paranormalnog, zabilježio je incident u kojem je domorodački havajski šaman, odnosno kahuna, trenutačno iscijelio slomljenu kost. Događaju je svjedočio Brighamov prijatelj po imenu J.A.K. Combs. Baku Combove žene smatrali su jednom od najmoćnijih kahuna na otočju i jednom se, dok je bio na zabavi u njezinoj kući, Combs na svoje oči osvjedočio o njezinim sposobnostima.

Tom se prilikom jedan od gostiju okliznuo i pao na pijesak na plaži, zadobivši tako težak prijelom noge da se moglo vidjeti kako krajevi kostiju pritišću o kožu. Kad se uvjerio u ozbiljnost prijeloma, Combs je preporučio da se čovjeka odmah odvede u bolnicu, međutim vremesna kahuna nije željela ni čuti za to. Kleknula je pored čovjeka, ispravila njegovu nogu i pritisnula područje na kojem su slomljene kosti pritiskale kožu. Nakon nekoliko minula molitve i meditacije, ustala je i objavila da je iscjeljivanje završeno. Čovjek se začuđeno osovio na noge, napravio jedan korak, a potom i drugi. Bio je u potpunosti izliječen i njegova noga nije pokazivala ni najmanji znak prijeloma.

Masovna psihokineza u Francuskoj osamnaestog stoljeća

Usprikoš takvim slučajevima, jedna od najspektakularnijih manifestacija psihokineze, i jedna od doista izvanrednih demonstracija čudesnih fenomena ikad zabilježenih dogodila se u Parizu, u prvoj polovici osamnaestog stoljeća. Događaji su se vrtjeli oko puritanske sekte katolika pod nizozemskim utjecajem čiji su članovi bili poznati kao jansenisti, a kulminirali su smrću poštovanog, svetačkog jansenističkog opata po imenu Francois de Paris. Premda je danas malo ljudi koji su čuli za jansenistička čuda, ona su tijekom većeg dijela osamnaestog stoljeća bila jedan od najviše prepričavanih događaja u Europi.

Da bi se u potpunosti razumjelo jansenistička čuda, potrebno je znati ponešto o povijesnim događajima koji su prethodili smrti Francoisa de Parisa. Jansenizam je utemeljen početkom sedamnaestog stoljeća, i istog je časa došao u sukob s Rimokatoličkom crkvom i francuskom monarhijom. Brojna učenja svojstvena ovom pokretu bila su u izrazitom neskladu s klasičnom crkvenom doktrinom, no unatoč tome bio je to vrlo popularan pokret, koji je brzo pridobivao sljedbenike među stanovništvom Francuske. Najgore od svega bilo je to što su i papinska uprava i kralj Luj XV., revni katolik, smatrali da se jansenizam, kao i protestantizam, samo izdaje kao katolicizam. Zato su i Crkva i kralj stalno spletkarili ne bi li potkopali snagu pokreta. Prepreka uspješnosti tih spletkarenja, kao i jedan od čimbenika koji su doprinijeli popularnosti tog pokreta, bilo je to što su jansenistički vođe bili posebno vješti u izvođenju čudesnih iscjeljenja. Unatoč tome, Crkva i monarhija su ustrajale, organizirajući vatrene debate koje su bješnjele širom Francuske. Dana 1. svibnja 1727.

godine, na vrhuncu to borbe za moć, Francois de Paris preminuo je i bio pokopan na župnom groblju Saint-Medard u Parizu.

S obzirom na opatovu svetačku reputaciju, vjernici su se počeli okupljati pred njegovim grobom i odmah su počele pristizati vijesti o mnoštvu čudesnih ozdravljenja koja su se tamo događala. Bolesti od kojih su ljudi na taj način ozdravljali obuhvaćale su zloćudne tumore, paralizu, gluhoću, artritis, reumatizam, ulcerozne rane, dugotrajna krvarenja i sljepoću. Međutim, to nije bilo sve. Korotnici su također počeli doživljavati čudne nehotične grčeve ili konvulzije i trpjeti upravo zapanjujuća izvijanja svojih udova. Ti napadi ubrzo su se pokazali zaraznima, šireći se kao požar u šikari, sve dok ulice nisu bile pune muškaraca, žena i djece koji su se uvijali i grčili kao da su uhvaćeni u kakvu nestvarnu čaroliju.

Dok su bili u tom hirovitom stanju nalik transu, 'konvulzionisti', kako su ih počeli zvati, su pokazivali fenomenalne sposobnosti, jedna od tih sposobnosti sastojala se u tome da su mogli izdržati nezamisliv spektar fizičkih mučenja a da pritom ne budu ozlijeđeni. To je uključivalo teška batinanja, udarce i tupim i oštrim predmetima te davljenje - sve bez ikakve ozljede, čak i bez najmanjeg traga bilo rana ili modrica.

Ono što te čudesne događaje čini tako jedinstvenima jest činjenica da su im nazočile doslovno tisuće promatrača. Mahniti skupovi pred grobom opata Parisa nipošto nisu bili kratka vijeka. Groblje i ulice koje ga okružuju godinama su bili danonoćno prepuni, pa se čak dva desetljeća kasnije još uvijek izvještavalo o čudima (kako bih vam donekle približio razmjere tog fenomena, spomenut ću kako je 1733. godine u državnim spisima zabilježeno da je preko tri tisuće dobrovoljaca bilo potrebno samo za to da pomažu konvulzionistima i brinu se, na primjer, da sudionice tijekom svojih napadaja ne postanu nedolično razotkrivene). To je dovelo do toga da su natprirodne sposobnosti konvulzionista stekle međunarodnu slavu, i tisuće ljudi dolazile su da ih vide, uključujući pojedince iz svih društvenih slojeva, službenike iz svake prosvjetne, vjerske i vladine ustanove koja se može zamisliti; brojni izvještaji, i službeni i neslužbeni, sačuvani su u dokumentima tog vremena.

Nadalje, mnogi očevici, kao što su, na primjer, bili istražitelji Rimokatoličke crkve, kojima je bilo u interesu opovrći jansenistička čuda, ipak su ih potvrdili (Rimokatolička crkva kasnije je ispravila to neugodno stanje stvari tvrdeći da su čuda postojala, no da su vražje djelo, što, dakle, dokazuje da su jansenisti bili izopačeni).

Jedan istražitelj, član pariškog parlamenta po imenu Louis-Basile Carre de Montgeron, svjedočio je dovoljnom broju čuda da njihovim

opisima ispuni četiri debela sveska, što je 1737. godine objavljeno pod naslovom *La Verite des Miracles* (Istina o čudima). U svom djelu daje brojne primjere očigledne konvulzionističke neranjivosti na torturu. U jednom se slučaju dvadesetjednogodišnja konvulzionistica po imenu Jeanne Maulet naslonila o kameni zid da bi joj potom dobrovoljac iz okupljenog mnoštva, "vrlo snažan čovjek, petnaest kilograma teškim maljem zadao sto udaraca u trbuh (sami konvulzionisti molili su da ih se muči budući da ih, kako su tvrdili, to oslobađa nenasnosnih bolova uzrokovanih grčevima). Kako bi provjerio snagu udaraca, potom je i sam Montgeron uzeo malj i iskušao ga na kamenom zidu na koji je djevojka bila naslonjena. Evo što je o tome zapisao: Pri dvadeset i petom udarcu kamen po kojem sam udarao, već olabavljen prijašnjim udarcima, iznenada se oslobodio i pao s druge strane zida, ostavivši za sobom otvor veći od dvadeset centimetara.

Montgeron opisuje i slučaj u kojem se jedna konvulzionistica nagula prema natrag u luk, tako da joj je donji dio leđa podržavao oštri vrh kolčića. Potom je zatražila da se dvadeset i pet kilograma težak kamen priveže na uže, podigne na «vrlo veliku visinu», i potom pusti da padne na njezin trbuh. Kamen je bio nekoliko puta podignut i pušten da svom svojom težinom padne na nju, međutim činilo se da ženi to nije ni najmanje naudilo. Bez poteškoća ostala je u neugodnom položaju, nije trpjela bol, niti zadobila ozljede. S teške kušnje odšetala je a da na trbuhu, odnosno leđima nije imala ni ogrebotine. Montgeron je naveo i da je za vrijeme kušnje neprestano izvikivala: «Udari jače, jače!».

U stvari, čini se da ništa nije moglo naškoditi konvulzionistima. Nisu im mogli nanijeti ozljede ni udarcima metalnim šipkama, lancima ili gredama. Naj snažniji ljudi nisu ih mogli zadaviti. Neki od njih bili su razapeli nakon čega na njima ne bi bilo ni traga ranama. Najneshvatljivije od svega bilo je to da ih se čak nije moglo ni porezati ili probosti noževima, mačevima odnosno sjekiricama! Montgeron navodi jedan slučaj u kojem je naoštreni vrh željeznog svrdla prislonjen na trbuh konvulzionista i potom tako žestoko udaran batom da je izgledalo kao da će mu slomiti kralježnicu i rastrgati cijelu utrobu. Međutim, to se nije dogodilo, a konvulzionist je na licu zadržao izraz savršene ekstaze, vapeći: Ah, to mi čini dobro! Hrabrosti, brate; udari dvostruko snažnije ako možeš!.

Neranjivost nije bila jedina sposobnost koju su jansenisti pokazivali za vrijeme svojih napadaja. Neki su postajali vidoviti i mogli su razabirati skrivene stvari. Drugi su mogli čitati dok bi im oči bile zatvorene i čvrsto povezane, a zabilježeni su i slučajevi levitacije. Jedan od levi-

tanata, opat po imenu Bescherand od Montpelliera, tijekom napadaja grčeva bio je takvom silinom podignut u zrak da ga čak ni prisutni svjedoci koji su ga pokušali zadržati na tlu nisu uspjeli spriječiti da se vine u vis.

Iako smo danas gotovo zaboravili na jansenistička čuda, tadašnja ih inteligencija nipošto nije ignorirala. Nećakinji matematičara i filozofa Pascala je kao posljedica jansenističkog čuda u roku od nekoliko sati nestao opasan čir na oku. Kada je Kralj Luj XV. zatvaranjem groblja Saint-Medard bezuspješno pokušao zaustaviti konvulzioniste, Voltaire je duhovito primijetio: Bogu se, Kraljevom naredbom, zabranjuje ovdje izvoditi čuda. A škotski filozof David Hume u svojim je Filozofskim esejima (*Philosophical Essays*) napisao: Zasigurno se nikada tako veliki broj čuda nije pripisao jednoj osobi, kao što je slučaj s ovima u Francuskoj, oko groba opata Parisa. Mnoga čuda potvrđena su odmah na licu mjesta, pred sucima neupitnog ugleda i časti, u doba učenosti, te na najeminentnijoj pozornici današnjice.

Kako objasniti konvulzionistička čuda? Iako je Bohm voljan uzeti u obzir mogućnost psihokineze i drugih paranormalnih pojava, izbjegava spekulirati o specifičnim događajima kao što su natprirodne sposobnosti jansenista. Međutim, još jedanput, ukoliko svjedočanstva tolikog broja očevidaca uzmemo kao vjerodostojna, i ako nismo skloni smatrati da je Bog bio skloniji jansenističkim katolicima naspram rimskih, psihokineza se nameće kao najvjerojatnije objašnjenje. Na uvjerenje da se radilo o nekoj vrsti paranormalnog djelovanja snažno ukazuje pojava drugih paranormalnih sposobnosti, kao, na primjer, vidovitosti, tijekom napadaja. Osim toga, već smo promotrili mnoge primjere kod kojih su jaka vjera i histerija, koje su u ovom slučaju također bile prisutne u izdašnim količinama, pokrenule duboke snage uma. U stvari, psihokinetičke učinke možda nije proizveo pojedinac, nego su nastali združenim utjecajem gorljivog vjerovanja svih prisutnih ljudi, što bi moglo objasniti neobičan intenzitet tih manifestacija. To nije nova zamisao. Dvadesetih godina prošlog stoljeća veliki je harvardski fiziolog William McDougall također sugerirao da bi vjerska čuda mogla biti rezultat kolektivnih paranormalnih moći velikog broja vjernika i poklonika.

Psihokineza bi objasnila i mnoge prividne neranjivosti konvulzionista. U slučaju Jeanne Maulet moglo bi se raspravljati nije li nesvjesno koristila psihokinezu da blokira učinak udaraca maljem. Ako su konvulzionisti nesvjesno koristili psihokinezu kako bi zadobili nadzor nad lancima, letvama i noževima te da ih u samom trenutku udarca zaustave

u njihovoj putanji, to bi također objasnilo zašto ti predmeti nisu ostavljali nikakve tragove ni modrice. Slično tome, kada su pojedinci pokušavali zadaviti janseniste, možda je psihokineza držala njihove ruke te su premda su vjerovali da stišću vratove, zapravo samo svijali prazan prostor.

Reprogramiranje kozmičkog kino-projektora

Pa ipak, psihokineza ne objašnjava sve aspekte neranjivosti konvulzionista. Postoji problem tromosti - sklonosti predmeta koji se kreće da se nastavi kretati - koji treba razmotriti. Kada kamen od dvadeset pet kilograma ili deblo padaju, oni sa sobom nose mnogo energije, a kada se zaustave na svom putu, ta energija mora nekuda otići. Na primjer, da osobu odjevenu u oklop udari petnaestkilogramski bat, premda bi oklop mogao odbiti udarac, osoba bi ipak bila ozbiljno protresena. U slučaju Jeanne Maulet čini se da je energija nekako zaobilazila njezino tijelo i prenosila se na zid iza nje, jer kao što je Montgeron zamijetio, kamen je bio olabavljen udarcima. Međutim, u slučaju žene koja se svinula u luk kako bi na njezin trbuh pao dvadeset i pet kilograma težak kamen, situacija nije toliko jasna. Čovjek se zapita zašto je kamen nije zatjerao do tla kao obruč u kroketu (op. prev. - krocket je francuska igra s drvenim kuglama i palicama), ili, zašlo udarci gredama nisu konvulzioniste oborili s nogu? Kuda je otišla preusmjerenjena energija?

Holografski pogled na stvarnost ponovno pruža mogućí odgovor. Kao što smo vidjeli, Bohm smatra da su svijest i materija samo različiti aspekti istog temeljnog 'nečega', nečega što svoje korijene ima u implicitnom redu. Neki znanstvenici smatraju da to daje naslutiti da bi svijest mogla napraviti mnogo više od nekoliko psihokinetskih promjena u materijalnom svijetu. Na primjer, Grof smatra da su implicitni i eksplicitni red točan opis stvarnosti: Nije nemoguće zamisliti da određena neobičajena stanja svijesti mogu posredovati izravno iskustvo implicitnog reda i intervenciju u njega. Tako bi utjecanjem na generativnu matricu pojavnog svijeta bilo moguće mijenjati pojave u njemu. Drugim riječima, mozak bi osim psihokinetskog pomicanja predmeta mogao posegnuti i u matricu, te reprogramirati kozmički kino-projektor koji je i stvorio te predmete. Dakle, ne samo da bi konvencionalno priznati prirodni zakoni, kao na primjer tromost, bili posve poništeni, nego bi um mogao mijenjati i preoblikovati materijalni svijet na način koji je dramatičniji čak i od onoga što psihokineza povlači za sobom.

Da ova ili neka druga teorija mora biti točna razvidno je iz jedne druge paranormalne sposobnosti koju su različiti pojedinci demonstriali kroz povijest - otpornost na vatru. U svojoj knjizi *The Physical Phenomena of Mysticism* (Fizikalni fenomeni u misticizmu) Thurston navodi brojne primjere svetaca koji su posjedovali tu sposobnost, a jedan od najpoznatijih je sv. Franjo Paulski. On ne samo da je držao goruću žeravicu u rukama bez da zadobije opekline, nego je i na saslušanjima za njegovu kanonizaciju 1519. godine osmero svjedoka posvjedočilo da su ga bili vidjeli kako neozlijeđen hoda kroz plamleću vatru visoke peći, a kada je išao popraviti jedan njezin zid koji se bio urušio.

Taj opis podsjeća na Starozavjetnu priču o Šadraku, Mešaku i Abed Negu. Nakon što je osvojio Jeruzalem, kralj Nabukodonozor zapovjedio je svima da se klanjaju kipu koji je bio podigao. Šadrak, Mešak i Abed Nego to su odbili, pa je Nabukodonozor naredio da ih se baci u peć preko mjere užarenu, tako da su plamenovi usmrtili čak i ljude koji su ih bacali u oganj. Međutim, oni su zbog svoje vjere vatru preživjeli neozlijeđeni, te izašli nespaljene kose i neoštećene odjeće, pa čak i bez mirisa dima na sebi. Izgleda da su iskušenja vjere, poput onoga koje je kralj Luj XV. pokušao nametnuti jasisenistima, u nemalom broju slučajeva dovela do čuda.

Premda havajske kahune ne hodaju kroz užarene peći, postoje izvještaji o tome da mogu bez štetnih posljedica hodati po vrućoj lavi. Brigham je prepričao svoj susret s tri kahune koji su obećali da će izvesti taj pothvat za njega, te kako ih je pratio na podužem pješaćenju do toka lave pokraj izlivenog vulkana Kilauea. Izabrali su pedeset metara širok tok lave koja se ohladila dovoljno da podupire njihovu težinu, no koja je bila toliko vruća da su komadi bijelog žara i dalje jurili po njezinoj površini. Dok je Brigham gledao, kahune su izuli svoje sandale i počeli recitirati poduže molitve koje su ih trebale zaštititi za vrijeme hodanja po jedva stvrđutoj, rastaljenoj stijeni.

Kako se ispostavilo, kahune su Brighamu rekli da ukoliko im se želi pridružiti, na njega mogu prenijeti svoju otpornost na vatru, a on je hrabro pristao. Međutim, kada se suočio s toplinom užarene lave, počeo se dvoumiti, pa čak troumiti. "Rezultat je bio taj da se nisam micao s mjesta, te sam odbio izuti čizme.", zapisao je Brigham o tom događaju. Nakon što su završili prizivanje bogova, najstariji kahuna žurno je krenuo prema lavi i neozlijeđen prešao pedeset metara. Zadivljen, no i dalje odlučan da on sam ne ide, Brigham je ustao kako bi vidio sljedećeg kahunu, no samo da bi ga pagurnuli, što ga je natjeralo u trk da ne bi pao na lice na bijelo-užarenu stijenu.

I kako je samo trčao. Kada je dospio na uzvisinu s druge strane, otkrio je da su mu potplate čizama izgorjele te da su mu čarape u plamenu. No, nekim čudom, stopala su mu bila posve neopečena. Kahune također nisu zadobili opekline, te su se valjali od smijeha gledajući Brighama u šoku. "I ja sam se smijao.", zapisao je Brigham. "Nikada nisam doživio takvo olakšanje u životu kao taj put, kada sam osjetio da sam na sigurnom. Mogu još nešto nadodati o tom iskustvu. Osjećao sam jaku toplinu na licu i tijelu, no u stopalima nisam osjećao gotovo ništa."

I konvulzionisti su ponekad pokazivali apsolutnu otpornost na vatru. Najpoznatije među njima bile su «žene-salamanderi» - u Srednjem vijeku izraz salamander odnosio se na mitološkog guštera za kojeg se vjerovalo da živi u vatri - Marie Sonnet i Gabrielle Moler. Jednom se prilikom, u prisutnosti brojnih svjedoka, Sonnet rastegnula preko dvije stolice ponad plamteće vatre i ostala u tom položaju sat vremena. Ni na njoj ni na njezinoj odjeći nisu bili vidljivi nikakvi tragovi. Drugom prilikom je sjela i stavila noge u žeravnik pun užarenog ugljena. Kao i kod Brighama, njezine cipele i čarape bile su nagorjele, no tabani su ostali neozlijeđeni."

Podvizi Gabrielle Moler bili su još više zaprepašćujući. Osim što je bila neosjetljiva na udarce mačem i lopatom, mogla je, bez da zadobije bilo kakvu opeklinu, gurnuti glavu u jaku vatru u ognjištu. Očevici su ispričali da joj je odjeća poslije toga bila toliko vruća da ju se jedva moglo dotaknuti, no njezina kosa, trepavice i obrve nisu bile ni najmanje nagorjele. Zasižno je bila dobra zabavljačica na čajankama.

Jansenisti, u stvari, nisu bili prvi pokret konvulzionista u Francuskoj. Krajem sedamnaestog stoljeća, kada je kralj Luj XIV. pokušao provesti čistku nad otvoreno protestantskim Huguenotima, skupina Hugenota iz doline Cevennes, poznatih kao Kamisardi, opirala se i pritom pokazivala slične sposobnosti. U službenom izvještaju poslanom u Rim jedan se od progonitelja, prior Abbe du Chayla, požalio da bez obzira što učinio ne uspijeva naškoditi Kamisardima. Kada je naložio da ih strijeljaju, metke iz mušketa pronašli bi spljoštene između njihove kože i odjeće. Kada je pritisnuo njihove ruke na užareni ugljen, nije bilo opekline, a kada ih je od glave do pete umotao u pamuk natopljen uljem i zapalio, nisu gorjeli.

I kao da to nije bilo dovoljno, voda Kamisarda, Claris, zapovjedio je da se pripremi lomača, te se popeo na nju i održao ekstatičan govor. Pred šest stotina svjedoka naredio je da se lomača zapali i nastavio svoju tiradu dok su se plamenovi dizali sve do iznad njegove glave. Nakon što

je lomača sasvim dogorjela, Claris je još uvijek stajao, neozlijeđen i bez najmanjeg traga vatre na svojoj kosi ili odjeći. Vođa francuskih trupa poslanih da pokore Kamisarde, pukovnik po imenu Jean Cavalier, kasnije je prognan u Englesku gdje je 1707. godine napisao knjigu o tom događaju pod naslovom *A Cry from the Desert* (Vapaj iz pustinje). Što se tiče Abbea du Chayla, na kraju su ga tijekom osvetničkog pohoda ubili Kamisardi. Za razliku od nekih, on nije posjedovao nikakvu posebnu neranjivost.

Postoje doslovce na stotine vjerodostojnih izvještaja o otpornosti na vatru. Zabilježeno je i da je Bernadette od Lourdesa, kada je bila u ekstazi, također bila otporna na vatru. Prema riječima svjedoka, jednom je prilikom njezina ruka, dok je bila u transu, pala toliko blizu svijeće da joj je plamen lizao prste. Među nazočnima bio je i dr. Dozous, gradski liječnik Lourdesa. Kako je bio bistar čovjek, Dozous je mjerio trajanje događaja i zabilježio da je prije no što je izašla iz transa i maknula ruku s plamena prošlo punih deset minuta. Kasnije je zapisao: Vidio sam to na vlastite oči. Ali kunem se, prije toga bih ismijao svakoga tko bi me pokušao uvjeriti u takvu priču.

Dana 7. 09. 1871. New York Herald objavio je članak o tome da je Nathan Coker, postariji kovač afričkog podrijetla iz Eastona u Marylandu, mogao doticati užareni metal bez da zadobije bilo kakve opekline. Pred komisijom koja se sastojala od nekoliko liječnika zagrijao je željeznu lopatu sve dok se nije užarila do bjelila i potom je držao svojim tabanima dok se nije ohladila. Također, lizao je rub crveno-užarene lopate i lijevao rastaljenu olovnu kuglu u usta te puštao rastaljenu metal da se prelijeva preko njegovih zubi i desni sve dok se ne bi stvrdnuo. Nakon svakog od tih pothvata liječnici su ga pregledali ne našavši nikakve ozljede.

Dok je 1927. godine bio u lovu na planinama Tennesseeja, njujorški liječnik K.R. Wissen sreo je dvanaestogodišnjaka koji je pokazivao sličnu otpornost. Wissen je promatrao dječaka kako bez posljedica vlastitim rukama iz vatre vadi užareno željezo. Dječak je Wissenu rekao da je svoju sposobnost otkrio slučajno, kada je u kovačnici svojeg ujaka primio užarenu potkovu. Staza od plamteće žeravice po kojoj je hodao Mohotty dok su ga Grosvenori promatrali bila je duga šest metara i dosezala je temperaturu od sedamsto dvadeset stupnjeva Celzija, koliko su pokazivali termometri National Geographicovog tima. U izdanju časopisa *Atlantic Monthly* od svibnja 1959. godine dr. Leonard Feinberg sa Sveučilišta Illinois donosi izvještaj o tome kako je prisustvovao jednom

drugom šrilankanskom obredu hodanja po vatri, tijekom kojega su domoroci na glavama nosili užarene željezne lonce a da se nisu opekli. U članku objavljenom u časopisu *Psychiatric Quarterly* psihijatar Berthold Schwarz izvještava o tome kako je promatrao apalačijanske pentekostalce koji su svoje ruke držali u acetilenskom plamenu bez da se opeku, i tako dalje, i tako dalje.

Zakoni fizike kao navika, te moguće i stvarne stvarnosti

Baš kao što je teško zamisliti kamo odlazi preusmjerena energija u nekim slučajevima psihokineze, jednako je teško razumjeti kuda odlazi energija užarene željezne posude kada se posuda nalazi na kosi i koži glave šrilankanskog domoroca. No, ukoliko svijest može posegnuti direktno u implicitni red, odgovor je lakše pronaći. Valja ponoviti, tome ne bi bila uzrok neka neotkrivena energije ili fizički zakon (kao što je, na primjer, neka vrsta izolirajućeg energetskog polja) koji djeluje *unutar* granica stvarnosti, nego bi nastalo iz aktivnosti na jednoj još fundamentalnijoj razini, i uključivalo bi procese koji i inače stvaraju kako fizički svemir tako i zakone fizike.

Pogledamo li na to na drugi način, sposobnost svijesti da se prebaci iz jedne cjelovite stvarnosti u drugu sugerira da je obično nepovredivo pravilo da *vatra prži ljudsko tijelo* možda tek jedan program u kozmičkom računalu, međutim program koji se toliko često ponavljao da je postao jedna od navika prirode. Već smo spomenuli da prema holografskoj ideji i tvar predstavlja neku vrstu navike, te se uvijek iznova rađa iz implicitnog, baš kao što se oblik fontane uvijek iznova stvara iz stalnog toka vode. Peat o ponavljajućoj prirodi tog procesa šaljivo govori kao o jednoj od neuroza svemira. "Kada ste neurotični, skloni ste stalno ponavljati jedan te isti uzorak u svom životu, odnosno stalno činili isto, kao da se stvorilo pamćenje od kojega se ne možete odvojili.", ističe. "Sklon sam mišljenju da su i stolice i stolovi također takvi - neka vrsta materijalne neuroze, ponavljanja. Međutim, zbiva se nešto suptilnije, neprekidno uvijanje i odvijanje. U tom smislu su stolovi i stolice jednostavno navike u tom previranju, međutim previranje je stvarnost, čak i ako smo skloni vidjeti samo naviku."

Doista, obzirom da su svemir i fizikalni zakoni koji njime upravljaju također proizvodi tog strujanja, tada se i na njih, također, mora gledati

kao na navike. Dakako, to su navike koje su usađene duboko u holo-gibanje, međutim natprirodne vještine kao što je otpornost na vatru ukazuju na to da se, unatoč njihovoj prividnoj postojanosti, u najmanju ruku neka od pravila što upravljaju stvarnošću mogu isključiti. To znači da fizikalni zakoni nisu kao «u kamen uklesani», nego su sličniji Sha-inbergovim virovima, vrtlozima tako goleme tromosti da su učvršćeni u holo-gibanju kao što su naše vlastite navike i duboka uvjerenja učvršćena u našim mislima.

Grofovvoj pretpostavci da bi za izazivanje promjena u implicilnom redu mogla biti potrebna izmijenjena stanja svijesti govori u prilog i učestalost povezanosti otpornosti na vatru s jakom vjerom i vjerskim žarom. Obrazac koji je počeo poprimati oblik u prošlom poglavlju nastavlja se, a njegova poruka postaje sve jasnija - što su naša vjerovanja dublja i pod većim emocionalnim nabojem, to su veće promjene koje možemo proizvesti, kako u našim tijelima tako i u samoj stvarnosti.

Sada bismo se mogli zapitati, ako svijest može proizvoditi takve nevjerojatne promjene u posebnim okolnostima, kakva je njezina uloga u stvaranju naše svakidašnje stvarnosti? Mišljenja s tim u vezi iznimno se razlikuju. U privatnom razgovoru [Bohm se priklanja stavu da je sav svemir «misao»](#), i da stvarnost postoji samo u onome što mislimo, no, s druge strane, radije izbjegava spekulacije o čudesnim fenomenima. Pribram je slično suzdržan glede komentiranja pojedinih događaja, no ipak drži da postoji mnogo različitih potencijalnih stvarnosti, te da svijest posjeduje određenu slobodu izbora u kojoj od tih stvarnosti će se manifestirati. «Ne vjerujem da je sve moguće», objašnjava, «međutim postoje mnogi svjetovi koje ne razumijemo.»

Nakon mnogo godina iskustava sa čudesnim iz prve ruke, Watson je hrabriji: "Ne sumnjam da je stvarnost vrlo velikim dijelom konstrukt imaginacije. Ne govorim kao fizičar čestica, ili čak kao netko tko je potpuno svjestan onoga što se zbiva na granicama te znanstvene discipline, no ipak smatram da posjedujemo sposobnost na sasvim fundamentalne načine mijenjati svijet koji nas okružuje." (Watson, koji je nekoć bio entuzijast u pogledu holografske ideje, više nije uvjeren da *bilo koja* od sadašnjih teorija fizike primjereno objašnjava paranormalne sposobnosti uma).

Gordon Globus, profesor psihijatrije i filozofije na Kalifornijskom sveučilištu u Irvineu, ima drukčiji, ali sličan nazor. On smatra da je holografska teorija u pravu kada tvrdi da um konkretnu stvarnost gradi iz sirovine implicitnog reda. No, i na njega su snažno utjecala već gla-

sovita, onostrana iskustva antropologa Carlosa Castanede sa šamanom Yaqui Indijanaca, Don Juanom. Globus, posve suprotno Pribramu, smatra da naizgled neiscrpan niz "odvojenih stvarnosti" što ih je Castaneda iskusio pod Don Juanovim tutorstvom - i zaista jednako ogroman niz stvarnosti koje doživljavamo tijekom običnog sna - ukazuju na to da postoji beskrajn broj potencijalnih stvarnosti koje su uvijene u implicitno. Osim toga, budući da su holografski mehanizmi koje um koristi za gradnju svakodnevne stvarnosti jednaki onima koje koristi za stvaranje naših snova i stvarnosti koje doživljavamo tijekom kastanedijanskih promijenjenih stanja svijesti, smatra da su sve te tri vrste stvarnosti u osnovi jednake.

Stvara li svijest subatomske čestice ili ne, to je pitanje

Ovo razmimoilaženje u mišljenjima samo potvrđuje da je holografska ideja i dalje u velikoj mjeri ideja u nastajanju, slična novonastalom pacifičkom otoku koji zbog svoje vulkanske aktivnosti nema jasno definirane obale. Premda bi neki ovaj manjak konsenzusa mogli iskoristiti za kritiku, treba znati da je i Darwinova teorija evolucije*, zasigurno jedna od najsnažnijih i najuspješnijih ideja što ih je znanost ikada iznjedrila, još uvijek dobro u stanju neprestanog previranja, te da teoretičari evolucije i dalje raspravljaju o njezinom dosegu, interpretaciji, mehanizmi- ma regulacije i posljedicama. [iako nema nijedan dokaz ZA, a ima 10⁹⁹ dokaza PROTIV op.prevl]

Razilaženje u mišljenjima otkriva i koliko čuda predstavljaju složenu zagonetku. Jahn i Dunne nude još jedno mišljenje o ulozi svijesti u stvaranju svakidašnje stvarnosti koje, premda se razlikuje od Bohmovih osnovnih postavki, zbog mogućeg uvida u procese pomoću kojih čuda nastaju zaslužuje našu pozornost.

Za razliku od Bohma, Jahn i Dunne smatraju da **subatomske čestice nisu stvarne do trenutka kada svijest ne stupi na scenu**. Mislim da smo u fizici visokih energija odavno prošli fazu kada smo istraživali strukturu pasivnog svemira, ističe Jahn. Držim da smo u području gdje se **uzajamno djelovanje svijesti i okoline odvija na tako primarnom stupnju da zaista, prema svakoj smisljenoj definiciji tog pojma, stvaramo stvarnost**.

Kao što smo već spomenuli, takvo gledište dijeli većina fizičara. Međutim, u stajalištu Jahna i Dunneove postoji jedna značajna razlika na-

spram dominantne struje. Većina fizičara odbacila bi zamisao da se uzajamno djelovanje svijesti i subatomske svijeta može na bilo koji način primijeniti za objašnjenje psihokineze, a kamoli čuda. Odnosno, većina fizičara ne samo da se ne obazire na bilo kakve implikacije koje bi to međudjelovanje moglo imati, nego se, dapače, ponašaju kao da ono ne postoji. **Većina fizičara razvije pomalo shizofren pogled**, kaže kvantni teoretičar Fritz Rohrlich sa Sveučilišta Syracuse. **S jedne strane, prihvaćaju standardnu interpretaciju kvantne teorije. S druge, inzistiraju na realnosti kvantnih sustava čak i kada ih se ne promatra.**

Taj bizarni stav "neću razmišljati o tome pa makar i znam da je istinito" mnoge fizičare sprečava da razmotre barem filozofske implikacije najnevjerovatnijih otkrića kvantne fizike. Dr. David Mermin, fizičar na Sveučilištu Cornell, objašnjava da postoje tri kategorije fizičara: malu manjinu zabrinjavaju filozofske implikacije; druga skupina ima razrađene razloge zašto ih ove ne zabrinjavaju, međutim njihova objašnjenja često "posve promašuju bit stvari"; treća, pak, skupina nema razrađenih objašnjenja, ali i odbijaju reći zašto ih te implikacije ne zabrinjavaju. "Njihovo mišljenje je nepokolebljivo.", zaključuje Mermin.

Jahn i Dunne nisu toliko bojažljivi. Smatraju da je moguće da fizičari ne otkrivaju nove čestice, nego da ih, u stvari, *stvaraju*. Kao dokaz navode nedavno otkriće čestice nazvane *anomalon* čija se svojstva mijenjaju od laboratorija do laboratorija. Zamislite da posjedujete automobil koji ovisno o tome tko ga vozi mijenja boju i karakteristike! To je vrlo zanimljivo, i čini se da sugerira kako stvarnost anomalona ovisi o tome tko ga otkrije/stvori.

Sličnu potvrdu možemo pronaći i kod jedne druge subatomske čestice. Tridesetih godina prošlog stoljeća Pauli je izašao s pretpostavkom o postojanju čestice bez mase nazvane *neutrino*, a da bi se riješio veliki problem po pitanju radioaktivnosti. Godinama je neutrino bio samo zamisao, no onda su, 1957. godine, fizičari otkrili dokaze o njegovom postojanju. U posljednje vrijeme fizičari su, međutim, uvidjeli da kad bi neutrino posjedovao neku malu masu, to bi riješilo nekoliko problema koji su još teži od onoga koji se postavio pred Paulijem te su, **gle čuda**, 1980. godine počeli pristizati dokazi o tome da neutrino ima malu, ali mjerljivu masu! I to nije sve. Kako se ispostavilo, samo su laboratoriji u Sovjetskom Savezu otkrili neutrine s masom. Laboratoriji u Sjedinjenim Državama nisu. Stanje je ostalo nepromijenjeno tijekom većeg dijela 1980-ih, i premda su drugi laboratoriji do sada ponovili sovjetske rezultate, okolnosti su još uvijek nerazjašnjene.

Je li moguće da su različita svojstva što su ih pokazivali neutritni barem jednim dijelom uzrokovana različitim očekivanjima i kulturnim uvjetovanostima fizičara koji su ih istraživali? Ako je doista tako, takvo stanje stvari nameće jedno zanimljivo pitanje. Ukoliko fizičari ne otkrivaju subatomske svijet, nego ga stvaraju, zašto se za neke čestice, kao, na primjer, elektrone, čini da posjeduju stabilnu stvarnost bez obzira na to tko ih promatra? Drugim riječima, zašto student fizike bez znanja o elektronu ipak otkriva ista svojstva elektrona kao i iskusni fizičar?

Jedan od mogućih odgovora na to pitanje je da **naš svijet možda nije utemeljen isključivo na podacima koje primamo putem svojih pet osjetila**. Ma koliko fantastično to možda zvučalo, toj ideji u prilog moguće je podastrijeti vrlo snažne argumente. Prije no što objasnim, rado bih to povezao s događajem kojem sam svjedočio sredinom 1970-ih. Moj je otac bio angažirao profesionalnog hipnotizera kako bi zabavio skupinu prijatelja okupljenih u njegovoj kući, te me pozvao da prisustvujem događaju. Nakon što je u kratkom vremenu odredio osjetljivost na hipnozu različitih ljudi koji su bili nazočni, hipnotizer je za subjekt hipnoze odabrao prijatelja mog oca po imenu Tom. Bio je to Tomov prvi susret s hipnozom u životu.

Pokazao se kao vrlo dobar subjekt i hipnotizer ga je za par sekundi uveo u duboki trans. Potom je nastavio s uobičajenim trikovima koje izvode hipnotizeri-zabavljači. Uvjero je Toma da je žirafa u sobi, a Tom je zijevao u čudu. Rekao je Tomu da je krumpir u stvari jabuka i on ga je pojeo s tekom. No, vrhunac večeri bio je kada je rekao Tomu da će mu, kada izide iz transa, njegova kći tinejdžerica, Laura, biti potpuno nevidljiva. Tada ga je, nakon što je Lauru zamolio da stane točno ispred stolice na kojoj je Tom sjedio, hipnotizer probudio i upitao vidi li ju.

Tom se osvrnuo po sobi i činilo se kao da njegov pogled prolazi točno kroz njegovu kćer koja se hihotala. Ne, odgovorio je. Hipnotizer je upitao Toma je li siguran, no on je opet, unatoč Laurinom sve glasnijem hihotanju, odgovorio niječno. Tada je hipnotizer stao iza Laure, tako da je bio skriven od Tomovog pogleda, i izvadio neki predmet iz svoga džepa. Pomno je pazio da predmet bude skriven tako da ga nitko u prostoriji nije mogao vidjeti, te ga pritisnuo na Laurina križa. Zamolio je Toma da identificira predmet. Tom se nagnuo prema naprijed, kao da gleda direktno kroz Laurin trbuh, i rekao da se radi o satu. Hipnotizer je klimnuo i upitao Toma može li pročitati posvetu na satu. Tom je zaškiljio kao da teško razabire slova, te izdiktirao i ime vlasnika sata (što je slučajno bila osoba nepoznata svima u prostoriji) i poruku. Hipnotizer

je potom otkrio da je predmet zaista sat, i prosljedio ga po sobi da se svi uvjere da je Tom dobro pročitao posvetu.

Kada sam nakon toga razgovarao s Tomom, rekao mi je da mu je kći bila apsolutno nevidljiva. Vidio je samo hipnotizera kako stoji i sat u dlanu njegove ruke. Da ga je hipnotizer ostavio u neznanju o tome što se zbiva, nikad ne bi saznao da nije opažao uobičajenu, konsenzualnu stvarnost.

Očigledno je da Tomovo viđenje sata nije bilo utemeljeno na podacima koje je primao preko svojih pet osjetila. Odakle je primao podatke? Jedno moguće objašnjenje je da ih je dobivao telepatski iz nečijeg uma, u ovom slučaju hipnotizerovog. O sposobnosti hipnotiziranih pojedinaca da se «spoje» na osjetila drugih ljudi izvještavali su mnogi istraživači. Britanski fizičar Sir William Barrett došao je do potvrde tog fenomena u nizu pokusa s jednom djevojčicom. Nakon što ju je hipnotizirao, rekao joj je da će okusiti sve što on okusi. Stojeći iza djevojčice, čije oči sam bio dobro povezao, uzeo sam malo soli i stavio je u svoja usta. Odmah je uzviknula: 'Zašto mi stavljate sol u usta?'. Potom sam kušao šećer, a ona je rekla: 'Ovo je bolje.'. Pitao sam ju kakvog je okusa, a ona je odgovorila: 'Slatko.' Potom smo kušali gorušicu, papar, đumbir i tako dalje; djevojčica je sve navedeno imenovala, i po svemu sudeći okusila onda kada sam ih stavio u vlastita usta.

U svojoj knjizi *Experiments in Distant Influence* (Pokusi s djelovanjem na daljinu) sovjetski fiziolog Leonid Vasiljev citira njemačku studiju provedenu 50-tih godina koja je dovela do sličnih otkrića. U toj studiji hipnotizirani subjekt ne samo da je okusio sve što je hipnotizer osjetio nego je i treptao svaki put kada bi svjetlo zabljesnulo hipnotizerove oči, kihao kada bi hipnotizer pomirisao amonijak, čuo kucanje sata koji je kucao kraj hipnotizerova uha, i osjetio bol kada bi se hipnotizer ubo iglom - sve je to bilo izvedeno na način koji je osigurao da podatke ne dobiva preko uobičajenih osjetilnih putova.

Naša sposobnost spajanja na osjetila drugih nije ograničena samo na hipnotička stanja. U danas glasovitom nizu pokusa fizičari Harold Puthoff i Russell Targ iz Stanfordskog istraživačkog instituta (Stanford Research Institute) u Kaliforniji otkrili su da je praktički svatko koga su testirali posjedovao dar takozvanog *viđenja na daljinu* (engl. *remote viewing*), odnosno točnog opisivanja onoga što promatra testni subjekt. Otkrili su kako je praktički svaki pojedinac mogao vidjeti na daljinu jednostavno pomoću opuštanja i opisivanja svih slika koje bi mu došle na um. Puthoffova i Targova otkrića uspjeli su ponoviti u desecima labo-

ratorija širom svijeta, i potvrdili da je viđenje na daljinu najvjerojatnije široko rasprostranjena sposobnost, latentno prisutna u svima nama.

Laboratorij za istraživanje anomalija Princeton (Princeton Anomalies Research Lab) također je potvrdio Puthoffove i Targove rezultate. U jednoj od studija sam Jahn služio je kao prijemnik i tom je prigodom pokušao percipirati ono što je njegov kolega promatrao u Parizu, gradu koji Jahn nikada nije posjetio. Osim što je vidio prometnu ulicu, u Jahnovom umu pojavila se i slika viteza u oklopu. Kasnije se ispostavilo da je odašiljatelj stajao ispred Vladine zgrade ukrašene kipovima povijesnih vojnih likova, od kojih je jedan bio vitez u oklopu.

Dakle, čini se da smo na još neki način čvrsto povezani jedni s drugima, što za holografski svemir i nije tako neobično. Osim toga, te se uzajamne povezanosti manifestiraju čak i kada ih nismo svjesni. Istraživanja su pokazala da će se, kada se osobi u jednoj prostoriji da elektrošok, to zabilježiti na poligrafskim zapisima osobe u drugoj prostoriji. Svjetlo upereno u oči testnog subjekta bit će zabilježeno u EEG zapisima testnog subjekta izoliranog u drugoj prostoriji, pa se čak i volumen krvi u prstu testnog subjekta mijenja - to se mjeri pletizmografom, osjetljivim indikatorom funkcioniranja autonomnog živčanog sustava - u trenutku kada «odašiljatelj» u drugoj sobi tijekom čitanja popisa uglavnom nepoznatih mu imena naiđe na nekoga koga poznaje.

Obzirom i na našu duboku međupovezanost i sposobnost konstruiranja sasvim uvjerljivih stvarnosti iz podataka primljenih putem te međupovezanosti, kao što je to Tom učinio, **što bi se dogodilo da dva ili više hipnotiziranih pojedinaca pokuša stvoriti istu imaginarnu stvarnost?** Zanimljivo je da je na to pitanje ponudio odgovor pokus što ga je proveo Charles Tart, profesor psihologije na Davies fakultetu Kalifornijskog sveučilišta. Tart je pronašao dvoje studenata, Anne i Billa, koji su mogli ući u duboki trans, a i sami su bili vješti hipnotizeri. Dogovorili su se da Anne hipnotizira Billa, a on je, nakon što je hipnotiziran, zauzvrat hipnotizirao nju. Tart je smatrao da će se tim neobičnim postupkom dodatno pojačati i inače snažna veza koja postoji između hipnotizera i subjekta.

Bio je u pravu. Kada su u tom, uzajamno hipnotiziranom stanju otvorili oči, sve im je izgledalo sivo. Međutim, sivilo je brzo ustupilo mjesto živim bojama i blislavim svjetlima, i za nekoliko trenutaka našli su se na plaži nadzemaljske ljepote. Pijesak je blistao poput dijamanta, more je bilo ispunjeno ogromnim zapjenjenim mjehurima i svjetlucalo se kao pjenušac, a obala je bila posuta prozirnim kristalnim kamenjem koje je pulsiralo unutarnjom svjetlošću. Iako Tart nije mogao vidjeti ono

što su Anne i Bill gledali, po načinu na koji su govorili ubrzo je shvatio da *doživljavaju istu halucinantnu stvarnost*.

Razumije se, Anne i Billu to je odmah postalo jasno, te su krenuli istraživati svoj novoootkriveni svijet, plivati u oceanu i proučavati svjetlucavo kristalno kamenje. Na Tartovu žalost, prestali su razgovarati, ili su, barem gledano iz Tartove perspektive, prestali govoriti. Kada ih je kasnije ispitivao o razlozima njihove šutnje, odgovorili su mu da su u svom zajedničkom svijetu snova *razgovarali*, što je pojava za koju Tart drži da uključuje neku vrst paranormalne komunikacije.

Seansu za seansom, Anne i Bill nastavili su stvarati različite stvarnosti, i sve je bilo podjednako stvarno, 'raspoloživo' za pet osjetila i dimenzionalno, kao i sve drugo što su doživljavali u svojem svakodnevnom budnom slanju. Štoviše, Tart je došao do zaključka da su svjetovi što su ih posjećivali Anne i Bill u biti *stvarniji* od slabe, blijede stvarnosti s kojom se većina nas mora zadovoljiti. Kao što Tart navodi, nakon "što su neko vrijeme međusobno razgovarali o svojim iskustvima i otkrili da su pretresali detalje zajedničkih iskustava za koje nije bilo verbalnog poticaja na snimljenim magnetoskopskim trakama, osjetili su da mora da su uistinu bili u onostranim mjestima koje su doživjeli."

'Oceanski svijet' Anne i Billa savršeni je primjer holografske stvarnosti - trodimenzionalni konstrukt, stvoren iz međupovezanosti, poduprt strujom svijesti, i u konačnici jednako plastičan kao i misaoni procesi iz kojih je proistekao. Ta plastičnost evidentna je u nekoliko njegovih osobina. Premda trodimenzionalan, prostor tog svijeta fleksibilniji je od prostora svakidašnje stvarnosti, a ponekad bi postajao toliko elastičan da je Anne i Billu ponestalo riječi kojima bi ga opisali. Još neobičnije, iako je bilo jasno da su bili vrlo vješti u oblikovanju zajedničkog svijeta oko sebe, često su zaboravljali oblikovati vlastita tijela, te su najčešće postojali kao plutajuća tijela ili glave. Kako Anne objašnjava, jednom prilikom kad joj je Bill rekao da mu pruži svoju ruku, «morala sam si nekako u duhu predočiti ruku.».

Kako je taj pokus s uzajamnom hipnozom završio? Na žalost, ideja da su te spektakularne vizije na neki način bile stvarne, možda i stvarnije od svakodnevne stvarnosti, toliko je prestrašila i Anne i Billa da ih je to što su radili počelo sve više i više uznemirivati. Na kraju su prekinuli svoja istraživanja, a jedno od njih, Bill, u potpunosti se odrekao hipnoze.

Na vanosjetilnu međupovezanost koja je omogućila Anne i Billu da konstruiraju svoju zajedničku stvarnost moglo bi se gotovo gledati kao na neku vrstu učinka polja između njih dvoje, kao na «stvarnosno polje».

ako hoćete. Čovjek se zapita što bi se dogodilo da je hipnotizer u kući moga oca uveo u trans sve ljude prisutne u prostoriji? U svjetlu gore navedenih podataka, sasvim je opravdano vjerovati da bi - da je naš trans dovoljno dubok - Laura postala nevidljiva za sve nas. Zajednički bismo stvorili stvarnosno polje sata, pročitali posvetu na njemu, i bili potpuno uvjereni da je ono što opažamo stvarno.

Ako svijest igra ulogu u stvaranju subatomske čestice, je li moguće da su moja opažanja subatomske svijeta također neka vrst stvarnosnih polja? Ukoliko Jahn kip čovjeka u oklopu može percipirati preko osjetila svojeg prijatelja u Parizu, je li išta više nevjerovatno da se fizičari diljem svijeta nesvjesno međusobno povezuju i koriste oblik uzajamne hipnoze, sličan onome što su ga koristili Tartovi ispitanici, a kako bi stvorili dogovorne karakteristike koje opažaju u elektronu? Toj mogućnosti u prilog bi mogla govoriti još jedna neobična značajka hipnoze. Za razliku od drugih izmijenjenih stanja svijesti, hipnoza nije povezana s neobičnim EEG uzorcima. S fiziološkog gledišta, mentalno stanje hipnoze posve je nalik našem uobičajenom budnom stanju. **Znači li to da je samo uobičajeno budno stanje neka vrsta hipnoze, te da svi neprekidno percipiramo stvarnosna polja?**

Nobelovac Josephson sugerira da bi se moglo raditi o nečem sličnom. Kao i Globus, Josephson Castanedino djelo uzima vrlo ozbiljno, te ga je pokušao povezati s kvantnom fizikom. Predlaže da objektivna stvarnost nastaje iz kolektivnih sjećanja ljudske vrste, dok su anomalni događaji - kao, na primjer, oni koje je iskusio Castaneda - manifestacija individualne volje.

Ljudska svijest možda nije jedino što sudjeluje u stvaranju stvarnosnih polja. Eksperimenti s viđenjem na daljinu pokazali su da ljudi mogu točno opisati udaljena mjesta čak i ako na tim mjestima nema ljudskih promatrača. Slično tome, ispitanici mogu prepoznati sadržaj zapečaćene kutije nasumično izabrane iz skupine zapečaćenih kutija, čiji su sadržaji stoga apsolutno nepoznati. To znači da smo sposobni za više od samog spajanja na osjetila drugih ljudi. Možemo se spojiti i na samu stvarnost - i na taj način doći do podataka. Ma koliko bizarno zvučalo, to nije tako neobično kada čovjek ima na umu da u holografskom svemiru svijest prožima cjelokupnu materiju, te da je «značenje» aktivno prisutno i u mentalnim i u fizičkim svjetovima.

Bohm smatra da sveopća rasprostranjenost značenja pruža moguće objašnjenje i za telepatiju i za viđenje na daljinu. Vjeruje da bi i jedno i drugo, u stvari, mogli biti samo različiti oblici psihokineze. Baš kao što

bi psihokineza mogla biti rezonancija značenja koja se prenosi od uma do predmeta, tako se na telepatiju može gledati kao na rezonanciju značenja koja se prenose od uma do uma, ističe Bohm. Na isti način, viđenje na daljinu može se promatrati kao rezonancija značenja prenošenih od predmeta umu. Kada se uspostavi sklad ili rezonancija značenja, dolazi do dvosmjernog djelovanja, tako da 'značenja' udaljenog sustava mogu u promatraču proizvoditi neku vrstu psihokineze koja bi mu, u stvari, prenosila sliku tog udaljenog sustava, ističe.

Jahn i Dunne misle slično. Premda smatraju da se stvarnost oblikuje isključivo međudjelovanjem svijesti sa svojom okolinom, vrlo su liberalni u pogledu svojeg definiranja svijesti. Po njima, kvalificirati se može sve što je sposobno proizvoditi, primati ili koristiti podatke. Dakle, životinje, virusi, DNK, strojevi (umjetno inteligentni ili ne) i takozvani neživi predmeti, svi imaju preduvjete za sudjelovanje u stvaranju stvarnosti.

Ukoliko su ove tvrdnje točne, te podatke možemo pribaviti ne samo iz umova drugih ljudi nego i iz živućeg holograma same stvarnosti, što bi objasnilo i psihometriju - sposobnost da se jednostavnim dodirivanjem predmeta dobiju podaci o njegovoj povijesti. **Umjesto neživ, predmet bi bio prožet svojom vlastitom vrstom svijesti.** Umjesto da bude «stvar» koja egzistira zasebno od ostatka svemira, bio bi sastavni dio međupovezanosti svih stvari - povezan s mislima svake osobe koja je ikada došla u vezu s njim, povezan sa sviješću koja prožima svaku životinju i predmet koji je ikad bio povezan s njegovim postojanjem, preko implicitnog povezan s vlastitom prošlošću, i povezan s umom psihometrika koji ga drži.

Možete dobiti nešto za ništa

Imaju li fizičari ulogu u stvaranju subatomske čestice? Ta zagonetka zasada ostaje neriješena, međutim naša sposobnost da se međusobno povezujemo i stvaramo stvarnosti koje su jednako stvarne kao i naša uobičajena svakodnevna stvarnost nije jedina naznaka da bi odgovor na to pitanje mogao biti potvrđan. Doista, podaci o čudesnim fenomenima pokazuju da jedva da smo počeli razumijevati naše sposobnosti na tom području. Razmotrite sljedeće čudesno izlječenje o kojemu je izvijestio Gardner. Godine 1982. englesku je liječnicu, koja je radila u Pakistanu, po imenu Ruth Coggin posjetila tridesetpetogodišnja Pakistanka po imenu Kamro. Kamro je bila u devetom mjesecu trudnoće, a tijekom većeg di-

jela tog razdoblja patila je od krvarenja i povremene abdominalne boli. Cogginova joj je preporučila da odmah ode u bolnicu, međutim Kamro je to odbila. Pa ipak, dva dana kasnije krvarenje je postalo tako ozbiljno da je u bolnicu primljena kao hitan slučaj.

Doktorica Coggin pri pregledu je otkrila da je Kamro pretrpjela vrlo obilan gubitak krvi, te da su njezina stopala i abdomen bili patološki otečeni. Sljedećeg dana Kamro je imala još jedno obilno krvarenje, primoravši Cogginovu da napravi carski rez. Čim je dr. Coggin otvorila maternicu, navrle su još obilnije količine krvi i nastavile tako intenzivno teći da je Kamro praktički izgubila sposobnost zgrušavanja. Do vremena kad je Cogginova porodila Kamrinu zdravu djevojčicu, duboke lokve nezgrušane krvi ispunjavale su krevet, te nastavile teći iz njezina reza. Dr. Coggin je opasno anemičnoj ženi uspjela pribaviti jednu litru krvi za transfuziju, međulim to nije bilo ni izbliza dovoljno da nadomjesti njezin golemi gubitak. Nemajući drugog izbora, dr. Coggin je pribjegli molitvi.

O tome piše: Molili smo se s pacijenticom nakon što sam joj ispričala o Isusu u čije smo se ime molili za nju prije operacije, i nakon što sam rekla da je bio veliki iscjelitelj. Rekla sam joj i da ne moramo brinuti. Vidjela sam kako je Isus i prije iscijelio takvo slično stanje, pa sam bila sigurna da će ju On iscijeliti.

Zatim su čekali.

Sljedećih nekoliko sati Kamro je nastavila krvariti, no umjesto da se pogorša, njezino opće stanje se stabiliziralo. Uvečer je dr. Coggin ponovno došla moliti s Kamro, i premda se njezino energično krvarenje nastavilo nesmanjenim intenzitetom, činilo se da ju gubitak krvi ne pogađa. Četrdeset i osam sati nakon operacije njezina se krv napokon počela zgrušavati, te se počela potpuno oporavljati. Deset dana kasnije otišla je sa svojom bebom kući.

Premda Cogginova ni na koji način nije mogla točno mjeriti Kamrin stvarni gubitak krvi, nije imala dvojbi da je mlada majka tijekom operacije i obilatog krvarenja koje je uslijedilo izgubila više od svog ukupnog krvnog volumena. Nakon što je pregledao dokumentaciju slučaja, Gardner se složio s tom zamjedbom. Problem kod takvog zaključka leži u činjenici da ljudsko tijelo ne može proizvoditi novu krv dovoljno brzo da pokrije takve katastrofalne gubitke: da može, mnogo bi manje ljudi umiralo radi iskrvarenja. To nas navodi na uznemirujući zaključak da se Kamrina nova krv morala materijalizirati ni iz čega.

Sposobnost stvaranja jedne ili dvije beskonačno male čestice ne može se usporediti s materijalizacijom pet do sedam litara krvi, potreb-

ne da iznova ispuni prosječno ljudsko tijelo, Osim toga, krv nije jedino što možemo stvoriti iz ničega. U lipnju 1974. godine, dok je putovao na Timor, mali otok na krajnjem istoku Indonezije, Watson se susreo s jednako zbunjujućim primjerom materijalizacije. Premda je njegova prvotna namjera bila posjet glasovitom *matan dook*-u, vrsti indonezijskog čudotvorca za kojeg se govorilo da može izazvati kišu kada to poželi, omele su ga vijesti o neobično aktivnom *buau*-u, zlom duhu koji je puštošio jednom kućom u obližnjem selu.

Obitelj koja je živjela u kući sastojala se od bračnog para, njihova dva dječaka te muževe neudane mlađe polusestre. Par i njihova djeca bili su tipičnog indonezijskog izgleda, tamne puti i kovrčave kose, međutim polusestra, koja se zvala Alin, fizički se prilično razlikovala, imala je mnogo svjetliju put te crte lica koje su bile gotovo kineske, što je bio razlog da nije imala uspjeha u pronalaženju muža. Osim toga, obitelj se prema njoj odnosila ravnodušno, i Watsonu je odmah bilo jasno da je ona uzrok paranormalnog poremećaja.

Tog je dana tijekom večere s obitelji u kući s travnatim krovom Watson svjedočio nekoliko zapanjujućih pojava. Prvo je osmogodišnji sin odjednom završtao i ispustio svoju šalicu na stol dok je vanjski dio njegove šake počeo neobjašnjivo krvariti. Watson, koji je sjedio pokraj dječaka, pregledao je njegovu šaku i otkrio na njoj polukrug svježih prohoda nalik ljudskom zagrizu, međutim čiji promjer je bio veći od dječakovog. Alin, koja je uvijek bila neuklopljena, kad se to dogodilo bila je kod vatre, nasuprot dječaku.

Dok je Watson pregledavao njegove rane, plamen na svjetiljci je poplavio i naglo se razbuktao, a u iznenada jačoj svjetlosti pljusak soli počeo je zasipati hranu sve dok je sol nije potpuno prekrila i učinila nejestivom. Nije to bio iznenadni pljusak nego polagana i namjerna pojava koja je trajala tek dovoljno dugo da je zamijetim i vidim da nastaje u zraku, negdje u visini očiju, možda metar ponad stola, kaže Watson.

Watson je istog trenutka skočio od stola, međutim predstava nije bila gotova. Iznenada se iz stola, koji se počeo ljuljati, začuo glasan zvuk nalik kucanju. Obitelj je također odskočila i svi su gledali kako se stol propinje kao poklopac kutije u kojoj se nalazi neka divlja životinja, da bi se na kraju prevrnuo na stranu. Watsonova prva reakcija bila je da je istrčao iz kuće, no kada je došao k sebi vratio se u kuću te pretražio sobu ne bi li našao kakve dokaze prijevare koji bi mogli objasniti pojavu. Nije ih pronašao.

Događaji koji su se odvijali u maloj indonezijskoj kolibi klasičan su primjer poltergajstičkog proganjanja kojeg, umjesto pojava duhova ili prikaza, u stvari, karakteriziraju zagonetni zvukovi i psihokinetičko djelovanje. Budući da su poltergajsti skloni koncentrirati se oko ljudi, u ovom slučaju Alin, a ne na određenim mjestima, mnogi parapsiholozi smatraju da su to manifestacije nesvjesne psihokinetičke sposobnosti osobe oko koje su najaktivniji. Čak i materijalizacija ima svoju dugu i znamenitu povijest u analima istraživanja poltergajsta. Na primjer, u svojem klasičnom djelu na tu temu, naslovljenom *Can We Explain the Poltergeist* (Možemo li objasniti poltergajsta), A. R. G. Owen, profesor predavač matematike na Trinity koledžu u Cambridgeu, navodi primjere materijalizacije objekata iz ničega u slučajevima poltergajsta koji datiraju od 530. godine poslije Krista do modernih vremena. Međutim, predmeti koji se najčešće manifestiraju jesu kamenčići, a ne sol.

U uvodu sam spomenuo da sam mnoge od paranormalnih pojava o kojima će se raspravljati u ovoj knjizi doživio iz prve ruke, te da ću ih nekoliko povezati s vlastitim iskustvima. Dakle, sada je vrijeme da iznesem stvari na vidjelo i priznam da znam kako se Watson morao osjećati nakon što je prisustvovao iznenadnom naletu psihokinetičke aktivnosti u maloj indonezijskoj kolibi. Kada sam bio dijete, kuća u koju se moja obitelj bila tek uselila (nova kuća koju su moji roditelji sami sagradili) postala je poprištem aktivnog poltergajstičkog proganjanja. Budući da je poltergajst napustio moju obiteljsku kuću i slijedio me kada sam otišao na koledž, i budući da je izgledalo da je njegova aktivnost sasvim jasno povezana s mojim raspoloženjima - kada sam bio ljut ili potišten, njegove lakrdije postajale su pakosnije, a kada sam bio bolje raspoložen, više vragolaste i mušičave - uvijek sam prihvaćao mišljenje da su poltergajsti manifestacije nesvjesne psihokinetičke sposobnosti osobe oko koje su najaktivniji.

Ovakva povezanost s mojim osjećajima očitovala se dosta često. Ako sam bio dobrog raspoloženja, znao sam se probuditi i pronaći sve svoje čarape prebačene preko kućnih biljaka. Ako sam bio u mračnijem duševnom stanju, poltergajst se mogao manifestirati nabacivanjem predmeta po sobi, a ponekad i razbijanjem nekog predmeta. Tijekom godina smo ja i različiti članovi moje obitelji svjedočili širokom spektru psihokinetičkih aktivnosti. Majka mi kaže da je čak u vrijeme dok sam bio u kolijevci kuhinjsko posuđe već počelo neobjašnjivo skakati sa sredine kuhinjskog stola na pod. Neke od tih događaja opisao sam u svojoj knjizi *Beyond the Quantum* (Iza kvanta).

Sve ovo ne otkrivam posve laka srca. Svjestan sam koliko su takve pojave strane većini ljudi, i sasvim razumijem skepticizam s kojim će ih određeni krugovi prihvatiti. Unatoč tome, primoran sam govoriti o njima jer smatram da je od ključne važnosti da pokušamo razumjeti takve fenomene, umjesto da ih samo pometemo pod tepih.

Pa ipak, pomalo sa strepnjom priznajem da je moj vlastiti poltergajst također povremeno vršio materijalizacije. Materijalizacije su započele u vrijeme kad sam imao šest godina, kada su se noću na naš krov znali spustiti neobjašnjivi pljuskovni šljunka. Kasnije je počelo pljuštati i unutar mojeg doma, a kiša se sastojala od oblikih kamenčića i komadića izlomljenog stakla s istrošenim rubovima, nalik komadima naplavljenog stakla koji se mogu naći na plaži. Rjeđe je materijalizirao druge predmete, uključujući kovanice, ogrlicu i nekoliko drugih tričarija. Na žalost, obično nisam vidio same materijalizacije nego sam samo svjedočio njihovim posljedicama, kao, na primjer, kada je jednog dana - dok sam drijemao u svom njujorškom stanu - hrpa špageta (bez umaka) pala na moja prsa. S obzirom na to da sam bio sam u sobi, te da nisam imao otvorene prozore ili vrata, da nije bilo nikog drugog u mom stanu, te da nije bilo tragova ni da je netko kuhao špagete ni da je netko provalio i bacio špagete na mene, mogu samo pretpostaviti da se, iz nepoznatih razloga, pregršt hladnih rezanaca što je iz zraka pao na moja prsa materijalizirao iz ničega.

U nekoliko sam prigoda, međutim, vidio samu materijalizaciju predmeta. Na primjer, 1976. godine radio sam u svojoj radnoj sobi i kada sam slučajno pogledao prema gore vidio sam kako se odjednom u zraku, tek nekoliko centimetara ispod stropa, pojavio mali smeđi predmet. Čim se stvorio, naglo je pod ostrim kutom poletio prema dolje i pao pred moje noge. Kada sam ga podigao, vidio sam da je to komad smeđeg naplavljenog stakla koje se prvotno vjerojatno koristilo za pravljenje pivskih boca. Nije baš bilo spektakularno kao pljusak soli, no bila je to pouka da su takve stvari moguće.

Možda najpoznatije materijalizacije u modernom dobu one su koje izvodi Sathya Sai Baba, šezdesetčetvorogodišnji indijski sveti čovjek koji živi u udaljenom dijelu države Andhra Pradesh u južnoj Indiji. Prema brojnim svjedocima, Sai Baba može materijalizirati mnogo više od soli i nekoliko kamenčića. On medaljone i prstenje jednostavno bere iz zraka i dijeli kao darove. Materijalizira i beskonačne zalihe indijskih poslastica i slatkiša, a iz njegovih ruku izljevaju se velike količine vibutija, odnosno svetog pepela. Tim događajima svjedočile su doslovno tisuće

ljudi, uključujući i znanstvenike i iluzioniste, i nitko nikada nije primijetio nikakvu naznaku varanja. Jedan od svjedoka je psiholog Erlendur Haraldsson sa Islandskog sveučilišta.

Haraldsson je više od deset godina proveo proučavajući Sai Babu, te je svoja otkrića nedavno objavio u knjizi pod naslovom *Modern Miracles: An Investigative Report on Psychic Phenomena Associated with Sathya Sai Baba* (Suvremena čuda: izvještaj o istraživanjima natprirodnih pojava povezanih sa Sathya Sai Babom). Iako Haraldsson priznaje da ne može kategorički dokazati da Sai Babine materijalizacije nisu rezultat varke i madioničarskog trika, pruža veliku količinu dokaza koji snažno ukazuju na činjenicu da se radi o nečem nadnaravnom.

Za početak, Sai Baba može po volji materijalizirati određene predmete. Jednom kada je Haraldsson razgovarao s njim o duhovnim i etičkim pitanjima, Sai Baba je rekao da svakodnevni život i duhovni život trebaju rasti zajedno kao *dvostruka rudraksha*. Kada je Haraldsson upitao što je to dvostruka rudraksha, ni Sai Baba ni prevoditelj nisu znali engleski ekvivalent tog izraza. Sai Baba je pokušao nastaviti diskusiju međutim Haraldsson je bio uporan. Tada je, iznenada, pomalo nestrpljivom gestom, Sai Baba na sekundu ili dvije zatvorio svoju šaku. Kada ju je otvorio, okrenuo se prema meni i rekao: To je. U njegovom dlanu bio je predmet nalik žiru. To su bile dvije rudrakshe srasle zajedno kao dvostruka naranča ili dvostruka jabuka, kaže Haraldsson.

Kada je Haraldsson iskazao želju da zadrži dvostruko sjeme kao uspomenu, Sai Baba se složio, međutim prvo ga je zamolio da ga još jedanput pogleda. Tada je obuhvatio rudrakshu s oba dlana, puhnuo na njih, i pružio svoje ruke prema meni. Dvostruka rudraksha sada je bila od vrha do dna optočena s dva zlatna štita koje je zajedno držao kratak zlatni lančić. Na vrhu je bio mali zlatni križ s malim rubinom pričvršćenim na njega te malenim otvorom tako da može visjeti na lančiću oko vrata. Haraldsson je kasnije otkrio da su dvostruke rudrakshe izuzetno rijetke botaničke anomalije. Nekoliko indijskih botaničara s kojima se konzultirao rekli su mu da nikad nisu vidjeli tako nešto, a na kraju je mali, deformirani primjerak dvostruke rudrakshe pronašao u trgovini Madrasu; trgovac je za njega tražio indijski ekvivalent od gotovo tristo američkih dolara. Londonski zlatar potvrdio je da zlatni ornamenti imaju čistoću zlata od najmanje dvadeset i dva karata.

Takvi darovi nisu rijetki. Sai Baba često mnoštvu ljudi koji ga svakodnevno posjećuju i štiju kao sveca dijeli skupo prstenje, dragulje i predmete izrađene od zlata. Materijalizira i goleme količine hrane, a kada

različite poslastice padnu iz njegovih ruku, vruće su kao da su upravo skinute sa štednjaka, toliko vruće da ih ljudi ponekad čak ne mogu ni držati. Može napraviti da mu se slatki sirupi ili miomirisna ulja lijevaju iz ruku (ili čak nogu), a kada završi, na njegovoj koži nema traga ljepljive tvari. Može proizvesti egzotične predmete, kao na primjer, zrna riže s malenim, savršeno urezanim slikama Krishne na sebi, vansezonsko voće (što ga je praktički nemoguće dobiti u području zemlje koje nema električnu energiju i hladnjake), te anomalno voće, na primjer jabuke za koje se, nakon što se ogule, ispostavi da su jabuka s jedne strane, a neko drugo voće s druge.

Jednako zapanjujuće su njegove materijalizacije svetog pepela. Svaki put kada prolazi kroz mnoštvo koje ga posjećuje, iz njegovih ruku isipaju se silne količine pepela. Rasipa ga posvuda, u ponuđene posude i ispružene ruke, po glavama, te u dugim zavojitim potezima po tlu. U jednom jedinom prolasku područjem oko svog ašrama može ga proizvesti dovoljno da se njime ispuni nekoliko bačava. Tijekom jednog od svojih posjeta Haraldsson je, zajedno s dr. Karlisom Osisom, direktorom istraživanja u Američkom društvu za parapsihološka istraživanja (American Society for Psychical Research), uspio vidjeti nešto pepela u samom trenutku materijalizacije. Evo što Haraldsson govori: Njegov dlan bio je otvoren i okrenut prema dolje te je svojom rukom napravio nekoliko malih, brzih krugova. Kada je to učinio, siva tvar se pojavila u zraku tik ispod njegova dlana. Dr. Osis, koji je sjedio malo bliže, zamijetio je da je sav materijal najprije bio u obliku kuglica (koje su se na dodir raspadale u pepeo), te da bi se morao prije raspasti da ga je Sai Baba proizveo mađioničarskim trikom što je za nas neopazivo.

Haraldsson primjećuje da Sai Babine manifestacije nisu rezultat masovne hipnoze budući da on dopušta da se njegove demonstracije slobodno snimaju, a sve što radi ipak se pojavljuje na filmu. Slično tome, materijalizacija specifičnih predmeta, raritet nekih od njih, vrelna hrane, te sama količina materijalizacija izgleda da uklanjaju svaku mogućnost varke. Haraldsson ističe i da nitko nikada nije istupio s vjerodostojnim dokazima da su Sai Babine sposobnosti varka. Osim toga, Sai Baba već pola stoljeća, od svoje četrnaeste godine, kontinuirano proizvodi predmete, što je činjenica koja dodatno svjedoči o golemoj količini materijalizacija i značajnosti njegova neokaljana ugleda. Proizvodi li Sai Baba predmete iz ničega? Sadašnja porota još ne može ponuditi odgovor na to pitanje, međutim Haraldsson jasno daje na znanje koje je njegovo stajalište. On smatra da nas Sai Babine manifestacije

podsjecaju na golemi potencijal koji možda uspavan leži negdje unutar svih ljudskih bića.

Slučajevi pojedinaca koji imaju sposobnost materijalizacije predmeta nisu nepoznati u Indiji. U svojoj knjizi *Autobiografija jednog Yogija*, Paramahansa Yogananda (1893. - 1952.). prvi eminentni sveti čovjek iz Indije koji se trajno nastanio na Zapadu, opisao je svoje susrete s nekoliko hinduskih asketa koji su mogli materijalizirati vansezonsko voće, zlatne tanjure i druge predmete. Zanimljivo je da Yogananda upozorava da takve moći, ili *sidiji*, nisu uvijek pokazatelj da je osoba koja ih posjeduje duhovno napredna. Svijet nije ništa drugo nego opredmećeni san, kaže Yogananda i, sve u što vaš snažan um duboko vjeruje, to se i dogodi. Jesu li takvi pojedinci pronašli način kako da samo malo uro- ne u golemo more kozmičke energije koje, kao što Bohm kaže, ispunjava svaki kubični centimetar praznog prostora?

Izvanredan niz materijalizacija koje imaju još veću potkrepu od one koju je Haraldsson dao o Sai Babi proizvela je Therese Neumann. Osim stigmi, Neumann je pokazivala i sposobnost zvanu *inedia* koja se očituje u tome da osoba živi bez hrane. Njezina inedia počela je 1923. godine kada je na vlastito tijelo preuzela bolest grla jednog mladog svećenika, nakon čega je nekoliko godina živjela isključivo na tekućinama. Potom se, 1927. godine, u potpunosti odrekla i hrane i vode.

Kada je regensburški biskup saznao za Neumanničin post, poslao je u njezin dom komisiju da to istraži. Od 14. srpnja 1927. do 29. srpnja 1927., pod nadzorom doktora medicine po imenu Seidl, Četiri franjevačke sestre njegovateljice pomno su pratile svaki njezin pokret. Promatrale su je i danju i noću, a voda koju je koristila za pranje i ispiranje svojih usta pažljivo se kontrolirala i vagala. Sestre su otkrile nekoliko neobičnih stvari o Therese Neumann. Nikad nije išla na zahod (čak je nakon perioda od šest tjedana imala samo jedno pražnjenje crijeva, a izmet, koji je pregledao dr. Reismanns, sadržavao je samo malu količinu sluzi i žuči, ali ni traga hrane). Nadalje, nije pokazivala nikakve znakove dehidracije, iako prosječan čovjek dnevno sa zrakom koji izdiže izbacij najmanje četiristo grama vode, i gotovo jednaku količinu kroz pore. I njezina težina bila je stalna; premda bi tijekom redovitog tjednog otvaranja stigmi gubila gotovo pet litara krvi, težina bi joj se za dan ili dva vratila u normalu.

Na kraju istrage dr. Seidl i časne sestre bili su nedvojbeno uvjereni da Neumannova nije ništa jela ni pila četrnaest dana. Čini se da provjera uvjerljivo dokazuje Neumanničinu sposobnost inedia, jer dok ljudsko tijelo može preživjeti dva tjedna bez hrane, gotovo nikada ni pola tog

vremena ne preživi bez vode. Usprkos tome, to nije bilo ništa za Neumannovu; nije ništa pojela ni popila sljedećih 35 godina. Stoga se čini da ona ne samo da je materijalizirala ogromne količine krvi potrebne da stalno obnavlja svoje stigme, nego je i redovito materijalizirala i vodu te prehrambene sastojke potrebne da ostane živa i zdrava. Inedia nije jedinstvena za Neumann. U svojoj knjizi Fizikalni fenomeni u misticizmu Thurston daje nekoliko primjera stigmatika koji su godinama živjeli bez hrane i pića.

Materijalizacija bi mogla biti češća nego što mislimo. Literatura o čudesnom obiluje fascinantnim izviješćima o kipovima, slikama, ikonama, pa čak i stijenama što imaju povijesno ili vjersko značenje, a koje krvare. Postoje i na desetke priča o ikonama djevice Marije i drugim koje liju suze. Godine 1950. Italiju je pogodila prava epidemija Djevica Marija koje plaču, a u Indiji su sljedbenici Sai Babe Haraldssonu pokazali slike svetog čovjeka koje čudesno izlučuju sveti pepeo.

Promjena cjelokupnog prizora

Materijalizacija na neki način predstavlja izazov našim konvencionalnim predodžbama, prije svega o stvarnosti, jer premda je, uz poteškoće, možemo ugurati u naš sadašnji svjetonazor, stvaranje predmeta iz ničega potresa same temelje tog svjetonazora. Pa ipak, to nije sve što um može učiniti. Do sada smo govorili o čudima koja uključuju samo «dijelove» stvarnosti - primjere ljudi koji psihokinetски pomiču te dijelove, ljudi koji mijenjaju dijelove (zakone fizike) da postanu otporni na vatru, i ljudi što materijaliziraju dijelove (krv, sol, kamenje, nakit, pepeo, hranu i suze). Međutim, ako je stvarnost zaista jedna nedjeljiva cjelina, zašto se čini da čuda obuhvaćaju tek dijelove stvarnosti?

Ako su čuda primjeri naših vlastitih latentnih sposobnosti uma, odgovor glasi - stoga što smo mi sami toliko **duboko programirani** da svijet promatramo kao skup dijelova. To podrazumijeva da bi - da nismo u toj mjeri ogrezli u mišljenje u smislu dijelova, da drugačije promatramo svijet - i čuda bila drukčija. Umjesto da pronalazimo tolike primjere čuda u kojima su preobraženi dijelovi stvarnosti, pronašli bismo više primjera u kojima je preobražena cjelokupna stvarnost. U stvari, postoji nekoliko takvih primjera, međutim oni su rijetki, pri čemu naše konvencionalne nazore o stvarnosti stavljaju pred još veći izazov nego što to čine materijalizacije.

Watson je ponudio jedan takav primjer. Kada je bio u Indoneziji, susreo se s još jednom mladom ženom s natprirodnim moćima. Zvala se Tia, no za razliku od Alininih moći, čini se da njezine nisu bile izraz nesvjesnog parapsihološkog dara. Umjesto toga, njezina moć bila je pod svjesnom kontrolom, a proizlazila je iz Tijine prirodne povezanosti sa silama koje uspavane leže u većini nas. Ukratko, Tia je bila šaman u nastajanju, i Watson je svjedočio brojnim primjerima njezinih sposobnosti. Vidio ju je kako izvodi čudesna izlječenja, a jednom prigodom - kada je bila upletena u bitku za premoć s lokalnim muslimanskim vjerskim vođom - kako je upotrijebila moć svog uma da zapali minaret lokalne džamije.

Međutim, jednoj od manifestacija Tijine moći koje su ulijevale najviše strahopoštovanja prisustvovao je kada je slučajno naišao na nju, dok je u sjenovitom šumarku *kenari* drveća razgovarala s jednom djevojčicom. Watson je čak i iz daljine, na temelju Tijine gestikulacije, mogao zaključiti da pokušava djetetu prenijeti nešto od velike važnosti. Premda nije čuo njihov razgovor, po izrazu njezina lica koji je odavao frustraciju znao je da ne uspijeva u svojoj nakani. Naposljedku joj je, čini se, na pamet pala nova ideja, te je započela jezovit ples.

Watson je s ushitom nastavio promatrati dok je gestikulirala u smjeru drveća. Premda se činilo da se jedva kreće, u njezinim suptilnim gestikulacijama bilo je nečeg hipnotičkog. Tada je učinila nešto što je Watsona ujedno i zapanjilo i prestrašilo. Učinila je da čitav šumarak u tren oka prestane postojati. Evo kako to Watson opisuje: Tia je u jednom trenutku plesala u šumarku sjenovitih kenarija, a u drugom stajala na jakoj, blještavoj sunčevoj svjetlosti.

Nekoliko trenutaka kasnije učinila je da se šumarak ponovno pojavi, a iz načina na koji se djevojčica bacila pred njezine noge i trčala uokolo dodirujući drveće, Watson je bio siguran da je i ona iskusila isto što i on. Međutim, Tia nije bila završila. Još je nekoliko puta učinila da šumarak nestane i ponovno se stvori, dok su držeći se za ruke plesale i smijale se svom tom čudu. Watson je jednostavno odšetao - s vrtoglavicom.

Godine 1975., kada sam bio pri kraju studija na Michiganskom državnom sveučilištu, imao sam gotovo jednako snažno, i za moj svjetonazor izazovno iskustvo. Večerao sam s jednim od svojih profesora u mjesnom restoranu i raspravljali smo o filozofskim implikacijama iskustava Carlosa Castanede. Konkretno, naš se razgovor usredotočio na događaj o kojemu Castaneda govori u knjizi *Putovanje u Ixtlan*. Don Juan i Castaneda jedne noći u pustinji, dok su bili u potrazi za duhom, nailaze na

stvara koji izgleda kao tele, ali ima vučje uši i kljun. Sklupčano je i urliče kao da proživljava užasne smrtne muke.

Castaneda je isprva prestravljen, međutim nakon što sam sebe uvjeri da ono što vidi nikako ne može biti stvarno, njegova se vizija mijenja i sada vidi da je umirući duh zapravo grana otpala s drveta koja drhti na vjetru. Castaneda ponosno objavljuje pravi identitet stvari, međutim, kao i obično, stari Yaqui šaman ga kori. Kaže Castanedi da je grana *bila* umirući duh kada je bila ispunjena životom, međutim da se preobrazila u granu kada je Castaneda posumnjao u njezino postojanje. Unatoč tome, ističe da su obje stvarnosti jednako stvarne.

U svom razgovoru s profesorom priznao sam da me zaintrigirala Don Juanova tvrdnja da svaka od dvije, međusobno isključive, stvarnosti mogu biti stvarne, te da smatram da bi mogla objasniti mnoge paranormalne fenomene. Nedugo nakon razgovora o tom slučaju napustili smo restoran i, budući da je bila vedra ljetna noć, odlučili prošetati. Nastavili smo razgovor i tada sam spazio malu skupinu ljudi što je hodala ispred nas. Razgovarali su neprepoznatljivim stranim jezikom, a sudeći po njihovom bučnom ponašanju činilo se da su pijani. Povrh toga, jedna od žena nosila je zeleni kišobran, što je bilo čudno, budući da na nebu nije bilo ni oblačka, niti je vremenska prognoza predviđala kišu.

Ne želeći se sukobiti s tom skupinom, malo smo zaostali, a kad smo to učinili, žena je odjednom na divlji i hirovit način počela vitlati svojim kišobranom. Opisivala je goleme krugove po zraku, a nekoliko puta kada je zamahnuta malo je nedostajalo da nas njime pogodi. Još više smo usporili svoj hod, međutim postajalo je sve očitije da je to bila njezina predstava, smišljena da privuče našu pozornost. Naposljetku je, nakon što smo svoje poglede uperili u ono što radi, s obje ruke podigla kišobran iznad svoje glave i potom ga dramatično bacila pred naše noge.

Obojica smo zurili u nje, pitajući se zašto bi učinila tako nešto, a onda se dogodilo nešto iznimno. Kišobran je učinio nešto što bi se moglo opisati kao «treperenje», nalik plamenu na fenjeru koji se baš sprema ugasiti. Emitirao je čudan pucketav zvuk nalik zvuku celofana kad ga se gužva, a na kraju se u blistavom nizu raznobojnih iskričavih svjetala, s uvijenim krajevima, njegova boja promijenila, te se pretvorio u kvrgavi, smeđe-sivi štap. Bio sam tako zaprepašten da sam zanijemio na nekoliko sekundi. Moj profesor je prvi progovorio te tihim, šokiranim glasom rekao da je bio mislio da se radi o kišobranu. Upitao sam ženu je li vidjela da se dogodilo nešto izuzetno, a ona je klimnula. Obojica smo zapisali ono što smo mislili da se dogodilo i naši opisi poklapali su se u potpuno-

sti. Postojala je jedino neznatna razlika u tome što je moj profesor rekao da je kišobran «cvrčao» dok se pretvarao u štap, što je zvuk koji nije tako strašno različit od pucketavog zvuka celofana što ga se gužva.

Što sve to znači

Ovaj događaj nameće mnoga pitanja na koja nemam odgovora. Na znam tko su bili ljudi koji su bacili kišobran pred naše noge, ni jesu li uopće bili svjesni magične preobrazbe koja se zbilja kada su odšetali, premda ženina bizarna i naizgled namjerna izvedba daje naslutiti da nisu bili posve nesvjesni. I ja i moj profesor bili smo toliko zatečeni magičnom preobrazbom kišobrana da su do vremena kada smo došli k sebi da ih upitamo, oni već odavno bili otišli. Ne znam zašto se taj događaj zbio, no čini mi se očitim da je nekako povezan s našim razgovorom o Castanedinom susretu sa sličnom pojavom.

Ne znam čak ni zašto sam imao privilegij doživjeti toliko mnogo paranormalnih pojava, osim što mi se čini da je to povezano s činjenicom da sam rođen s mnogo različitih prirodnih paranormalnih sposobnosti. Kao adolescent počeo sam sanjati žive i detaljne snove o stvarima koje bi se kasnije dogodile. Često sam znao određene stvari o ljudima koje nisam imao pravo znati. Kada sam imao sedamnaest godina, spontano sam razvio sposobnost viđenja energetskog polja, odnosno «aure», oko živih stvari, te i dan-danas često mogu zdravstveno stanje neke osobe odrediti prema raspoređenosti i bojama svjetlosne maglice koja je okružuje. Sve što mogu povrh toga reći jest da smo svi mi obdareni različitim sposobnostima i kvalitetama. Neki od nas su rođeni umjetnici. Neki pješaci. Čini se da sam ja rođen s «kemijom» potrebnom da izazovem promjene u stvarnosti, da nekako kataliziram sile potrebne za izazivanje paranormalnih događaja. Zahvalan sam na toj sposobnosti jer me je poučila mnogočemu o svemiru, međutim ne znam zašto je posjedujem.

Ono što znam jest da je «incident s kišobranom», kako sam ga prozvao, proizveo radikalnu preinaku u svijetu. U ovom poglavlju pozabavili smo se čudima koja su uključivala sve veće promjene u stvarnosti. Psihokinezu nam je lakše prihvatiti negoli sposobnost stvaranja predmeta iz ničega, a materijalizaciju predmeta većini je lakše prihvatiti nego pojavljivanje i nestanak čitavog šumarka, ili paranormalnu pojavu sa skupinom ljudi sposobnih da materiju prevedu iz jednog oblika u drugi.

Ti slučajevi daju naslutiti da je stvarnost, u vrlo zbiljskom smislu, hologram, konstrukt.

Postavlja se novo pitanje: Je li hologram taj koji je relativno postojan tijekom dugih vremenskih razdoblja, tako da svijest može proizvesti samo minimalne preinake u njemu, kao što to sugerira Bohm? Ili se pak hologram samo čini postojanim, te ga se u posebnim okolnostima može izmijeniti i preoblikovati na doslovno beskonačno mnogo načina, kao što sugerira dokazni materijal o čudesnom? Neki znanstvenici koji su prigrlili holografsku ideju smatraju da je ovo potonje točno. Na primjer, Grof ne samo da materijalizaciju i druge ekstremne paranormalne pojave shvaća ozbiljno, nego smatra i da je stvarnost zaista "izgrađena od sjenki" i **podložna suptilnom autoritetu svijesti**. Svijet nije nužno tako čvrst kako ga mi opažamo, ističe.

S time se slaže i fizičar William Tiller, pročelnik Odjela za znanost o materijalima pri Sveučilištu Stanford (Department of Materials Science at Stanford University) i još jedan zagovornik holografске ideje. Tiller drži da je stvarnost slična "holodeku" iz televizijskog serijala Zvezdane staze: Nova generacija. U toj seriji holodek je okoliš u kojem njegovi posjetitelji mogu prizvati holografsku simulaciju doslovce svega što zažele - bujnu šumu, grad prepun ljudi, i tako dalje. Osim toga, svaku simulaciju mogu mijenjati na koji god način požele, na primjer, mogu napraviti da se materijalizira svjetiljka, ili da neželjeni stol nestane. Tiller drži da je svemir također jedna vrsta holodeka, stvorena «integracijom» svih živih bića. Stvorili smo ga da bude nositelj naših iskustava i stvorili smo zakone koji njime upravljaju, kaže Tiller.

Ako je Tiller u pravu, a svemir je zaista jedan golemi holodek, sposobnost da se materijalizira zlatni prsten ili prouzroči da se šuma kenari drveća naizmjenice pojavljuje i nestaje, više i nije toliko neobična. Čak se i slučaj s kišobranom može promatrati kao privremeno odstupanje u holografskoj simulaciji koju zovemo uobičajena stvarnost. Premda smo moj profesor i ja bili nesvjesni da posjedujemo takvu sposobnost, može biti da je emocionalni žar naše rasprave o Caslanedi doveo do toga da naši nesvjesni umovi promijene hologram stvarnosti kako bi ona bolje odražavala ono u što smo vjerovali u tom trenutku. S obzirom na Ullmanovu tvrdnju da nas naša psiha neprestano pokušava poučiti o stvarima kojih nismo svjesni u budnom stanju, naše nesvjesno moglo bi čak biti programirano da povremeno proizvodi takva čuda kako bi nam pružilo letimične poglede na pravu prirodu stvarnosti, da bi nam pokazalo da je svijet u konačnici jednako stvaralački neograničen kao i stvarnost naših snova.

Tvrđnja da je stvarnost stvorena integracijom svih živih bića u biti se ne razlikuje od izjave da se svemir sastoji od stvarnosnih polja. Ako je tomu tako, to objašnjava zašto se stvarnost nekih subatomske čestice, na primjer, elektrona čini relativno nepromjenjiva, dok se stvarnost drugih subatomske čestice, recimo anomalona, čini plastičnija. Može biti da je stvarnost koju sada percipiramo kao elektrone davno postala dijelom kozmičkog holograma, možda prije nego što su ljudi uopće bili dio integracije svih živih bića. Stoga su elektroni možda tako duboko usađeni u hologram da više nisu podložni utjecaju ljudske svijesti kao druga, novija stvarnosna polja. Slično tome, anomaloni se od laboratorija do laboratorija možda mijenjaju zato što su oni novija stvarnosna polja, zato što još nisu razvijeni, te, kako stvari stoje, i dalje lutaju u potrazi za svojim identitetom. Oni su, na neki način, poput plaže od pjenušca kakvu su Tartovi ispitanici percipirali dok je još bila u svojem sivom stanju, te se još nije sasvim stvorila iz implicitnog.

To bi također moglo biti objašnjenje zašto aspirin pomaže u sprječavanju srčanih udara kod Amerikanaca, ali ne daje rezultata kod Britanaca. To bi, također, moglo biti relativno novo stvarnosno polje, stvarnosno polje koje je još u nastajanju. Čak postoje dokazi o tome da je sposobnost materijalizacije krvi razmjerno novo stvarnosno polje. Rogo primjećuje da su se izvještaji o čudima povezanim s krvlju počeli pojavljivati paralelno s čudom San Gennara u četrnaestom stoljeću. Čini se da činjenica da nam nisu poznata čuda s krvlju koja datiraju iz vremena prije San Gennara ukazuje na to da se ta sposobnost pojavila u to doba. Jednom kada je bila tako uspostavljena, drugima je bilo lakše spojiti se na stvarnosno polje njezine mogućnosti, što bi onda moglo objasniti zašto je nakon San Gennara bilo mnogo čuda s krvlju, a nijedno prije njega.

I doista, ukoliko je svemir holodek, sve bi stvari koje su naizgled postojane i vječne - od zakona fizike pa do građe galaksija - trebalo promatrati kao stvarnosna polja, kao sjenke koje nisu ni manje ni više stvarne od rekvizita u golemom, zajedničkom snu. Sve što je stalno trebalo bi se smatrati iluzijom, a samo bi svijest bila vječna - svijest živućeg svemira.

Dakako, postoji još jedna mogućnost. Moguće je da su samo anomalni događaji, kao, na primjer, slučaj s kišobranom, stvarnosna polja, a svijet u cjelini ipak je postojan i nepodložan utjecaju svijesti, upravo kao što su nas naučili. Problem je u tome što je tu pretpostavku nemoguće dokazati, jedini "lakmus-test" što ga imamo na raspolaganju za određivanje je li nešto stvarno ili nije - recimo, ružičasti slon koji je upravo ušetao u naš dnevni boravak - jest da saznamo mogu li ga i drugi ljudi opaziti.

Međutim, jednom kada dopustimo da dvoje ili više ljudi mogu stvoriti stvarnost - bio to kišobran koji se preobražava ili šumarak *kenari* drveća koji nestaje - više nam ne preostaje nijedan način da dokažemo da i sve drugo u svijetu nije stvorio um. Na kraju se sve svodi na pitanje osobne filozofije.

A, osobne filozofije se razlikuju. Jahn je sklon mišljenju da je jedino stvarnost stvorena međudjelovanjima svijesti stvarna. Postoji li izvan nas nekakvo 'izvan nas' apstraktno je pitanje. Ako nemamo načina potvrditi apstrakciju, nema koristi od pokušavanja da je stvorimo, objašnjava. Globus, koji spremno priznaje da je stvarnost konstrukt svijesti, sklon je mišljenju da postoji svijet izvan mjehurića naših percepcija.

Zanimaju me zgodne teorije, govori on, a zgodna teorija pretpostavlja postojanje. Međutim, priznaje da je to samo njegova predrasuda te da ne postoji empirijski način da se dokaže takva pretpostavka.

Što se mog osobnog stava tiče, na temelju vlastitih iskustava složio bih se s Don Juanom kad kaže: "Mi smo promatrači. Mi smo svijest. Nismo objekti. Nismo čvrsti. Mi smo neizmjerni. Svijet objekata i čvrstoće samo je sredstvo da se naš život na Zemlji učini jednostavnijim. To je samo opis koji je stvoren da bi nam pomogao. Mi, ili točnije, naš razum, zaboravljamo da je opis samo opis, pa tako svoju cjelovitost zapetljamo u kobni krug iz kojega se za života rijetko tko izvuče."

Drugim riječima, ne postoji stvarnost onkraj one stvorene integracijom cjelokupne svijesti, a um može oblikovati holografski svemir na gotovo beskonačan broj načina.

Ako je to točno, tada zakoni fizike i građa galaksija nisu jedine stvari koje su stvarnosna polja. Čak bi i naša tijela, nositelje naše svijesti u ovom životu, trebali promatrati kao ni manje ni više stvarna od anomalona i šampanjskih plaža. Ili, kao što Keith Floyd, psiholog na koledžu Virginia Intermont, kaže: "Protivno općem uvjerenju, možda nije mozak taj koji proizvodi svijest, nego je svijest ta koja stvara pojavu mozga - materiju, prostor, vrijeme i sve drugo što volimo interpretirati kao fizički svemir."

To je vjerojatno najviše uznemirujuće od svega, budući da smo tako čvrsto uvjereni da su naša tijela čvrsta i objektivno stvarna da nam je teško čak i razmotriti ideju da ni mi, također, možda nismo više od «sjenki». Međutim, postoje čvrsti dokazi da je to tako. Još jedan fenomen koji se često povezuje sa svecima jest bilokacija, odnosno sposobnost da se istovremeno bude na dva različita mjesta. Prema Haraldssonu, Sai Baba je majstor u bilokaciji. Brojni svjedoci izjavili su da su ga vidjeli kako puc-

ne prstima i nestane, te se trenutačno pojavi stotinu ili više metara dalje. Takvi događaji snažno ukazuju na činjenicu da naša tijela nisu objekti, nego holografske projekcije koje se mogu 'ugasiti' na jednom mjestu i 'upaliti' na drugom jednako lako kao što slika na video-zaslonu može nestati i ponovno se pojaviti.

Okolnost koja dodatno potvrđuje holografsku prirodu tijela može se pronaći u fenomenu koji je proizveo islandski medij po imenu Indridi Indridason. Godine 1905. nekoliko vodećih islandskih znanstvenika odlučilo je istraživati natprirodno, i za jednog od svojih testnih subjekata izabrali su Indridasona. U to vrijeme Indridason je bio tek seoski neotesanac bez ikakvih prijašnjih iskustava s paranormalnim, međutim brzo se pokazao kao spektakularno nadaren medij. Mogao je brzo ući u trans i proizvesti dramatične psihokinetičke učinke. No, najbizarnije od svega bilo je to da su se ponekad, dok je bio u dubokom transu, neki dijelovi njegova tijela u potpunosti dematerijalizirali. Dok su zapanjeni znanstvenici promatrali, jedna ruka ili šaka postupno bi prestala postojati, da bi se ponovno materijalizirala prije no što bi se probudio.

Takvi nam fenomeni opet nude primamljiv pogled na ogromne potencijale koji možda uspavani leže u svima nama. Kao što smo vidjeli, naše trenutno znanstveno razumijevanje svemira potpuno je nesposobno objasniti različite pojave koje smo ispitali u ovom poglavlju, te stoga nema izbora nego ignorirati ih. No, ako su istraživači kao, na primjer, Grof i Tiller u pravu, te um može intervenirati u implicitnom redu - holografskoj ploči koja proizvodi hologram što ga zovemo svemir - tada ne samo da su takve stvari moguće, nego je doslovce sve moguće.

Ako je to točno, **prividna čvrstoća svijeta samo je mali dio onoga što je dostupno našoj percepciji**. Premda je većina nas doista uhvaćena u zamku našeg sadašnjeg pogleda na svemir, **nekolicina pojedinaca** ima sposobnost vidjeti onkraj čvrstoće svijeta. U sljedećem poglavlju pozabavit ćemo se nekima od tih pojedinaca i razmotriti ono što vide.

Holografski vid

Mi smatramo da smo sastavljeni od "čvrste materije". Međutim, naše je tijelo u biti krajnji proizvod, da se tako izrazim, tananih podatkovnih polja koja oblikuju naše fizičko tijelo kao i cjelokupnu materiju. Ta polja su hologrami koji se mijenjaju u vremenu, (te su) izvan dosega naših uobičajenih osjetila. To je ono što vidovnjaci vide kao Šarene jajolike aureole, odnosno aure što okružuju naša fizička tijela.

- Itzhak Bentov

Stalking the Wild Pendulum

(Prikradanje podivljalom njihalu)

Prije mnogo godina šetao sam s prijateljicom, kada mi je pozornost privukao ulični znak. Bio je to samo znak zabrane parkiranja i činilo se da nije ništa drukčiji od svih drugih znakova zabranjenog parkiranja raštrkanih po gradskim ulicama. Međutim, iz nekog me razloga ukopao na mjestu. Nisam čak bio ni svjestan da zurim u njega sve dok moja prijateljica nije uzviknula: "Taj znak je pogrešno napisan!". Njezina izjava trgnula me iz sanjarenja i, dok sam ga gledao, slovo *i* u riječi *parkiranje* brzo se promijenilo u *e*.

Dogodio se, u stvari, to da je moj um bio toliko naviknut vidjeti ispravno napisan znak da je moje nesvjesno izbacilo ono što se tamo nalazilo i navelo me da vidim ono za što se očekivalo da bude tamo. Moja je prijateljica, kako se ispostavilo, također znak isprva vidjela pravilno napisanim, što je bio razlog njezine glasne reakcije kada je shvatila da je pogrešno napisan. Nastavili smo šetati, međutim ta me zgoda i dalje kopkala. Po prvi put sam spoznao da *oko/um nije potpuno vjerna kamera, nego uređuje sliku svijeta prije no što nam je predoči.*

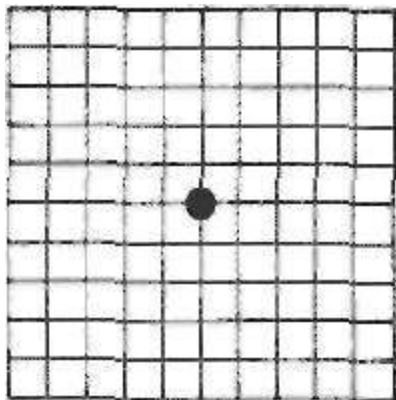
Neurofiziolozi su već dugo vremena svjesni ove činjenice. U svojim ranim istraživanjima vida, Pribram je otkrio da vizualni podaci koje

majmun prima preko svojih optičkih živaca ne putuju izravno u njegov vizualni korteks, nego se prvo filtriraju kroz druga područja mozga. Brojna istraživanja su pokazala da isto vrijedi i za ljudski um. **Vizualni podaci koji ulaze u naše mozgove preuređuju se i modificiraju od strane naših sljepoočnih režnjeva, i tek potom se prosljeđuju do vizualnih korteksa.** Neka istraživanja sugeriraju da se manje od pedeset posto onoga što «vidimo» doista temelji na podacima koji dolaze do naših očiju. Preostalih, više od pedeset posto sastavljeno je od naših očekivanja o tome kako bi svijet trebao izgledati (a vjerojatno i od drugih izvora, kao što su, na primjer, stvarnosna polja). Oči možda jesu organ vida, međutim mozak je taj koji vidi.

To je razloga zašto ponekad ne primjećujemo da je naš blizak prijatelj obrijao brkove, ili nam se kuća čini neobičnom kada se vratimo s odmora. U oba smo slučaja toliko naviknuti reagirati na ono za što mislimo da se nalazi na nekom mjestu, da ne vidimo uvijek ono što se tamo zaista nalazi. Još dramatičnije dokaze o ulozi koju um ima u stvaranju onoga što vidimo pruža takozvana slijepa točka u oku. U sredini očne mrežnice, na mjestu gdje se očni živac spaja na oko, imamo slijepu točku u kojoj nema fotoreceptora. To se može brzo demonstrirati ilustracijom prikazanom na slici 15.

Čak i kada promatramo svijet oko sebe potpuno smo nesvjesni da postoje zjapeće rupe u našem viđenju. Nije važno gledamo li na komad praznog papira ili bogato ukrašeni perzijski tepih. Mozak spretno popunjava te praznine poput vještog krojača što iznova tka rupu u komadu tkanine. No, doista je izvanredno to što um tapiseriju naše vizualne stvarnosti tako majstorski iznova popunjava da čak nismo ni svjesni da to radi.

To otvara uznemirujuće pitanje. Vidimo li manje od polovice onoga što je oko nas, što je to što ne vidimo? Koji pogrešno napisani ulični znakovi i slijepe točke sasvim izmiču našoj pozornosti? Naši tehnološki dosezi daju nam nekoliko odgovora. Na primjer, iako nam paukove mreže izgledaju smeđe-sive ili bijele, sada znamo da su za oči kukaca koje su osjetljive na ultraljubičasto svjetlo i kojima su namijenjene, one živo obojene i stoga privlačne. Tehnologija nam otkriva i da fluorescentne svjetiljke svjetlost ne emitiraju neprekidno, nego da u stvari trepere, gase se i pale brzinom koja je za nas samo malo prebrza da to opazimo. Pa ipak, taj uznemirujući učinak sličan stroboskopiji sasvim je vidljiv pčelama, koje moraju biti u stanju vratolomnom brzinom letjeti iznad livade a ipak vidjeti svaki cvijet kraj kojeg prozuje.

SLIKA 15: Da bi demonstrirali kako naš mozak stvara ono što mi opažamo kao stvarnost, držite crtež u visini očiju, zatvorite lijevo oko i gledajte u krug na središtu mreže desnim okom. Polagano pomičite glavu u smjeru naprijed-natrag u visini očiju sve dok zvijezda ne nestane (na oko dvadeset i pet do trideset centimetara). Zvijezda nestane stoga što pada na vašu slijepu točku. Sada zatvorite desno oko i gledajte u zvijezdu. Pomičite glavu naprijed natrag sve dok krug u središtu mreže ne nestane. Kada se to dogodi, obratite pozornost na to da premda je krug nestao, crte na mreži ostaju i dalje vidljive. To se događa zato što vaš mozak ispunjava prazninu onime za što misli da na tom mjestu treba biti.

No, postoje li još značajniji aspekti stvarnosti koje ne vidimo, aspekti koji su čak i izvan dosega naše tehnologije? Prema holografskom modelu, odgovor je potvrđan. Prisjetite se da je prema Pribramovom gledištu stvarnost uglavnom frekvencijska domena, a naš mozak neka vrsta leće koja pretvara te frekvencije u objektivni svijet pojavnosti. Premda je Pribram započeo proučavanjem frekvencije našeg uobičajenog, osjetilnog svijeta - kao što su frekvencije zvuka i svjetlosti - on sada upotrebljava izraz frekvencijska domena kako bi uputio na interferencijske obrasce koji tvore implicitni red.

Pribram vjeruje da u frekvencijskoj domeni vjerojatno postoji sva sila različitih stvari koje ne vidimo, stvari koje je naš mozak naučio redovito izbacivati iz naše vizualne stvarnosti. On smatra da u slučajevima kada mistici imaju transcendentalna iskustva, u stvari nakratko opažaju frekvencijsku domenu. "Mističko iskustvo ima smisla kada čovjek može navesti matematičke formule koje čovjeka vode naprijed natrag između običnog svijeta, odnosno 'slikovno-predmetne' domene, i 'frekvencijske' domene.", ističe Pribram.

Ljudsko energetska polje

Jedan mistični fenomen koji očigledno uključuje sposobnost viđenja frekvencijskih aspekata stvarnosti jest aura, odnosno ljudsko energetska polje. Zamisao da oko ljudskog tijela postoji suptilno polje energije koje je izvan dosega uobičajene ljudske percepcije, može se pronaći u brojnim drevnim kulturama. Indijski sveti spisi koji datiraju iz vremena prije pet tisuća godina tu životnu energiju nazivaju *prana*. U Kini je od trećeg tisućljeća prije Krista nazivaju *chi* i vjeruju da je to energija koja protječe kroz akupunkturni meridijanski sustav. Kabala, židovska mistična filozofija koja se pojavila u šestom stoljeću prije Krista, to temeljno načelo naziva *nefish*, te naučava da ljudsko tijelo okružuje jajoliki oblik duginih boja. Spisatelj John White i parapsiholog Stanley Krippner u svojoj knjizi *Future Science* (Znanost budućnosti) navode devedeset i sedam različitih kultura koje imaju devedeset i sedam različitih imena za auru.

U mnogim kulturama vjeruju da je aura izrazito duhovnog pojedinca do te mjere sjajna da je vidljiva čak i običnim ljudskim osjetilima, što je razlog da toliki broj tradicija - uključujući kršćansku, kinesku, japansku, tibetansku i egipatsku - svece na slikama prikazuju s aureolama ili drugim kružnim simbolima oko njihovih glava. U svojoj knjizi o čudima Thurston cijelo jedno poglavlje posvećuje opisima svjetlosnih fenomena povezanih s katoličkim svecima, a između ostalih je i za Therese Neumann i Sai Babu, rečeno da se oko njih povremeno mogla vidjeti svjetlosna aura. Za velikog sufističkog mistika Hazrata Inayata Khana, koji je preminuo 1927. godine, govorilo se da je ponekad odašiljao toliko jaku svjetlost da se čak u njegovoj blizini moglo čitati.

U normalnim je okolnostima, međutim, ljudsko energetska polje vidljivo isključivo pojedincima koji imaju posebno razvijenu sposobnost da ga vide. Ponekad se ljudi rađaju s tom sposobnošću, ponekad se ona spontano razvije u određenom trenutku života, kao što je to bilo u mom slučaju, a ponekad se razvije kao rezultat neke prakse ili discipline, često duhovne prirode. Prvi puta kada sam ugledao osebujnu svjetlosnu maglicu oko svoje ruke pomislio sam da je to dim i trgnuo rukom prema gore misleći da mi se rukav nekako zapalio. Razumije se, to nije bio slučaj, i ubrzo sam otkrio da svjetlost okružuje moje cijelo tijelo, te da oblikuje auru i oko svih drugih ljudi.

Po nekim teorijama, ljudsko energetska polje posjeduje nekoliko različitih slojeva. Osobno ne vidim slojeve u polju i ne mogu na temelju vlastitog iskustva prosuditi je li to točno ili nije. Rečeno je da su ti slojevi

trodimenzionalna energetska tijela koja zauzimaju isti prostor kao i fizičko tijelo, no sve većih su dimenzija tako da samo izgledaju kao slojevi, budući da se iz tijela Šire prema van.

Mnogi ekstrasensi navode da postoji sedam glavnih slojeva, odnosno suptilnih tijela, od kojih je svako rjeđe i teže primjetno od onog prethodnog. Različite duhovne škole ta energetska tijela nazivaju različitim imenima. Jedan zajednički sustav imenovanja prva četiri tijela naziva eteričko tijelo; astralno ili emocionalno tijelo; mentalno tijelo i kauzalno ili intuitivno tijelo. Općenito se vjeruje da je eteričko tijelo, tijelo koje je veličinom najbliže fizičkom, neka vrsta energetskog nacрта, te da je uključeno u upravljanje i usmjeravanje rasta fizičkog tijela. Kao što njihova imena daju naslutiti, sljedeća tri tijela odnose se na emocionalne, mentalne i intuitivne procese. Oko imena preostala tri tijela praktički ne postoji konsenzus, međutim svi se slažu da se ona tiču duše i višeg duhovnog funkcioniranja.

Prema indijskoj jogijskoj literaturi, kao i prema mnogim ekstrasensima, također posjedujemo i posebna energetska središta u tijelu. Te žarisne točke suptilne energije povezane su s endokrinim žlijezdama i glavnim živčanim središtima u fizičkom tijelu, međutim protežu se i u energetske polje. Budući da kada ih se gleda frontalno, sličje energetskim vrtlozima, jogijska ih literatura naziva *čakre*, od sanskrtске riječi za »kolač«, te se taj izraz upotrebljava i danas.

Krunsku čakru, važnu čakru koja izvire na samom vrhu mozga i koja je povezana s duhovnim buđenjem, vidovnjaci često opisuju kao mali vrtlog što se kovitla u energetskom polju na vrhu glave, i to je jedina čakra koju osobno jasno vidim, (čini se da je moja sposobnost viđenja aure previše rudimentarna a da bih mogao vidjeti druge čakre.) Pruža se od nekoliko do trideset ili više centimetara u visinu. Kada su ljudi radosni, taj energetski vrtlog postaje viši i sjajniji, a kada plešu, poskakuje i njiše se kao plamen svijeće. Često sam se pitao je li to ono što je vidio apostol Luka i opisao kao "pentekostalni plamen", kao jezičke vatre koji su se pojavili nad glavama apostola kada se Sveti duh spustio na njih.

Ljudsko energetske polje nije uvijek plavkasto-bijelo nego može biti različitih boja. Nadareni vidovnjaci kažu da su te boje, njihova zamućenost i intenzitet, te njihov smještaj u auri, povezani s mentalnim stanjem osobe, emocionalnim stanjem, njezinom aktivnošću, zdravljem i raznim drugim čimbenicima. Osobno mogu tek povremeno vidjeti boje i ponekad rastumačiti njihovo značenje, međutim još jedanput želim istaknuti da moje sposobnosti na tom području nisu osobito razvijene.

Jedna od osoba čija je sposobnost viđenja ljudskog energetskog tijela razvijenija je terapeutkinja i iscjeliteljica Barbara Brennan. Brennan je svoju karijeru započela kao atmosferski fizičar pri NASA-i u Centru za svemirske letove Goddard (Goddard Space Flight center), a kasnije je postala savjetnica NASA-e. Prvi nagovještaj da je ekstrasens pojavio se dok je još bila dijete, kada je otkrila da povezanih očiju može šetati kroz šumu i pritom izbjegavati stabla jednostavno rukama osjećajući njihova energetska polja. Nekoliko godina nakon što je postala savjetnica, počela je zamjećivati aureole obojene svjetlosti oko glava ljudi. Nakon što je prevladala početni šok i skepticizam, latila se razvijanja svoje sposobnosti, i na kraju otkrila da je iznimno prirodno nadarena za iscjeljivanje.

Brennan ne samo da izuzetno jasno vidi čakre, slojeve i druge profinjene strukture ljudskog energetskog polja, nego i na temelju onoga što vidi može dati frapantno točne medicinske dijagnoze. Nakon gledanja u energetsko polje jedne žene, Brennan joj je rekla da nešto nije u redu s njezinom maternicom, a žena joj je tada odgovorila da je njezin liječnik otkrio isti problem, te da ju je to već stajalo jednog pobačaja. U stvari, nekoliko joj je liječnika preporučilo hysteroktomiju i to je bio razlog zbog kojega se obratila Brennanovoj za savjet. Brennan joj je rekla da će, ako uzme mjesec dana odmora i malo pripazi na sebe, njezin problem nestati. Savjet se pokazao dobrim i poslije mjesec dana ženin je liječnik potvrdio da se maternica vratila u normalu. Godinu dana kasnije žena je rodila zdravog dječaka.

U jednom drugom slučaju Brennan je gledanjem aure otkrila da čovjek ima problema u izvedbi spolnog čina jer je slomio svoju trtičnu kost kada je imao dvanaest godina. Pomaknuta trtična kost vršila je prevelik pritisak na kralješnicu, što je uzrokovalo njegovu spolnu disfunkciju.

Čini se da nema mnogo toga što Brennan ne može otkriti promatrajući ljudsko energetsko polje. Ona tvrdi da rak u svom ranom stadiju u auri izgleda sivo-plave boje, a kada uznapreduje postane crn. Naposljetku se u crnoj boji pojave bijele točke, a ako bijele točke svjetlucaju i počinjnu izgledati kao da eruptiraju iz vulkana, to znači da je rak metastazirao. Droge kao što su alkohol, marihuana i kokain također su štetne za blistave, zdrave boje aure i stvaraju nešto što Brennanova naziva «eterična sluz». Jednom je prilikom zaprepашtenom klijentu uspjela odrediti koju nosnicu obično koristi za ušmrkavanje kokaina, jer je polje na toj sirani lica uvijek bilo sivo od ljepljive eteričke sluzi.

Ni lijekovi koji se prodaju na recept nisu iznimka, i često dovode do nastanak tamnih područja u energetskom polju na području jetre. Jaki

lijekovi kao što je kemoterapija «zakrče» cijelo polje, a Brennan kaže da je zlatne tragove navodno bezopasne radio-nepropusne boje koja se koristi za dijagnosticiranje ozljeda kralježnice zamijetila čak punih deset godina nakon što je bila injektirana u kralježnicu osobe. Prema Brennanovoj, psihološko se stanje osobe također odražava u njezinom energetskom polju, jedan čovjek s psihopatskim tendencijama imao je neuravnoteženu auru, gore gušću, a dolje rjeđu. Energetsko polje mazohističke ličnosti grubo je i gusto, te više sive negoli plave boje. Polje osobe s krutim pristupom životu također je kruto i sivkasto, all s većinom energije koncentrirane na vanjskim rubovima aure, i tako dalje.

Brennanova objašnjava da do bolesti, u stvari, mogu dovesti raspori, začepjenja i neravnoteže u auri, te da manipulacijom tim poremećajima uz pomoć svojih ruku i vlastitog energetskog polja ona može u velikoj mjeri pospješiti pojedinačne vlastite procese izlječivanja. Njezina nadarenost nije prošla nezapaženo. Švicarska psihijatrica i tanatologička Elisabeth Kubler-Ross kaže da je Brennanova "vjerojatno jedna od najboljih duhovnih iscjelitelja zapadne hemisfere". Bernie Siegel ima jednake riječi pohvale. "Djelo Barbare Brennan otvara nam nove vidike. Njezini koncepti o ulozi bolesti i načinima postizanja izlječenja svakako su podudarni s mojim iskustvima".

Kao fizičarka, Brennanova je živo zainteresirana za opisivanje ljudskog energetskog polja znanstvenim terminima, pri čemu smatra da je Pribramova tvrdnja o postojanju frekventijske domene izvan područja naše uobičajene percepcije do sada najbolji znanstveni model za razumijevanje tog fenomena. Sa gledišta hologrfskog svemira, ove pojave (aura i iscjeliteljske sile potrebne za manipuliranje njezinim energijama) nastaju iz frekvencija koje prekoračuju vrijeme i prostor; one se ne moraju prenositi. One su potencijalno istovremene i sveprisutne, ističe.

Da ljudsko energetsko polje postoji svugdje i da je nelokalno sve dok ga ljudska percepcija ne «ubere» iz frekventijske domene pokazuje i Brennanini otkriće da može 'čitati' auru osobe čak i kada je ova udaljena kilometrima. Čitanje aure na najvećoj udaljenosti koje je do sada radila odvijalo se tijekom telefonskog razgovora između New Yorka i Italije. O tome, kao i mnogim drugim aspektima svojih izvanrednih sposobnosti, raspravlja u svojoj nedavno objavljenoj, fascinantnoj knjizi *Iscjeliteljske ruke*.

Energetsko polje ljudske psihe

Još jedan nadareni ekstrasens koji može vrlo precizno vidjeti auru jest "savjetnica za ljudsko energetsko polje" iz Los Angelesa, Carol Dryer. Dryerova navodi da sposobnost viđenja aure posjeduje otkad pamti, te da je prošlo doista mnogo vremena prije no što je shvatila da drugi ljudi ne mogu vidjeti aure. Njezino neznanje u tom pogledu često ju je dovelo u nevolje kada je kao dijete svojim roditeljima znala ispričati intimne pojedinosti o njihovim prijateljima, stvari za koje nije mogla znati na neki očigledan način.

Dryerova zarađuje za život kao ekstrasens i u posljednjih petnaest godina imala je preko pet tisuća klijenata. Dobro je poznata u medijima jer su među njezinim klijentima mnoge slavne osobe, kao na primjer Tina Turner, Madonna, Rossana Arquette, Judy Collins, Valerie Harper i Linda Gray. No, čak ni njezin, zvijezdama ispunjen, popis klijenata ne može ni približno dočarati prave razmjere njezine nadarenosti. Na primjer, njezin popis klijenata obuhvaća fizičare, istaknute novinare, arheologe, odvjetnike i političare, svoje sposobnosti često koristi da pomogne policiji, a često radi i kao savjetnica psiholozima, psihijatrima i doktorima medicine.

Kao i Brennanova, Dryer može raditi na daljinu, međutim draže joj je biti u istoj prostoriji s osobom koju tretira. Također, energetsko polje osobe vidi jednako dobro i zatvorenih i otvorenih očiju. U stvari, tijekom 'čitanja' oči u pravilu drži zatvorenima kako bi se što bolje usredotočila na energetsko polje. To ne znači da auru vidi isključivo u svojim mislima. "Ona je uvijek ispred mene, kao da gledam film ili kazališnu predstavu.", kaže Dryerova. "Stvarna je kao i prostorija u kojoj sjedim. Zapravo, stvarnija je i življih boja."

Pa ipak, ona ne vidi jasno poredane slojeve koje opisuju drugi viđovnjaci, a često čak ne vidi ni obris fizičkog tijela. Fizičko tijelo osobe može dospjeti u nj, međutim to se događa rijetko budući da je to viđenje eteričkog tijela, a ne aure ili energetskog polja oko njih. Ako gledam eterički, to je obično zato što sadrži rupe i proreze koji auri ne dopuštaju da bude cjelovita. Zato je ne mogu u potpunosti vidjeti, vide se samo njezini ostaci. To je kao neki razderani pokrivač ili rasparana zavjesa. Rupe u eteričkom tijelu obično su rezultat traume, ozljede, bolesti ili neke druge vrste traumatskog iskustva. No, osim viđenja eteričkog, Dryerova kaže da ne vidi slojeve aure poput slojeva kolača naslagane jedne na druge, nego ih doživljava kao različite teksture i jačine vizualnog osjeta. Uspo-

ređuje to s uranjanjem u ocean i osjećanjem vode različitih temperatura.

Umjesto da ulazim u koncepcije slojeva, energetsko sam polje sklona promatrati u smislu gibanja i valova energije, ističe. To je kao da se moj vid fokusira na različite razine i dimenzije energetskog polja, međutim ja ga, u stvari, ne vidim uredno podijeljeno u različite slojeve.

To ne znači da je Dryeričina percepcija na bilo koji način manje precizna od Brennaničine. Ona zamjećuje zapanjujuću količinu uzoraka i struktura - kaleidoskopske oblake boja protkane svjetlošću, složene slike, blistave oblike i koprenaste maglice. Međutim, nisu sva energetska polja stvorena jednaka. Prema Dryerovoj, plitki ljudi imaju plitke i jednolične aure. Nasuprot tome, što je osoba složenija, to je složenije i zanimljivije njezino energetsko polje. Energetsko polje osobe je poput otiska prsta. Zaista nikad nisam vidjela dvije aure koje bi izgledale jednako, ističe.

Slično Brennanovoj, Dryer može dijagnosticirati bolesti gledajući auru osobe, te po volji prilagoditi svoj vid i vidjeti čakre. Međutim, Dryeričina posebna vještina jest sposobnost da zaviri duboko u psihu osobe i pruži jezivo točan izvještaj o slabostima, vrlinama, potrebama te općem zdravlju emocionalnog, psihološkog i duhovnog bića osobe. Njezine sposobnosti na tom području su toliko izražene da neki jednu seansu s Dryerovom uspoređuju sa šest mjeseci psihoterapije. Brojni klijenti smatraju je zaslužnom za korjenitu preobrazbu svojih života, a njezin arhiv prepun je oduševljenih pisama zahvale.

I osobno mogu potvrditi Dryeričine sposobnosti. Na prvom pregledu moje aure, premda smo u to vrijeme bili potpuni stranci, iznijela je stvari o meni koje ne znaju čak ni moji najbolji prijatelji. Nisu to bile tek nejasne fraze nego konkretne i detaljne procjene mojih vrlina, ranjivosti i dinamike ličnosti. Na kraju dvosatne seanse bio sam siguran da Dryerova nije bila gledala moju fizičku vanjštinu, nego energetski konstrukt same moje psihe. Povrh toga, imao sam povlasticu razgovarati s više od dvadeset Dryeričinih klijenata i/ili slušali snimke njihovih seansi, te sam otkrio da su, gotovo bez iznimke, i drugi njezine procjene nalazili točnima i pronicavima kao i ja.

Liječnici koji vide ljudsko energetsko polje

Premda postojanje ljudskog energetskog polja nije priznato od strane medicinske ortodoksne zajednice, doktori medicine ne ignoriraju ga u

potpunosti. Dr. medicine koja energetske polje uzima ozbiljno jest neurolog i psihijatar Shafica Karagulla. Karagulla je svoju diplomu doktora medicine primila na Američkom sveučilištu Beirut u Libanonu, a specijalizaciju u psihijatriji završila je pod mentorstvom dobro poznatog psihijatra, profesora Sir Davida K. Hendersona u Kraljevskoj bolnici za mentalne i neurološke poremećaje u Edinburghu (Royal Edinburgh Hospital for Mental and Nervous Disorders). Osim toga, tri je godine provela kao istraživač-suradnik Wildera Penfielda, kanadskog neurokirurga čija su prekretnička istraživanja nadahnula rad kako Pribrama tako i Lashleyja.

Karagulla je isprva bila skeptik, međutim nakon što se susrela s nekoliko pojedinaca koji su bili u stanju vidjeti aure, i nakon što se uvjerila u njihovu vještinu određivanja točnih medicinskih dijagnoza na temelju onoga što vide postala je «vjernik». Karagulla sposobnost viđenja ljudskog energetske polja naziva visoko-osjetilna percepcija (VOP), i 60-ih godina se latila zadatka da odredi posjeduje li i netko iz medicinske zajednice tu sposobnost. Među svojim prijateljima i kolegama odaslala je nekoliko različitih *feelera* (op. prev. - engleski izraz za pokusni prijedlog, zamišljen da izazove reakciju, odnosno mišljenje drugih; feel = osjećati), međutim u početku je napredak bio prilično spor. Čak su i liječnici koji su izjavili da posjeduju tu sposobnost oklijevali sastati se s njom. Nakon što ju je jedan takav liječnik nekoliko puta odbio, naposljetku je zakazala termin kod njega u svojstvu pacijenta.

Ušla je u njegov ured i umjesto da mu dopusti da obavi fizički pregled i dijagnosticira njezino stanje, izazvala ga je da upotrijebi svoju visoko-osjetilnu percepciju. Uvidjevši da je stjeran u kut, dotični liječnik je popustio. U redu, ostanite gdje jeste, rekao joj je. Nemojte mi ništa reći. Tada je pomno promotrio njezino tijelo i dao joj brzi rezime njezina zdravlja, uključujući i opis jednog unutarnjeg problema što ga je bila imala, i koji bi s vremenom mogao zahtijevati operaciju, medicinskog problema kojega je ona potajno već dala dijagnosticirati. Bio je točan do u pojedinosti, kaže Karagulla.

Kada se Karagulličina mreža kontakata proširila, neprekidno je nailazila na liječnike sa sličnim talentima, a te susrete opisuje u svojoj knjizi *Breakthrough to Creativity* (Prodor u kreativnost). Većina tih liječnika nije znala da ima i drugih pojedinaca sa sličnim talentima, pa su se u tom pogledu osjećali osamljenima i osebujnima. Ono što su vidjeli, svi su, bez iznimki, opisivali kao »energetsko polje« ili »dinamičnu mrežu frekvencija« oko tijela i u tijelu. Neki su mogli vidjeti i čakre, no budući

da nisu znali za taj izraz, opisivali su ih kao *virtloge energije* na određenim mjestima duž kralješnice, koji su povezani s endokrinim sustavom ili utječu na njega. Osim toga, gotovo bez iznimke, tajili su svoje sposobnosti iz straha da ne naštetite svom profesionalnom ugledu.

Iz poštovanja prema njihovoj privatnosti, Karagulla ih u svojoj knjizi imenuje samo prvim imenima, ali ipak ističe da se među njima nalaze glasoviti kirurzi, profesori medicine sa Sveučilišta Cornell, pročelnici odjela u velikim bolnicama, te liječnici s Klinike Mayo. "Uvijek bi me iznova iznenadilo koliki broj pripadnika medicinske struke posjeduje visoko-osjetilne sposobnosti.", piše. "Većina se njih zbog svoje nadarenosti osjećala pomalo nelagodno, no budući da su je nalazili korisnom u dijagnostici, primjenjivali su je. To su ljudi koji dolaze iz raznih dijelova zemlje, i premda se međusobno ne poznaju, svi oni govore o sličnim vrstama iskustava". Na kraju svojeg izvještaja zaključuje: "Kada mnogo pouzdanih pojedinaca nezavisno izvještava o istoj vrsti fenomena, tada je vrijeme da znanost prizna njegovo postojanje."

Ne protive se svi zdravstveni stručnjaci izlasku u javnost sa svojim sposobnostima. Jedan takav pojedinac je dr. Dolores Krieger, profesorica na newyorškom sveučilištu. Krieger se zainteresirala za ljudsko energetsko tijelo nakon što je sudjelovala u istraživanju sposobnosti Oscara Estebanyja, glasovitog mađarskog iscjelitelja. Nakon što je otkrila da Estebany manipuliranjem energetskim poljima pacijenata može povećati njihove razine hemoglobina u krvi, Kriegerova se dala na posao i željela saznati što više o tajanstvenim energijama.

Zadubila se u proučavanje *prane*, čakri, aure, i naposljetku postala učenicom Dore Kunz, još jedne glasovite vidovnjakinje. Pod vodstvom Kunzove naučila je osjetiti zakrčenja u ljudskom energetskom polju i liječiti manipulacijom polja svojim rukama.

Uvidjevši ogroman medicinski potencijal tehnika Kunzove, Kriegerova je odlučila poučavati druge o onome što je naučila. Budući da je bila svjesna da bi pojmovi kao što su *aura* i *čakre* za mnoge stručnjake s područja zdravstvene zaštite imali negativne konotacije, odlučila je svoju metodu liječenja nazvati 'terapeutski dodir'. Prvi niz predavanja o terapeutskom dodiru bio je napredni tečaj za medicinske sestre na newyorškom sveučilištu pod naslovom "Granice sestrinstva: ostvarivanje potencijala za terapeutsku interakciju s poljem". I kolegij i tehnika pokazali su se vrlo uspješnima, tako da je Kriegerova do sada o terapeutskom dodiru poučila doslovce na tisuće medicinskih sestara, dok se njezina tehnika danas koristi diljem svijeta.

Djelotvornost terapijskog dodira dokazana je i u nekoliko istraživanja. Tako je dr. Janet Quinn, izvanredna profesorica i pomoćnica direktora za istraživanja na Sveučilištu Sjeverna Karolina u Columbiji, odlučila istražiti može li se terapijskim dodirima kod pacijenata sa srčanim bolestima smanjiti razina tjeskobe. Da bi to postigla, osmislila je dvostruko slijepo istraživanje u kojem je skupina medicinskih sestara, koje su svladale tehniku, prelazila svojim rukama preko tijela skupine pacijenata sa bolestima srca. Druga skupina sestara bez znanja tehnike prelazila je svojim rukama preko druge skupine pacijenata s bolestima srca, ali pritom nisu stvarno izvodile tehniku. Quinn je otkrila da je razina tjeskobe kod autentično liječenih pacijenata nakon svega pet minuta terapije pala za sedamnaest posto, a u drugoj skupini pacijenata koji su primali 'lažno' liječenje nije bilo promjena u razini tjeskobe. Njezino istraživanje bilo je glavna tema rubrike *Science Times* u broju *New York Timesa* od 26. rujna 1985. godine.

Još jedan zdravstveni stručnjak koji naveliko predaje o ljudskom energetskom polju jest specijalist za srce i pluća sa Sveučilišta južne Kalifornije, W. Brugh Joy. Joy, koji je diplomirao i na Klinici John Hopkins i na Klinici Mayo, svoj je dar otkrio 1972. kada je pregledavao pacijenta u svojoj ordinaciji. Joy u početku nije mogao vidjeti auru nego samo osjetiti njezinu prisutnost. Pregledavao sam zdravog muškarca u ranim dvadesetima, navodi. Kada je moja ruka prešla preko područja solar-nog plexusa, trbušne šupljine, osjetio sam nešto što je bilo poput toplog oblaka. Činilo se da se širi do oko metar od tijela, okomito na njegovu površinu, te da ima oblik valjka promjera od oko osam centimetara.

Joy je kasnije otkrio da svi njegovi pacijenti imaju opipljiva zračenja u obliku cilindra koja ne izviru samo iz njihovih trbuha nego i iz raznih drugih dijelova tijela. Tek nakon što je pročitao drevnu hindusku knjigu o ljudskom energetskom sustavu shvatio je da je bio otkrio, ili bolje rečeno, *nanovo* otkrio, čakre. Kao i Brennanova, Joy je mišljenja da holografski model pruža najbolje objašnjenje za razumijevanje ljudskog energetskog polja. Također smatra da je sposobnost viđenja aure latentna u svima nama. Smatram da je dosezanje proširenih stanja svijesti tek ugadanje našeg središnjeg živčanog sustava na perceptivna stanja koja su oduvijek postojala u nama, međutim koja su bila zapriječena našom mentalnom uvjetovanošću.

Da bi dokazao svoju tvrdnju, Joy sada većinu vremena provodi poučavajući druge o tome kako osjetiti ljudsko energetsko polje. Jedan od Joyjevih učenika je Michael Crichton, autor bestselera kao što su *Andro-*

medin soj i *Sfera*, te redatelj lilmova *Koma - na granici smrti* i *Prva velika pljačka vlaka*. U svojoj nedavno objavljenoj bestsellerskoj autobiografiji *Travels* (Putovanja), Crichton - koji je diplomirao na Medicinskom fakultetu Sveučilišta Harvard - opisuje kako je naučio osjećati i naposljetku vidjeti ljudsko energetske polje, učeći pod mentorstvom Joya i drugih nadarenih učitelja. Iskustvo je to koje je zapanjilo i preobrazilo Crichtona. Nema tu nikakve obmane. Apsolutno je jasno da je ta tjelesna energija autentičan fenomen.

Kaotični holografski uzorci

Sve veća spremnost liječnika da izađu u javnost s takvim sposobnostima nije jedina promjena do koje je došlo otkada je Karagulla provela svoja istraživanja. Tijekom proteklih dvadeset godina, Valerie Hunt, fizioterapeutkinja i profesorica kineziologije na UCLA-u, razvila je eksperimentalni način potvrde postojanja ljudskog energetske polja. Naime, medicina odavno zna da su ljudi elektromagnetska bića. Liječnici rutinski rabe elektrokardiografe kako bi napravili elektrokardiogram (EKG-e), odnosno snimke električne aktivnosti srca, ili elektroencefalografe da bi izradili elektroencefalogram (EEG-e) moždane električne aktivnosti. Hunt je otkrila da elektromiograf, uređaj koji se koristi za mjerenje električne aktivnosti u mišićju, može registrirati i električnu prisutnost ljudskog energetske polja.

Premda su predmet Huntičinog prvotnog istraživačkog rada bili pokreti ljudskog mišićja, za energetske se polje zainteresirala nakon što je susrela plesačicu koja joj je rekla da vlastito energetske polje koristi kao pomoć u plesu. To joj je dalo ideju da napravi elektromiogram (EMG-e) električne aktivnosti u ženinim mišićima za vrijeme plesa, te da prouči djelovanje iscjelitelja na mišiće ljudi koje se iscjeljuje. Njezino se istraživanje na kraju proširilo, te obuhvatilo i pojedince koji mogu vidjeti ljudsko energetske polje, i u tom je dijelu došla do svojih najznačajnijih otkrića.

Uobičajeni raspon frekvencija električne aktivnosti u mozgu je od nula do sto herca (ili ciklusa u sekundi), s tim da se većina aktivnosti nalazi u području između nula i trideset herca u sekundi. Mišićna aktivnost penje se do oko dvjesto pedeset herca, i na tom mjestu električna aktivnost povezana s biološkim funkcijama prestaje. Međutim, Hunt je otkrila da elektrode elektromiograma mogu registrirati još jedno polje

energije što zrači iz tijela, međutim koje je mnogo profinjenije i manje amplitude tjelesnih elektriciteta koji se uobičajeno mjere, s frekvencijama što su u prosjeku iznosile između sto i tisuću šesto herca, a ponekad i više. Nadalje, umjesto da izbija iz mozga, srca ili mišićja, polje je bilo najjače na područjima tijela povezanim sa čakrama. Rezultati su bili toliko uzbudljivi da te noći nisam mogla zaspati, kaže Hunt. Znanstveni model na koji sam se 'pretplatila' za cijeli život jednostavno nije mogao objasniti ta otkrića.

Huntova je, osim toga, otkrila i da kada 'čitač' aure vidi određenu boju u energetskom polju, elektromiograf uvijek registrira specifičan uzorak frekvencija, pa ih je naučila povezivati s određenom bojom. Takve uzorke mogla je vidjeti na osciloskopu, uređaju koji električne valove pretvara u vizualne uzorke na crno-bijelom video-zaslonu. Na primjer, kada je 'čitač' aure u energetskom polju osobe vidio plavu boju, Hunt je promatranjem uzorka na osciloskopu mogla potvrditi da je to zaista plava boja. U jednom je pokusu testirala čak osam 'čitača' aura istovremeno kako bi otkrila hoće li se njihova viđenja podudarati s osciloskopom, kao i međusobno. Sve se savršeno podudaralo, dogovara Huntova.

Jednom kada je Hunt potvrdila postojanje ljudskog energetskog polja, i ona je, također, postala uvjerena da holografška ideja pruža jedan model za njegovo razumijevanje. Ističe da energetsko polje, i doista svi tjelesni električni sustavi, nisu holografški samo zbog svojih frekvencijskih aspekata, nego i na jedan drugi način. Naime, ti sustavi su globalno rasprostranjeni, baš kao i informacije u hologramu. Na primjer, električna aktivnost mjerena elektroencefalogramom najjača je u mozgu, međutim EEG očitavanje može se dobiti i pričvršćivanjem elektrode na nožni prst. Slično tome, može se snimiti EKG malog prsta. Jači je i veće amplitude u srcu, no njegova frekvencija i uzorak jednaki su posvuda u tijelu. Huntova smatra da je to značajno, tako svaki dio onoga što ona naziva *holografško polje stvarnosti* aure sadrži aspekte čitavog energetskog polja, različiti dijelovi nisu apsolutno istovjetni jedni s drugima. Te različite amplitude priječe energetskom polju da bude statički hologram, te mu umjesto toga omogućavaju da bude dinamično i tekuće, ističe Hunt.

Jedan od Huntičinih pronalazaka koji najviše zapanjuju jest da su određeni talenti i sposobnosti povezani s prisutnošću određenih frekvencija u energetskom polju osobe. Otkrila je da su - ukoliko je glavni fokus svijesti osobe na materijalnom svijetu - frekvencije njenog energetskog polja obično u nižem području, ne mnogo dalje od dvjesto pedeset herca bioloških frekvencija tijela. Nadalje, ljudi koji imaju vidovnjačke ili

iscjeliteljske sposobnosti u svojem polju, imaju frekvencije od otprilike četiristo do osam stotina herca. Ljudi koji mogu ući u trans i naizgled provoditi kroz sebe informacije iz drugih izvora sasvim preskaču te *vidovnjačke* frekvencije i funkcioniraju u uskom pojasu između osamsto i devetsto herca. Oni uopće nemaju širinu vidovnjaka i iscjelitelja, kaže Hunt. Oni su daleko gore, u svom vlastitom polju. Ono je vrlo usko i oni su praktički van njega.

Ljude koji imaju frekvenciju više od devet stotina herca Huntova naziva mističnim ličnostima. Dok su ekstrasensi i mediji koji ulaze u trans često samo provodnici informacija, mistici posjeduju mudrost da znaju što učiniti s informacijama, kaže Hunt. Oni su svjesni kozmičke međupovezanosti svih stvari i u dodiru su sa svim razinama ljudskog iskustva. Usidreni su u svakodnevnoj stvarnosti, međutim često imaju i vidovnjačke i sposobnosti ulaska u trans. No, njihove se frekvencije protežu i daleko izvan granica povezanih s tim sposobnostima. Koristeći modificirani elektromiogram (najviše frekvencije koje elektromiogram obično mjeri su svega dvadeset tisuća herca), Huntova je naišla na pojedince koji su u svojim energetskim poljima imali frekvencije i do dvjesto tisuća herca. To je intrigantno stoga što su mistične predaje za izuzetno duhovne pojedince uvijek govorile da imaju *višu vibraciju* od običnih ljudi. Ako su otkrića Huntove točna, čini se da pružaju vjerodostojnost tim navodima.

Jedno drugo Huntičino otkriće uključuje novu znanost o kaosu. Kao što joj ime govori, znanost o kaosu proučava kaotične pojave, odnosno procese koji su toliko slučajni da se, kako izgleda, ne ravnaju po nikakvim zakonima. Na primjer, kada se počne dimiti iz netom ugašene svijeće, dim se u tankom i uskom traku kreće prema gore. Naposljetku struktura traka nestane i dim postane turbulentan. Za turbulentni dim se kaže da je kaotičan jer se njegovo ponašanje više ne može znanstveno predvidjeti. Drugi primjeri kaotičnih pojava uključuju vodu koja se razbija na dnu vodopada, prividno nasumične električne fluktuacije koje divljaju mozgom epileptičara tijekom epileptičkog napada, te vrijeme, kada se sudari nekoliko fronti različitih temperatura i tlaka zraka.

U prošlom desetljeću znanost je otkrila da mnoge kaotične pojave nisu toliko neuređene kakvima se čine, te da često postoje skriveni uzorci i pravilnosti (prisjetite se Bohmove tvrdnje da ne postoji nešto kao što je nered, nego samo redovi beskonačno visokog stupnja). Znanstvenici su također otkrili i matematičke načine pronalazjenja nekih od pravilnosti što leže skrivene u kaotičnim pojavama. Jedan takav način

uključuje posebnu vrstu matematičke analize koja podatke o kaotičnoj pojavi može pretvoriti u oblik na računalnom zaslonu. Ako podaci ne sadrže skrivene uzorke, oblik će biti ravna crta. Međutim, ako kaotična pojava sadrži skrivene pravilnosti, oblik na računaru bit će nešto nalik spiralnim oblicima, što ih djeca prave savijajući predivo u boji oko niza čavala zabijenih u ploču. Ti oblici nazivaju se *kaotični uzorci*, odnosno *neobični atraktori*, jer se stječe dojam da linije koje tvore oblik nešto uvijek privlači ka određenim područjima računalnog zaslona, baš kao što bi se za predivo moglo reći da je uvijek iznova privučeno k nizu čavala oko kojih je omotano.

Huntova je promatrajući podatke energetskog polja na osciloskopu primijetila da se oni neprestano mijenjaju. Ponekad su dolazili u velikim grumenima, a ponekad su iščezavali i postajali mjestimični, kao da je samo energetsko polje u neprekidnom kolebanju. Premda su se te promjene na prvi pogled činile nasumične, Huntova je intuitivno osjetila da posjeduju neki red. Uvidjevši da bi analiza kaosa mogla otkriti je li u pravu ili ne, potražila je matematičara. Najprije su četiri sekunde podataka iz EKG-a proveli kroz računalo kako bi vidjeli što će se dogoditi. Dobili su ravnu crtu. Tada su unijeli istu količinu podataka iz EEG-a i EMG-a. EEG je proizveo ravnu, a HMG lagano zadebljanu crtu, međutim i dalje nije bilo kaotičnog uzorka. Ravnu crtu su dobili čak i kada su unijeli podatke s nižih frekvencija ljudskog energetskog polja. Međutim, kada su analizirati vrlo visoke frekvencije polja, konačno im se posrećilo. Dobili smo najdinamičniji kaotični uzorak koji ste dosad vidjeli, kaže Hunt.¹

To je značilo da su kaleidoskopske promjene što se zbivaju u energetskom polju - premda su se činile nasumičnima - u stvari ipak uređene i bogate uzorcima. Uzorak se nikad nije ponavljao, uvijek je bio tako dinamičan i složen da ga ja zovem kaotični holografski uzorak, ističe Hunt.

Huntova smatra da je njezino otkriće prvi pravi kaotični uzorak pronađen u nekom većem elektrobiološkom sustavu. Nedavno su znanstvenici otkrili kaotične uzorke i u EEG-snimkama mozga, međutim trebali su nekoliko minuta podataka iz različitih elektroda da ga dobiju. Huntova je kaotični uzorak dobila iz tri do četiri sekunde podataka snimljenih jednom elektrodom, što sugerira da je ljudsko energetsko polje daleko bogatije podacima, te da posjeduje daleko složenije i dinamičnije uređenje čak i od električne aktivnosti mozga.

Od čega je napravljeno ljudsko energetsko polje

Unatoč električnim aspektima ljudskog energetskog polja, Huntova ne vjeruje da je njegova priroda čisto elektromagnetska. Imamo osjećaj da je ono mnogo složenije, i da je nesumnjivo sastavljeno od neke još neotkrivene energije, kaže.

Koja je to neotkrivena energija? Zasad ne znamo odgovor. Naš najbolji trag temelji se na činjenici da je vidovnjaci gotovo bez iznimke opisuju kao frekvenciju ili vibraciju višu od obične materije-energije. S obzirom na točnost talentiranih 'čitača' aure u uočavanju bolesti u energetskom polju, možda tu primjedbu trebamo ozbiljno razmotriti. Njezina univerzalnost - čak se i u drevnoj hinduskoj literaturi navodi da energetsko tijelo posjeduje višu vibraciju od obične materije - može biti pokazatelj da su takvi pojedinci intuitivno shvatili važnu činjenicu o energetskom polju.

Drevna hinduska literatura također materiju opisuje kao sastavljenu od *anu* ili 'atoma', te kaže da suptilne, titrave energije ljudskog energetskog polja postoje *paramanu*, odnosno, doslovno rečeno 'iza atoma'. To je zanimljivo budući da Bohm također smatra da na subkvantnoj razini *iza* atoma postoje mnoge profinjene energije koje su znanosti još nepoznate. Priznaje da ne zna postoji li ljudsko energetsko polje ili ne, međutim komentirajući mogućnost njegova postojanja odgovara: implicitni red ima mnogo razina suptilnosti. **Ako naša pozornost može doći do tih razina suptilnosti, tada bi trebali moći vidjeti više nego što obično vidimo.**

Vrijedi spomenuti da mi *ni za jedno* polje ne znamo što je ono uistinu. Kao što je Bohm rekao: "Što je električno polje? Mi to ne znamo." Kada otkrijemo novu vrstu polja, ono nam se čini misterioznim. Potom mu nadjenemo ime, naviknemo se raditi s njim i opisivati njegova svojstva, i na kraju nam se više ne čini tako misteriozno. Međutim, i dalje ne znamo što je u bili električno ili gravitacijsko polje. Kao što smo vidjeli u prethodnom poglavlju, ne znamo čak ni što su elektroni. Možemo samo opisati kako se ponašaju. Sve to daje naslutiti da će se i ljudsko energetsko polje u konačnici definirati s obzirom na to kako se ponaša, a istraživanja poput Huntičinih samo će unaprijediti naše razumijevanje.

Trodimenzionalne slike u auri

Ukoliko su te krajnje suptilne energije materijal od kojega je sastavljeno ljudsko energetske polje, zasigurno možemo ustvrditi da posjeduju osobine koje nisu slične vrstama energije koje smo dosad upoznali. Jedna od tih osobina evidentna je u nelokalnim karakteristikama ljudskog energetskog polja. Druga, koja je posebice holografska, sposobnost je aure da se ponekad manifestira kao amorfnu energetsku maglu, a ponekad oblikuje u trodimenzionalne slike. Nadareni ekstrasensi često govore da su vidjeli takve 'holograme' kako lebde u aurama ljudi. Obično su te slike predmeti ili ideje koje zauzimaju istaknuto mjesto u mislima osobe oko koje se nalaze. Neke okultne tradicije drže da su takve slike proizvod trećeg, odnosno mentalnog, sloja aure, međutim sve dok nemamo sredstva koja bi nam omogućila da potvrdimo ili opovrgnemo taj navod, moramo se ograničiti na iskustva ekstrasensa koji mogu vidjeti slike u auri.

Jedan takav ekstrasens je i Beatrice Rich. Kao što se to često događa, njezine su se moći manifestirale u ranoj dobi. Kada je bila dijete, predmeti oko nje ponekad bi se pokrenuli sami od sebe. Kada je bila nešto starija, otkrila je da zna stvari o ljudima koje nikako nije mogla saznati na neki uobičajeni način. Premda je svoju karijeru započela kao umjetnica, njezina vidovnjačka nadarenost pokazala se tako impresivnom da je odlučila da joj to bude glavni posao. Sada tumači aure ljudima iz svih slojeva, od kućanica do korporativnih direktora, a članci o njezinom radu pojavili su se u međusobno vrlo različitim publikacijama, kao, na primjer, časopisima *New York*, *World Tennis* i *New York Woman*.

Rich često vidi slike što plutaju oko njezinih klijenata ili lebde kraj njih. Jednom je vidjela srebrne žlice, srebrne tanjure i slične predmete kako kruže oko čovjekove glave. To iskustvo ju je zaprepastilo, budući da se dogodilo na samom početku njezinih istraživanja parapsiholoških pojava. Isprva nije znala zašto vidi to što vidi. No, naposljetku je dotičnom čovjeku ispričala to što vidi, i saznala da se bavi uvozom/izvozom, te da trguje upravo predmetima koje je vidjela kako kruže oko njegove glave. Iskustvo je bilo fascinantno, i zauvijek je promijenilo njezine nazore.

I Dryerova je imala mnogo sličnih iskustava. Jednom je tijekom 'čitavanja' aure ugledala mnogo krumpira što su se brzo vrtjeli oko glave jedne žene. Kao i Rich, isprva je bila zabezegnuta, međutim skupila je hrabrosti i upitala ženu imaju li krumpiri za nju kakvo posebno značenje. Žena se nasmijala i pružila Dryerovoj svoju posjetnicu. Bila je iz Odbora za krumpir savezne države Idaho, ili nešto tome slično, kaže Dryer. Zna-

te, iz organizacije koja okuplja uzgajivače krumpira, ekvivalentne, na primjer, Američkom mljekarskom društvu.

Takve slike ne lebde uvijek samo u auri, nego se ponekad mogu pojaviti i kao fantomski produžeci samog tijela. Jednom prilikom Dryer je ugledala tanak sloj blata, nalik hologramu, prilijepljen za ženine ruke i dlanove. S obzirom na ženin besprijekoran izgled i skupu odjeću. Dryer nije mogla zamisliti zašto bi njezin um zaokupljale misli o petljanju s nekakvim ljepljivim blatom. Dryer ju je upitala razumije li tu sliku, a žena je klimnula i objasnila da je kiparica, te da je tog jutra isprobavala novi materijal koji se lijepio za njezine ruke, baš kao što je Dryer bila opisala.

I osobno imam slična iskustva s gledanjem u energetske polje. Jednom prilikom, kada sam zadubljeno razmišljao o romanu o vukodlacima na kojem sam radio (kao što neki čitatelji možda znaju, volim pisati beletristiku s temama iz narodnih predaja), zamijetio sam sablasnu sliku vukodlakovog tijela koja se bila oblikovala oko mog vlastitog tijela. Rado bih na brzinu istaknuo da je to bio isključivo vizualni fenomen, te da ni u jednom trenutku nisam osjećao da na bilo koji način postajem vukodlak. Pa ipak, slika nalik hologramu što je omatala moje tijelo bila je dovoljno stvarna da sam, podigavši ruku, mogao razabrati pojedine dlake u krznu i način na koji su vučje kandže izbijale iz vukodlačke ruke koja je uokvirivala moju vlastitu. Istina, čitava ta pojava izgledala je apsolutno stvarno, izuzev što je bila prozirna, te sam ispod nje mogao vidjeti vlastitu ruku od krvi i mesa. Iskustvo je trebalo biti zastrašujuće, međutim iz nekog razloga nije bilo tako, pa sam se našao fasciniranim onime što vidim.

Ono što je važno za ovo iskustvo jest to da je Dryerova bila gost u mojoj kući u to vrijeme, te da je slučajno ušla u sobu dok sam još uvijek bio prekriven tim fantomskim vukodlačkim tijelom. Odmah je reagirala i rekla: Zaboga, mora da ste razmišljali o vašem romanu s vukodlacima jer ste postali vukodlak.; usporedili smo opise i otkrili da smo oboje vidjeli isto. Počeli smo razgovarati, i kad su moje misli odlutale od romana, slika vukodlaka polako je izbljedadila.

Filmovi u auri

Slike koje vidovnjaci vide u energetskom polju nisu uvijek statične. Rich kaže da često vidi nešto što izgleda kao mali prozirni film koji se odvija oko klijentove glave: Ponekad vidim mali lik osobe iza njezine glave ili

ramena kako radi različite stvari koje dotična osoba obično radi u životu. Moji klijenti mi kažu da su moji opisi vrlo točni i određeni. Mogu vidjeti njihove urede i kako izgledaju njihovi šefovi. Mogu vidjeti na što su mislili i što im se dogodilo tijekom zadnjih šest mjeseci. Nedavno sam rekla klijentici da mogu vidjeti njezin dom u kojem je na zidovima imala maske i flaute. Ona je rekla: 'Ne, ne, ne.' Ja sam uzvratila - da; tu su zaista muzički instrumenti koji vise na zidu, uglavnom flaute, a tu su i maske. Potom je rekla: 'Ah da, to je moj ljetnikovac!'.

Dryerova govori da ponekad vidi i nešto nalik trodimenzionalnim filmovima u energetskom tijelu osobe. Obično su u boji, međutim mogu biti i smeđi ili izgledati kao fotografija na limenoj ploči. Često prikazuju priču o osobi koja može trajati od pet minuta pa do sat vremena. Prizori u njima su također nevjerojatno detaljni. Kada vidim osobu da sjedi u nekoj prostoriji, mogu vidjeti koliko je biljaka u prostoriji, koliko je listova na svakoj biljci, i koliko je cigala u zidu. Ipak, obično ne idem u takve detalje, osim ako mi se ne učini potrebnim.

Osobno mogu potvrditi točnost onoga što Dryerova govori. Uvijek sam bio organiziran; kao dijete sam prijevremeno sazrio u tom pogledu. Jednom kada sam imao pet godina, proveo sam nekoliko sati brižljivo spremajući i organizirajući sve svoje igračke u ormaru. Nakon što sam završio, pokazao sam svojoj majci što sam učinio, te ju ljubazno upozorio da ne dira ništa u ormaru jer nisam želio da pokvari moje brižljivo organiziran raspored. Majčine priče o toj zgodi sve odonda nasmijavaju moju obitelj. Tijekom svog prvog 'čitanja' aure kod Dryer detaljno mi je opisala tu zgodu, kao i mnoge druge događaje iz mog života, kao da ih je gledala da se poput filma odvijaju u mom energetskom polju. I ona se, također, smijala dok ju je opisivala.

Dryerova slike koje vidi uspoređuje s hologramima, i kaže da se, kada izabere jedan dio slike i počne ga promatrati, on proširi i ispuni čitavu prostoriju. Ako vidim da se nešto zbiva s ramenom osobe, na primjer neka ozljeda, iznenada se cijeli prizor proširi. U tim trenucima dobijem osjećaj da je to hologram jer katkad osjećam da mogu ući direktno u nj i biti njegov dio. To se ne događa meni, već oko mene. To je gotovo kao da sam u trodimenzionalnom filmu, holografskom filmu, s dotičnom osobom.

Holografski vid Dryerove nije ograničen isključivo na događaje iz života osobe. Ona također vidi i prikaze djelovanja nesvjesnog uma. Kao što svi znamo, nesvjesni um govori jezikom simbola i metafora. Zbog toga se snovi često čine besmisleni i tajnoviti. Međutim, kada čovjek

jednom nauči tumačiti jezik nesvjesnog, značenja snova postaju jasna. Snovi nisu jedino što je napisano jezikom nesvjesnog. Pojedinci koji poznaju jezik psihe - jezik koji psiholog Erich Fromm naziva *zaboravljeni jezik*, budući da je većina nas zaboravila kako ga tumačiti - prepoznaju njegovu prisutnost i u drugim čovjekovim kreacijama kao, na primjer, mitovima, bajkama i vjerskim vizijama.

Neki od holografskih filmova što ih Dryerova vidi u ljudskom energetskom polju također su napisani tim jezikom, te nalikuju metaforičkim porukama snova. Znamo da nesvjesni um nije aktivan samo dok sanjamo, nego cijelo vrijeme. Dryerova može skinuti budno jastvo osobe i izravno pogledati beskrajnu rijeku slika koja neprestano teče kroz njezin nesvjesni um. Nadalje, kako iskustvo tako i njezini prirođeni, intuitivni talenti učinili su je krajnje vještom u dešifriranju jezika nesvjesnog. Jungovski psiholozi me vole, kaže Dryerova,

Osim toga, ona ima poseban način provjere je li ispravno protumačila sliku: Ako je ne protumačim dobro, slika ne odlazi, ističe. Jednostavno ostaje u energetskom polju. Međutim, jednom kada kažem osobi ono što treba znati o određenoj slici, ona se počne rastvarati i nestajati. Dryerova smatra da se to događa zato što je klijentov vlastiti nesvjesni um taj koji bira koje će joj slike pokazati. Kao i Ullman, i ona smatra da psiha stalno pokušava poučiti svjesno jastvo o stvarima koje treba znati kako bi osoba postala zdravija i sretnija, te da duhovno napreduje.

Dryeričina sposobnost da zamjećuje i tumači najdublja djelovanja ljudske psihe jedan je od razloga što joj je pošlo za rukom da izazove tako duboke preobrazbe kod brojnih klijenata. Kada je prvi put opisala niz slika koje je vidjela kako se razvijaju u mom energetskom polju, imao sam neobičan osjećaj da mi prepričava jedan od mojih snova, samo što je san bio još nedosanjan. Isprva se fantazmagorija slika činila samo zagonetno poznatom, međutim čim je jedan za drugim razmrsila i objasnila svaki simbol i metaforu, prepoznao sam makinacije svojeg unutarnjeg jastva, kako stvari koje sam bio prihvatio tako i stvari što *ih* nisam bio najspremniji prigrliti. Doista, iz rada vidovnjaka kao što su Rich i Dryer jasno je da se u energetskom polju nalazi ogromna količina informacija. Čovjek se pita je li zbog toga Hunt dobila tako izražen kaotični uzorak kada je analizirala podatke iz aure.

Sposobnost viđenja slika u ljudskom energetskom polju nije nešto novo. Prije gotovo tristo godina veliki švedski mistik Emanuel Swedenborg izjavio je da može vidjeti *valnu supstancu* oko ljudi, te da su u valnoj supstanci misli osobe vidljive kao slike koje je nazvao *portreti*.

Swedenborg je mogao vidjeti portrete i u vlastitom energetskom polju:

Kada bih pomislio na nekoga koga poznajem, pojavila bi se njegova slika na kojoj izgleda kao kada ga netko u društvu zovne po imenu; međutim, uokolo bi se, poput nečega što pluta na valovima, nalazilo sve što sam znao i mislio o njemu od djetinjstva.

Holografska tjelesna procjena

Nije samo frekvencija ta koja se holografski raspodjeljuje kroz čitavo polje. Vidovnjaci govore da se i mnoštvo osobnih podataka što ih polje sadrži također mogu naći u svakom dijelu aure. Brennanova to ovako objašnjava: Aura ne samo da predstavlja cjelinu, nego je i sadrži. Kalifornijski klinički psiholog Ronald Wong Jue slaže se s tom tvrdnjom. Jue, bivši predsjednik Udruženja za transpersonalnu psihologiju (Association for Transpersonal Psychology) i ujedno darovit vidovnjak, otkrio je da je cjelokupna povijest pojedinca sadržana čak i u *energetskim obrascima*, inherentnima u tijelu. Tijelo je neka vrsta mikrokozmosa, svemir sam za sebe koji odražava sve najrazličitije čimbenike povezane s osobom i pokušava ih integrirati, ističe Jue.

Slično Dryer i Rich, Jue posjeduje parapsihološku sposobnost da se ugodi na filmove o važnim pitanjima u životu osobe, međutim umjesto da ih vidi u energetskom polju, on ih kao čarolijom stvara u mislima, polažući svoje ruke na osobu, i pritom doslovce radeći psihometriju njihovih tijela. Jue tvrdi da mu ta tehnika omogućava da u kratkom roku odredi emocionalne značajke, glavne probleme i obrasce odnosa koji su najistaknutiji u životu osobe, i stoga ju često koristi na svojim pacijentima kako bi olakšao terapijski proces. Tehnici me, u stvari, poučio jedan moj kolega psihijatar po imenu Ernest Pecci, kaže Jue. Nazvao ju je 'čitanje tijela'. Umjesto da govorim o eteričkom tijelu i sličnim stvarima, radije ju objašnjavam holografskim modelom i nazivam holografska tjelesna procjena.¹ Osim što je koristi u svojem kliničkom radu, Jue također održava seminare na kojima druge poučava na koji način primjenjivati ovu tehniku.

Rendgenski vid

U zadnjem poglavlju istraživali smo mogućnost da tijelo nije čvrsti konstrukt nego samo neka vrsta holografske slike. Sposobnost, koju posjeduje velik broj vidovnjaka, izgleda da govori u prilog toj tvrdnji; radi se o sposobnosti da doslovce pogledaju u čovjekovo tijelo. Pojedinci koji mogu vidjeti energetske polje, često mogu i prilagoditi svoje viđenje te vidjeti kroz meso i kosti tijela kao da nisu ništa više od slojeva obojene magle.

Tijekom svojih istraživanja Karagulla je otkrila mnogo ljudi, i u medicinskoj struci i izvan nje, koji posjeduju takav rendgenski vid. Jedna od njih, žena koju imenuje Diane, bila je na čelu jedne tvrtke. Netom prije no što je upoznala Diane, Karagulla je napisala: Za mene kao psihijatra susret s nekim tko navodno može 'vidjeti' kroz mene dramatičan je obrat u mojim uobičajenim procedurama.

Karagulla je Diane podvrgla cijelom nizu testova, upoznavajući je s ljudima kako bi im ova na licu mjesta - gledanjem u njih - postavila dijagnozu. Jednom prigodom Diane je energetske tijelo jedne žene opisala kao klonulo i raspadnuto na dijelove, te dodala da to ukazuje na ozbiljan problem u njezinom fizičkom tijelu. Potom je pogledala u ženi- no tijelo i zamijetila da ima zakrčenje crijeva u blizini slezene. Karagullu je to iznenadilo budući da žena nije pokazivala nikakve simptome koji obično prate takvo teško stanje. Unatoč tome, žena je otišla svom liječ- niku i rendgensko snimanje je otkrilo zakrčenje upravo na onom istom mjestu koje je navela Diane. Žena je tri dana kasnije podvrgnuta operaci- ji tijekom koje je po život opasno začepljenje uklonjeno.

U drugom nizu pokusa Karagulla je dala Diane da nasumično dijag- nosticira pacijente u ambulanti za vanjske pacijente jedne velike nju- jorške bolnice. Nakon što bi Diane odredila dijagnozu, Karagulla bi po- gledala u zdravstveni karton i tako provjerila točnost njezinih opažanja. Tako je jednom prilikom Diane promotrla pacijenticu koja je bila nepo- znata i njoj i Karagulli, i izjavila da žena nema hipofize (žlijezde koja se nalazi duboko u mozgu), da joj gušterača izgleda kao da ne funkcionira osobito dobro, da je pretrpjela bolest grudi kojih sada više nema, da joj kralješnicom od struka prema dolje ne prolazi dovoljno energije, te da ima problema s nogama. Ženin zdravstveni karton otkrio je da joj je hipofiza kirurški odstranjena, da uzima hormone koji utječu na rad gu- šterače, da je zbog raka dojki bila podvrgnuta dvostrukoj mastektomiji, da je imala operaciju na leđima kako bi se leđna moždina oslobodila

pritisaka i tako ublažila bol u nogama, te da su joj oštećeni živci što joj je otežavalo pražnjenje mjehura.

Slučaj za slučajem, Diane je pokazivala da bez posebnih poteškoća može gledati u dubinu fizičkog tijela. Davala je detaljne opise stanja unutarnjih organa. Vidjela je stanje crijeva, prisutnost ili odsutnost različitih žlijezda, pa čak je mogla opisati i gustoću, odnosno lomljivost kostiju.

Premda nisam bila u mogućnosti ocijeniti njezine nalaze koji su se tičali energetskog tijela, njezina opažanja fizičkih stanja sa zapanjujućom su se točnošću poklapala s medicinskim dijagnozama.

I Brennanova se izvještala u gledanju u ljudsko tijelo, i tu sposobnost naziva *unutarnji vid*. Koristeći unutarnji vid točno je dijagnosticirala široki spektar stanja uključujući lomove kostiju, fibroidne tumore i rak. Objasnjava da stanje nekog organa često može odrediti prema njegovoj boji: na primjer, zdrava jetra izgledaju tamno-crveno, jetra čovjeka oboljelog od žutice imaju bolesno žuto-smeđu boju, a jetra osobe koja prima kemoterapiju obično izgleda zeleno-smeđa. Poput mnogih drugih vidovnjaka s unutarnjim vidom, Brennan može prilagoditi fokus svog viđenja te čak vidjeli mikroskopske strukture, kao, na primjer, viruse i pojedine krvne stanice.

Osobno sam se susreo s nekoliko vidovnjaka s unutarnjim vidom i mogu potvrditi njihovu vjerodostojnost. Jedan od vidovnjaka koje sam vidio tijekom demonstracije ove vještine je i Dryerova. Jednom prigodom ne samo da je točno dijagnosticirala unutrašnji zdravstveni problem koji sam imao, nego je uz to ponudila i neke zapanjujuće informacije sasvim druge prirode. Nekoliko godina prije toga počeli su moji problemi sa slezenom. U pokušaju da popravim situaciju počeo sam svakodnevno izvoditi vizualizacijske vježbe, stvarajući slike svoje slezene u cjelovitom i zdravom stanju, kako se kupa u iscjeliteljskom svjetlu, i tako dalje. Nažalost, vrlo sam nestrpljiv čovjek, razljutim se kada do pozitivnih rezultata ne dođe preko noći. Tijekom sljedeće meditacije mentalno sam izgrdio svoju slezenu i izričito je upozorio da joj je bolje da počne raditi ono što želim. Ta se epizoda odigrala u privatnosti mojih vlastitih misli i ubrzo sam zaboravio na nju.

Nekoliko dana kasnije sreo sam se s Dryerovom i upitao ju može li pogledati u moje tijelo i reći mi postoji li nešto na što trebam obratiti pozornost (nisam spominjao svoj zdravstveni problem). Pa ipak, ona je istoga časa opisala što ne valja s mojom slezenom, a potom zastala, mršteći se kao da je zbunjena. Vaša je slezena uzrujana iz nekog razloga, a promrmljala je. A tada joj je iznenada sinulo. Jesle li vikali na svoju

slezenu? Skrušeno sam priznao da jesam. Dryer samo što nije počela mahati rukama. Ne smijete to činiti. Vaša slezena postala je bolesna jer je mislila da radi ono što vi želite. To je zato što ste joj nesvjesno dali pogrešne upute. A ako ste vikali na nju, tada je zaista zbunjena. Zabrinuto je zatresla glavom. Nikada, ama baš nikada nemojte se ljutiti na svoje tijelo i unutarnje organe, savjetovala me. Šaljite svome tijelu pozitivne poruke. Taj događaj ne samo da je pokazao Dryeričinu vještinu gledanja unutar ljudskog tijela, nego je, čini se, sugerirao da moja slezena ima neku vrstu vlastite inteligencije ili svijesti. Ne samo da me to podsjetilo na Pertinu izjavu da više ne zna gdje mozak završava a tijelo počinje, nego me i potaknulo da se zapitam ne posjeduju li možda svi sastavni dijelovi tijela - žlijezde, kosti, organi, stanice - svoju vlastitu inteligenciju? Ako je tijelo doista holografsko, možda je konstatacija Pertove točnija no što mislimo, a svijest cjeline u punom smislu sadržana u svim njezinim dijelovima.

Unutarnji vid i šamanizam

U nekim je šamanskim kulturama unutarnji vid jedan od preduvjeta da bi se postalo šamanom. Kod araukanijskih Indijanaca u čileanskim i argentinskim pampama novoiniciranog šamana uči se da posebno moli za tu sposobnost. Razlog tome nalazimo u araukanijskoj kulturi gdje je šamanova glavna uloga prepoznavanje i liječenje bolesti, za što se ključnim smatra unutarnji vid.¹ Australški šamani ovu sposobnost nazivaju *snažno oko*, odnosno *viđenje srcem*. Jivaro Indijanci sa šumovitih istočnih padina ekvadorskih Anda tu sposobnost stječu pijenjem ekstrakta prašumskog vina zvanog *ayahuasca*, biljke što sadrži halucinogene tvari i za koju se smatra da konzumentu pruža vidovnjačke sposobnosti. Prema Michaelu Harneru, antropologu pri Novoj Školi za sociološka istraživanja (New School for Social Research) u New Yorku koji se specijalizirao za šamanska istraživanja, *ayahuasca* jivaroškom šamanu omogućava da vidi u pacijentovo tijelo kao da je ono od stakla.

Doista, sposobnost *viđenja* bolesti - bilo da uključuje stvarno gledanje u tijelo, ili viđenje bolesti kao neke vrste metaforičkog holograma, na primjer, kao trodimenzionalne slike demonskog i odvratnog stvaranja unutar tijela ili kraj njega - univerzalna je u šamanskim tradicijama. No, bez obzira na kulturu u kojoj su zabilježeni slučajevi unutarnjeg vida, implikacije su podjednake. Tijelo je energetski konstrukt i u svojoj biti vjerojatno nije ništa tvarnije od energetskog polja koje ga okružuje.

Energetsko polje kao kozmički nacrt

Ideja da je fizičko tijelo samo još jedna razina gustoće u ljudskom energetskom polju, i da je samo po sebi neka vrsta holograma koji je nastao iz interferencijskih uzoraka aure može objasniti i izvanredne iscjeliteljske moći uma i ogromnu kontrolu koju um ima nad tijelom općenito. Budući da se bolest u energetskom polju može pojaviti tjednima, pa čak i mjesecima prije negoli se pojavi u tijelu, mnogi vidovnjaci drže da bolest, u stvari, nastaje u energetskom tijelu. To daje naslutiti da je polje, na neki način, primarnije od fizičkog tijela, te da djeluje kao neka vrsta nacrt po kojem se tijelo ravna. Drugim riječima, energetsko tijelo moglo bi biti tjelesna inačica implicitnog reda.

To bi moglo objasniti otkrića Achterberga i Siegela koja pokazuju da pacijenti svoje bolesti *zamišljaju* nekoliko mjeseci prije no što se one očituju u njihovim tijelima. U ovom trenutku medicinska znanost nije u stanju objasniti na koji bi način mentalna imaginacija mogla stvoriti bolest. Međutim, kao što smo vidjeli, ideje koje zauzimaju istaknuto mjesto u našim mislima brzo se, u obliku slike, pojavljuju u energetskom polju. Ukoliko je energetsko polje nacrt koji upravlja tijelom i oblikuje ga, možda zamišljanjem bolesti, čak i nesvjesnim, i uzastopnim pojačavanjem njezine nazočnosti u polju, mi, u stvari, programiramo tijelo da manifestira bolest.

Slično tome, ista ta dinamička povezanost između mentalnih slika, energetskog polja i fizičkog tijela može biti jedan od razloga što zamišljanje i vizualizacija mogu i izliječiti tijelo. To također može pomoći u objašnjenju na koji način vjera i meditacija na vjerske slike omogućavaju stigmaticima da na svojim rukama razviju izrasline nalik čavlu. Naše trenutno znanstveno razumijevanje ne može objasniti takvu biološku sposobnost, no neprekidna molitva i meditacija ipak mogu dovesti do toga da se takve slike toliko utisnu u energetsko polje, da stalnim ponavljanjem ti uzorci naposljetku poprime oblik u tijelu.

Jedan od znanstvenika koji smatraju da je energetsko polje to koje oblikuje tijelo, a ne obrnuto je i Richard Gerber, liječnik iz Detroita koji je zadnjih dvanaest godina posvetio istraživanju implikacija suptilnih tjelesnih energetskih polja. Eteričko tijelo je holografška energetska šablona koja upravlja rastom i razvojem fizičkog tijela, tvrdi Gerber.

Gerber smatra da i odijeljeni slojevi što ih neki vidovnjaci vide u auri imaju ulogu u dinamičkom odnosu između misli, energetskog polja i fizičkog tijela. Baš kao što je fizičko tijelo podređeno eteričkom, tako

je eteričko tijelo podređeno astralnom/emocionalnom tijelu, astralno/emocionalno onom mentalnom, i tako dalje - objašnjava Gerber - pri čemu svako tijelo funkcionira kao šablona onog ispod sebe. Stoga, što je suptilniji sloj energetskog polja u kojem se slika ili misao manifestirala, to je veća njezina sposobnost da liječi i preoblikuje tijelo. Budući da mentalno tijelo hrani energijom astralno/emocionalno tijelo, koje je pak prosljeđuje eteričkom i fizičkom tijelu, liječenje osobe na mentalnoj razini snažnije je i proizvodi dugotrajnije učinke od liječenja sa astralne ili eteričke razine, tumači dalje Gerber.

S njime se slaže fizičar Tiller. Čovjekove misli stvaraju obrasce na mentalnoj razini prirode. Stoga vidimo da se bolest, u stvari, preko efekta zupčanika naposljetku manifestira iz promijenjenih mentalnih obrazaca - najprije se izražava na eteričkoj razini a potom, u konačnici, na fizičkoj, gdje ju jasno prepoznamo kao bolest. Tiller drži da je razlog učestalog ponovnog pojavljivanja bolesti to što medicina trenutno liječi isključivo fizičku razinu. Kada bi liječnici mogli liječiti i energetsko polje, smatra Tiller, to bi dovelo do trajnijih izlječenja. Do tada, rezultati mnogih liječenja neće biti postojani, budući da nismo promijenili bazični hologram na mentalnim i duhovnim razinama, naglašava.

Promišljajući o cjelini, Tiller sugerira da je i sam svemir u početku bio suptilno energetsko polje, te da je postupno, pomoću sličnog efekta zupčanika, postao gust i materijalan. Njegovo mišljenje je da je Bog možda stvorio svemir kao božanski obrazac ili zamisao. Poput slike koju vidovnjaci vide kako pluta u ljudskom energetskom polju, taj božanski obrazac funkcionirao je kao šablona, utječući na sve manje suptilne razine kozmičkog energetskog polja, od vrha prema dnu, preko niza holograma, i oblikujući ih sve, dok se na kraju nije sjedinio u hologram fizičkog svemira.

Ako je to točno, navodi nas na zaključak da je ljudsko tijelo holografsko na još jedan način, jer bi svatko od nas zaista bio svemir u malom. K tome, ukoliko naše misli mogu dovesti do oblikovanja fantomskih holografskih slika - i to ne samo u našim vlastitim energetskim poljima nego i u suptilnim energetskim razinama same stvarnosti - to bi moglo objasniti na koji način ljudski um može izvesti neka od čuda koja smo opisali u prethodnom poglavlju. Bilo bi moguće objasniti čak i sinkronicitete, odnosno na koji način se procesi i slike iz najdubljih zakutaka naše psihe uspijevaju uobličiti u vanjskoj stvarnosti. Nadalje, može biti da naše misli neprekidno utječu na suptilne energetske razine holografskog svemira, međutim samo su emocionalno nabijene misli, kao što

su one u trenucima krize ili preobrazbe - vrsti događaja koji, čini se, da izazivaju sinkronicitet - dovoljno snažne da se izraze kao niz slučajnosti u fizičkoj stvarnosti.

Participativna stvarnost

Dakako, ti procesi nisu ovisni o suptilnim energetskim poljima svemira koja se raslojavaju u kruto definirane slojeve. Mogu se odvijati čak i ako se suptilna polja svemira nalaze u neprekinutom kontinuumu. S obzirom na to koliko su ta suptilna polja osjetljiva na naše misli, moramo biti krajnje oprezni kada ih pokušavamo sistematizirati prema njihovom uređenju i strukturi. Naime, ono što mislimo o njima, u stvari bi moglo doprinijeti oblikovanju i stvaranju njihove strukture.

Možda se tu krije razlog zašto se vidovnjaci ne slažu po pitanju je li ljudsko energetsko polje podijeljeno u slojeve ili nije. Vidovnjaci koji smatraju da postoje jasno određeni slojevi možda potiču energetsko tijelo da se podijeli na slojeve. I pojedinac čije energetsko tijelo se promatra također može sudjelovati u tom procesu. Brennanova vrlo iskreno govori o tome, te napominje da, što više neki njezin klijent razumije razliku između slojeva, to slojevi njegovog energetskog tijela postaju jasniji i odijeljeniji. Priznaje da je struktura koju vidi u energetskom polju samo jedan sustav, te da i drugi imaju svoje sustave. Na primjer, autori tantre, zbirke hinduskih jogijskih tekstova napisanih između četvrtog i šestog stoljeća poslije Krista, u energetskom su polju zamjećivali samo tri sloja.

Postoje dokazi da strukture što ih vidovnjaci nehotice stvaraju u energetskom polju mogu biti izuzetno dugovječne. Drevni su Hindusi stoljećima vjerovali da je u središtu svake čakre upisano sanskrtsko slovo. Japanski istraživač Hiroshi Motoyama, klinički psiholog koji je razvio djelotvornu tehniku za mjerenje električke aktivnosti u čakrama, objašnjava da se za čakre zainteresirao jer ih je njegova majka, jednostavna žena s prirođenim darom viđenja aure, bila u stanju jasno vidjeti. Međutim, godinama je bila zbunjena jer je u svojoj srčanoj čakri uvijek vidjela nešto što je sličilo jedrilici. Motoyama je tek nakon što je započeo vlastitu istragu otkrio da je ono što je njegova majka bila vidjela zapravo sanskrtsko slovo *yam*, slovo koje su drevni Hindusi bili viđali u srčanoj čakri. Neki vidovnjaci, kao na primjer Dryerova, potvrđuju da i sami mogu vidjeti sanskrtska slova u čakrama. Drugi ih ne vide. Čini se da je

jedino objašnjenje to da se vidovnjaci koji vide slova zapravo usklađuju s holografskim strukturama što su ih vjerovanja drevnih Hindusa davno utisnula u energetske polje.

Na prvi pogled ovakvo se tumačenje može učiniti neobičnim, međutim već je zamijećena jedna slična pojava. Kao što smo vidjeli, jedno od temeljnih načela kvantne fizike govori da mi ne otkrivamo stvarnost, nego sudjelujemo u njezinom stvaranju. Stoga, može biti da dok prodiremo u sve dublje razine stvarnosti onkraj atoma - razine na kojima se nalazi aura - participativna priroda stvarnosti postaje još naglašenija. Moramo, dakle, biti krajnje oprezni pri izjavama da smo otkrili određenu strukturu ili uzorak u ljudskom energetskom polju, budući da smo možda sami stvorili ono što smo otkrili.

Um i ljudsko energetske polje

Znakovito je da nas istraživanje ljudskog energetskog polja dovodi do potpuno istog zaključka do kojega je došao Pribram nakon što je otkrio da mozak podatke iz osjetila pretvara u jezik frekvencija. Zaključak je to da imamo dvije stvarnosti: jednu u kojoj se čini da su naša tijela čvrsta te da se nalaze na određenom mjestu u prostoru i vremenu, i jednu drugu u kojoj se čini da naše biće egzistira prvenstveno kao treperavi oblak energije čiji je konačni položaj u prostoru prilično neodređen. Spoznaja je to što povlači za sobom velika pitanja. Jedno od njih glasi - što se događa s umom? Učili su nas da je naš um proizvod našeg mozga, no ako su mozak i fizičko tijelo tek hologrami, najgušći dio sve suptilnijeg kontinuuma energetskih polja, što to govori o umu?

Nedavno je otkriće do kojega su došli neuropsiholozi Benjamin Libet i Bertram Feinslein iz bolnice Mount Zion u San Franciscu izazvalo pomutnju u znanstvenoj zajednici. Libet i Feinstein izmjerili su vrijeme potrebno podražaju dodira pacijentove kože da kao električni signal stigne do mozga. Osim toga, pacijenta su zamolili da pritisne tipku kada postane svjestan da ga se dodiruje. Libet i Feinstein otkrili su da je mozak registrirao podražaj u 0,0001 sekundi, a da je pacijent pritisnuo tipku 0,1 sekundu nakon što je podražaj upućen.

No, začudo, pacijent gotovo 0,5 sekunde nije javio da je svjestan bilo podražaja, bilo toga da je pritisnuo tipku. To znači da je odluku o reakciji donio pacijentov nesvjesni um. Pacijentova svjesnost o akciji bila je najsporiji sudionik u utrci. Još više zbunjuje činjenica da nitko od

pacijenata što su ih Libet i Feinstein testirali nije bio svjestan da su ih njihovi nesvjesni umovi naveli da pritisnu tipku, još prije nego što su svjesno odlučili da to učine. Njihovi mozgovi su na neki način stvarali utješnu iluziju da svjesno upravljaju akcijom premda to nije bio slučaj. To je neke znanstvenike ponukalo da se zapitaju je li naša slobodna volja iluzija. Kasnija istraživanja pokazala su da sekundu i pol prije nego što *odlučimo* pokrenuti neki od naših mišića, na primjer, podići prst, naš um već počinje proizvoditi signale potrebne da bi se izveo taj pokret."

Huntova je ta istraživanja odvela korak dalje. Otkrila je da ljudsko energetske polje reagira na podražaje čak prije mozga. Istodobno je snimila EMG očitavanja energetske polja i EEG očitavanja mozga i otkrila da pri podražaju u obliku glasnog zvuka ili jakog svjetla EMG energetske polja podražaj zabilježi prije no što se on uopće pojavi na EEG-u. Što to znači? "Mislim da smo precijenili mozak kao aktivni sastojak u odnosu čovjeka prema svijetu.", odgovara Hunt. "Mozak je tek jedno stvarno dobro računalo. Međutim, u mozgu uopće ne vidim aspekte uma koji se tiču kreativnosti, mašte, duhovnosti i svih tih stvari. Um nije mozak. Um se nalazi u tom energetske polju."

I Dryerova je zamijetila da energetske polje reagira prije nego što osoba svjesno prepozna reakciju. Uslijed toga, umjesto da pokušava procjenjivati reakcije klijenata gledajući njihove izraze lica, Dryerova zatvori svoje oči i promatra kako reagiraju njihova energetska polja. Dok govorim, vidim kako se mijenjaju boje u njihovom energetske polju. Mogu vidjeti što osjećaju u vezi onoga o čemu govorim bez da ih to pitam. Na primjer, ako njihovo polje postane maglovito, znam da ne razumiju ono što im govorim, ističe.

Ukoliko um nije u mozgu nego u energetske polju koje prožima i mozak i fizičko tijelo, to bi moglo ponuditi objašnjenje zašto pojedinci poput Dryerove mogu u polju vidjeti toliko mnogo sadržaja psihe osobe. Moglo bi objasniti i kako je moja slezena, organ koji u pravilu nije povezan s mišlju, uspjela imati vlastiti rudimentarni oblik inteligencije. Zaista, ako se um nalazi u polju, to sugerira da naša svijest, dio nas samih koji misli i osjeća, možda uopće nije ograničena unutar fizičkog tijela, a kao što ćemo vidjeti, postoje i čvrsti dokazi koji govore u prilog ove ideje.

No, najprije moramo obratiti pozornost na jedno drugo pitanje. Čvrstoća tijela nije jedina iluzorna stvar u holografskom svemiru. Kao što smo vidjeli, Bohm smatra da čak ni samo vrijeme nije apsolutno nego se razvija iz implicitnog reda, što bi moglo značiti da je *linearna* podjela

vremena na prošlost, sadašnjost i budućnost samo još jedan konstrukt uma. U sljedećem poglavlju razmotrit ćemo dokaze koji podupiru tu ideju, kao i posljedice koje takav stav ima po naše živote u sadašnjosti

TREĆI DIO

PROSTOR I VRIJEME

Šamanizam i slična zagonetna područja istraživanja dobila su na važnosti zato što postuliraju nove ideje o umu i duhu. Govore o stvarima kao što su ogromno širenje područja svijesti... vjerovanje, znanje, pa čak i iskustvo da je naš fizički svijet osjeta samo privid, svijet sjenki, i da trodimenzionalna alatka koju zovemo svojim tijelom služi samo kao spremnik, odnosno prebivalište za Nešto beskrajno veće i sveobuhvatnije nego što je tijelo, i što tvori matricu istinskog života.

- Holger Kalweit
Dreamtime and Inner Space
(*Snovi i unutarnji svemir*)

Vrijeme izvan uma

«Dom» uma, kao i svega drugoga, implicitni je red. Na toj razini, koja je temeljni plenum cjelokupnog manifestiranog svemira, linearno vrijeme ne postoji. Implicitno carstvo je bezvremeno; trenuci nisu posloženi jedan do drugog poput kuglica u ogrilici

- Larry Dossey
Recovering the Soul

Kada se čovjek zagledao u prostor, soba u kojoj se nalazio izbljedjela je i postala prozirna, a na njenom mjestu materijalizirao se prizor iz daleke prošlosti. Odjednom se našao u dvorištu palače, a pred njim je stajala vrlo lijepa mlada žena maslinaste kože. Vidio je zlatni nakit oko njezina vrata, na rukama i oko gležnjeva, njezinu bijelu, napola prozirnu opravu, i njezinu crnu, u pletenice spletenu kosu, kraljevski skupljenu ispod visoke četvrtaste tijare. Kada ju je pogledao, podaci o njezinom životu preplavili su njegov um. Znao je da je Egipćanka, kći princa, ali ne faraona. Bila je udana. Njezin suprug bio je vitke građe, a kosa mu je bila spletena u mnoštvo malih pletenica koje su mu padale s obje strane lica.

Čovjek je također mogao prizor premotati unaprijed, jureći kroz događaje iz ženina života kao da nisu ništa više od filma. Vidio je da je umrla pri porodu. Promatrao je opsežne i zamršene postupke u procesu njezinog balzamiranja, njezin pogreb i rituale koji su pratili polaganje njezinog tijela u sarkofag, a kada je došao do kraja, slike su izbljedjele i soba je postala ponovno vidljiva.

Ime ovog čovjeka je Stefan Ossowiecki; bio je Poljak rođen u Rusiji i jedan od najnadarenijih vidovnjaka dvadesetog stoljeća. Datum je bio 14. veljače 1935., a njegova vizija prošlosti bila je evocirana u trenutku kada je primio u ruke komad petrificiranog ljudskog stopala.

Ossowiecki se pokazao do te mjere vješt u psihometriji različitih artefakata da je s vremenom privukao pozornost Stanislaw Ponia-towskog, profesora na Varšavskom sveučilištu i tadašnjeg najeminent-nijeg etnologa u Poljskoj. Poniatowski je podvrgao Ossowieckog nizu pokusa s kremenom i drugim kamenim alatima, pronađenima na ar-heološkim lokacijama diljem svijeta. Veći dio tih predmeta od kamena bio je gotovo posve bez oblika, tako da je samo izvježbano oko moglo prepoznati da su oblikovani ljudskim rukama. Osim toga, stručnjaci su ih prije toga dobro istražili tako da je Poniatowski znao njihovu starost kao i povijesni izvor, no te je podatke brižno skrivao od Ossowieckog.

Međutim, to nije bilo važno. Ossowiecki bi svaki puta točno pre-poznao predmete i naveo njihovu starost, kulturu u kojoj su nastali i zemljopisne lokacije na kojima su pronađeni. U nekoliko slučajeva na-lazišta koja je Ossowiecki naveo nisu se podudarala s podacima koje je Poniatowski imao zapisane u svojim zabilješkama, međutim Poni-atowski bi uvijek otkrio da su njegove zabilješke bile pogrešne, a ne podaci koje je naveo Ossowiecki.

Postupak Ossowieckog uvijek je bio isti. Uzeo bi predmet u svoje ruke i koncentrirao se sve dok prostorija u kojoj je bio, pa i njegovo vlastito tijelo, nisu postali poput sjenki, gotovo nepostojeći. Nakon što bi došlo do tog prijelaza, našao bi se kako gleda u trodimenzionalni film prošlosti. Mogao je otići kud god zaželi i vidjeti sve što izabere. Dok je gledao u prošlost, Ossowiecki je čak micao očima amo-tamo, kao da su stvari koje je opisivao bile stvarno fizički prisutne pred njim.

Opazio je vegetaciju, ljude i prebivališta u kojima su živjeli. Jednom prilikom, nakon što je primio u ruke kameno oruđe magdalenske kul-ture iz kamenog doba koja je procvjetala u Francuskoj između 15.000. i 10.000. godine prije Krista, Ossowiecki je rekao Poniatowskom kako su magdalenske žene imale vrlo složene frizure. To se, s obzirom na dotično razdoblje u povijesti činilo apsurdnim, međutim otkrića kipo-va magdalenskih žena s bogato ukrašenim frizurama koja su uslijedila kasnije dokazala su da je Ossowiecki bio u pravu.

Tijekom pokusa Ossowiecki je pružio više od stotinu takvih infor-macija, odnosno pojedinosti o prošlosti koje su se isprva činile netoč-nima, da bi se kasnije ispostavilo da su točne. Na primjer, ustvrdio je da su ljudi iz kamenog doba koristili uljne svjetiljke, što je dokazano kada su tijekom iskapanja u Dordogneu u južnoj Francuskoj iskopane uljne svjetiljke veličinom i oblikom jednake njegovom opisu. Napravio je de-taljne crteže životinja koje su lovili pripadnici različitih naroda, koliba

u kojima su živjeli, njihove pogrebne običaje - sve te tvrdnje kasnije su našle potvrdu u arheološkim otkrićima.

Rad Poniatowskog s Ossowieckim nije jedinstven. Norman Emerson, profesor antropologije na Torontskom sveučilištu te osnivač i potpredsjednik Kanadskog arheološkog udruženja (Canadian Archeological Association), također je istražio pomoć vidovnjaka u arheološkom radu. U središtu Emersonova istraživanja vozač je kamiona po imenu George McMullen. Slično Ossowieckom, i McMullen posjeduje sposobnost psihometrije, uključivanja u prizore iz prošlosti pomoću kontakta s nekim predmetom. McMullen se može uključiti u prošlost i na način da jednostavno posjeti arheološku lokaciju. Kada dođe na lokaciju, korača amo-tamo sve dok se ne udomaći. Tada počne opisivati kulturu i ljude koji su nekad živjeli na tom mjestu. Tako je Emerson jednom prigodom promatrao dok se McMullen usredotočio na komad gole zemlje i koracima mjerio mjesto za koje je rekao da se na njemu nalazila irokeška «duga kuća» (op. prev. - zajednička plemenska nastamba). Emerson je obilježio to područje kolčićima i šest mjeseci kasnije otkopao drevnu građevinu točno na mjestu na kojem je McMullen ustvrdio da će se nalaziti.

Premda je Emerson započeo kao skeptik, rad s McMullenom učinio je od njega «vjernika». Na godišnjoj konferenciji vodećih kanadskih arheologa 1973. izjavio je: "Siguran sam da sam znanje o arheološkim artefaktima i arheološkim lokacijama primio od vidovnjaka koji mi te informacije prenosi bez vidljivih pokazatelja da pritom koristi promišljanje.". Svoj je govor zaključio riječima kako smatra da je ono što je McMullen pokazao otvorilo «posve nove obzore» u arheologiji, te da istraživanja o daljnjoj suradnji s vidovnjacima u arheološkim istraživanjima moraju postati «glavni prioritet».

I doista, *retrokogniciju*, odnosno sposobnost određenih pojedinaca da preusmjere svoju pozornost, i doslovce gledaju u prošlost znanstvenici su u nekoliko navrata potvrdili. U nizu pokusa provedenih tijekom 1960-ih, W.H.C. Tenhaeff, direktor Parapsihološkog instituta Državnog sveučilišta Utrecht (Parapsychological Institute of the State University of Utrecht), i Marius Valkhoff, dekan Filozofskog fakulteta Sveučilišta Witwatersrand u Johannesburgu, otkrili su da su velikom nizozemskom vidovnjaku Gerardu Croisetu za psihometriju dovoljni čak i vrlo mali fragmenti kostiju, te da može točno opisati njihovu prošlost. Dr. Lawrence LeShan, njujorški klinički psiholog i još jedan skeptik preobraćen u «vjernika», slične je pokuse proveo s istaknutom američkom

vidovnjakinjom Eileen Garrett. Na godišnjoj sjednici Američkog antropološkog udruženja (American Anthropological Association) 1961. godine arheolog Clarence W. Weiant otkrio je da do svog glasovitog otkrića Tres Zapotesa - arheološkog nalazišta koje je svjetski priznato kao jedno od najvažnijih u Srednjoj Americi - ne bi došao da nije imao pomoć vidovnjaka.

Stephan A. Schwartz, bivši član uredništva *National Geographica* i član studijske skupine Ministarstva obrane za inovaciju, tehnologiju i društvo pri MIT-u (MIT's Secretary of Defence Discussion Group on Innovation, Technology, and Society; MIT - Massachusettski institut za tehnologiju), smatra da retrokognicija ne samo da je stvarna, nego da će naposljetku dovesti do pomaka u znanstvenoj stvarnosti koji će biti ravnopravan velikim pomacima koji su uslijedili nakon Kopernikovih i Darwinovih* otkrića. Schwartz je toliko zainteresiran za ovu temu da je napisao opsežnu povijest suradnje između vidovnjaka i arheologa pod naslovom *The Secret Vaults of Time* (Tajne riznice vremena). "Vidovnjačka arheologija stvarnost je već sedamdesetak godina.", piše Schwartz. «Taj novi pristup uvelike je doprinio tome da se pokaže kako prostorno-vremenski okvir koji je ključan za materijalistički pogled na svijet nipošto nije tako apsolutan konstrukt kako većina znanstvenika to vjeruje.

[* Schwartz *JOŠ* nije svjestan da je Darwin *UNAZADIO* znanstvenu stvarnost - op.prev]

Prošlost kao hologram

Sposobnosti takve vrste daju naslutiti da prošlost nije izgubljena nego da i dalje postoji u nekom obliku dostupna ljudskoj percepciji. Dok naš uobičajeni pogled na svemir ne dopušta takvo stanje stvari, holografski model to dopušta. Bohmova ideja da je vremenski slijed produkt neprestanog niza odvijanja i uvijanja sugerira da kada se sadašnjost uvijek i postane dio prošlosti, ona ne prestane postojati već se jednostavno vrati u kozmičko skladište implicitnog. Ili, riječima Bohma: Prošlost je u sadašnjosti aktivna kao neka vrsta implicitnog reda.

Ukoliko i svijest izvire iz implicitnog, kao što Bohm sugerira, to znači da ljudski um i holografski zapis prošlosti već postoje u istom području - oni su, da tako kažemo, susjedi. Stoga bi jednostavan pomak čovjekove pozornosti mogao biti sve što je potrebno za pristup prošlosti. Vidovnjaci kao što su McMullen i Ossowiecki možda su pojedinci koji imaju unutarnji «grif» za postizanje tog pomaka, no opet, kao i kod

tolikih drugih izvanrednih ljudskih sposobnosti o kojima je bilo riječi, holografska ideja sugerira da je ta nadarenost latentna u svima nama.

I sama metafora za način na koji je prošlost smještena u implicitnom također se može pronaći u hologramu. Ukoliko je svaka faza neke aktivnosti - uzmimo primjer žene koja puše mjehurić od sapunice - snimljena kao niz sukcesivnih slika u hologramu s višestrukim slikama, svaka slika postaje poput okvira na filmskoj traci. Ako je hologram 'bije- le' svjetlosti - komad holografskog filma čija se slika može vidjeti golim okom, te nije potreban laser kako bi postala vidljiva - kada promatrač hoda kraj filma i mijenja kut svog opažanja, vidjet će ono što je zapravo jednako trodimenzionalnom filmu sa ženom koja puše mjehurić od sapunice. Drugim riječima, različite slike koje se odvijaju i uvijaju izgledat će kao da teku zajedno i stvarat će iluziju pokreta.

Osoba koja nije upoznata s hologramima mogla bi pogrešno pretpostaviti da su različiti stadiji puhanja mjehurića od sapunice prolazni te da se, nakon što se jedanput opaze, više nikada neće moći pogledati, međutim - to nije točno. Na hologramu je uvijek snimljena cjelokupna aktivnost, no promatračev kut gledanja koji se mijenja je taj koji stvara iluziju da se prizor odvija u vremenu. Holografska teorija daje naslutiti da isto vrijedi i za našu prošlost. Umjesto da se postupno izgubi u zaboravu, i ona ostaje snimljena u kozmičkom hologramu i uvijek joj se može ponovno pristupiti.

Još jedna osobina retrokognitivnog iskustva koja podsjeća na hologram, trodimenzionalnost je prizora kojima se pristupa. Na primjer, Beatrice Rich, koja i sama može 'čitati' prošlost predmeta, kaže da zna na što je Ossowiecki mislio kada je rekao da su slike koje je vidio tro- dimenzionalne i stvarne, pa i stvarnije od sobe u kojoj je sjedio. To je kao da vas prizor upije, opisuje Rich. Dominantan je, i jednom kada se počne odvijati, ja, u stvari, postajem njegov dio. Slično kao da se odjednom nalazite na dva mjesta. Svjesna sam da sjedim u prostoriji, međutim nalazim se i u prizoru.

Holografska je i nelokalna značajka te sposobnosti. Vidovnjaci mogu pristupiti prošlosti nekog arheološkog nalazišta i kada se nalaze na sa- moj lokaciji, ali i kada su kilometrima udaljeni od nje. Drugim riječima, čini se da zapis prošlosti nije pohranjen ni na kojem mjestu, nego je ne- lokalan poput podataka u hologramu, pa mu se može pristupiti iz bilo koje točke u vremenu i prostoru. Nelokalni aspekt fenomena dodatno ističe činjenica da neki vidovnjaci čak ne trebaju ni pribjeći psihome- triji kako bi se uključili u prošlost. Slavni kentuckyjski vidovnjak Edgar

Cayce mogao se spojiti na prošlost jednostavno tako da legne na kauč u svojoj kući i uđe u stanje nalik snu. Izdiktirao je čitave knjige o povijesti ljudske rase i često je bio zapanjujuće točan. Na primjer, točno je odredio lokaciju i opisao povijesnu ulogu esenske zajednice u Qumranu, jedanaest godina prije nego što je otkriće svitaka s Mrtvog mora (u pećinama ponad Qumrana) potvrdilo njegove izjave.

Zanimljivo je napomenuti da mnogi retrokognitivni pojedinci imaju i sposobnost viđenja ljudskog energetskog polja. Dok je Ossowiecki bio dijete, majka mu je dala kapi za oči ne bi li se riješio raznobojnih trakova koje je, kako joj je rekao, vidio oko ljudi, a i McMullen također može dijagnosticirati zdravstveno stanje osobe gledajući u njezino energetsko polje. To daje naslutiti da bi retrokognicija mogla biti povezana sa sposobnošću viđenja suptilnijih i vibrantnijih vidova stvarnosti. Drugim riječima, prošlost bi mogla biti još jedan element koji je kodiran u Pribramovoj frekvencijskoj domeni, dijelu kozmičkih interferencijskih uzoraka koji većina nas zanemaruje i s kojim se samo nekolicina uskladi i pretvori ga u slike nalik hologramu. **U holografskom je stanju - frekvencijskoj domeni - vrijeme od prije četiri tisuće godina možda sutra**, kaže Pribram.

Utvare iz prošlosti

Ideja da je prošlost holografski snimljena u kozmičkom eteru, te da je ljudski um povremeno može «skinuti» i pretvoriti u holograme mogla bi objasniti barem neke slučajeve pojave duhova. Čini se da mnoga sablasna ukazanja nisu ništa više od holograma, trodimenzionalnih zapisa neke osobe ili prizora iz prošlosti. Na primjer, jedna teorija o duhovima govori da je utvara duša ili duh preminulog pojedinca, međutim nisu sve utvare ljudske. Zabilježeni su brojni primjeri ljudi koji su vidjeli prikaze neživih predmeta, a to je činjenica koja opovrgava teoriju da su duhovi diskarnirane duše. Golema dvosveščana zbirka dobro dokumentiranih izvješća o pojavama duhova i drugim paranormalnim fenomenima pod naslovom *Phantasms of the Living* (Prikaze), koju je kompiliralo Društvo za parapsihološka istraživanja (Society for Psychical Research) iz Londona, nudi mnogo takvih primjera. Na primjer, jedno izvješće opisuje slučaj britanskog vojnog časnika i njegove obitelji koji su promatrali kako se na njihovu tratinu dovezla i na njoj zaustavila kočija s konjskom zapregom. Ta sablasna kočija bila je tako stvarna da joj je

časnikov sin prišao i vidio u njoj nešto za što se činilo da je lik žene. Prije no što je stigao bolje pogledati, cijeli je prizor nestao, ne ostavivši iza sebe ni konjske tragove ni tragove kotača.

Koliko su česta takva iskustva? To ne znamo, ali znamo da je nekoliko studija provedenih u Sjedinjenim Državama i Engleskoj pokazalo da je od deset do sedamnaest posto sveukupnog stanovništva vidjelo utvaru, što pokazuje da su takve pojave daleko učestalije nego što bi većina nas mogla pomisliti.

Pretpostavku da neki događaji ostavljaju dublje otiske u holografskom zapisu od nekih drugih potkrjepljuje i činjenica da su brojne pojave duhova zabilježene na mjestima na kojima se dogodio neki grozan čin nasilja ili neki drugi neuobičajeno snažan emocionalni događaj. Literatura je puna prikaza koje se pojavljuju na mjestima ubojstava, bitaka i drugih strašnih događaja, što bi moglo značiti da se osim slika i zvukova, u kozmički hologram zapisuju i osjećaji koje su ljudi proživljavali za vrijeme trajanja nekog događaja. I opet se stječe dojam da je emocionalni intenzitet takvih događaja ono što ih čini istaknutijima u holografskom zapisu, i da to običnim ljudima omogućava da se nehotice spoje na njih.

S druge strane, čini se da mnogi od tih duhova nisu toliko proizvod nesretnih duša vezanih za Zemlju, koliko samo slučajni, letimični pogled u holografski zapis prošlosti. Na primjer, 1907. i nakon poticaja od strane pjesnika Williama Butlera Yeatsa, antropolog i stručnjak za religijske znanosti s Kalifornijskog sveučilišta u Los Angelesu (UCLA ili University of California at Los Angeles) po imenu W. Y. Evans-Wentz zaputio se na dvogodišnje putovanje po Irskoj, Škotskoj, Walesu, Cornwallu i Britaniji kako bi razgovarao s ljudima koji su se navodno susreli s vilenjacima (op. prev. - eng. izraz *fairy* označava vile i vilenjake, ali i patuljke, duhove i tome slično) i drugim nadnaravnim bićima. Evans-Wentz upustio se u taj projekt zato što mu je Yeats rekao da, dok vrijednosti dvadesetog stoljeća zamjenjuju stara vjerovanja, susreti s vilama i vilenjacima postaju sve rjeđi, te da ih je potrebno dokumentirati prije nego što ta tradicija posve ne nestane.

Kada je Evans-Wentz krenuo od sela do sela, razgovarajući obično s postarijim, nepokolebljivim vjernicima, otkrio je da nisu sve vile i vilenjaci što su ih ljudi susretali u udolinama i na mjesečinom obasjanim livadama bili maleni. Neki su bile visoki i izgledali kao normalna ljudska bića, osim što su bili sjajni i providni, te su imali čudnu naviku odijevanja u odjeću ranijih povijesnih razdoblja.

Osim toga, ti «vilenjaci» često su se pojavljivali na arheološkim ruševinama - grobnim humcima, stećcima, urušenim tvrđavama iz šestog stoljeća, i tome slično - i oko njih, te su sudjelovali u aktivnostima povezanim s prošlim vremenima. Evans-Wentz razgovarao je sa svjedocima koji su vidjeli vile i vilenjake koji su izgledali kao ljudi u elizabetanskoj odjeći u lovu, koji su hodali u sablasnim procesijama ka ostacima starih utvrda i vraćali se od njih, te one koji su zvonili zvonima stojeći na ruševinama starodavnih crkava. Jedna od aktivnosti koja je vilenjacima, čini se, posebno draga, je ratovanje. U svojoj knjizi pod naslovom *The Fairy-Faith in Celtic Countries* (Vjera u vilenjake u keltskim zemljama) Evans-Wentz predstavlja svjedočenja desetaka pojedinaca koji su tvrdili da su vidjeli sablasne borbe, mjesečinom obasjane livade pune ljudi koji se bore u srednjovjekovnim oklopima, ili opustošene obrambene zidine prekrivene vojnicima u šarenim uniformama. Ponekad su te borbe bile jezovito tihe. Ponekad je bila prava buka; a ponekad su se, što je možda i najjezovitije, mogle samo čuti, ali ne i vidjeti.

Evans-Wentz je na temelju toga zaključio da su u najmanju ruku neki fenomeni koje su njegovi sugovornici smatrali vilenjacima u stvari bili neka vrsta zaostale slike događaja iz prošlosti. "Sama priroda ima pamćenje.", teoretizirao je. "Postoji neki neodrediv paranormalni element u Zemljinoj atmosferi na kojega se zapisuju, odnosno utiskuju sva ljudska i fizička djelovanja ili pojave. U određenim, neobjašnjivim okolnostima obične osobe koje nisu vidovnjaci mogu mentalne zapise Prirode vidjeti kao slike projicirane na zaslonu - često kao slike u pokretu."

Što se tiče razloga koji su doveli do toga da je broj susreta s vilama i vilenjacima u stalnom padu, primjedba jednog od Evans-Wentzovih sugovornika nudi možebitni odgovor. Bio je to postariji gospodin po imenu John Davies koji je živio na otoku Manu, a nakon što je opisao brojna viđenja dobrih ljudi, izjavio je: "Prije no što je obrazovanje došlo na otok više je ljudi moglo vidjeti vilenjake; sada ih samo vrlo rijetki mogu vidjeti." Budući da «obrazovanje» nesumnjivo obuhvaća i anatemiziranje vjerovanja u vilenjake, Daviesova izjava sugerira da je zapravo promjena stava dovela do slabljenja nekoć široko rasprostranjene retrokognitivne sposobnosti stanovnika otoka Man. To je još jedna potvrda ogromne snage koju naša vjerovanja imaju u određivanju koje od svojih izvanrednih potencijala manifestiramo, a koje ne.

Međutim, bez obzira dopuštaju li nam naša vjerovanja da vidimo takve filmove prošlosti nalik hologramu, ili utječu na to da ih naš mozak izbacuje iz naše slike svijeta, dokazi sugeriraju da oni unatoč tome postoje.

Nadalje, takva iskustva nisu ograničena na keltske zemlje. Postoje izvještaji svjedoka koji su vidjeli fantomske vojnike u drevnoj hinduskoj odjeći u Indiji. Na Havajima su takve sablasne prikaze dobro poznate, a knjige na otocima pune su opisa pojedinaca koji su vidjeli fantomske povorke havajskih ratnika u pernatim plaštevima, kako marširaju s ratnim toljagama i bakljama. Viđenja fantomskih vojski i jednako sablasnih bitaka spominju se čak i u drevnim asirskim zapisima.

U nekim slučajevima povjesničari su uspjeli prepoznati događaj koji se ponovno odigravao. Dana 4. kolovoza 1951. godine u četiri sata ujutro dvije Engleskinje koje su se odmarale u selu Puys na francuskoj obali probudio je zvuk topovske paljbe. Potrčale su do prozora, no šokirale su se kada su vidjele da su i selo i more iza njega bili mirni, bez bilo kakve aktivnosti koja bi mogla objasniti ono što su upravo slušale. Britansko društvo za parapsihološka istraživanja (The British Society for Psychical Research) istražilo je slučaj i otkrilo da je kronologija događaja što su je žene navele točno odgovarala vojnim zapisima o napadu koji su 19. kolovoza 1942. Saveznici poduzeli protiv Nijemaca u Puysu. Žene su, čini se, čule zvukove krvoprolića koje se bilo zbilo devet godina ranije.

Iako mračni intenzitet takvih događaja čini iste istaknutijima u holografskom krajoliku, ne smijemo zaboraviti da se u titravom holografskom zapisu prošlosti također nalaze i radosti ljudske vrste. On je, u biti, zbirka svega što je ikada bilo, te kada bismo se na tu blistavu i beskonačnu riznicu naučili spajati na sveobuhvatniji i sistematičniji način, naše znanje kako o samima sebi tako i o svemiru moglo bi se proširiti na način o kojem se još nismo usudili ni sanjati. Mogao bi svanuti dan kada ćemo moći upravljati stvarnošću poput kristala u Bohmovo analogiji, čineći da se ono što je stvarno i što je nevidljivo kaleidoskopski pomiče, te pozivati slike prošlosti s istom lakoćom kojom sada pozivamo program na svojem računalu. No, čak ni to nije sve ono što više holografsko razumijevanje vremena može ponuditi.

Holografška budućnost

Ma koliko je mogućnost pristupa cjelokupnoj prošlosti uznemirujuća, ona blijedi pred pretpostavkom da se u kozmičkom hologramu pristupiti može i budućnosti. Pa ipak, postoji ogromna količina podataka koji dokazuju da se barem neke buduće događaje može vidjeti podjednako jednostavno kao i prošle događaje.

Bogato je to pokazano u doslovce stotinama istraživanja. Tridesetih godina dvadesetog stoljeća J. B. i Louisa Rhine otkrili su da su dobrovoljci mogli pogoditi koje će se karte nasumično izvući iz špila sa stopom uspješnosti većom od slučajnosti, u omjeru tri milijuna prema jedan. Sedamdesetih je Helmut Schmidt, fizičar u Boeing Aircraft u Seattleu u američkoj saveznoj državi Washington izumio uređaj koji mu je omogućio da ispita mogu li ljudi predvidjeti nasumične subatomske događaje. U nekoliko ispitivanja s tri dobrovoljca i više od šezdeset tisuća pokušaja dobio je rezultate koji su sa sigurnošću od milijardu prema jedan potvrdili da se nije radilo o slučajnosti.

Montague Ullman u svom radu u Laboratoriju snova pri Medicinskom centru Maimonides (Dream Laboratory at Maimonides Medical Center), zajedno s psihologom Stanleyjem Krippnerom i znanstvenikom Charlesom Honortonom došao je do čvrstih dokaza o tome da se točne prekognitivne spoznaje mogu dobiti i iz snova. U svom istraživanju zamolili su dobrovoljce da osam noći zaredom prespavaju u njihovom laboratoriju za spavanje, te da svake noći pokušaju sanjati o slici koja će biti nasumično izabrana i koju će im pokazati sljedećeg dana. Ullman i njegovi kolege nadali su se da će jedan od osam pokušaja biti uspješan, no otkrili su da su neki pojedinci mogli ostvariti čak pet «pogodaka» u osam pokušaja.

Na primjer, jedan je dobrovoljac, nakon što se probudio, izjavio da je sanjao «veliku betonsku zgradu» iz koje je «pacijent» pokušao pobjeći. Pacijent je na sebi imao bijelu kutu sličnu liječničkoj, i stigao je «samo do nadsvođenog prolaza». Ispostavilo se da je slika koja je nasumce izabrana sljedećeg dana bila Van Goghov Hodnik bolnice u St. Remyju, akvarel što prikazuje usamljenog pacijenta koji stoji na kraju velikog, sumornog hodnika, i brzo izlazi kroz nadsvođena vrata.

Puthoff i Targ u svojim eksperimentima s viđenjem na daljinu u Stanfordskom istraživačkom institutu (Stanford Research Institute) otkrili su da su ispitanici, osim što su bili' kadri vanosjetilno opisati udaljena mjesta koja su eksperimentatori posjećivali u sadašnjosti, mogli opisati i mjesta koja će eksperimentatori posjetiti u budućnosti, prije no što je uopće odlučeno koja će to mjesta biti. Na primjer, jednom je neobično darovita ispitanica po imenu Hella Hammid, po zanimanju fotografkinja, zamoljena da opiše mjesto koje će Puthoff posjetiti za pola sata. Usredotočila se i rekla da ga vidi kako ulazi u «crni željezni trokut», i premda nije točno znala o čemu se radi, čula je periodički zvuk škripe koji se pojavljivao otprilike svake sekunde.

Deset minuta prije nego što je to rekla, Puthoff se zaputio na polusatnu vožnju u Menlo Park na području Palo Alta. Nakon tih pola sata, i znatno kasnije no što je Hammid zabilježila svoje opažanje crnog željeznog trokuta, Puthoff je uzeo deset zapečaćenih omotnica u kojima je bilo deset različitih ciljnih mjesta. Pomoću generatora slučajnih brojeva nasumično je izabrao jednu od njih. U omotnici se nalazila adresa malog parka koji je bio udaljen otprilike deset kilometara od laboratorija. Odvezao se do parka i kada je stigao, naišao je na dječju ljuljačku - crni željezni trokut - te ušao u nju. Kada je sjeo na ljuljačku, ritmički je škripala dok se njihao naprijed-natrag."

Puthoffova i Targova otkrića s prekognitivnim viđenjem na daljinu ponovili su brojni laboratoriji diljem svijeta, uključujući i istraživačku ustanovu Jahna i Dunne na Princetonu. Štoviše, Jahn i Dunne su u tristo trideset i četiri službena pokušaja otkrili da su dobrovoljci u šezdeset i dva posto slučajeva iznijeli točne prekognitivne podatke.

Još su dramatičniji rezultati takozvanih 'pokusa sa stolicom', glasovitog niza pokusa što ih je osmislio Croiset. U tim bi pokusima eksperimentator najprije nasumce odabrao stolicu, odnosno sjedalo iz nacrtu sjedećih mjesta nekog javnog događaja koji se treba uskoro održati u velikoj dvorani ili auditoriju. Dvorana se mogla nalaziti u bilo kojem gradu u svijetu, a pogodni su bili isključivo događaji za koje nema rezervacije sjedala. Tada bi, bez da Croisetu kaže ime ili mjesto dvorane, ili vrstu događanja, eksperimentator zamolio nizozemskog vidovnjaka da navede tko će tijekom te večeri sjediti na izabranom sjedalu.

Tijekom razdoblja od dvadeset i pet godina, brojni su znanstvenici, kako iz Europe tako i iz Amerike, podvrgli Croiseta strogom pokusu sa stolicom, i zaključili da je gotovo uvijek uspio dati točan i podroban opis osobe koja će sjediti na stolici; naveo bi njezin spol, opisivao crte lica, odjeću, zanimanje, pa čak i događaje iz njezine prošlosti.

Na primjer, dana 6. siječnja 1969., u studiji koju je proveo dr. Jule Eisenbud, klinički profesor psihijatrije na Medicinskom fakultetu Sveučilišta Colorado, Croisetu je rečeno da je izabrana stolica za događaj koji će se održati 23. siječnja iste godine. Croiset, koji je tada bio u Nizozemskoj, odgovorio je Eisenbudu da će osoba koja će sjediti na stolici biti čovjek visok sto sedamdeset i pet centimetara koji svoju crnu kosu češlja prema natrag, ima zlatni zub u donjoj čeljusti, ožiljak na nožnom palcu, koji radi i u znanosti i u industriji, te koji s vremena na vrijeme svoju laboratorijsku kutu zaprlja zelenkastom kemikalijom. Dana 23. siječnja 1969. čovjek koji je sjeo na odabranu stolicu, koja je bila u

auditoriju u Denveru u Coloradu, uklapao se u Croisetov opis u svakom pojedinom detalju osim jednog - nije bio visok sto sedamdeset i pet, nego sto sedamdeset i sedam centimetara.

Lista se nastavlja do u nedogled.

Kako objasniti takva otkrića? Krippner vjeruje da jedno od objašnjenja pruža Bohmova tvrdnja da um ima pristup implicitnom redu. Puthoff i Targ misle da nelokalna kvantna povezanost igra ulogu u prekogniciji, a Targ je ustvrdio kako se čini da um tijekom viđenja na daljinu ulazi u neku vrstu «holografske juhe», odnosno područja u kojem su sve točke beskrajno povezane, ne samo u prostoru, nego i u vremenu.

Dr. David Loye, klinički psiholog i bivši profesor na medicinskim fakultetima na Princetonu i UCLA-u, suglasan je s takvim gledištem. "Za one koji razmišljaju o zagonetci zvanoj prekognicija, Pribram-Bohmov holografski um, čini se, ipak nudi najveću nadu za napredak prema traženom rješenju.", ističe. Loye, koji je trenutno direktor Instituta za predviđanje budućnosti u sjevernoj Kaliforniji zna o čemu govori. Istraživanju prekognicije i umjetnosti predviđanja općenito posvetio je posljednjih dvadeset godina, i radi na razvoju tehnika koje ljudima omogućuju da stupe u vezu s vlastitom intuitivnom svjesnošću budućnosti.

Hologramska priroda mnogih prekognitivnih iskustava pruža dodatne dokaze da je sposobnost predviđanja budućnosti holografski fenomen. Kao i kod retrokognicije, ekstrasensi govore da im se prekognitivne informacije često pojavljuju u obliku trodimenzionalnih slika. Vidovnjak Tony Cordero, rođen na Kubi, kaže da budućnost vidi na način kao da gleda film u svom umu. Cordero je jedan od prvih takvih filmova vidio kada je kao dijete imao viziju komunističkog državnog udara na Kubi. "Rekao sam članovima svoje obitelji da sam vidio crvene zastave po cijeloj Kubi, da su se spremali napustiti zemlju, te da će mnogo članova obitelji biti ubijeno.", opisuje Cordero. "Stvarno sam vidio pogibije svojih rođaka. Osjećao sam miris dima i čuo pucnjeve iz oružja. Osjećam se kao da se nalazim na mjestu tog događaja. Mogu čuti ljude kako govore, no oni mene ne mogu ni čuti ni vidjeti. To je nešto poput putovanja kroz vrijeme."

I riječi kojima vidovnjaci opisuju svoja iskustva slične su Bohmovim. Garrett je vidovitost opisala kao *izuzetno oštro osjećanje nekih aspekata života u pokretu*, a budući da je **na vidovnjačkim razinama vrijeme nepodijeljeno i cjelovito** [kurziv dodan], čovjek stvari ili događaje često opaža u njihovim prošlim, sadašnjim i/ili budućim fazama, u naglim i brzim sljedovima.

Svi smo mi vidoviti

Bohmova tvrdnja da svaka pojedina ljudska svijest potječe iz implicitnog pretpostavlja da svi posjedujemo sposobnost pristupanja budućnosti, a za to postoje i dokazi. Otkriće Jahna i Dunne da su čak i obični pojedinci uspješni u pokusima s prekognitivnim viđenjem na daljinu jedan je od pokazatelja široke rasprostranjenosti ove sposobnosti. Brojni drugi primjeri, i eksperimentalni i anegdotalni, pružaju daljnje dokaze. U BBC-evoj radio-emisiji iz 1934. godine Dame Edith Lyttelton, članica politički i društveno istaknute obitelji Balfour u Engleskoj, i predsjednica Britanskog društva za parapsihološka istraživanja (British Society for Psychical Research), pozvala je slušatelje da joj pošalju opise vlastitih prekognitivnih iskustava. Bila je zatrpana pismima, pa joj je, čak i nakon što je odbacila slučajeve koji nisu bili potkrijepljeni dokazima, ostalo dovoljno materijala za čitavu knjigu na tu temu. Slično tome, ankete koje je provela Louisa Rhine otkrile su da se prekognicije pojavljuju češće od svih drugih vrsta parapsiholoških pojava.

Studije pokazuju i to da se prekognitivne vizije često odnose na tragedije - slutnje nesretnih događaja četiri su puta učestalije od slutnji sretnih događaja. Najbrojniji su predosjećaji smrti, dok su nesreće na drugom, a bolesti na trećem mjestu. Čini se da je razlog tomu očigledan. Tako smo duboko uvjetovani da vjerujemo kako percipiranje budućnosti nije moguće da naše prirodne prekognitivne sposobnosti ostaju uspravane. Poput nadljudske snage koju pojedinci iskazuju u po život opasnim situacijama, one se u našu svijest preliju tijekom kriznih trenutaka - kada se netko nama blizak sprema umrijeti; kada je naše dijete ili netko drugi od naših voljenih u opasnosti, i tako dalje. Da je za našu nesposobnost razumijevanja i korištenja istinske prirode našeg odnosa s vremenom odgovorno naše «s sofisticirano» razumijevanje stvarnosti očigledno proizlazi i iz činjenice da pripadnici primitivnih kultura u pravilu postižu bolje rezultate na testovima vanosjelijne percepcije od pripadnika takozvanih civiliziranih kultura.

Daljnje dokaze o tome da smo svoje prirodne prekognitivne sposobnosti protjerali u zabačene dijelove nesvjesnog moguće je pronaći i u bliskoj povezanosti između slutnji i snova. Studije pokazuju da od šezdeset do šezdeset i osam posto svih slutnji dolazi tijekom sna. Možda smo svoju sposobnost viđenja budućnosti potisnuli iz svojih svjesnih umova, no ona je i dalje vrlo aktivna u dubljim slojevima naše psihe.

Činjenica je to dobro poznata plemenskim kulturama, a šamanske predaje gotovo univerzalno naglašavaju važnost snova u proricanju budućnosti. Čak i naši najdrevniji spisi iskazuju poštovanje sposobnosti nagovještavanja koju imaju snovi, kao što je vidljivo u biblijskom opisu faraonovog sna o sedam debelih i sedam mršavih krava. Starost sličnih predaja pokazuje kako tendenciju da se slutnje pojavljuju u snovima ne možemo pripisati isključivo našem sadašnjem skeptičnom stavu prema prekogniciji. Ulogu bi mogla igrati i blizina nesvjesnog uma i bezvremenog područja implicitnog. Budući da se naše sanjajuće jastvo nalazi dublje u psihi od svjesnog jastva - i stoga bliže iskonskom oceanu u kojemu prošlost, sadašnjost i budućnost postaju jedno - vjerojatno mu je lakše doći do informacija o budućnosti.

Bez obzira koji bio razlog, ne treba nas iznenaditi da i druge metode pristupanja nesvjesnom mogu dovesti do prekognitivnih informacija. Na primjer, 1960-ih godina Karlis Osis i hipnotizer J. Fahler otkrili su da hipnotizirani ispitanici postižu značajno bolje rezultate na testovima prekognicije od ispitanika koji nisu hipnotizirani. Druge su studije također potvrdile da hipnoza poboljšava vanosjetilnu percepciju. Međutim, čak se ni učinak najveće moguće količine statističkih podataka ne može mjeriti sa primjerima iz stvarnog života. Arthur Osborn u svojoj knjizi pod naslovom *The Future Is Now: The Significance of Precognition* (Budućnost je sada: značajnost prekognicije) zabilježio je rezultate eksperimenta s hipnozom i prekognicijom u kojem je sudjelovala francuska glumica Irene Muza. Nakon što su je hipnotizirali i upitali može li vidjeti svoju budućnost, Muza je odgovorila: "Moja će karijera biti kratka; čak se ne usuđujem ni izgovoriti kakav će biti moj kraj - bit će grozno."

Voditelji eksperimenta ostali su zapanjeni, te su odlučili ne priopćiti Muzi što im je bila rekla; dali su joj posthipnotičku sugestiju (op. prev. - sugestija hipnotiziranom subjektu kako da se ponaša i čega da se sjeća, ili pak ne sjeća poslije hipnoze) kako bi zaboravila sve što je bila izjavila. Kada je izašla iz transa, nije se sjećala ničeg od onoga što si je prorekla. Čak i da je znala, to ne bi dovelo do smrti kakvu je pretrpjela. Nekoliko mjeseci kasnije njezin je frizer slučajno prolio nešto mineralnog alkohola na upaljenu peć što je izazvalo zapaljenje Muzine kose i odjeće. Plamen ju je progutao u nekoliko sekundi i umrla je u bolnici nekoliko sati kasnije.

Holoskokovi vjere

Događaji koji su snažili Irene Muza nameću važno pitanje. Da je Muza bila upoznata sa sudbinom koju si je pretkazala, bi li je mogla izbjeći? Drugim riječima, je li budućnost zamrznuta i sasvim predodređena, ili ju je moguće promijeniti? Na prvi pogled stječe se dojam da postojanje prekognitivnih fenomena navodi na zaključak da je istina ovo prvo, međutim to bi bilo vrlo zabrinjavajuće stanje stvari. Ukoliko je budućnost hologram čiji je svaki detalj već utvrđen, to bi značilo da ne posjedujemo slobodu volje. U tom slučaju nismo ništa više od običnih lutaka u rukama sudbine, što se bezumno kreću kroz scenarij koji je unaprijed napisan.

Srećom, **dokazi nadmoćno upućuju da to nije slučaj**. Literatura je puna primjera ljudi koji su svoje prekognitivne letimične poglede u budućnost uspjeli iskoristiti da izbjegnu nesreće, slučajeva u kojima su pojedinci točno predvidjeli pad aviona i izbjegli smrt ne ukrcavši se, ili imali viziju svoje djece kako se utapaju u poplavi te ih u posljednji tren sklonili na sigurno. Dokumentirano je devetnaest slučajeva ljudi koji su imali prekognitivne uvide o potonuću Titanika - neke su doživjeli pojedinci koji su obratili pozornost na svoje slutnje i preživjeli, neke su iskusili putnici koji su ignorirali svoje loše slutnje i utopili se, a neke su iskusili pojedinci koji ne pripadaju ni u jednu od te dvije kategorije.

Takvi slučajevi jasno sugeriraju da budućnost nije određena, nego da je plastična i da ju je moguće promijeniti. No, i ovakvo gledište povlači za sobom jedan problem. Ukoliko je budućnost ipak u stanju neprestanog previranja, što je to na što se Croiset spaja kada opisuje čovjeka koji će za sedamnaest dana sjesti na određenu stolicu? Kako budućnost može i postojati i ne postojati?

Loye nam nudi mogućí odgovor. On drži da stvarnost *jest* divovski hologram, te da su u njemu prošlost, sadašnjost i budućnost doista utvrđene - barem do određene mjere. Stvar je, međutim, u tome da ona nije jedini hologram. Postoji mnogo takvih holografskih entiteta koji plutaju u bezvremenim i bezprostornim vodama implicitnog, gurkajući se i plivajući jedan oko drugog kao mnoštvo ameba. "**Takve holografske entitete mogli bismo zamisliti i kao paralelne svjetove, paralelne univerzume.**", tumači Loye.

Na taj način budućnost bilo kojeg holografskog svemira *jest* predodređena, a kada osoba dobije prekognitivni uvid u budućnost, ona se tada spoji na budućnost samo tog određenog holograma. Međutim, ti

hologrami također, poput ameba, ponekad progutaju i obuhvate jedan drugog, stapajući se i račvajući kao protoplazmatske grude energije što u biti i jesu. Ponekad nas ta gurkanja gurnu, i odgovorna su za slutnje koje nas s vremena na vrijeme prožimaju. A kada djelujemo sukladno slutnjama i, naizgled, mijenjamo budućnost, mi, u stvari, skačemo iz jednog holograma u drugi. Loye takve *intraholografske* skokove naziva 'holoskokovi', te smatra da nam oni omogućuju kako sposobnost uvida, tako i slobode djelovanja.

Bohm ovu situaciju rezimira na ponešto drukčiji način. "Kada ljudi točno sanjaju o nesreći i ne ukrcaju se na avion ili brod, oni ne vide pravu budućnost. To je samo nešto u sadašnjosti što je implicitno i što se kreće prema stvaranju te budućnosti. U stvari, **budućnost koju su vidjeli razišla se od prave budućnosti zato što su ju promijenili**. Stoga držim da je prihvatljivije reći da, ukoliko su ti fenomeni stvarni, postoji anticipacija budućnosti u implicitnom redu u sadašnjosti. Kao što se znalo reći, nadolazeći događaji bacaju svoju sjenu na sadašnjost. Njihove sjene padaju duboko u implicitni red."

Čini se da Bohmov i Loyev opis predstavljaju dva različita načina za izražavanje iste stvari - pogleda na budućnost kao na **hologram koji je dovoljno čvrst da ga percipiramo, ali ipak i dovoljno savitljiv da bude podložan promjeni**. Drugi su koristili neke druge riječi kako bi izložili ono što je, čini se, ista temeljna misao. Cordero budućnost opisuje kao uragan koji se počinje oblikovati i dobiva na snazi, postajući sve konkretniji i neizbježniji što se više približava. Ingo Swann, nadareni vidovnjak koji je postigao impresivne rezultate u različitim studijama, uključujući i Puthoffova i Targova istraživanja viđenja na daljinu, govori o budućnosti koja je sastavljena od *kristalizirajućih mogućnosti*. Havajske kahune, koje su iznimno poštovane zbog svojih prekognitivnih moći, također o budućnosti govore kao o previranju, ali previranju u procesu *kristaliziranja*, te vjeruju da se najviše unaprijed kristaliziraju veliki svjetski događaji, jednako kao i najvažniji događaji u životu osobe, kao, na primjer, brak, nesreće i smrt.

Brojne slutnje za koje se sada zna da su prethodile kako Kennedyjevom ubojstvu tako i Građanskom ratu (čak je i George Washington imao prekognitivnu viziju budućeg građanskog rata koji će na neki način imati veze s "Afrikom", pitanjem da su svi ljudi "braća", te s riječju *Unija*, čini se, potvrđuju vjerovanje kahuna.

Loyeva ideja da postoji mnogo odvojenih holografskih budućnosti, te da između događaja koji će se očitovati i onih koji neće, biramo skaka-

njem iz jednog holograma u drugi, povlači za sobom još jednu implikaciju. Biranje jedne holografske budućnosti umjesto neke druge u biti je isto što i stvaranje budućnosti. Kao što smo vidjeli, postoji priličan broj dokaza koji sugeriraju da svijest igra važnu ulogu u stvaranju sadašnjosti. Međutim, ako um može odlutati van granica sadašnjosti i povremeno se prikristi maglovitom krajoliku budućnosti, imamo li mi svoje prste i u stvaranju budućih događaja? Drugim riječima, jesu li hirovi života zaista nasumični, ili imamo ulogu u, doslovno rečeno, krojenju vlastite sudbine? Izvanredno je da postoje intrigantni dokazi o tome da bi ovo potonje mogao biti slučaj.

Nevidljiva supstancija duše

Dr. Joel Whitton, profesor psihijatrije na Medicinskom fakultetu torontskog sveučilišta, također je za proučavanje onoga što ljudi nesvjesno znaju o sebi koristio hipnozu. Međutim, umjesto da ispitanike ispituje o njihovoj budućnosti, Whitton - koji je stručnjak za kliničku hipnozu, a posjeduje i diplomu iz neurobiologije - ih je pitao o njihovoj prošlosti, točnije - o njihovoj dalekoj prošlosti. Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća Whitton je u tišini i bez razmetanja prikupljao dokaze koji ukazuju na reinkarnaciju.

Reinkarnacija je složena tema jer o njoj je rečeno toliko budalaština da je mnogi ljudi unaprijed odbacuju. Većina ljudi ne zna da osim (a moglo bi se čak reći i unatoč) senzacionalnih tvrdnji slavnih osoba i priča o reinkarniranim Kleopatrama koje plijene najviše medijske pozornosti, postoji priličan broj ozbiljnih istraživanja koja se provode o reinkarnaciji. U posljednjih nekoliko desetljeća mali je ali rastući broj znanstvenika velikog ugleda kompilirao velik broj podataka o toj temi. Među njih se ubraja i Whitton.

Ti podaci ne dokazuju postojanje reinkarnacije, niti je namjera ove knjige da to dokaže. U stvari, teško je zamisliti što bi to moglo predstavljati savršeni dokaz reinkarnacije. Umjesto toga, otkrića kojih ćemo se ovdje dotaći ponuđena su samo kao intrigantne mogućnosti, te zato što su važna za našu trenutnu raspravu. Stoga zaslužuju da ih uzmemo u razmatranje bez predrasuda.

Glavna pokretačka sila Whittonovih istraživanja s hipnozom temelji se na jednostavnoj i zapanjujućoj činjenici. Kada se pojedince podvrgne hipnozi, oni se često sjećaju onoga što su, čini se, sjećanja iz prošlih živo-

ta. Istraživanja su pokazala da se preko devedeset posto svih pojedinaca koje je moguće hipnotizirati može prisjetiti takvih sjećanja. Fenomen u velikoj mjeri priznaju čak i skeptici. Na primjer, psihijatrijski udžbenik *Trauma, Trance and Transformation* upozorava neiskusne hipnotizere da se ne iznenade ukoliko se takva sjećanja spontano pojave kod njihovih hipnotiziranih pacijenata. Autor teksta odbacuje ideju ponovnog rođenja, no ističe da takva sjećanja svejedno imaju izvanrednu iscjeliteljsku moć.

Dakako da se o značenju tog fenomena žučno raspravlja. Mnogi znanstvenici podupiru tvrdnju da su takva sjećanja sanjarije i izmišljotine nesvjesnog uma, i nema dvojbe da je to ponekad istina, pogotovo ako hipnotičku seansu ili «regresiju» vodi neiskusni hipnotizer koji ne poznaje pravilne tehnike ispitivanja. Međutim, postoje i brojni slučajevi u kojima su pojedinci, pod vodstvom iskusnih stručnjaka, iznijeli sjećanja za koja se nije činilo da su mašta. Podaci koje je Whitton prikupio pripadaju u tu kategoriju.

Kako bi proveo svoje istraživanje, Whitton je okupio središnju skupinu od tridesetak ljudi. Grupa je okupljala ljude iz svih slojeva, od vozača kamiona do računalnih stručnjaka, pri čemu su neki od njih vjerovali u reinkarnaciju, a drugi nisu. Tada ih je pojedinačno hipnotizirao i proveo doslovno tisuće sati snimajući sve što su govorili o svojim navodnim prijašnjim životima.

Podaci su čak i široko gledano bili fascinantni. Jedan od zapanjujućih aspekata je veliki stupanj podudaranja među iskustvima ispitanika. Svi su govorili o brojnim prošlim životima, neki o ukupno čak dvadeset do dvadeset i pet, premda je praktična granica dosegnuta kada ih je Whitton vratio u njihove, kako ih on naziva "špiljske živote", kada se jedan životni vijek više nije mogao razlikovati od drugog. Svi dobiveni podaci ukazivali su na to da **duši nije svojstven spol**, i mnogi su barem jedan život proživjeli kao suprotan spol. Svi su također govorili da **je svrha života razvijati se i učiti, te da više života olakšava taj proces**.

Whitton je došao i do podataka koji su sugerirali da su ta iskustva zaista bili prošli životi. Jedna neobična osobina odnosila se na to da su sjećanja mogla objasniti široki spektar naizgled nepovezanih događaja i iskustava u sadašnjim životima ispitanika. Na primjer, jedan je čovjek, psiholog rođen i odgojen u Kanadi, kao dijete imao neobjašnjiv engleski naglasak. Imao je također i iracionalan strah od zadobivanja loma noge, strah od putovanja avionom, grozan problem s griženjem noktiju, opsesivnu fascinaciju mučenjem, a kao tinejdžer imao je kratku zagonet-

nu viziju u kojoj se nalazio u sobi s nacističkim časnikom, i to nedugo nakon što je baratao papučicama u automobilu tijekom vozačkog ispita. Pod hipnozom se čovjek prisjetio da je tijekom Drugog svjetskog rata bio britanski pilot. Tijekom leta nad Njemačkom njegov je avion oborila kiša metaka, od kojih je jedan probio trup aviona i slomio mu nogu. To je dovelo do toga da je izgubio nadzor nad nožnim pedalama aviona, uslijed čega se avion srušio. Kasnije su ga zarobili Nijemci i mučili ga zbog informacija, čupajući mu nokte, nakon čega je ubrzo preminuo.

Mnogi od ispitanika uslijed traumatskih sjećanja iz prošlih života koje su iznijeli na vidjelo doživjeli su duboka psihička i fizička ozdravljenja, te dali nevjerojatno točne povijesne podatke o vremenima u kojima su bili živjeli. Neki su čak govorili nepoznatim im jezicima. Dok je ponovno proživljavao jedan svoj, kako se čini, prošli život u kojem je bio Viking, jedan je čovjek, tridesetsedmogodišnji bihevioralni znanstvenik, izvikivao riječi za koje su lingvistički autoriteti kasnije ustvrdili da pripadaju staronorveškom jeziku. Isti je čovjek nakon što je vraćen u davni perzijski život počeo pisati paučastim pismom arapskog stila koje je stručnjak za bliskoistočne jezike identificirao kao autentičnu reprezentaciju Sasanid Pahlavija, davno izumrlag mezopotamskog jezika koji je na vrhuncu bio između 226. i 651. godine poslije Krista.

Međutim, Whilton je do svog najneobičnijeg otkrića došao kada je ispitanike vratio u međuvrijeme između života, divno svjetlošću ispunjeno područje u kojem "nisu postojali vrijeme ni prostor kakve poznajemo." Po riječima njegovih ispitanika, svrha tog područja jednim je dijelom bila da im se omogući *da isplaniraju svoj sljedeći život, da doslovce skiciraju važne događaje i okolnosti koje će ih zadesiti u budućnosti.* Međutim, taj proces nije bio jednostavno neka bajkovita vježba ispunjenja želja. Whilton je otkrio da pojedinci u tom području između života ulaze u neuobičajeno stanje svijesti, stanje svijesti u kojem su izuzetno svjesni vlastitog bića i imaju pojačan osjećaj za moral i etiku. Osim toga, više nisu mogli racionalizirati svoje pogreške i nedjela, te su se mogli sagledati potpuno iskreno. Kako bi ga razlikovao od naše uobičajene svakodnevne svjesnosti, Whilton to intenzivno savjesno stanje uma naziva "meta-svjesnost".

Stoga, kada su ispitanici planirali svoj sljedeći život, činili su to s osjećajem moralne obveze. Izabrali bi da se ponovno rode s ljudima kojima su nešto skrivili u prijašnjem životu kako bi imali priliku iskupiti se za svoja djela. Planirali su ugodne susrete sa «srodnim dušama», pojedincima s kojima su tijekom mnogo života izgradili uzajamno koristan odnos

ispunjen ljubavlju; predviđali su i «slučajne» događaje kako bi usvojili daljnje životne pouke i ostvarili daljnje ciljeve. Jedan je čovjek rekao kako si je tijekom planiranja sljedećeg života vizualizirao jednu vrstu instrumenta sa satnim mehanizmom u kojega se moglo umetnuti određene dijelove kako bi uslijedile točno određene posljedice.

Te posljedice nisu uvijek bile ugodne. Nakon što je vraćena u meta-svjesno stanje, žena koja je bila silovana kada je imala trideset i sedam godina otkrila je da je u stvari bila planirala taj događaj prije nego što je došla u ovu inkarnaciju. Kako je objasnila, bilo joj je potrebno da iskusi tragediju u toj dobi kako bi se prisilila da promijeni svoje "cjelokupno duševno motrište" i tako se probije do dubljeg i pozitivnijeg razumijevanja smisla života. Jedan drugi ispitanik, čovjek obolio od teške, po život opasne bolesti bubrega, otkrio je da je bio izabrao bolest kako bi se kaznio za greške iz prošlog života. Međutim, otkrio je i da umiranje od bolesti bubrega nije bio dio njegovog scenarija, te da je prije no što je došao u ovaj život morao urediti i susret s nekim ili nečim što bi mu pomoglo da upamti tu činjenicu, i tako mu omogućiti da izliječi i svoju krivnju i svoje tijelo. Sukladno onome što je rekao, nakon što je započeo svoje seanse s Whittonom, doživio je gotovo čudesno i potpuno izlječenje.

Nisu svi Whittonovi ispitanici bili tako revni učiti o budućnosti što su je njihova meta-svjesna jastva priredila za njih. Nekoliko ih je cenzuriralo vlastita sjećanja, zamolivši Whittona da im da posthipnotske naputke da se poslije hipnoze ne sjećaju ničega što su bili rekli u transu. Kako su obrazložili, nisu željeli doći u iskušenje mijenjati scenarij koji su njihova metasvjesna jastva napisala za njih.

To je zapanjujuća ideja. Je li moguće da naš nesvjesni um ne samo da je svjestan grubih obrisa naše sudbine, nego nas i upravlja prema njezinom ispunjenju? Whittonovo istraživanje nije jedino koje pokazuje da bi tome moglo biti tako. Parapsiholog William Cox u statističkoj studiji provedenoj nad dvadeset i osam teških željezničkih nesreća što su se dogodile u Americi otkrio je da se u dane nesreće na vlakove ukrcalo značajno manje ljudi nego na iste dane prijašnjih tjedana."

Coxova otkrića navode nas na zaključak da svi mi možda neprestano nesvjesno pretkazujemo budućnost, pri čemu na temelju tako dobivenih podataka: neki od nas izabiru izbjeci nesreću, a neki se možda - poput žene koja je izabrala doživjeti osobnu tragediju i čovjeka koji je izabrao proživjeti bolest bubrega - odlučuju na iskustvo negativnih situacija kako bi ispunili svoje nesvjesne planove i svrhe. "Pažljivo ili pukim slučajem, biramo svoje zemaljske okolnosti.", kaže Whitton. "Poruka meta-

svijesti je da životna situacija svakog ljudskog bića nije ni nasumična ni neprikladna. Gledano objektivno iz kuta gledišta između života, **svako ljudsko iskustvo samo je još jedna lekcija u kozmičkoj učionici.**"

Važno je istaći da postojanje takvih nesusjesnih rasporeda ne znači da su naši životi kruto predodređeni i da su sve sudbine neizbježne. Činjenica da su mnogi Whittonovi ispitanici zatražili da se ne sjećaju onoga što su rekli pod hipnozom ponovno implicira da je budućnost samo grubo skicirana, te i dalje podložna promjeni.

Whitton nije jedini istraživač reinkarnacije koji je došao do podataka da je naše nesusjesno upleteno u naše živote više nego što vjerojatno mislimo. Još jedan takav istraživač je dr. Ian Stevenson, profesor psihijatrije na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Virginiji. Stevenson ne koristi hipnozu nego intervjuira malu djecu koja su se spontano prisjetila, kako se čini, svojih prijašnjih života. Preko trideset godina bavio se ovim istraživanjima, te je prikupio i analizirao na tisuće slučajeva iz cijelog svijeta.

Prema Stevensonu, kod djece se spontano prisjećanje na prošle živote događa relativno često, čak toliko često da su brojni slučajevi koji su se činili vrijednima razmatranja daleko nadilazili mogućnosti njegovog tima da ih istraže. Djeca o svom «drugom životu» u pravilu počinju govoriti u dobi između dvije i četiri godine, te se često prisjećaju brojnih pojedinosti, uključujući svoja imena, imena članova obitelji, gdje su živjeli, kako im je kuća izgledala, koje im je bilo zanimanje, kako su umrli, pa čak i opskurne informacije kao, na primjer, gdje su sakrili novac prije nego što su umrli i ponekad, u slučajevima ubojstva, tko ih je ubio.

Doista, njihova su sjećanja često bila toliko detaljna da je Stevenson mogao otkriti identitet njihove prijašnje ličnosti i potvrditi praktički sve što su rekli. Štoviše, vodio je djecu u područja gdje je njihova prošla inkarnacija živjela, i tamo ih promatrao kako se bez poteškoća snalaze u nepoznatim im susjedstvima i točno prepoznaju svoje bivše kuće, imovinu, kao i rođake i prijatelje iz prošlog života.

Poput Whitlona, i Stevenson je prikupio ogromnu količinu podataka koji ukazuju na reinkarnaciju, i do sada je o svojim otkrićima objavio šest knjiga. I on je, opet kao i Whitton, pronašao dokaze da nesusjesno ima daleko veću ulogu u našem ustrojstvu i sudbini nego što smo do sada vjerovali.

Potvrdio je Whittonovo otkriće da se često ponovno rađamo s pojedincima koje smo poznavali u prijašnjim životima, te da je upravljačka sila koja stoji iza naših odluka često osjećaj krivnje ili zahvalnosti. Slaže

se da je arbitar naše sudbine osobna odgovornost, a ne slučaj. Otkrio je da premda materijalni uvjeti u kojima osoba živi mogu bitno varirati od života do života, njezina etičnost, interesi, sklonosti i stavovi ostaju isti. Pojedinci koji su u prošlom životu bili kriminalci imaju tendenciju ponovno se okrenuti kriminalnom ponašanju; ljudi koji su bili velikodušni i ljubazni nastavljaju biti velikodušni i ljubazni, i tako dalje. Stevenson na temelju toga zaključuje da u životu nisu bitne izvanjske stvari, nego one unutarne - čini se da su radosti, tuge i «unutrašnji rast» osobe najvažniji.

I najznačajnije od svega, nije pronašao nikakve čvrste dokaze takozvane 'osvetničke karme', ni bilo kakav pokazatelj da smo kozmički kažnjeni za svoje grijehе. "Dakle - ukoliko sudimo na temelju podataka iz tih primjera - ne postoji neki vanjski sudac o našem ponašanju, ni biće koje nas u skladu s našim zaslugama prebacuje iz života u život. Ako je ovaj svijet (kako se Keats izrazio) 'dolina stvaranja duša', tada smo mi sami stvaraoci vlastitih duša.", ističe Stevenson.

Stevenson je razotkrio i jedan fenomen koji se nije pojavio u Whittonovoj studiji - otkriće koje pruža još dramatičnije dokaze o moći nesvjesnog uma da utječe na naše životne okolnosti i oblikuje ih. Otkrio je da prijašnja inkarnacija osobe može imati očigledan učinak na oblik i građu njezinog sadašnjeg fizičkog tijela. Otkrio je, na primjer, da su sva burmanska djeca koja su se sjećala prijašnjih života u kojima su bila piloti britanskog ili američkog ratnog zrakoplovstva tijekom Drugog svjetskog rata, i koji su bili srušeni nad Burmom imala svjetliju kosu i put od svojih vršnjaka.

Osim toga, naišao je na primjere u kojima su se iz jednog života u drugi prenosile istaknute crte lica, deformiteti stopala i druge karakteristike. Najbrojnije među njima bile su fizičke ozljede što su se prenosile kao ožiljci ili madeži. U jednom primjeru dječak koji se prisjetio da je u prijašnjem životu bio ubijen na način da mu je prerezan vrat i dalje je na vratu imao duguljasti crvenkasti znak nalik ožiljku. U drugom je primjeru dječak koji se prisjetio da je u prošloj inkarnaciji počinio samoubojstvo upucavši se u glavu još i sada imao dva madeža slična ožiljcima koji su se savršeno poklapali s putanjom metka, jedan je bio na ulaznom, a drugi na mjestu na kojem je metak bio izašao. U još jednom primjeru dječak je točno na mjestu na kojem je njegova prijašnja ličnost bila operirana imao madež koji je sličio ožiljku od kirurškog reza, te niz crvenih madeža što su sličili ranama od šivanja.

Stevenson je prikupio na stotine takvih primjera, te trenutno priprema četverosveščanu studiju o tom fenomenu. U nekim je slučajevima

čak uspio dobiti bolničke i/ili obdukcijske izvještaje preminulog i pokazao da takve ozljede ne samo da su se dogodile, nego i da su bile na točno istom mjestu sadašnjeg madeža ili deformiteta. Smatra da takvi znakovi ne samo da predstavljaju jedan od najsnažnijih dokaza u korist reinkarnacije, nego također sugeriraju da postoji neka vrsta posredničkog, nefizičkog tijela koje djeluje kao nositelj tih svojstava od jednog života do drugog. O tome kaže: "Čini mi se da je trag rana na prijašnjoj ličnosti morao između života biti prenesen na nekoj vrsti proširenog tijela, koje, sa svoje strane, djeluje kao šablona za proizvodnju madeža i deformiteta na novom fizičkom tijelu koji odgovaraju ranama na tijelu prijašnje ličnosti."

Stevensonovo teoretsko "šablonsko tijelo" zvuči kao Tillerova tvrdnja da je ljudsko energetsko tijelo holografška šablona koja upravlja gra-om fizičkog tijela i oblikuje je. Drugim riječima, to je jedna vrsta trodimenzionalnog nacрта prema kojem se oblikuje fizičko tijelo. Slično tome, njegova otkrića povezana s madežima daju dodatnu potvrdu pretpostavci da smo u biti samo slike, holografski konstrukti stvoreni mišlju.

Stevenson je također naglasio da premda njegova istraživanja sugeriraju da smo stvaratelji svojih života i, do određene mjere, vlastitih tijela, naše sudjelovanje u tom procesu toliko je pasivno da je gotovo mehaničko. Čini se da su u te odluke uključeni duboki slojevi psihe, slojevi koji su mnogo više u dodiru s implicitnim. Ili, kako je Stevenson to sročio: "Tim procesima moraju upravljati razine mentalne aktivnosti daleko dublje od onih koje reguliraju probavu večere u našem želucu i naše disanje."

Ma koliko mnogi Stevensenovi zaključci bili neortodoksni, njegov ugled vrlo pažljivog i temeljitog istraživača osigurao mu je poštovanje u nekim krugovima za koje je to bilo malo vjerojatno očekivati. Njegova otkrića objavljena su u cijenjenim znanstvenim časopisima kao što su *American Journal of Psychiatry* (Američki časopis za psihijatriju), *Journal of Nervous and Mental Disease* (Časopis za živčane i mentalne bolesti), *International Journal of Comparative Sociology* (Međunarodni časopis za komparativnu sociologiju). U recenziji jednog od njegovih radova u prestižnom *Journal of the American Medical Association* (Časopis Američkog medicinskog udruženja) rečeno je da je "minuciozno i neemotivno prikupio detaljiziran niz slučajeva u kojima je podatke o reinkarnaciji teško objasniti na bilo koji drugi način.... Postavio je rekord u golemoj količini podataka koji se ne mogu ignorirati."

Misao kao graditelj

Kao i kod mnogih "otkrića" koja smo razmatrali, zamisao da neki duboko nesvjesni ili čak duhovni dio nas može posegnuti preko granica vremena, te je odgovoran za našu sudbinu moguće je pronaći i u brojnim šamanskim tradicijama, kao i drugim izvorima. Prema narodu Batak iz Indonezije, sve što osoba doživljava određeno je njegovom ili njezinom dušom, odnosno *tondi*, koja se reinkarnira iz jednog tijela u drugo, pri čemu je medij u stanju reproducirati ne samo ponašanje, nego i fizičke značajke prijašnjeg jastva osobe. Ojibway Indijanci također su smatrali da je život čovjeka zapisan od strane nevidljivog duha ili duše, i usmjeren na način da potiče razvoj i napredak ličnosti. **Ako osoba umre a da nije prošla sve lekcije koje je trebala usvojiti, njezino duhovno tijelo se vraća i ponovno rada u drugom fizičkom tijelu.**

Kahune taj nevidljivi aspekt nazivaju aumakua, ili "više jastvo". Poput Whittonove meta-svijesti, to je nesvjesni dio osobe koji može vidjeti dijelove budućnosti koji su se iskristalizirali, odnosno «učvrstili». K tome, to je dio nas odgovoran za stvaranje naše sudbine, međutim nije usamljen u tom procesu. Kao i mnogi znanstvenici o kojima je bilo govora u ovoj knjizi, kahune vjeruju da su misli stvari, te da su sastavljene od suptilne energetske supstancije koju oni nazivaju *kino mea*, odnosno "nevidljiva tjelesna supstancija". Stoga, nakon što napuste naš um, naše nade, strahovi, planovi, brige, krivnje, snovi i zamišljanja ne nestaju nego se vraćaju u misaone oblike, te oni, također, postaju neke od grubih niti iz kojih više jastvo tka našu budućnost

Većina ljudi nema nadzor nad vlastitim mislima, rekli su kahune, i neprestano bombardiraju svoja viša jastva s nekontroliranom i proturječnom mješavinom planova, želja i strahova. To zbunjuje više jastvo i predstavlja razlog zašto se većina ljudskih života čini podjednako katičnima i nekontroliranima. Moćnim kahunama koji su bili u neposrednoj komunikaciji sa svojim višim jastvima rečeno je da su osobi mogli pomoći da preoblikuje svoju budućnost. Slično tome, smatraju da je od presudne važnosti da si ljudi često odvoje malo vremena kako bi razmislili o svojim životima i u konkretnom smislu vizualizirali ono što žele da im se dogodi. Kahune tvrde da ljudi na taj način mogu svjesnije upravljati događajima koji im dolaze i stvarati vlastitu budućnost.

Slično Tillerovoj i Stevensonovoj predodžbi o suptilnom posredničkom tijelu, kahune su smatrali da ta nevidljiva tjelesna supstancija također oblikuje šablonu prema kojoj se formira fizičko tijelo. I opet je za

kahune koji su izvanredno usklađeni sa svojim višim jastvom rečeno da mogu modelirati i preoblikovati nevidljivu tjelesnu supstanciju druge osobe, a time i njezino ili njegovo fizičko tijelo, i na taj su način izvodili čudesna izlječenja. Ta ideja pruža zanimljivu paralelu i s nekim od vlastitih zaključaka o tome zašto misli i predodžbe imaju toliko snažan učinak na zdravlje.

Tantrički mistici iz Tibeta «supstanciju» od koje su sastavljene misli nazivaju *tsal* i drže da svaka mentalna akcija proizvodi valove te tajanstvene energije. Vjeruju da je cijeli svemir proizvod uma, te da ga stvara i život mu udahnuje zajednički *tsal* svih bića. Većina ljudi nije svjesna da posjeduju tu moć, kažu tantristi, jer prosječni ljudski mozak funkcionira kao «mala mlaka, odvojena od velikog oceana». Samo je za velike yogije, koji imaju iskustvo stupanja u vezu s dubljim slojevima uma, rečeno da mogu svjesno koristiti takve sile, a jedna od stvari koju rade kako bi postigli taj cilj jest opetovano, svjesno vizualiziranje željene kreacije. Tibetanski tantrički spisi puni su vizualizacijskih tehnika, odnosno «*sadhana*», osmišljenih za te svrhe, i redovnici nekih vjerskih sljedbi, kao, na primjer, Kargyupe - u potpunoj bi osami, u spilji ili u izoliranoj sobi, usavršavajući svoje sposobnosti vizualizacije - provodili čak do sedam godina.

Važnost vizualizacije u mijenjanju i preoblikovanju čovjekove sudbine naglašavali su i perzijski sufiji iz dvanaestog stoljeća. Oni su suptilnu tvar od koje su sastavljene misli nazivali *alam almithal*. Kao i mnogi vidovnjaci, i oni su vjerovali da ljudska bića posjeduju suptilno tijelo kojim upravljaju energetski centri nalik čakrama. I oni su držali da je stvarnost podijeljena na niz suptilnijih razina postojanja, ili *Hadarata*, te da je razina postojanja neposredno iznad ove neka vrsta šablone stvarnosti u kojoj se *alam almithal* čovjekovih misli oblikuje u ideje-slike koje, sa svoje strane, na kraju određuju smjer čovjekova života. Međutim, sufiji su dodali i jednu vlastitu posebnost. Držali su da je nadzor nad srčanom čakrom, odnosno *himmom*, sredstvo odgovorno za taj proces, pa stoga i preduvjet za upravljanje čovjekovom sudbinom.

I Edgar Cayce je o mislima govorio kao o opipljivim stvarima, profinjenijem obliku materije, a kada je bio u transu, više je puta svojim klijentima rekao da su misli stvorile njihovu sudbinu, te da je "misao graditelj". Njegov je stav bio da je proces mišljenja poput pauka koji neprekidno plete, bez prestanka dodaje niti svojoj mreži. U svakom trenutku svojih života stvaramo predodžbe i obrasce koji našoj budućnosti daju energiju i oblik, rekao je Cayce.

Paramahansa Yogananda savjetovao je ljudima da vizualiziraju budućnost koju žele za sebe i nabiju je *energijom koncentracije*. Njegovim riječima rečeno, "ispravna vizualizacija uz pomoć vježbe koncentracije i snage volje omogućava nam da materijaliziramo misli, ne samo kao snove i vizije u mentalnom carstvu, nego i kao iskustva u materijalnom carstvu."

Doista, slične ideje mogu se pronaći u širokom spektru najrazličitijih izvora. "Ono smo što mislimo da jesmo.", rekao je Buddha. "Sve što jesmo nastaje iz naših misli. Svojim mislima stvaramo svijet.", ističe se u hinduskoj pretkršćanskoj Brihadaranyaka Upanišadi. "Svim stvarima u svijetu Prirode ne upravlja Sudbina, jer duša posjeduje vlastito načelo", rekao je grčki filozof iz četvrtog stoljeća, Jamblik. "Ištite i dat će vam se ... ako imate vjeru, ništa vam neće biti nemoguće.", zapisano je u Bibliji. Pa zatim, "sudbina osobe uvjetovana je onime što ona sama stvara i čini.", napisao je Rabbi Steinsaltz u kabalističkoj *Thirteen-Petaled Rose* (Ruža s trinaest latica).

Naznaka nečeg dubljeg

Zamisao da naše misli stvaraju našu sudbinu čak je i danas vrlo aktualna. Tema je brojnih bestselera o samo-pomoći, kao što su *Kreativna vizualizacija* od Shakti Gawain i *Kako iscijeliti duh i tijelo* Louise L. Hay. Hay, koja kaže da se promjenom svojih mentalnih obrazaca izliječila od raka, održava izrazito uspješne radionice svojih tehnika. To je središnja filozofija koju srećemo u mnogim popularnim «kanaliziranim» djelima, kao što su *Tečaj o Čudima* i Sethove knjige Jane Roberts.

Prigrlili su je i neki istaknuti psiholozi. Jean Houston, bivša predsjednica Udruženja za humanističku psihologiju (Association for Humanistic Psychology) i aktualna direktorica Fondacije za istraživanje uma (Foundation for Mind Research) u Pomoni u državi New York o toj ideji opširno raspravlja u svojoj knjizi *The Possible Human* (Mogući čovjek). Houstonova u tom djelu nudi niz vizualizacijskih vježbi od kojih jednu čak naziva "Orkestriranje mozgom i ulazak u holoverzum (op. p. - eng. *holoverse*).

Još jedna knjiga koja se - kako bi potkrijepila ideju da vizualizaciju možemo upotrijebiti za preoblikovanje budućnosti - u velikoj mjeri oslanja na holografski model je *Changing Your Destiny* (Mijenjajući sudbinu), autora Mary Orser i Richarda Zarroa. Zarro je, osim toga, osnivač

tvrtke FutureShaping Technologies koja organizira seminare o tehnikama 'oblikovanja budućnosti' za poslovne subjekte, a među njegovim klijentima su i Panasonic i Međunarodno bankarsko i kreditno udruženje (International Banking and Credit Association).

Bivši astronaut Edgar Mitchell, šesti čovjek koji je hodao po mjesecu, i dugogodišnji istraživač kako unutrašnjeg tako i vanjskog svemira, krenuo je sličnim putem. Godine 1973. osnovao je Institut za noetičke znanosti (Institute for Noetic Sciences), organizaciju sa sjedištem u Kaliforniji, posvećenu istraživanjima takvih moći uma. Institut je i dalje jak, a trenutni projekti uključuju opsežno istraživanje uloge koju igra um u čudesnim izlječenjima i spontanim povlačenjima bolesti, te studiju o ulozi svijesti u stvaranju pozitivne svjetske budućnosti. "Vlastitu stvarnost stvaramo sami budući da nas naša unutarnja emocionalna - ili podsvjesna - stvarnost privlači u one okolnosti iz kojih učimo.", ističe Mitchell. "To doživljavamo kao neobične stvari koje nam se događaju, [te] kada naiđemo na ljude u svojim životima od kojih trebamo učiti. I lako stvaramo te okolnosti na vrlo dubokoj metafizičkoj i podsvjesnoj razini."

Je li trenutna popularnost ideje da stvaramo svoju sudbinu tek prolazni hir, ili je pak njezina prisutnost u brojnim kulturama i razdobljima pokazatelj nečeg mnogo dubljeg, znak da je to nešto za što svi ljudi intuitivno znaju da je istina? Za sada to pitanje ostaje bez odgovora, ali u holografskom svemiru - svemiru u kojemu um sudjeluje u stvarnosti, i u kojem se najdublja sastojina naših misli može očitovati kao sinkronicitet u objektivnom svijetu - zamisao da smo također stvaratelji vlastite sudbine nije tako nategnuta. Štoviše, čini se vjerojatnom.

Tri posljednja dokaza

Prije zaključka, vrijedi razmotriti tri posljednja dokaza. Premda nisu konačni, svaki nudi pogled na još neke transcendentalne sposobnosti što ih svijest može posjedovati u holografskom svemiru.

MASOVNI SNOVI O BUDUĆNOSTI

Još jedan znanstvenik koji je iznio na vidjelo podatke koji daju naslutiti da je um uključen u stvaranje čovjekove sudbine pokojna je dr. Helen Wambach, psihologinja iz San Francisca. Pristup dr. Wambach bio

je da na malim radionicama hipnotizira skupine ljudi, vrati ih u određena vremenska razdoblja, te im postavi unaprijed priređenu listu pitanja o njihovom spolu, stilu odijevanja, zanimanju, priboru za jelo koji koriste, i tako slično. Tijekom njezinog dvadesetdevetogodišnjeg istraživanja fenomena prošlih života hipnotizirala je doslovce na tisuće pojedinaca i došla do nekih dojmljivih otkrića.

Jedna od kritika na račun reinkarnacije usmjerena je na to da se ljudi sjećaju samo prošlih života u kojima su bili poznate ili povijesne ličnosti. Wambach je, međutim, otkrila da se više od devedeset posto njezinih ispitanika prisjetilo prošlih života u kojima su bili seljaci, radnici, poljodjelci i primitivni skupljači hrane. Manje od deset posto ih se prisjetilo inkarnacija u kojima su bili aristokrati, a nitko se nije prisjetio da je bio netko slavan, a to je otkriće koje se protivi postavci da su sjećanja iz prošlih života sanjarije. Također, njezini ispitanici bili su izuzetno precizni kada se radilo o povijesnim detaljima, čak i onim pomalo neobičnim. Na primjer, kada su se ljudi prisjetili života u 1700.-im, rekli su da su pri večernjem obroku koristili vilicu s tri šiljka, međutim nakon 1790. većina njih su vilicu opisivali s četiri šiljka, što je opis koji točno odražava povijesni razvoj vilice. Ispitanici su bili podjednako točni i kada se radilo o opisivanju odjeće i obuće, vrstama hrane koja se jela, i tako dalje.

Wambachova je, osim toga, otkrila da ljude može poslati i u buduće živote. Doista, opisi njezinih ispitanika o dolazećim stoljećima bili su tako fascinantni da je u Francuskoj i Sjedinjenim Državama vodila veliki projekt sa slanjem u buduće živote. Nažalost, umrla je prije no što je studiju privela kraju, no psiholog Chet Snow, bivši kolega dr. Wambach, nastavio je njezin rad, a rezultate je nedavno objavio u knjizi pod naslovom *Mass Dreams of the Future* (Masovni snovi o budućnosti).

Kada se izvještaje dvije tisuće i petsto ljudi koji su sudjelovali u projektu zabilježilo, pojavilo se nekoliko zanimljivih osobitosti. **Kao prvo, praktički svi ispitanici složili su se da se Zemljina populacija dramatično smanjila. Mnogi se u različitim razdobljima u budućnosti čak nisu prošli u fizičkim tijelima,** a oni koji jesu, primijetili su daje populacija bila mnogo malobrojnija nego što je to danas.

Osim toga, ispitanici su se uredno podijelili u četiri kategorije od kojih je svaka kazivala o različitoj budućnosti. Jedna je skupina opisivala turobnu i sterilnu budućnost u kojoj je većina ljudi živjela na svemirskim postajama, nosila srebrnasta odijela i jela sintetičku hranu. Druga skupina, «new-ageri», živjela je sretnije i prirodnije, u prirodnom okružju, u skladu jedni s drugima, te predani učenju i duhovnom razvoju. Treća

kategorija, 'visokotehnološki stanovnici velegradova', opisali su sumornu mehaničku budućnost u kojoj su ljudi živjeli podzemnim gradovima i gradovima smještenima u kupole i mjehure. Četvrta su kategorija bili preživjeli u svijetu poharanom nekom globalnom, možda nuklearnom katastrofom. Ljudi u toj skupini živjeli su u domovima koji su varirali od gradskih ruševina, preko špilja, do izoliranih gospodarstava, nosili su jednostavnu, rukom šivanu odjeću koja je često bila napravljena od krzna, te su do najvećeg dijela svoje hrane dolazili lovom.

Kako to objasniti? Snow se za odgovor obratio holografskom modelu te, poput Loyea, smatra da takva otkrića sugeriraju da **postoji nekoliko mogućih budućnosti**, odnosno holoverzuma, što se oblikuju u skupljajućim izmaglicama sudbine. Međutim, kao i drugi znanstvenici koji se bave istraživanjem prošlih života, i on smatra da vlastitu sudbinu stvaramo, i pojedinačno i zajednički, te da su stoga četiri scenarija samo pogled na različite moguće budućnosti što ih svi mi zajedno kreiramo.

Dakle, Snow preporuča da umjesto da gradimo atomska skloništa ili se selimo u područja koja neće biti uništena "dolazećim globalnim promjenama" što ih pretkazuju neki vidovnjaci, trebamo vjerovati u pozitivnu budućnost i vizualizirati ju. Kao korak u pravom smjeru naveo je planetarnu komisiju (Planetary Commission) - ad hoc okupljenu skupinu milijuna pojedinaca iz svih dijelova svijeta koji su se dogovorili da svakog 31. prosinca između dvanaest i jedan sat poslijepodne po Greenwichu sat vremena zajednički mole i meditiraju za svjetski mir i ozdravljenje. "Ako sadašnjim udruženim mislima i djelovanjima neprestano oblikujemo svoju buduću fizičku stvarnost, *sada* je vrijeme da postanemo svjesni alternative koju smo stvorili.", ističe Snow. "Jasno je koje nam to vrste perspektive što su nam ih predstavile različite kategorije ispitanika stoje na raspolaganju. Koju od njih želimo za svoju djecu? U kakvu se mi sami možda želimo jednog dana vratiti?"

MIJENJANJE PROŠLOSTI

Moguće je i da budućnost nije jedino što se može stvarati i preoblikovati ljudskom mišlju. Na Godišnjoj konvenciji parapsihološkog društva 1988. godine (Annual Convention of the Parapsychological Association), Helmut Schmidt i Marilyn Schlitz objavili su da je nekoliko pokusa koje su proveli pokazalo da um možda može mijenjati i prošlost. U jednoj su studiji Schmidt i Schlitzova za snimanje tisuću različitih zvučnih sekvenci upotrijebili kompjuterizirani proces randomizacije (op. prev.

- randomizacija je proces preuređivanja ili perturbacije nekog uzorka kako bi bio nasumičan). Svaka sekvenca sastojala se od sto zvukova različitih trajanja - neki od njih bili su uhu ugodni, a neki su bili obična buka. Budući da je proces odabira bio slučajan, prema zakonima vjerojatnosti svaka je sekvenca trebala sadržavati otprilike pedeset postotaka ugodnih zvukova i pedeset posto buke.

Potom su kazete sa snimkama sekvenci poslane dobrovoljcima. Testnim je subjektima bilo rečeno da tijekom slušanja unaprijed snimljene kazete pokušaju psihokinetički povećati trajanje ugodnih zvukova, te smanjiti trajanje buke. Nakon što su obavili zadatak, ispitanici su o svojim pokušajima obavijestili laboratorij, a potom su Schmidt i Schlitzova ispitali izvorne sekvence. Otkrili su da su snimke koje su ispitanici slušali sadržavale značajno duže odlomke ugodnih zvukova nego buke. Drugim riječima, činilo se da su ispitanici psihokinetički posegnuli u prošlost i utjecali na nasumični proces kojim su bile napravljene njihove *unaprijed snimljene kazete*.

U jednom drugom pokusu Schmidt i Schlitzova programirali su računalo da proizvede sekvence nasumično sastavljene od četiri različita tona, a dobrovoljcima je naloženo da pokušaju psihokinetički utjecati na to da na trakama bude više visokih nego niskih tonova. I opet su otkrili retroaktivni psihokinetički učinak. Osim spomenutog, Schmidt i Schlitzova su otkrili da su dobrovoljci koji su meditirali redovito imali veće psihokinetičke učinke od dobrovoljaca koji nisu meditirali, što je ponovno sugeriralo da je ključ za pristupanje dijelovima naše psihe koji izgrađuju stvarnost kontakt s nesvjesnim.

Pretpostavka da možemo psihokinetički mijenjati događaje koji su se već dogodili uznemirujuća je - budući da smo tako duboko programirani da vjerujemo da je povijest zamrznuta kao da je leptir u staklu, teško nam je i zamisliti da je drukčije. No, u holografskom je svemiru - svemiru u kojem je vrijeme iluzija, a stvarnost ništa više od umom stvorene slike - to mogućnost na koju ćemo se možda morati priviknuti.

ŠETNJA KROZ VRT VREMENA

Ma koliko gornje dvije mogućnosti zvučale fantastično, u usporedbi s posljednjom kategorijom vremenske anomalije koja zaslužuje našu pozornost, one su tek nevelike preinake. Dana 10. kolovoza 1901. godine, dvije oxfordske profesorice, Anne Moberly, rektorica koledža St. Hugh,

i Eleanor Jourdain, zamjenica rektorice, Šetale su vrtom kraljevske vile Petit Trianon u Versaillesu kada su vidjele kako nad krajolikom ispred njih prelazi nekakav treperavi efekt, sličan specijalnim efektima u filmovima, kada jedan prizor zamjenjuje drugi. Nakon što je treperenje prošlo, opazile su da se krajolik promijenio. Odjednom su ljudi oko njih nosili kostime i perike iz osamnaestog stoljeća i bili vidno uzrujani. Dok su dvije žene zaprepašteno stajale, prišao im je odbojan čovjek s licem punim ožiljaka od kozica i naložio im da promijene smjer. Slijedile su ga uz red drveća do vrta gdje su čule zvukove glazbe koji su se širili prostorom i vidjele jednu aristokratsku damu kako slika akvarel.

Naposljetku je vizije nestalo i krajolik se vratio u normalu, međutim preobrazba je bila toliko dramatična da su žene, kada su pogledale iza sebe, shvatile da je put kojim su upravo prošle sada zapriječen starim kamenim zidom. Kada su se vratile u Englesku, u povijesnim su zapisima pronašle da su bile prenesene u vrijeme u kojem se zbilo pustošenje vrta Touileres i masakr nad Švicarskom stražom - što je bilo objašnjenje za uzrujanost ljudi u vrtu - a žena koja je sjedila u vrtu nije bila nitko drugi nego Marija Antoaneta. Iskustvo je bilo toliko živopisno da su žene opisom pojave ispunile rukopis veličine knjige, te ga predstavile Britanskom društvu za parapsihološka istraživanja (British Society for Psychic Research).

Ono što iskustvo Moberlynove i Jourdainove čini tako značajnim je da nisu jednostavno imale retrokognitivnu viziju prošlosti, nego su zaista *odšetale u prošlost*, susrećući ljude, i šeući po vrtu Touileres, kao da to nije razdoblje stotinu godina prije njihovog. Iskustvo profesorica Moberly i Jourdain teško je prihvatiti kao stvarno, međutim s obzirom da im nije osiguralo nikakvu očiglednu korist, a sasvim je sigurno ugrozilo njihove akademske reputacije, čovjeku je vrlo teško zamisliti što bi ih motiviralo na to da izmisle takvu priču.

A to nije jedina takva pojava u Tuileriesu o kojoj je izviješteno Britansko društvo za parapsihološka istraživanja. U svibnju 1955. godine, londonski odvjetnik i njegova supruga također su u vrtu susreli nekoliko likova iz osamnaestog stoljeća. A u jednom drugom slučaju, zaposlenici veleposlanstva čiji uredi gledaju na Versailles tvrde da su također vidjeli kako se vrt vraća u prijašnje stanje u povijesti. U Sjedinjenim Državama parapsiholog Gardner Murphy, bivši predsjednik kako Američkog parapsihološkog udruženja (American Parapsychological Association) tako i Američkog društva za parapsihološka istraživanja (American Society for Psychical Research), istražio je sličan slučaj u kojem je žena

identificirana samo prezimenom Buterbaugh pogledala kroz prozor svog ureda u Sveučilištu Nebraska Wesleyan i ugledala sveučilišni posjed kakav je bio prije pedeset godina. Prometne ulice i kuće sestristava bile su nestale, a na njihovom mjestu nalazilo se otvoreno polje sa par raštrkanih stabala, čije je lišće lepršalo na povjetarcu davno minolog ljeta.

Je li granica između sadašnjosti i prošlosti toliko tanka da, pod povoljnim okolnostima, možemo odšetati u prošlost jednakom lakoćom kojom možemo šetati vrtom? Za sada jednostavno ne znamo odgovor, međutim u svijetu koji je manje sastavljen od čvrstih predmeta što putuju u vremenu i prostoru, a više od duholikih holograma energije koje podržavaju procesi koji su, u najmanju ruku, djelomično povezani s ljudskom sviješću, takvi događaji možda nisu tako nemogući kako se čine.

A ukoliko se to čini uznemirujućim - zamisao da su naši umovi, pa čak i naša tijela daleko manje ograničeni vremenskim restrikcijama nego što smo to ranije zamišljali - trebamo se prisjetiti i da se zamisao da je Zemlja okrugla nekoć pokazala podjednako zastrašujućom za čovječanstvo koje je bio uvjereno da je ona ravna. Dokazi koje smo predstavili u ovom poglavlju daju naslutiti da smo u pogledu razumijevanja istinske prirode vremena još uvijek nezreli. I poput sve djece koja stoje na pragu zrelosti, **svoje strahove moramo staviti na stranu i suočiti se sa svijetom kakav on uistinu jest.** Jer, u holografskom svemiru, svemiru u kojem su sve stvari duhu nalik blistanja energije, mora se promijeniti i više od našeg razumijevanja vremena. Postoje i druga treperenja u našem krajo-liku, još veće dubine za istražiti.

Putovanje kroz superhologram

Pristup holografskoj stvarnosti postaje iskustveno moguć kada se čovjekova svijest oslobodi svoje ovisnosti o fizičkom tijelu. Dok god je čovjek vezan za tijelo i njegove osjetilne uvjetovanosti, holografska stvarnost u najboljem slučaju može biti samo intelektualna tvorevina. Kada se čovjek oslobodi tijela, doživi ga neposredno. Zato mistici o svojim vizijama govore s takvom sigurnošću i uvjerenjem, dok oni koji nisu osobno iskusili to područje ostaju skeptični ili čak ravnodušni.

- Kenneth Ring, dr.sci.
Life at Death (Život u smrti)

Vrijeme nije jedina iluzorna pojava u holografskom svemiru. I prostor se, također, mora promatrati kao proizvod našeg načina percepcije. To je još teže shvatiti od ideje da je vrijeme puka konstrukcija, jer kada se pokuša pojmovno razmišljati o «bezprostornosti», ne postoje jednostavne analogije, nema predodžbi ameboidnih svemira ili kristalizirajućih budućnosti kojima bismo pribjegli. Toliko smo uvjetovani da doživljavamo prostor kao apsolut da nam je teško čak i zamisliti kako bi to bilo da postojimo u stvarnosti u kojoj prostor ne postoji. Unatoč toj činjenici, postoje dokazi o tome da u konačnici nismo ništa više vezani prostorom nego vremenom.

Snažna naznaka da je tome tako može se pronaći u izvantjelesnim fenomenima, iskustvima u kojima se čovjekova svijest, kako se čini, odvaja od fizičkog tijela i putuje na neko drugo mjesto. Postoje izvještaji o izvantjelesnim iskustvima kroz cijelu povijest, i to od strane pojedinaca svih životnih usmjerenja - Aldous Huxley, Goethe, D. H. Lawrence,

August Strindberg i Jack London samo su neki od njih. Bila su poznata Egipćanima, sjevernoameričkim Indijancima, Kinezima, grčkim filozofima, srednjovjekovnim alkemičarima, narodima Oceanije, Hindusima, Židovima i Muslimanima. U interkulturalnoj studiji koja je obuhvatila četrdeset i četiri nezapadnjačka društva, Dean Shiels otkrio je da samo u tri nisu postojala vjerovanja u izvantjelesna iskustva. Antropologinja Erika Bourguignon u sličnoj je studiji proučila četiri stotine osamdeset i osam svjetskih društava - ili otprilike pedeset i sedam posto svih svjetskih društava - i otkrila da je četiristo trideset i sedam njih, odnosno osamdeset i devet posto, imalo barem jednu predaju povezanu s izvantjelesnim iskustvima.

I najnovija istraživanja sugeriraju da su izvantjelesna iskustva i dalje široko rasprostranjena. Pokojni dr. Robert Crookall, geolog na Aberdeenskom sveučilištu i parapsiholog amater, istražio je dovoljan broj slučajeva da o toj temi napiše devet knjiga. Šezdesetih godina prošlog stoljeća Celia Green, direktorica Instituta za psihofizička istraživanja (Institute for Psychophysical Research) u Oxfordu, na Southamptonskom je sveučilištu anketirala stotinu i petnaest studenata i otkrila da je njih devetnaest posto izjavilo da su imali izvan tjelesno iskustvo. Kada je 380-orici oxfordskih studenata postavljeno isto pitanje, potvrdno je odgovorilo njih trideset i četiri posto. Maraldsson je u anketi provedenoj na uzorku od devetsto i dvoje odraslih muškaraca i žena otkrio da ih je 8% barem jedanput u životu doživjelo iskustvo izvan svojih tijela. Nadalje, anketa koju je dr. Harvey Irwin 1980-ih proveo na Sveučilištu New England u Australiji otkrila je da je izvantjelesno iskustvo doživjelo dvadeset posto od sto sedamdeset i sedam studenata. Kada se izračuna prosjek, te brojke pokazuju da će u jednoj fazi svog života izvantjelesno iskustvo doživjeti otprilike jedan od svakih petero ljudi. Druge studije sugeriraju da bi raširenost mogla biti bliža omjeru od jedan naprama deset, međutim činjenica jest - izvantjelesna iskustva daleko su učestalija nego što većina ljudi smatra.

Tipično izvantjelesno iskustvo obično je spontano i najčešće se dogodi za vrijeme spavanja, meditacije, anestezije, bolesti i u trenucima traumatske boli (premda se može pojaviti i u drugim okolnostima). Osoba iznenada doživi jasan osjećaj da se um odvojio od tijela. Često se nade kao lebdi iznad svog tijela te otkrije da može putovati ili letjeti na druga mjesta. Kakav je osjećaj naći se slobodan od fizičkog i gledati na vlastito tijelo? Dr. Glen Gabbard iz fondacije Menninger (Menninger Foundation) u Topeki, dr. Stuart Twemlow iz Medicinskog centra Uprave to-

peških veterana (Topeka Veterans Administration Medical Center) i dr. Fowler Jones iz Medicinskog centra Sveučilišta Kansas (University of Kansas Medical Center) u istraživanju tristo trideset i devet slučajeva izvantjelesnih putovanja provedenom 1980. godine otkrili su da je visokih osamdeset i pet posto ispitanika iskustvo opisalo kao ugodno, a više od polovice reklo je da je bilo radosno.

Poznajem taj osjećaj. Kao tinejdžer imao sam spontano izvantjelesno iskustvo. Nakon što sam se oporavio od šoka što sam se našao kako plutam iznad svog tijela i gledam na sebe kako spavam u krevetu, neopisivo sam se veselo proveo, leteći kroz zidove i lebdeći nad vrhovima drveća. To iskustvo opisao sam u svojoj knjizi *Beyond the Quantum* (Iza kvanta).

Nije nevažno spomenuti da su Gabbard, Twemlow i Jones proučili i psihološke profile pojedinaca koji su doživjeli izvantjelesna iskustva, te otkrili da su psihološki normalni i, u cjelini gledano, vrlo dobro prilagođeni. Na susretu Američkog psihijatrijskog udruženja (American Psychiatric Association) 1980. godine predstavili su svoje zaključke, i poručili svojim kolegama da umirivanja kako su izvantjelesna iskustva uobičajene pojave i upućivanje pacijenata na knjige o toj temi mogu biti "djelotvornija terapija" od psihijatrijskog liječenja. Čak su natuknuli da bi za pacijente moglo biti korisnije da umjesto sa psihijatrom porazgovaraju s yogijem!

Bez obzira na činjenice, ni najveća količina statističkih podataka nije uvjerljiva kao zbiljski opisi takvih iskustava. Na primjer, Kimberly Clark, socijalna radnica u Seattleu u saveznoj državi Washington, izvantjelesna iskustva nije shvaćala ozbiljno sve dok nije naišla na koronarnu pacijenticu po imenu Maria. Nekoliko dana nakon što je primljena u bolnicu, Maria je pretrpjela zatajenje srca, no bila je brzo oživljena. Clarkova ju je kasnije tog poslije podneva posjetila očekujući da će je pronaći tjeskobnu zbog činjenice što joj je srce bilo stalo. Kao što je očekivala, Maria je bila uzrujana, međutim ne iz razloga koji je očekivala.

Maria je socijalnoj radnici rekla da je doživjela nešto vrlo neobično. Nakon što joj je srce stalo, odjednom se našla kako gleda prema dolje sa stropa i promatra liječnike i sestre kako rade na njoj. Tada joj je pažnju odvuklo nešto nad kolnim prilazom ambulante za hitne slučajeve, i čim se «zamislila tamo», tamo je i bila. Marija se nakon toga «mišlju uspela» sve do trećeg kata zgrade i našla se neposredno pred jednom tenisicom. To je bila jedna stara sportska tenisica na kojoj je primijetila rupu u materijalu što ju je mali nožni prst napravio lijekom nošenja. Primijetila je i nekoliko drugih detalja kao, na primjer, podatak da je jedan kraj ve-

zice bio pod petom tenisice. Nakon što je Maria završila svoj opis, molila je Clarkovu da ode do izbočine ispod prozora na kojoj je vidjela tenisicu, te pogleda je li zaista tamo, u želji da provjeri je li njezino iskustvo bilo stvarno.

Clarkova je bila skeptična ali i zaintrigirana, pa je izišla iz zgrade i pogledala na izbočinu, međutim nije vidjela ništa. Potom se popela se na treći kat, te počela ulaziti u bolesničke sobe i gledati kroz prozore koji su bili toliko uski da je morala prisloniti lice o staklo kako bi uopće mogla vidjeti izbočinu. Naposljetku je našla sobu u kojoj je pritisnula lice o staklo, pogledala prema dolje i ugledala tenisicu. Međutim, iz tog kuta nije mogla vidjeti da je mali prst tijekom nošenja napravio rupu, ni potvrditi bilo koji drugi detalj koji je Maria opisala. Tek kada je dohvatila tenisicu mogla je potvrditi točnost Marijinih različitih navoda. "Takav pogled na tenisicu mogla je imati isključivo da je lebdjela ispod prozora, na vrlo malom razmaku od tenisice.", ističe Clarkova koja otada vjeruje u izvan-tjelesna iskustva. "Za mene je to bio vrlo konkretan dokaz."

Doživljaj izvan tjelesnog iskustva tijekom zatajenja srca relativno je čest - toliko čest da se Michael B. Sabom, kardiolog i profesor medicine na Sveučilištu Emory, te liječnik u Medicinskom centru Uprave atlantskih veterana (Atlanta Veterans' Administration Medical Center), već umorio od slušanja svojih pacijenata kako prepričavaju takve "sanjarije", te je odlučio riješiti stvar jednom zauvijek. Sabom je izabrao dvije skupine pacijenata, jednu sastavljenu od trideset i dva pacijenta koji su bili izvijestili o izvantjelesnom iskustvu tijekom svojih srčanih udara, i drugu od dvadeset i pet srčanih pacijenata koji nisu nikada doživjeli izvantjelesno iskustvo. Potom je razgovarao s njima, tražeći od pacijenata koji su doživjeli izvantjelesno iskustvo da opišu vlastito oživljavanje kako su ga vidjeli iz izvantjelesnog stanja, a od onih koji nisu nikad doživjeli izvantjelesno iskustvo tražio je da opišu što zamišljaju da se na njima događalo tijekom oživljavanja.

Od onih koji nisu doživjeli izvantjelesno iskustvo, dvadeset ih je napravilo veće pogreške u opisu svojih oživljavanja, troje je dalo točne općenite opise, a dvoje uopće nije imalo pojma što se zbivalo. Među pacijentima koji su doživjeli izvantjelesno iskustvo, dvadeset i šest ih je dalo točne općenite opise. Šestero je dalo izuzetno detaljne i točne opise vlastitih oživljavanja, a jedan je iznio detaljan opis koji je bio toliko precizan da je zaprepastio Saborna. Rezultati su ga potakli da se dublje upusti u taj fenomen te je, kao i Clarkova, postao revni «vjernik» i naširoko predaje o toj temi. Čini se da "za točnosti tih opažanja ne postoji

uvjerljivo objašnjenje koje uključuje uobičajena fizička osjetila", kaže Sabom. "Izvantjelesna hipoteza se jednostavno najbolje uklapa u dostupne podatke."

Premda su izvantjelesna iskustva koja doživljavaju takvi pacijenti spontana, neki su ljudi tom sposobnošću ovladali u dovoljnoj mjeri da napuste svoje tijelo po volji. Jedan od najpoznatijih bivši je radijski i televizijski rukovoditelj Robert Monroe. Kada je Monroe 1950.-ih imao svoje prvo izvantjelesno iskustvo, mislio je da ga napušta razum i odmah potražio liječenje. Liječnici s kojima se savjetovao otkrili su da je s njime sve u redu, međutim i dalje je imao svoja neobična iskustva koja su ga i dalje jako uznemirivala. Napokon, nakon što je od prijatelja psihologa saznao da postoje izvještaji o tome kako indijski yogiji često napuštaju svoja tijela, počeo je prihvaćati svoj nepozvani talent. "Imao sam dvije mogućnosti.", prisjeća se Monroe, "Jedna je bila uzimanje sedativa do kraja života; druga je mogućnost bila da naučim nešto o tom stanju tako da ga mogu nadzirati."

Od tog dana na dalje Monroe je započeo zapisivati svoja iskustva, pažljivo dokumentirajući sve što bi naučio o izvantjelesnom slanju. Otkrio je da može prolaziti kroz čvrste objekte i u treptaju oka prevaljivati velike udaljenosti, jednostavno tako da se 'zamisli' na određenom mjestu. Otkrio je da su ljudi rijetko svjesni njegove nazočnosti, premda su prijatelji kojima je otputovao u tom 'alternativnom stanju' u kratkom roku postali 'vjernici' nakon što im je točno opisao njihovu odjeću i ono što su radili za vrijeme svog izvantjelesnog posjeta. Otkrio je i da nije osamljen u svom pothvatu, te bi povremeno susretao druge bestjelesne putnike. Do sada je svoja iskustva opisao u dvije fascinantne knjige *Journeys Out of Body (Putovanja izvan tijela)* i *Far Journeys (Daleka putovanja)*.

Izvantjelesna iskustva dokumentirana su i u laboratoriju. Parapsiholog Charles Tart u jednom je pokusu ženu koja je imala mnoga izvantjelesna iskustva, a koju naziva samo gospodična Z, uspio navesti da točno identificira peteroznamenasti broj zapisan na komadu papira do kojega se moglo doći jedino lebdeći u izvantjelesnom stanju. U nizu pokusa provedenim u Američkom društvu za parapsihofoska istraživanja New Yorku, Karlis Osis i psihologinja Janet Lee Mitchell pronašli su nekoliko nadarenih ispitanika koji su u njihove prostorije mogli 'uletjeti' iz različitih dijelova zemlje i točno opisati širok spektar ciljnih prizora, uključujući predmete postavljene na stol, šarene geometrijske uzorke smještene na viseću policu blizu stropa, te optičke iluzije koje su se mogle vidjeti samo kada promatrač proviri kroz prozorčić na posebnom uređaju. Dr.

Robert Morris, direktor istraživanja u Fondaciji za psihološka istraživanja (Psychical Research Foundation) u Durhamu u Sjevernoj Karolini, čak je upotrijebio životinje za otkrivanje izvantjelesnih posjeta. Tako je u jednom pokusu Morris otkrio da je mačka ispitanika po imenu Keith Harary nadarenog u izvantjelesnim putovanjima uvijek prestala mijaukati i počela presti u vrijeme kada bi Harary bio nevidljivo prisutan.

Izvantjelesna iskustva kao holografška pojava

Kada se razmotre u cjelini, dokazi se čine nedvosmisleni. Premda su nas učili da «mislimo» svojim mozgovima, to nije uvijek slučaj. U određenim se okolnostima naša svijest - misleći, perceptivni dio nas - može odvojiti od fizičkog tijela i postojati gotovo pa gdje god zaželi. Sadašnje općeprihvaćeno znanstveno razumijevanje ne može objasniti tu pojavu, međutim u okvirima holografške ideje njezino tumačenje postaje mnogo izvedivije.

Prisjetite se da je u holografskom svemiru i sam položaj iluzija. Baš kao što slika jabuke nema određeni položaj na komadu holografškog filma, u svemiru koji je uređen holografški stvari i predmeti također ne posjeduju neki određeni položaj; sve je u biti nelokalno, uključujući i svijest. Stoga, premda se čini da je naša svijest smještena unutar naših glava, pod određenim okolnostima podjednako se može činiti da je smještena u gornjem uglu sobe, kako lebdi ponad tratine, ili neposredno ispred tenisice koja se nalazi na izbočenju zgrade na trećem kalu.

Ideju nelokalne svijesti je, izgleda, teško dokučiti, međutim korisnu analogiju još jednom moguće je pronaći u sanjanju. Zamislite da sanjate kako ste na umjetničkoj izložbi prepunoj ljudi. Dok se šecete između ljudi i gledate umjetnička djela, čini se da je vaša svijest smještena uglavi osobe koja ste u snu. No, gdje je doista vaša svijest? Brza analiza otkrit će da je ona zapravo u svemu u snu, u drugim ljudima koji su posjetili izložbu, u umjetničkim djelima, čak i u samom prostoru sna. U snu je i položaj iluzija budući da se sve - ljudi, predmeti, prostor, svijest i tako dalje - odvija iz dublje i fundamentalnije stvarnosti čovjeka koji sanja.

Još jedna upadljivo holografška osobina izvanosjetilnog iskustva je plastičnost oblika koji osoba poprima jednom kada je izvan tijela. Nakon što se odvoje od fizičkog, osobe se ponekad nađu u duholikom tijelu koje je precizna replika njihovog biološkog tijela. To je neke negdašnje istraživače navelo da iznesu postavku kako ljudska bića posjeduju "fantom-

skog dvojnika", sličnog *doppelgangeru* iz literature (op. prev - doppelganger je duhu sličan dvojnici živeće osobe koji proganja svojeg živućeg pandana).

Međutim, nedavna otkrića iznijela su na vidjelo neke poteškoće koje se javljaju u vezi te pretpostavke. Premda neki pojedinci tog fantoma opisuju kao golog, drugi se nađu potpuno odjeveni. To daje naslutiti da fantomski dvojnici nije stalna energetska replika biološkog tijela, nego neka vrsta holograma koji može poprimiti mnoge oblike. Ta zamisao rodila se iz činjenice da fantomski dvojnici nisu jedini oblici u kojima se ljudi nađu tijekom izvantjelesnih iskustava. Postoje brojni izvještaji u kojima su se ljudi vidjeli i kao svjetlosne kugle, kao bezoblični oblaci energije, a postoje čak i slučajevi u kojima nisu imali nikakav raspoznatljiv oblik.

Postoje podaci da je oblik koji osoba poprima tijekom izvantjelesnog iskustva u neposrednoj vezi s njezinim vjerovanjima i očekivanjima. Na primjer, matematičar J. H. M. Whiteman 1961. godine u svojoj knjizi *The Mystical Life* (Mistični život) otkrio je da je tijekom većeg dijela svog života u odrasloj dobi doživljavao najmanje dva izvantjelesna iskustva mjesečno, te je zabilježio preko dvije tisuće takvih slučajeva. Otkrio je i da se uvijek osjećao kao žena zarobljena u muškom tijelu, a to bi tijekom odvojenosti ponekad dovelo do toga da bi se našao u ženskom obliku. Whiteman je tijekom svojih izvantjelesnih pustolovina iskusio i razne druge oblike, te je došao do zaključka da su vjerovanja, kako svjesna tako i nesvjesna, bila ta koja su određivala oblik što ga je to drugo tijelo popimalo.

Monroe se slaže, i tvrdi da su naše «misaone navike» te koje stvaraju naše izvantjelesne oblike. Budući da smo toliko naviknuti biti u tijelu, skloni smo u izvantjelesnom stanju reproducirati isti oblik. Slično tome, smatra da je nelagoda koju većina ljudi osjeća dok je obnažena uzrok tome što osobe u izvantjelesnom stanju nesvjesno, kada poprime ljudski oblik, stvore i svoju odjeću. "Mislim da bi čovjek drugo tijelo mogao preobraziti u koji god oblik poželi.", kaže Monroe.

Koji je naš pravi oblik, ukoliko takav postoji, kada smo u bestjelesnom stanju? Monroe je otkrio da smo, jednom kada odbacimo sve takve krinke, u svojoj biti vibracijski obrazac [sastavljen] od mnogo međudjelujućih i rezonirajućih frekvencija. To otkriće također na izvanredan način sugerira da se radi o nečem holografskom i pruža dodatne dokaze da smo - poput svega drugoga u holografskom svemiru - u osnovi frekvencijska pojava koju naš um pretvara u različite holografske oblike. Osim toga, doprinosi vjerodostojnosti Huntičinog zaključka da se naša

svijest ne nalazi u mozgu nego u plazmičkom holografskom energetskom polju koje i prožima i okružuje fizičko tijelo.

Oblik što ga poprimamo kada smo u izvantjelesnom stanju nije jedino što pokazuje tu holografsku plastičnost. Usprkos točnosti opisa koje su brojni talentirani izvantjelesni putnici dali tijekom svojih bestjelesnih izleta, znanstvenike su dugo mučile neke upadljive netočnosti koje se također pojavljuju. Na primjer, naslov izgubljene knjige iz knjižnice na koju sam naišao za vrijeme vlastitog izvantjelesnog iskustva izgledao je jarko zelen kada sam bio u bestjelesnom slanju. Međutim, nakon što sam se vratio u svoje fizičko tijelo i uzeo knjigu, vidio sam da su slova zapravo crna. Literatura je puna opisa sličnih nepodudarnosti, slučajeva u kojima su izvantjelesni putnici točno opisali udaljenu sobu punu ljudi, izuzev što su dodali jednu dodatnu osobu, ili vidjeli kauč na mjestu gdje je u stvari bio stol.

U smislu holografске ideje, jedno bi objašnjenje moglo biti da ti izvantjelesni putnici još nisu uspjeli u potpunosti razviti sposobnost pretvaranja frekvencija koje percipiraju kada su u bestjelesnom stanju u točan holografski prikaz konsenzualne stvarnosti. Drugim riječima, budući da se čini da se osobe u izvantjelesnom stanju oslanjaju na potpuno novu grupu osjetila, ta osjetila mogla bi biti još uvijek nesigurna i nevjesta u pretvaranju frekvencijske domene u prividno predmetan konstrukt stvarnosti.

K tome, te nefizičke osjete priječe i spone naših samooograničavajućih vjerovanja. Velik broj nadarenih izvantjelesnih putnika zamijetilo je da su, jednom kada su se udomaćili u svojim drugim tijelima, otkrili da mogu 'gledati' u svim smjerovima odjednom a da ne okreću glavu. Drugim riječima, iako se čini da je u izvantjelesnom stanju gledanje u svim smjerovima uobičajena stvar, oni su se toliko navikli vjerovati da mogu vidjeti samo pomoću svojih očiju - pa i kada su bili u nefizičkom hologramu svoga tijela - da ih je to uvjerenje sprječavalo da shvate kako posjeduju vid u svih tristo šezdeset stupnjeva.

Postoje dokazi da su čak i naši fizički osjeti žrtve te cenzure. Unatoč svojem nepokolebljivom uvjerenju da vidjeti možemo isključivo svojim očima, postoje izvještaji o pojedincima koji posjeduju 'vid bez očiju' (*eyeless sight*), odnosno sposobnost da vide drugim područjima svojih tijela. Dr. med. David Eisenberg, klinički znanstvenik-istraživač, stipendist na Medicinskom fakultetu Harvard, nedavno je objavio slučaj dviju kineskih sestara školske dobi iz Pekinga koje kožom svojih pazuha mogu «vidjeti» dovoljno dobro da čitaju zabilješke i raspoznaju boje. U Italiji

je neurolog Cesare Lombroso proučavao slijepu djevojčicu koja je mogla vidjeti vrškom nosa i lijevom usnom resicom. Prestižna Sovjetska akademija znanosti 1960-ih je proučavala rusku seljanku Rosu Kuleshovu koja je vršcima prstiju mogla gledati fotografije i čitati novine, i ustvrdila da su njezine sposobnosti autentične. Značajno je napomenuti da su Sovjeti isključili mogućnost da je Kuleshova jednostavno detektirala različite količine pohranjene topline koju su prirodno zračile različite boje - Kuleshova je crno-bijele novine mogla čitati čak i kada su bile prekrivene pločom zagrijanog stakla. Kuleshova je zahvaljujući svojim sposobnostima postala toliko slavna da je časopis *Life* na kraju objavio članak o njoj.

Ukratko, postoje dokazi da ni mi nismo ograničeni na gledanje isključivo fizičkim očima. To je, dakako, poruka inherentna sposobnosti Toma, prijatelja mog oca, da pročita posvetu na satu čak i kada je sat bio skriven trbuhom njegove kćerke, a također i fenomenu viđenja na daljinu. Čovjek ne može a da se ne zapita je li vid bez očiju u stvari samo još jedan dokaz da je stvarnost zaista *maya*, iluzija, te da je naše fizičko tijelo, kao i sva prividna apsolutnost njegove fiziologije, ujednakoj mjeri holografski konstrukt naše percepcije kao i naše drugo tijelo. Možda smo se toliko navikli vjerovati da vidjeti možemo isključivo očima da smo se čak i u fizičkom odvojili od punog opsega svojih perceptivnih sposobnosti.

Još jedan holografski aspekt izvan tjelesnih iskustava nestanak je podjele između prošlosti i budućnosti do kojeg ponekad dolazi tijekom takvih iskustava. Na primjer, Osis i Mitchell otkrili su da je dr. Alex Tanous, poznati vidovnjak i iskusni izvanljelesni putnik iz Mainea, kada je uletio i pokušao opisati testne predmete koje su prethodno posložili na stol, često opisivao predmete koji su tamo bili postavljeni danima kasnije! Na temelju toga mogli bismo zaključiti da je područje u koje ljudi ulaze tijekom izvantjelesnog stanja jedna od Bohmovih suptilnijih razina, područje koje je bliže implicitnom, i stoga bliže razini stvarnosti u kojoj podjela između prošlog, sadašnjeg i budućeg više ne postoji. Drugim riječima, čini se da se Tanousov um, umjesto da se ugodu na frekvencije koje kodiraju sadašnjost, nehotice ugodio na frekvencije što su sadržavale podatke o budućnosti i na taj način pretvorio iste u hologram stvarnosti.

U prilog pretpostavci da je Tanousova percepcija sobe bila holografski fenomen, a ne tek prekognitivna vizija koja se zbila isključivo u njegovoj glavi, govori još jedna činjenica. Na dan kada je prema raspo-

redu trebao otići na izvantjelesno putovanje. Osis je zamolio njujoršku vidovnjakinju Christine Whiting da bdije u sobi i pokuša opisati bilo kojeg projektora kojega bi mogla »vidjeti« u sobi. Unatoč činjenici da Whitingova nije znala ništa o tome tko će uletjeti i kada će to učiniti, kada je Tanous izvantjelesno posjetio prostoriju, jasno je vidjela njegovo pojavljivanje i opisala kako je bio odjeven u smeđe hlače od rebrastog samta i bijelu pamučnu majicu, što je bila odjeća koju je dr. Tanous nosio u Mainu za vrijeme svog pokušaja.

Harary je također povremeno izvantjelesno putovao u budućnost i slaže se da su takva iskustva kvalitativno različita od drugih prekognitivnih iskustava. "Izvantjelesna putovanja u budućće vrijeme i prostor razlikuju se od običnih prekognitivnih snova po tome što sam definitivno 'vani' i krećem se kroz crno, mračno područje koje završava s nekim osvijetljenim budućim prizorom.", ističe. Kada izvantjelesno posjećuje budućnost, ponekad u prizoru čak vidi siluetu svog budućeg sebe. I to nije sve - kada se događaji kojima je već svjedočio naposljetku ostvare, Harary može također u stvarnom prizoru osjetiti izvantjelesnog sebe koji putuje kroz vrijeme. Taj jezovit osjećaj opisuje kao "susretanje sa sobom 'iza' sebe, kao da sam dva bića" - iskustvo koje bi zasigurno trebalo posramiti obične de ja vue.

Zabilježeni su i slučajevi izvantjelesnih putovanja u prošlost. Švedski dramatičar August Strindberg, i sam česti izvantjelesni putnik, jedan takav slučaj opisuje u svojoj knjizi *Legends (Legende)*. Događaj se zbio dok je Strindberg sjedio u vinoteci i pokušavao uvjeriti mladog prijatelja da ne odustane od svoje vojne karijere. Kako bi potkrijepio svoje argumente, Strindberg je spomenuo jedan događaj u koji su bili uključeni obojica i koji se zbio jedne večeri u gostionici. Kada je dramatičar nastavio opisivati taj događaj, odjednom je 'izgubio svijest', da bi se našao kako sjedi u gostionici i ponovno proživljava događaj kojega je bio prepričavao. Iskustvo je trajalo svega nekoliko minuta, a potom se naglo vratio u svoje tijelo i u sadašnjost. Moglo bi se tvrditi i da su retrokognitivne vizije koje smo istražili u prošlom poglavlju, a u kojima su vidovnjaci imali iskustva da su zbiljski prisutni u povijesnim prizorima koje su opisivali, pa da čak i lebde nad njima, također jedan oblik izvantjelesne projekcije u prošlost.

Doista, kada čovjek čita opsežnu literaturu o izvantjelesnim fenomenima koja je danas na raspolaganju, uvijek je iznova uočljiva podudarnost između opisa koje su izvantjelesni putnici dali o svojim iskustvima te osobina koje sada povezujemo s holografskim svemirom. Osim opi-

sivanja izvantjelesnog stanja kao mjesta u kojem vrijeme i prostor više ne postoje, gdje se misao može preobraziti u oblike slične hologramu, i gdje je svijest u osnovi obrazac vibracija, odnosno frekvencija, Monroe zamjećuje da se, kako se čini, opažanje tijekom izvantjelesnih iskustava manje temelji na «odrazu svjetlosnih valova», a više na "djelovanju zračenja", što je tvrdnja koja ponovno sugerira da čovjek ulaskom u izvantjelesnu sferu u stvari ulazi u Pribramovu frekvencijsku domenu. I drugi izvantjelesni putnici također su govorili o tome da alternativno stanje (op. prev. - eng. *second state*) posjeduje neku vrstu frekvencijske kvalitete. Na primjer, Marcel Louis Forhan, Francuz koji je imao izvantjelesna iskustva i koji je pisao pod pseudonimom «Yram», veliki dio svoje knjige pod naslovom *Practical Astral Projection* (Praktična astralna projekcija) potrošio je pokušavajući opisati valolika i elektromagnetska svojstva izvantjelesne domene. S druge strane, neki su komentirali osjećaj kozmičkog jedinstva što ga čovjek doživi tijekom tog stanja i saželi ga riječima «sve je sve» i «ja sam to».

Ma koliko da je izvantjelesno iskustvo holografsko, to je samo vrh ledene sante kada se radi o neposrednijim iskustvima frekvencijskih aspekata stvarnosti. Premda izvantjelesna iskustva doživljava samo jedan dio čovječanstva, postoji jedna druga situacija u kojoj svi dolazimo u tješnju vezu s frekvencijskom domenom. To se zbiva kada putujemo u tu "zemlju neotkrivenu, kojoj ni jedan sa granica putnik se ne vraća". No, uz dužno poštovanje prema Shakespeareu, 'kvaka' je u tome da se neki putnici *ipak* vraćaju. A ono što opisuju i govore obiluje osobinama koje još jednom podsjećaju na holografsko.

Iskustva na rubu smrti

Do danas su gotovo svi čuli za iskustva na rubu smrti ili NDE (near death experiences), slučajeve kada se pojedince proglašeni klinički «mrtvima», nakon čega oni ožive i ispričaju da su tijekom iskustva napustili svoje fizičko tijelo i posjećivali ono što je, čini se, bilo područje života poslije smrti. U našoj su kulturi iskustva na rubu smrti postala široko poznata 1975. godine kada je Raymond A. Moody Jr., psihijatar s diplomom i iz filozofije, objavio svoj bestseller o istraživanjima na tu temu. Nedugo potom Elisabeth Kubler-Ross otkrila je da je istovremeno provela slično istraživanje, te da je došla do sličnih otkrića. Što su više znanstvenici počeli dokumentirati fenomen, to je postajalo jasnije da iskustva na rubu

smrti ne samo da su nevjerojatno rasprostranjena - 1981. godine anketa Gallupovog instituta (Gallup Poll) je pokazala da je osam milijuna odraslih Amerikanaca, odnosno otprilike jedna od svakih dvadeset osoba, doživjela iskustvo na rubu smrti - nego i da pružaju do sada najčvršće dokaze o postojanju života poslije smrti.

Čini se da su iskustva na rubu smrti, kao i izvantjelesna iskustva, univerzalna pojava. Opsežno su opisana u Tibetanskoj knjizi mrtvih iz osmog stoljeća, kao i u dvije i pol tisuća godina staroj Egipatskoj knjizi mrtvih. U desetoj knjizi *Republike* Platon daje detaljan izvještaj o grčkom vojniku po imenu Er koji je oživio svega nekoliko sekundi prije no što se trebala upaliti njegova pogrebna lomača i pritom izjavio da je bio napustio svoje tijelo i prošao kroz «prolaz» do zemlje mrtvih. Beda Venerabilis sličan opis daje u svom djelu iz osmog stoljeća pod naslovom *A History of the English Church and People* (Povijest engleske Crkve i ljudi), a Carol Zaleski, predavačica na studiju religije na Harvardu, u svojoj nedavno objavljenoj knjizi *Otherworld journeys* (Putovanja u onostrano) ističe da je srednjovjekovna literatura prepuna opisa iskustava na rubu smrti.

Osim toga, osobe koje su doživjele iskustva na rubu smrti nema ju jedinstvene demografske značajke. Različite studije pokazale su da ne postoji nikakav odnos između iskustava na rubu smrti i dobi osobe, njezinog spola, bračnog statusa, rase, vjere i/ili duhovnih uvjerenja, društvenog položaja, stupnja obrazovanja, prihoda, učestalosti odlazaka u crkvu, veličine zajednice, odnosno njezinog prebivališta. Iskustvo na rubu smrti, kao i grom, može pogoditi bilo koga u bilo kojem trenutku. Za predane vjernike nije ništa vjerojatnije da će imati iskustvo na rubu smrti nego što je to za ateiste.

Jedan od najzanimljivijih aspekata fenomena iskustva na rubu smrti dosljednost je koju nalazimo od iskustva do iskustva. Sažetak tipičnog iskustva na rubu smrti glasi ovako:

Čovjek umire i odjednom se nađe kako lebdi iznad svog tijela i promatra što se zbiva. Za nekoliko trenutaka velikom brzinom putuje kroz tamu ili tunel. Ulazi u područje intenzivne svjetlosti gdje ga toplo dočekuju nedavno preminuli prijatelji i rodbina. Često čuje neopisivo lijepu glazbu i vidi neopisive lijepe prizore - valovite livade, cvijećem ispunjene doline i blistave potoke - ljepše od bilo čega što je vidio na zemlji. U tom svjetlošću ispunjenom svijetu ne osjeća ni bol ni strah, i prožet je preplav-

ljujućim osjećajem radosti, ljubavi i mira. Sreće se s *bićem* (ili bićima) *svjetlosti* koje zrači osjećaj velikog suosjećanja, i biće ga potiče da iskusi "pregled života", panoramsku reprizu svog života. Čovjek se toliko oduševi svojim iskustvom ove veće stvarnosti da ne želi ništa drugo do ostati. Međutim, biće mu kaže da još nije njegovo vrijeme i uvjeri ga da se vrati svom zemaljskom životu i u svoje fizičko tijelo.

Treba naglasiti da je ovo samo općeniti opis, te da sva iskustva na rubu smrti ne sadrže sve navedene elemente. Neka možda nemaju neke od gore spomenutih značajki, dok druga mogu sadržavati neke dodatne elemente. Simbolički uresi iskustava također se mogu razlikovati. Na primjer, premda ljudi iz zapadnih kultura u područje života poslije smrti često ulaze prolaskom kroz tunel, ljudi iz drugih kultura koji su doživjeli takva iskustva do onostranog svijeta ponekad dolaze jednostavno hodajući putem ili prelazeći preko vode.

Pa ipak, među iskustvima na rubu smrti o kojima kroz povijest postoje izvještaji iz različitih kultura zamjetan je zapanjujući stupanj podudaranja. Na primjer, pregled života, karakteristika koja se uvijek iznova pojavljuje u suvremenim iskustvima na rubu smrti, opisana je i u Tibetanskoj knjizi mrtvih, Egipatskoj knjizi mrtvih, u Platonovom izvještaju onoga što je Er doživio tijekom svojeg putovanja u drugi svijet, te u jogijskim zapisima indijskog mudraca Patanjaliya. Interkulturalne sličnosti među iskustvima na rubu smrti potvrđene su i u formalnom istraživanju.

Godine 1977. Osis i Haraldsson usporedili su gotovo devet stotina vizija na samrtnoj postelji o kojima su pacijenti izvijestili liječnike i drugo medicinsko osoblje, kako u Indiji tako i u Sjedinjenim Državama, te otkrili da iako su postojale različite kulturalne razlike - na primjer, Amerikanci su biće svjetlosti bili skloni vidjeti kao ličnost iz kršćanske vjere, a Indijci kao ličnost iz hinduske vjere - «jezgra» iskustva bila je u svojoj biti ista, i sličila je iskustvima na rubu smrti što su ih opisali Moody i Kubler-Ross.

Premda ortodokсни pogled na iskustva na rubu smrti objašnjava da su to samo halucinacije, postoje čvrsti dokazi da tome nije tako. Kao i kod izvantjelesnih iskustava, kada je osoba koja proživljava iskustvo na rubu smrti izvan tijela, može dati opis detalja za koje ne bi mogla saznati ni na koji uobičajeni osjetilni način. Na primjer, Moody prenosi slučaj u kojem je žena tijekom operacije napustila svoje tijelo, odlebdjela u čeka-

onicu i vidjela svoju kćer kako je odjevena u pogrešno sparenu kariranu odjeću. Kako se ispostavilo, sluškinja je djevojčicu oblačila u takvoj žurbi da nije primijetila pogrešku, te se kasnije zapanjila kada je majka, koja tog dana nije fizički vidjela djevojčicu, komentirala tu činjenicu.

U jednom drugom slučaju žena je, nakon što je napustila svoje tijelo, otišla u bolničko predvorje te načula svoga šurjaka kako govori svom prijatelju da izgleda da će morati otkazati poslovno putovanje, i da će umjesto toga biti jedan od nosilaca lijesa svoje šurjakinje. Nakon što se oporavila, žena je prekoralila svog zapanjenog šurjaka što ju je tako brzo otpisao.

Međutim, ovi se slučajevi čak i ne ubrajaju u najiznimnije primjere osjetilne svjesnosti u izvan tjelesnom stanju kod iskustava na rubu smrti. Istraživači iskustava na rubu smrti otkrili su da čak i pacijenti koji su slijepi i već godinama lišeni svjetlosne percepcije mogu vidjeti i točno opisati što se događa oko njih kada tijekom iskustva na rubu smrti napuste svoje tijelo. Kubler-Ross susrela se s nekoliko takvih pojedinaca, i vodila s njima opsežne razgovore kako bi utvrdila točnost njihovih opisa. "Na naše iznenađenje, mogli su opisati boju i dizajn odjeće i nakita koje su nazočni nosili.", govori o tome.

Najviše su zapanjujuća ona iskustva na rubu smrti i vizije na samrtnoj postelji koje uključuju dva ili više pojedinaca. U jednom je slučaju žena koja je proživljavala iskustvo na rubu smrti, kada se našla kako putuje kroz tunel i približava području svjetlosti, ugledala svog prijatelja koji se vraćao!

Kada su se mimoišli, prijatelj joj je telepatski poručio da je bio umro, ali da je «poslan nazad». I žena je, također, naposljetku poslana natrag, a nakon što se oporavila saznala je da joj je prijatelj doživio srčani udar otprilike istovremeno s njezinim vlastitim iskustvom.

Zabilježeni su i brojni drugi slučajevi u kojim su umirući znali tko ih je dočekao u onostranom svijetu prije nego što je vijest o smrti osobe stigla uobičajenim kanalima.

A ukoliko još postoji tračak sumnje, još jedan argument koji se protivi ideji da su iskustva na rubu smrti puke halucinacije njihova je pojava kod pacijenata koji imaju ravne EEG-e. U normalnim okolnostima, kadgod osoba govori, misli, mašta, sanja, ili radi ma što drugo, njihovi EEG-i bilježe ogromnu količinu aktivnosti. Čak su i halucinacije mjerljive na EEG-u. No, postoje brojni slučajevi u kojima su ljudi s ravnim EEG-ima doživjeli iskustvo na rubu smrti. **Da su njihova iskustva na rubu smrti samo halucinacije, to bi bilo zabilježeno na njihovim EEG-ima.**

Ukratko, kada se sve te činjenice razmotre u cjelini - široka rasprostranjenost tih iskustava, odsutnost demografskih značajki, univerzalnost jezgre iskustava, sposobnost ljudi koji su proživjeli iskustva na rubu smrti da vide i znaju stvari za koje nemaju normalnog osjetilnog načina viđenja i znanja, te pojava iskustava na rubu smrti kod pacijenata s ravnim EEG-ima - čini se da je zaključak neizbježan: ljudi koji doživljavaju iskustva na rubu smrti ne pate od halucinacija ili prijevornih sanjarija, nego zbiljski posjećuju potpuno drukčiju razinu stvarnosti.

To je ujedno zaključak do kojeg su došli mnogi istraživači iskustava na rubu smrti. Jedan takav znanstvenik je dr. Melvin Morse, pedijatar u Seattleu u saveznoj državi Washington. Morse se za iskustva na rubu smrti zainteresirao nakon što je liječio sedmogodišnju žrtvu utapanja. Djevojčica je prije nego što je oživljena bila duboko komatozna, zjenice su joj bile nepomične i proširene, te nije imala mišićne reflekse, niti su joj oči odgovarale na svjetlosne podražaje. Prema medicinskoj terminologiji, to je značilo - po Glasgowljevoj ljestvici kome - da je imala treći stupanj kome, koji označava da je koma tako duboka da praktički nema nikakvih izgleda za oporavak. Usprkos takvim prognozama, potpuno se oporavila, a kada ju je Morse došao pogledati netom nakon što se vratila svijesti, prepoznala ga je i rekla mu da ga je gledala dok je radio na njezinom komatoznom tijelu.

Kada ju je Morse malo ispitao o tome, objasnila mu je da je bila napustila svoje tijelo i prošla kroz tunel do neba, gdje je upoznala «Nebeskog Oca». Nebeski Otac rekao joj je da nije još trebala biti tamo, i upitao ju želi li ostati ili vratiti se. Isprva je rekla da želi ostati, no kada je Nebeski Otac istaknuo da bi ta odluka značila da više neće vidjeti svoju majku, predomislila se i vratila u svoje tijelo.

Morse je bio skeptičan, ali i fasciniran, te je tada odlučio naučiti sve što može o iskustvima na rubu smrti. U to vrijeme radio je u jednoj zrakoplovnoj službi za prijevoz unesrećenih u Idahou koja je prevozila pacijente u bolnice, i to mu je pružilo priliku da razgovara s mnoštvom oživljene djece. Tijekom desetogodišnjeg razdoblja razgovarao je sa svakim djetetom u bolnici koje je preživjelo zatajenje srca, a ona su mu uvijek iznova govorila isto. Nakon što bi se onesvijestila, našla su se izvan svojih tijela, promatrala liječnike kako rade na njima, prošla kroz tunel, i bila obodrena od svjetlosnih bića.

Morse je i dalje bio skeptičan, te je u svojoj sve više očajničkoj potrazi za nekim logičkim objašnjenjem pročitao sve što je mogao o popratnim učincima lijekova koje su njegovi pacijenti uzimali i istražio

različita psihološka objašnjenja, međutim ništa se nije uklapalo. "Potom sam jednog dana pročitao jedan dugi članak u medicinskom časopisu koji je iskustva na rubu smrti pokušao objasniti kao različite varke mozga.", kaže Morse.

"Do tada sam već opsežno proučavao iskustva na rubu smrti i ni jedno od objašnjenja koje je taj znanstvenik naveo nije mi imalo smisla. Napokon mi je postalo jasno da sam propustio najvažnije objašnjenje - da su iskustva na rubu smrti stvarna. On je bio previdio mogućnost da duša zaista putuje."

Moody dijeli isti stav, te kaže da ga je dvadeset godina istraživanja uvjerilo da su osobe koje su doživjele iskustvo na rubu smrti zaista bile na drugoj razini stvarnosti. Smatra da većina drugih istraživača iskustava na rubu smrti misli isto. "Razgovarao sam s gotovo svakim istraživačem iskustava na rubu smrti na svijetu o njegovom ili njezinom radu. Znam da većina njih u svom srcu vjeruje da su iskustva na rubu smrti zaista pogled na život poslije života. Međutim, kao znanstvenici i ljudi medicine, još nisu iznašli 'znanstveni dokaz' da dio nas nastavlja živjeti nakon što je naše fizičko biće mrtvo. Taj manjak dokaza sprječava ih da sa svojim istinskim mišljenjem izađu u javnost."

Čak se i George Gallup jr., predsjednik Instituta za istraživanje javnog mnijenja Gallup (Gallup Poll), uslijed svojeg istraživanja iz 1981. godine slaže: "Sve veći broj znanstvenika prikuplja i procjenjuje izvještaje pojedinaca koji su imali neobične susrete na rubu smrti. Preliminarni rezultati snažno sugeriraju da se radi o nekoj vrsti susreta s izvandimenzionalnom sferom stvarnosti. Naše sveobuhvatno istraživanje najnovija je takva studija koja također otkriva neke trendove koji ukazuju na neku vrstu paralelnog svemira."

Holografsko objašnjenje iskustva na rubu smrti

To su zapanjujuće izjave. Ono što još više zapanjuje je da je znanstveni establišment najvećim dijelom ignorirao kako zaključke tih znanstvenika tako i golemu količinu dokaza koji ih navode da daju takve izjave. Razlozi za to su složeni i raznovrsni. Jedan je da u znanosti trenutno nije u modi ozbiljno razmotriti bilo koju pojavu za koju se čini da podupire zamisao duhovne stvarnosti, a kao što je rečeno na početku ove knjige, vjerovanja su poput ovisnosti i ne popuštaju lako svoj stisak. Još jedan razlog, kako navodi Moody, jest među znanstvenicima široko raspro-

stranjena predrasuda da su jedine ideje koje imaju bilo kakvu vrijednost ili važnost one koje se mogu dokazati na strogo znanstveni način. Još jedan razlog leži u nesposobnosti našeg sadašnjeg znanstvenog razumijevanja stvarnosti da makar počne objašnjavati iskustva na rubu smrti pod uvjetom da su ona autentična.

Ovaj posljednji razlog međutim, možda nije takav problem kakvim se čini. Nekoliko istraživača iskustava na rubu smrti istaklo je da nam holografski model pruža način razumijevanja tih iskustava. Jedan takav znanstvenik je dr. Kenneth Ring, profesor psihologije na Sveučilištu Connecticut i jedan od prvih istraživača iskustava na rubu smrti koji su u proučavanju tog fenomena upotrijebili statističku analizu i standardizirane tehnike intervjuiranja. U svojoj knjizi pod naslovom *Life after Death* (Život nakon smrti) objavljenoj 1980. Ring je dosta prostora posvetio argumentiranju u korist holografskog objašnjenja iskustva na rubu smrti. Ukratko, i on smatra da su iskustva na rubu smrti putovanja u više frekvencijske aspekte stvarnosti.

Ring svoj zaključak temelji na različitim vidovima iskustva na rubu smrti koji ukazuju na holografiju. Jedan od tih aspekata jest da ljudi koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti onostrani svijet često opisuju kao područje sastavljeno od 'svjetlosti', 'viših vibracija' ili 'frekvencija'. Neki pojedinci čak nebesku glazbu koja često prati takva iskustva opisuju više kao 'kombinaciju vibracija' nego kao stvarne zvukove - opažanje za koje Ring drži da je potvrda toga da čin umiranja uključuje pomak svijesti od običnog života prema više holografskoj stvarnosti čiste frekvencije. Ljudi koji su doživjeli iskustva na rubu smrti također često svjedoče da je to područje prožeto svjetlom koje je sjajnije od ičega što su vidjeli na Zemlji, međutim i da, unatoč svojoj nezamislivoj jakosti, ne škodi očima, što su karakterizacije za koje Ring smatra da su dodatni dokazi o frekvencijskim aspektima onostranog.

Još jedna značajka koju Ring nalazi neosporno holografskom opisi su vremena i prostora u onostranom kraljevstvu, a koje daju osobe koje su doživjele iskustvo na rubu smrti. Jedna od značajki tog drugog svijeta o kojima se i najčešće izvještava jest da je to dimenzija u kojoj vrijeme i prostor više ne postoje. "Našao sam se u prostoru, u vremenskom razdoblju, rekao bih, gdje su sav prostor i sve vrijeme bili poništeni.", nespretno opisuje jedan putnik u onostrano. "To *mora* biti izvan vremena i prostora. *Mora* biti, jer ... ne može se smjestiti u vremenski okvir.", kaže drugi." S obzirom da u frekvencijskoj domeni vrijeme i prostor ne postoje, te da položaj nema značenja, to je točno ono što bismo očekivali

ukoliko se iskustva na rubu smrti zbivaju u holografskom stanju svijesti, kaže Ring.

Ako je područje iskustava na rubu smrti više nalik frekvencijama od naše razine stvarnosti, zašto se onda čini da ima bilo kakvu strukturu? S obzirom da i izvantjelesna iskustva i iskustva na rubu smrti pružaju obilje dokaza da um može postojati nezavisno od mozga, Ring smatra da nije previše nategnuto pretpostaviti da i on, također, djeluje na holografskim načelima. Stoga, kada je um u «višim» frekvencijama dimenzije na rubu smrti, on nastavlja raditi ono što mu ide najbolje i prevodi te frekvencije u svijet pojavnosti. Ili, kako je Ring to sročio: "Smatram da je to domena koja je stvorena *međudjelovanjem misaonih struktura*. Te strukture ili 'misaoni oblici' spajaju se i oblikuju uzorke, baš kao što interferencijski valovi oblikuju uzorke na holografskoj ploči. I baš kao što se za holografsku sliku kada je se osvijetli laserskom zrakom čini da je potpuno stvarna, tako se i slike koje nastaju međudjelovanjem misaonih oblika čine stvarnima."

Ring nije usamljen u svojim spekulacijama. Dr. Elizabeth W. Fenske, klinička psihologinja s privatnom liječničkom praksom u Philadelphiji, u uvodnom govoru na susretu Međunarodnog udruženja za istraživanja iskustava na rubu smrti ili IANDS-a (International Association for Near-Death Studies) 1989. godine istaknula je da i ona smatra da su iskustva na rubu smrti putovanja u holografsku domenu viših frekvencija. Slaže se s Ringovom hipotezom da su krajolici, cvijeće, fizičke strukture i tome slično onostrane dimenzije oblikovane međudjelovanjem (ili interferiranjem) misaonih obrazaca. "Mislim da smo s istraživanjima iskustava na rubu smrti došli do točke gdje je teško napraviti razliku između misli i svjetlosti. Izgleda da je u iskustvu na rubu smrti misao zapravo svjetlost." , primjećuje.

Nebesa kao hologram

Osim onih koje su spomenuli Ring i Fenskeova, iskustva na rubu smrti karakteriziraju brojne druge značajke koje su izrazito holografске. Kao i kod ljudi koji imaju izvantjelesna iskustva, nakon što bi se pojedinci koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti odvojili od svojih tijela, našli bi se u jednom od dva oblika; ili kao bezobličan oblak energije, ili kao hologramu slično tijelo oblikovano mišlju. Kada je riječ o ovom potonjem, osobi koja doživljava iskustvo često je iznenađujuće očigledno da je tijelo stvo-

reno od strane uma. Na primjer, jedan povratnik iz područja na rubu smrti kaže da je neposredno nakon što je izišao iz svojeg tijela izgledao kao «nešto poput meduze», i lagano pao na pod poput mjehurića od sapunice. Potom se u kratkom roku proširio u duholiku trodimenzionalnu sliku golog čovjeka. Međutim, zbog nazočnosti dviju žena u prostoriji postalo mu je neugodno, pa se iznenada našao odjeven (žene, međutim, nisu pokazale nikakav znak da vide bilo što od toga).

Da su za stvaranje oblika koji poprimamo u dimenziji nakon života odgovorni naši najdublji osjećaji i želje evidentno je i iz iskustava na rubu smrti drugih ljudi. Ljudi koji su u svom fizičkom postojanju prikovani za invalidska kolica nađu se u zdravim tijelima koja mogu trčati i plesati. Ljudi s amputiranim udovima bez iznimke svoj ud dobiju natrag. Stariji često nastane mladolika tijela, i još neobičnije, djeca često zauzmu odrasla tijela, što je činjenica koja bi mogla odražavati maštanje svakog djeteta da bude odrastao čovjek, ili bi, još dublje, mogla biti simboličan pokazatelj da su neki od nas u svojim dušama mnogo stariji nego što to mislimo.

Ta hologramska tijela mogu biti izuzetno puna detalja. Kod čovjeka kojemu je postalo neugodno zbog vlastite golotinje, na primjer, odjeća koju je materijalizirao za sebe bila je tako pedantno izrađena da je čak mogao razabrati šavove na materijalu! Slično tome, jedan drugi čovjek koji je proučavao svoje ruke dok je bio u stanju na rubu smrti izjavio je da su mu ruke bile "sastavljene od svjetlosti sa sićušnim strukturama u sebi", a kada ih je pogledao izbliza mogao je čak vidjeti "fine spirale na jagodicama svojih prstiju i cjevčice svjetlosti duž svojih ruku."

I neka od Whittonovih istraživanja relevantna su za ovo područje. Začudo, kada je Whitton hipnotizirao pacijente i vratio ih u stanje između života, i oni su izvijestili o svim klasičnim značajkama iskustva na rubu smrti: prolaz kroz tunel, susreti s preminulim rođacima i/ili «vođičima», ulazak u veličanstveno, svjetlošću ispunjeno područje u kojem vrijeme i prostor ne postoje, susreti sa svjetlosnim bićima, te pregled života. U stvari, po riječima Whittonovih ispitanika, glavna svrha pregleda života bila je osvježavanje njihovih sjećanja tako da mogu pažljivije isplanirati svoj sljedeći život, što je bio proces u kojem su im bića svjetlosti nježno i nenametljivo pomagala.

Kao i Ring, nakon što je proučio svjedočanstva svojih ispitanika, Whitton je zaključio da su oblici i strukture koje čovjek percipira u toj onostranoj dimenziji od uma stvoreni misaoni oblici. "Glasovita izreka Renea Descartesa 'mislim, dakle jesam' ni za što nije toliko primjerena

koliko za stanje između života", kaže Whitton. "Iskustvo postojanja ne postoji bez misli."

To je posebice točno kada se govori o obliku koji su Whittonovi pacijenti poprimili u stanju između života. Nekoliko ih je reklo da ukoliko nisu mislili, nisu čak ni imali tijelo. "Jedan čovjek opisao je to riječima da je, kada bi prestao razmišljati, bio tek oblak u beskonačnome oblaku, nediferenciran.", govori Whitton. "Međutim čim je počeo razmišljati, postao je on sam (stanje stvari koje neobično podsjeća na ispitanike u Tartovom pokusu uzajamne hipnoze koji su otkrili da nisu imali ruke ukoliko ih nisu *mišlju* stvorili). Isprva su tijela koja su Whittonovi ispitanici poprimili sličila osobama koje su bile u svom zadnjem životu. Međutim, kako se njihovo iskustvo u stanju između života odvijalo, postupno su poslali neka vrsta hologramu slične kombinacije svih svojih prošlih života. Taj složeni identitet čak je imao ime različito od svih koje su ikada koristili u svojim fizičkim inkarnacijama, iako ga nijedan od njegovih ispitanika nije mogao, koristeći svoje glasnice, izgovoriti. Kako ljudi koji doživljavaju iskustvo na rubu smrti izgledaju kada si ne stvore hologramsko tijelo? Mnogi kažu da nisu bili svjesni bilo kakvog oblika, te da su jednostavno bili «oni sami» ili «svoj um». Drugi imaju utiske koji su određeniji, pa se opisuju kao 'oblak boja', 'maglicu', 'energetski uzorak' ili 'energetsko polje', što su izrazi koji ponovno sugeriraju da smo svi u bili samo frekvencijske pojave, obrasci neke nepoznate titrave energije uvijene u veću matricu frekvencijske domene. Neki ljudi koji su proživjeli iskustva na rubu smrti navode da su, osim što su bili sastavljeni od raznobojnih svjetlosnih frekvencija, bili sastavljeni i od zvuka. "Shvatila sam da svaka osoba i svaka stvar posjeduje vlastiti raspon muzičkih tonova jednako kao i vlastiti spektar boja.", kaže kućanica iz Arizone koja je iskustvo na rubu smrti proživjela tijekom porođaja. "Kada biste se mogli zamisliti kako se bez napora krećete u zrakama svjetlosti duginih boja i čujete kako se glazbene note svake pojedine osobe udružuju i usklađuju s vašom vlastitom kada ih dodirnete ili mimoidete, imali biste neku predodžbu o tom neviđenom svijetu." Žena, koja je u tom onostranom svijetu srela mnogo pojedinaca koji su se očitovali jednostavno kao oblaci boja i zvuka, vjeruje da su ono što ljudi opisuju kada kažu kako su u dimenziji na rubu smrti čuli prekrasnu glazbu zapravo li milozvučni tonovi koji se šire iz svake duše.

Neki pojedinci su, kao i Monroe, izvijestili da su tijekom iskustva na rubu smrti, kada su bili u izvan tjelesnom stanju, mogli vidjeti u svim smjerovima odjednom. Jedan čovjek rekao je da se, nakon što se zapitao

kako izgleda, odjednom našao kako gleda u vlastita leđa. Robert Sullivan, amaterski istraživač iskustava na rubu smrti iz Pennsylvanije specijalizirao se za iskustva na rubu smrti koje su proživjeli vojnici tijekom borbe, intervjuirao je veterana Drugog svjetskog rata koji je privremeno zadržao tu sposobnost čak i nakon što se vratio u fizičko tijelo. "Doživio je vid u tristo i šezdeset stupnjeva dok je bježao od njemačkog mitraljeskog gnijezda.", kaže Sullivan. "Ne samo da je trčeći mogao vidjeti ispred sebe, nego je mogao vidjeti i mitraljesce iza sebe kako ga pokušavaju nanišaniti."

Trenutačni uvid

Još jedan dio iskustva na rubu smrti koji posjeduje mnoge holografske značajke pregled je života. Ring o njemu govori kao o holografskoj pojavi par excellence. Grof i Joan Halifax, medicinska antropologinja s Harvarda i koautorica (s Grofom) knjige *The Human Encounter with Death* (Susret čovjeka i smrti), također je komentirala holografske aspekte pregleda života. Prema nekoliko istraživača iskustava na rubu smrti, uključujući i Moodyja, čak i sami pojedinci koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti često koriste izraz 'holografski' kada opisuju to iskustvo.

Razlog za tu karakterizaciju postaje bjelodan ako čovjek počne čitati izvještaje o pregledu života. Osobe koje su doživjele iskustvo na rubu smrti uvijek ga iznova opisuju koristeći iste pridjeve, govoreći o njemu kao o neopisivo živoj, zaokruženoj, trodimenzionalnoj reprizi njihovog čitavog života. "To je kao da uđete ravno u film svog vlastitog života.", kaže jedan ispitanik koji je doživio iskustvo na rubu smrti. "Svaki trenutak iz svake godine vašeg života reproducira se sa svim mogućim osjetilnim detaljima. To je apsolutno, savršeno prisjećanje. I sve se dogodi u trenutku." "Čitava stvar zaista je neobična. Bio sam tamo; stvarno sam gledao te 'flashbackove'; stvarno sam hodao kroz njih, i bilo je tako brzo. A ipak, dovoljno polagano da mogu sve razabrati.", kaže drugi.

Za vrijeme tog trenutačnog panoramskog prisjećanja pojedinci ponovno proživljavaju sve osjećaje, radosti i tuge koji su pratili sve događaje njihova života. Štoviše, osjećaju i sve osjećaje ljudi s kojima su bili u bilo kakvom odnosu. Osjećaju sreću svih pojedinaca prema kojima su bili ljubazni. Ako su nekome učinili nešto nažao, postanu živo svjesni boli koje je njihova žrtva osjećala uslijed njihove nepromišljenosti. I čini se da nijedan događaj nije previše trivijalan da bi bio izuzet. Dok je po-

novno proživljavala trenutak iz svog djetinjstva, jedna je žena iznenada iskusila sav gubitak i nemoć koju je njezina sestra osjetila nakon što joj je (kao dijete) otela igračku.

Whitton je otkrio da nepromišljeni činovi nisu jedine stvari koje tijekom pregleda života kod pojedinaca izazivaju grižnju savjesti. Njegovi su ispitanici pod hipnozom rekli da su im propali snovi i težnje - stvari za koje su se nadali da će ih postići tijekom svog života ali nisu - također prouzrokovati veliku žalost.

Tijekom pregleda života sasvim su se vjerno reproducirale i misli. Maštanja, lica opažena samo na trenutak no urezana u sjećanje mnogo godina, stvari koje čovjeka nasmijavaju, radost koju čovjek osjeti kada gleda određenu sliku, djetinjaste brige, davno zaboravljena sanjarenja - sve to u sekundi prohuja kroz čovjekov um. Evo kako je jedan čovjek koji je doživio iskustvo na rubu smrti to sažeo: "Čak ni vaše misli nisu izgubljene Tamo je bila svaka misao."

I tako je pregled života holografski ne samo po svojoj trodimenzionalnosti, nego i po zapanjujućem kapacitetu pohrane podataka. Holografski je i na treći način. Poput kabalističkog «alefa», mitske točke u prostoru i vremenu koja sadrži sve druge točke u prostoru i vremenu, to je trenutak koji sadrži sve druge trenutke. Čak se i sposobnost percipiranja pregleda života čini holografskom, jer to je sposobnost koja omogućava doživljavanje nečega što je paradoksalno u isto vrijeme i nevjerojatno brzo, ali i dovoljno polagano da mu se svjedoči do u pojedinosti. Kako je jedan čovjek što je doživio iskustvo na rubu smrti 1821. godine rekao, to je sposobnost "simultanog razumijevanja cjeline i svakog njezinog dijela."

U stvari, pregled života vrlo je sličan prizorima posljednjeg suda na drugom svijetu, opisanima u svetim spisima mnogih velikih svjetskih religija, od egipatske do židovske i kršćanske, međutim s jednom ključnom razlikom. Kao i Whittonovi ispitanici, pojedinci koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti univerzalno izvještavaju da im bića svjetlosti nikada nisu sudila, nego da su u njihovoj nazočnosti osjećali isključivo ljubav i prihvaćanje. Jedina osuda do koje dolazi jest samo-osuda i ona potječe isključivo iz čovjekova vlastitog osjećaja krivnje i kajanja. Ponekad se bića zaista nametnu, no umjesto da se ponašaju na autoritativan način, djeluju isključivo kao vodiči i savjetnici čija je jedina svrha poučavati.

Među vjerskim je skupinama taj potpuni manjak kozmičke osude i/ili bilo kakvog božanskog sustava kazne i nagrade bio i nastavlja biti jedan od najkontroverznijih aspekata iskustava na rubu smrti, međutim

to je i jedna od značajki tog iskustva o kojoj se najčešće izvještava. Koje je objašnjenje? Moody smatra da je ono jednako jednostavno koliko i polemično. Živimo u svemiru koji je daleko benevolentniji nego što smo to svjesni.

Međutim, to ne znači da tijekom pregleda života sve prolazi. Kao i kod Whittonovih hipnotiziranih ispitanika, nakon što stignu u područje svjetlosti, pojedinci koji proživljavaju iskustvo na rubu smrti, kako se čini, ulaze u stanje povišene svjesnosti ili meta-svjesnosti, te postanu lucidno pošteno u sagledavanju samih sebe.

To ne znači ni da bića svjetlosti ne zastupaju nikakve vrijednosti. U iskustvu za iskustvom na rubu smrti naglašavaju dvije stvari. Jedna od njih je važnost ljubavi. Uvijek iznova ponavljaju tu poruku, da ljutnju moramo naučiti zamijeniti ljubavlju, naučiti voljeti više, naučiti opraštati i svakoga bezuvjetno voljeti, te uvidjeti da smo mi sami - voljeni. Čini se da je to jedini moralni kriterij što ga bića koriste. Čak ni seksualna aktivnost nema stigmiju koju joj mi ljudi toliko volimo pridavati. Jedan od Whittonovih ispitanika izvjestio je kako je nakon življenja nekoliko povučenih i neaktivnih inkarnacija bio potaknut da si isplanira život kao seksualno aktivna žena zaljubljive naravi, a kako bi uravnotežio cjelokupni razvoj svoje duše. Čini se da je za bića svjetlosti barometar milosti suosjećanje, te uvijek iznova kada pojedinci koji proživljavaju iskustvo na rubu smrti pitaju je li neko djelo koje su počinili bilo ispravno ili pogrešno, bića pred njih postavljaju samo jedno pitanje: Jeste li to učinili iz ljubavi? Je li motivacija bila ljubav?

Zbog toga smo stavljeni ovdje na Zemlju, kažu bića, da naučimo da je ljubav ključ. Priznaju nam da je to težak pothvat, međutim daju nam do znanja da je to od presudne važnosti kako za naše biološko tako i za naše duhovno postojanje na načine koje vjerojatno nismo ni počeli zamišljati. Čak se i djeca iz područja na rubu smrti vraćaju s tom porukom duboko utisnutom u svojim mislima. Jedan dječak, kojega su nakon što ga je udario automobil u onostrani svijet odvela dva čovjeka u vrlo bijelim haljama, kaže: Tamo sam naučio da je najvažnija stvar voljeti dok god si živ.

Druga stvar koju bića ističu je **znanje**. Ljudi koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti često komentiraju da su se bića činila zadovoljna svaki put kada bi kroz pregled njihova života projurio događaj koji je uključivao znanje ili učenje. Neke su otvoreno savjetovali da se, nakon što se vrate u fizička tijela, zapute u potragu za znanjem, **posebno znanjem povezanim sa samo - razvojem** ili onim koje povećava čovjekovu sposobnost da pomogne dru-

gim ljudima. Druge su poticali tvrdnjama kao što su, "učenje je neprekidan proces koji se nastavlja čak i nakon smrti" i "znanje je jedno od malobrojnih stvari koje ćete moći ponijeti sa sobom nakon što umrete".

Važnost znanja u dimenziji nakon života očita je na još jedan način. Neki pojedinci koji su imali iskustvo na rubu smrti primijetili su da su u prisutnosti svjetlosti iznenada dobili neposredan pristup *cjelokupnom znanju*. Taj pristup očitovao se na nekoliko načina. Ponekad bi došao kao odgovor na upite. Jedan čovjek je rekao da je sve što je trebao napraviti bilo postaviti pitanje kao što je, na primjer, kako bi bilo biti kukac, i iskustvo je istog trenutka bilo njegovo. Drugi ispitanik koji je imao iskustvo na rubu smrti opisao je to ovim riječima: Možete pomisliti pitanje ... i *trenutačno* znate odgovor na nj. Tako je jednostavno. I to može biti bilo koje pitanje. Može biti pitanje o temi o kojoj ne znate ništa, za koju možda čak uopće niste u mogućnosti razumjeti je, i svjetlost će vam dati trenutačan ispravan odgovor i učiniti da ga razumijete.

Neki pojedinci koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti izvještavaju da čak nisu trebali ni postavljati pitanja kako bi pristupili toj bezgraničnoj knjižnici podataka. Nakon svog pregleda života, iznenada su znali sve, sve znanje koje se može znati od početka do svršetka vremena. Drugi su u vezu s tim znanjem stupili nakon što je biće svjetlosti napravilo neku posebnu gestu, na primjer, mahnulo svojom rukom. Opet, drugi su rekli da znanje nisu dobivali, nego ga se prisjećali; međutim, čim su se vratili u svoja fizička tijela, zaboravili su većinu onoga čega su se prisjetili (*amnezija koja je, čini se, univerzalna kod ljudi koji su tijekom iskustva na rubu smrti imali takva iskustva*). O čemu god da se radilo, čini se da jednom kada smo u onostranom svijetu više nema potrebe ulaziti u izmijenjeno stanje svijesti kako bismo imali pristup transpersonalnoj i beskonačno međusobno povezanoj podatkovnoj domeni što su je iskusili Grofovi pacijenti.

Osim što je holografška na sve već spomenute načine, vizija cjelokupnog znanja posjeduje još jednu holografšku značajku. Ljudi koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti često kažu da za vrijeme vizije podaci stižu u «grumenima» koji se trenutačno bilježe u čovjekovim mislima. Drugim riječima, umjesto da su linearno poredani, poput riječi u rečenici ili prizora u filmu, sve činjenice, pojedinosti, slike i informacije u času prodru u čovjekovu svjesnost. Jedan čovjek koji je imao iskustvo na rubu smrti te je prodore informacija nazvao 'svežnjevim misli'. Monroe, koji je također doživio takve trenutačne eksplozije informacija kada je bio u stanju na rubu smrti, naziva ih 'misaone lopte'.

Doista, svatko tko posjeduje bilo kakvu spomena vrijednu parapsihološku sposobnost upoznat je s tim iskustvom, jer u tom se obliku primaju i telepatske informacije. Na primjer, ponekad kada sretnem stranca (a povremeno čak i kada samo čujem ime osobe), u moju svjesnost odmah bljesne misaona lopta sastavljena od informacija o toj osobi. Ta misaona lopta može obuhvaćati važne činjenice o psihološkoj i emocionalnoj strukturi osobe, njezinom zdravlju, pa i prizore iz njezine prošlosti. Mislim da sam posebno sklon dobivanju misaonih lopti o ljudima koji su u nekoj vrsti krize. Na primjer, nedavno sam sreo ženu i trenutačno znam da razmišlja o ubojstvu. Znao sam i za neke razloge takvog njezinog razmišljanja. Kao što uvijek učinim u takvim situacijama, započeo sam razgovarati s njom i oprezno doveo razgovor do parapsiholoških tema. Nakon što sam otkrio da je otvorena za te teme, suočio sam je s onim što sam znao i naveo je da razgovara o svojim problemima. Naveo sam ju da mi obeća da će umjesto mračnije opcije koju je razmatrala potražiti neku vrstu stručnog savjetovanja.

Takvo primanje informacija slično je načinu na koji čovjek postaje svjestan podataka dok sanja. Praktički svi su imali san u kojem su se našli u nekoj situaciji i odjednom znali sve stvari o njoj, bez da nam je to rečeno. Na primjer, mogli ste sanjati da ste na zabavi, i čim ste se tamo našli, znate za koga je zabava priređena i zašto. Slično tome, svakome se bar jednom dogodilo da mu je u trenu sinula neka detaljizirana ideja ili informacija. Takva iskustva su manje inačice učinka misaone lopte.

Zanimljivo je da mi, budući da mi ti prodori telepatskih informacija dolaze u nelinearnim grumenima, ponekad treba nekoliko trenutaka da ih prevedem u riječi. Poput psiholoških geštala koje pojedinci doživljavaju tijekom transpersonalnih iskustava, oni su holografski u smislu da su trenutačne «cjeline» s kojima se naši vremenski orijentirani umovi moraju nakratko pomučiti a da bi ih razmrsili i pretvorili u serijski razmještaj dijelova.

Koji oblik poprimi znanje sadržano u misaonim loptama koje se iskuše tijekom iskustava na rubu smrti? Prema riječima ljudi koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti, koriste se svi oblici komunikacije - zvukovi, pokretne slike slične hologramima, pa čak i telepatija - što je činjenica za koju Ring smatra da još jedanput demonstrira da je onostrano 'svijet postojanja u kojem caruje misao.'

Pažljiv čitatelj možda će se odmah zapitati zašto je potraga za znanjem tijekom života na Zemlji toliko važna kada nakon što umremo imamo pristup cjelokupnom znanju? Kada im je postavljeno to pitanje,

pojedinci koji su imali iskustvo na rubu smrti odgovorili su da nisu sigurni, međutim da duboko osjećaju da to ima neke veze sa svrhom života i sposobnošću svakog pojedinca da dopre do drugih i pomogne im.

Životni planovi i paralelni vremenski kolosijeci

Kao i Whitton, istraživači iskustava na rubu smrti također su otkrili dokaze da su naši životi, barem do neke mjere, unaprijed isplanirani, te da svaki od nas ima ulogu u stvaranju tog plana. To je očigledno u nekoliko aspekata iskustva na rubu smrti. Nakon što dođu u svijet svjetlosti, pojedincima koji proživljavaju iskustvo na rubu smrti često se kaže da «još nije njihovo vrijeme». Kako Ring ističe, ta primjedba jasno sugerira postojanje neke vrste «životnog plana». Jasno je i da ljudi koji proživljavaju iskustvo na rubu smrti imaju ulogu u formuliranju svojih sudbina, jer često im se daje na izbor žele li se vratiti ili ostati. Čak postoje slučajevi pojedinaca koji su imali iskustvo na rubu smrti kojima je bilo rečeno da jest njihovo vrijeme, ali im je ipak bilo dopušteno vratiti se. Moody navodi slučaj u kojem je čovjek, kada je shvatio da je mrtav, počeo plakati jer se bojao da njegova žena neće bez njega moći brinuti za njihova nećaka. Nakon što je to čulo, biće mu je reklo da će mu, budući da nije molio za sebe, biti dopušteno vratiti se. U jednom drugom slučaju žena se usprotivila, rekavši da se još nije dovoljno naplesala. Njezina zamjedba potaknula je biće svjetlosti da se od srca nasmije te je i njoj, također, dano dopuštenje da se vrati u fizički život.

Da je naša budućnost barem djelomično unaprijed skicirana evidentno je i iz fenomena koji Ring naziva «osobni flashforward» (op. prev. - eng izraz *flashforward* je antonim od *flashback*; prolapsa). Povremeno se tijekom vizije znanja pojedincima koji proživljavaju iskustvo na rubu smrti pokažu bljeskovi njihove vlastite budućnosti. U jednom posebno dojmljivom slučaju, djetetu koje je imalo iskustvo na rubu smrti rečene su različite pojedinosti o njegovoj budućnosti, uključujući činjenicu da će se s dvadeset osam godina oženiti, te da će imati dvoje djece. Čak mu je prikazana i njegova odrasla ličnost kako zajedno sa svojom djecom sjedi u sobi kuće u kojoj će naposljetku živjeti, a dok je gledalo na sobu na zidu primijetilo je nešto vrlo neobično, nešto što njegov um nije mogao shvatiti. Godinama poslije toga i nakon što se svako od tih pretkazanja obistinilo, sada odrasli čovjek našao se u samom tom prizoru kojemu je bio svjedočio kao dijete i shvatio da je neobičan predmet na zidu bio

grijalica na stlačeni plin, grijalica kakva u vrijeme njegova iskustva na rubu smrti još nije bila izumljena.

U još jednom jednako zapanjujućem osobnom flashforwardu, jednoj je ženi tijekom iskustva na rubu smrti pokazana Moodyjeva fotografija, rečeno njegovo puno ime, te da će mu kada bude pravo vrijeme, ispričati o svom iskustvu. To je bila 1971. godina i Moody još nije bio objavio knjigu *Life after Life* (Život poslije života), tako da njegova fotografija i ime ženi nisu značili ništa. Međutim, vrijeme je postalo «pravo» četiri godine kasnije, kada se Moody sa svojom obitelji nehotice preselio upravo u ulicu u kojoj je žena živjela. Potom je Moodyjev sin za *Halloween* išao od kuće do kuće tražeći darove, i tako pokucao i na njezina vrata. Nakon što je čula dječakovo prezime, žena mu je rekla da kaže svom ocu da mora razgovarati s njim, a kada se Moody odazvao, ispričala mu je tu izvanrednu priču.

Neki pojedinci koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti čak podupiru Loyev prijedlog da postoji nekoliko holografskih paralelnih svemira, odnosno vremenskih kolosijeka. Pojedincima se tijekom iskustva na rubu smrti povremeno pokažu osobni flashforwards i kaže da će se budućnost kojoj su svjedočili ostvariti samo ako nastave svojim trenutnim putem. U jednom jedinstvenom slučaju, ženi koja je imala iskustvo na rubu smrti pokazana je potpuno drukčija povijest Zemlje, povijest koja bi se razvila da se u vrijeme grčkog matematičara Pitagore prije tri tisuće godina nisu zbili «neki događaji». Vizija je otkrila da bi, u slučaju da se ti događaji, čiju pravu prirodu žena ne otkriva, nisu zbili, sada živjeli u svijetu mira i sklada okarakteriziranom «izostankom vjerskih ratova i Kristovog lika». Takva iskustva daju naslutiti da bi zakoni vremena i prostora koji djeluju u holografskom svemiru zaista mogli biti vrlo neobični.

Čak se i pojedinci koji tijekom iskustva na rubu smrti nisu iskusili neposredan dokaz o ulozi koju imaju u vlastitoj sudbini često vraćaju s postojanim razumijevanjem holografske povezanosti svih stvari. Kako je šezdesetdvogodišnji poslovni čovjek koji je iskustvo na rubu smrti imao tijekom srčanog udara to sročio: Jedna stvar koju sam naučio je da smo svi dio jednog velikog, živućeg svemira. Ako mislimo da možemo povrijediti drugu osobu ili drugo živo biće bez da povrijedimo sami sebe, grdno se varamo. Sada kada pogledam na šumu ili na cvijet ili na pticu, kažem: 'To sam ja, to je dio mene'. Povezani smo sa svim stvarima, i ako duž tih veza šaljemo ljubav, tada smo sretni.

Možete jesti, ali i ne morate

Aspekti dimenzije na rubu smrti koji ukazuju na to da je ona holograf-ska i od uma stvorena očigledni su i na bezbroj drugih načina. Opisujući onostrani svijet jedna je djevojčica rekla da bi se hrana pojavila kad god bi je poželjela, međutim nije bilo potrebe za jelom, što je primjedba koja još jednom naglašava iluzornu i holografsku prirodu onostrane stvarnosti. Čak je i simboličkom jeziku psihe dan «objektivni» oblik. Na primjer, jedan od Whittonovih ispitanika rekao je da se, kada je bio upoznat sa ženom koja će igrati važnu ulogu u njegovom sljedećem životu, ona, umjesto da se pojavi kao čovjek, pojavila kao oblik koji je bio pola ruža i pola kobra. Nakon što su ga uputili da otkrije značenje tog simbolizma, shvatio je da su se on i ta žena voljeli u dva druga života. Međutim, ona je također dva puta bila odgovorna za njegovu smrt. Stoga su, umjesto da se manifestira kao čovjek, srdačni i zlokobni elementi njezina karaktera prouzročili da se pojavi u takvom hologramu sličnom obliku koji je bolje simbolizirao te njezine dvije dramatično suprotne kvalitete.

Whittonov ispitanik nije usamljen u takvom iskustvu. Hazrat Inayat Khan rekao je da su se, kada bi ušao u mistično stanje i doputovao u 'nebeske stvarnosti', bića koja je susretao također povremeno pojavljivala u polu-ljudskim, polu-životinjskim oblicima. Poput Whittonovog ispitanika, Khan je prepoznao simboliku tih preobrazbi, i kada se biće pojavilo kao jednim dijelom životinja, bilo je to zato što je ta životinja simbolizirala neku kvalitetu što ju je to biće posjedovalo. Na primjer, biće koje je imao veliku snagu moglo se pojaviti s glavom lava, ili, biće koje je bilo neobično pametno i lukavo moglo je imati neko od obilježja lisice. Khan je teoretizirao da je to razlog što su drevne religije, kao, na primjer, egipatska, bogove koji vladaju onostranim područjem prikazivali s životinjskim glavama.

Sklonost stvarnosti na rubu smrti prema oblikovanju same sebe u hologramu slične oblike koji odražavaju misli, želje i simbole koji nastaju naše umove objašnjava zašto Zapadnjaci bića svjetlosti često vide kao kršćanske vjerske likove, zašto ih Indijci vide kao hinduske svece i božanstva, i tako dalje. Plastičnost područja u kojem se odvijaju iskustva na rubu smrti daje naslutiti da takve vanjske pojavnosti možda nisu ni više ni manje stvarne od hrane koju je, poželjevši je, stvorila gore spomenuta djevojčica, žene koja se pojavila kao amalgam kobre i ruže, te duholike odjeće koju je tijekom iskustva na rubu smrti kao čarolijom stvorio čovjek koji se postidio vlastite golotinje. Ta ista plastičnost objaš-

njava i druge kulturološke razlike u iskustvima na rubu smrti, kao, na primjer, zašto su neki pojedinci koji su imali iskustvo na rubu smrti do onostranog došli kroz tunel, neki prelaskom preko mosta, neki preko vode, a neki jednostavno hodajući putem. Ponovno se čini da je u stvarnosti stvorenoj isključivo iz međudjelovanja misaonih struktura čak i sam krajolik oblikovan idejama i očekivanjima osobe koja proživljava iskustvo.

Na ovom mjestu potrebno je iznijeti jednu važnu tvrdnju. Ma koliko se područje iskustava na rubu smrti čini zapanjujuće i strano, dokazni materijal predstavljen u ovoj knjizi otkriva da ni naša vlastita razina postojanja možda nije drukčija. Kao što smo vidjeli, i mi možemo pristupiti svim informacijama, samo nam je to malo teže. I mi možemo povremeno imati osobne flashforwarde i suočiti se s iluzornom prirodom vremena i prostora. Također, i mi možemo modelirati i preoblikovati svoja tijela, a ponekad čak i stvarnost, a sukladno našim vjerovanjima - samo nam treba malo više truda i vremena. Doista, Sai Babine sposobnosti daju naslutiti da možemo čak i materijalizirati hranu tako da je jednostavno poželimo, a media Therese Neumann pruža dokaze da nam je jelo možda nepotrebno baš kao što je nepotrebno pojedincima u području iskustava na rubu smrti.

Zapravo, čini se da se naša i ta druga stvarnost razlikuju po stupnju, ali ne i po vrsti. Obje su hologramu slični konstrukti, stvarnosti koje su uspostavljene, kako Jahn i Dunne kažu, jednostavno međudjelovanjem svijesti s njezinom okolinom. Drugim riječima, čini se da je naša stvarnost više zamrznuta inačica onostrane dimenzije. Potrebno je malo više vremena da naša vjerovanja preoblikuju naša tijela u stvari kao što su čavlu slične stigme, te da se simbolički jezik naših psiha izvanjski manifestira u obliku sinkroniciteta. Međutim, oni se zaista manifestiraju, poput spore i neumoljive rijeke, rijeke čija nas postojana prisutnost poučava da živimo u svemiru koji tek počinjemo razumijevati.

Informacije o području na rubu smrti iz drugih izvora

Čovjek ne mora biti u po život opasnoj situaciji da bi posjetio onostranu dimenziju. Postoje dokazi da se u području iskustava na rubu smrti može doći i tijekom izvantjelesnih iskustava. Monroe u svojim knjigama opisuje nekoliko posjeta razinama stvarnosti u kojima je susreo svoje

preminule prijatelje. Još vještiji izvantjelesni posjetitelj zemlje mrtvih bio je švedski mistik Swedenborg. Rođen 1688., Swedenborg je bio Leonardo da Vinci svog vremena. U svojoj mladosti proučavao je prirodne znanosti. Bio je vodeći švedski matematičar, govorio je sedam jezika, bio je bakrorezac, političar, astronom i poslovni čovjek, hobi mu je bio izradivanje satova i mikroskopa, napisao je knjige o metalurgiji, teoriji boja, trgovini, gospodarstvu, kemiji, rudarstvu i anatomiji, te izumio prototipove aviona i podmornice.

Uz sve to također je redovito meditirao, a kada je zašao u srednju dob, razvio je sposobnost ulaska u duboke transove tijekom kojih bi napuštao svoje tijelo, te posjećivao ono za što mu se činilo da su nebesa i razgovarao s «anđelima» i «duhovima». Da je Swedenborg tijekom tih putovanja doživljavao nešto vrlo duboko, u to ne može biti sumnje. Zbog te svoje sposobnosti postao je tako glasovit da ga je švedska kraljica zamolila da otkrije zašto joj njezin preminuli brat nije odgovorio na pismo koje mu je poslala prije njegove smrti. Swedenborg je obećao da potraži i preminulog i sljedećeg se dana vratio s porukom, a za koju je kraljica potvrdila da sadrži informacije za koje mogu znati samo ona i njezin preminuli brat. Swedenborg je nekoliko puta za različite pojedince koji su tražili njegovu pomoć izveo takvu uslugu, te je jednom drugom prilikom udovici rekao gdje će naći tajni pretinac u muževljevom stolu, a u kojem je ona potom pronašla očajnički potrebne dokumente. Ovaj potonji slučaj bio je toliko poznat da je nadahnuo njemačkog filozofa Immanuela Kanta da o Swedenborgu napiše čitavu knjigu pod naslovom *Dreams of a Spirit-Seer* (Snovi vidioca duhova).

No, najviše zapanjujuća stvar glede Swedenborgovih izvještaja o onostranom carstvu je to koliko točno odražavaju opise što ih daju suvremeni pojedinci koji su proživjeli iskustvo na rubu smrti. Na primjer, Swedenborg govori o prolasku kroz taman tunel, o tome kako su ga dočekali duhovi dobrodošlice, o krajolicima ljepšima od bilo kojih na Zemlji, o nepostojanju vremena i prostora, o blistavoj svjetlosti koja odašilje osjećaj ljubavi, susretu s bićima svjetlosti, te o tome kako su ga preplavili sveprožimajući mir i vedrina. Kaže i da mu je bilo dopušteno iz prve ruke svjedočiti dolasku novo-preminulih u nebesa i promatrati dok su bili podvrgnuti životnom pregledu, procesu koji je nazvao «otvaranje Knjige života». Potvrdio je da su tijekom procesa osobe svjedočile svemu što su ikada bile ili učinile, međutim dodao je jednu jedinstvenu značajku. Prema Swedenborgu, podaci koji su izranjali tijekom otvaranja Knjige života bili su zabilježeni u živčanom sustavu duhovnog tijela oso-

be. Stoga je, kako bi evocirao životni pregled, «anđeo» morao pregledati pojedinčevo čitavo tijelo, «počinjući s prstima svake ruke i nastavljajući preko cijelog tijela.»

Swedenborg također aludira i na holografske misaone lopte koje anđeli koriste u komunikaciji, te kaže da se one ne razlikuju od portreta koje može vidjeti u 'valnoj supstanciji' što okružuje osobu. Poput mnogih pojedinaca koji su prošli kroz iskustvo na rubu smrti, te telepatske prodore znanja opisuje kao slikovni jezik, toliko nabijen podacima da svaka slika sadrži na tisuće misli. Preneseni niz tih portreta može biti i prilično dug te "trajati i do nekoliko sati, i to u tako dosljednom rasporedu da mu se čovjek može samo diviti."

No, i tu je Swedenborg dodao jednu fascinantnu značajku. Osim što koriste portrete, anđeli upotrebljavaju i govor koji sadrži koncepte koji su van ljudskog razumijevanja. U stvari, glavni je razlog što koriste portrete taj što je to jedini način na koji tek blijedu inačicu svojih misli i ideja mogu učiniti razumljivima ljudskim bićima.

Swedenborgova iskustva potvrđuju čak i neke elemente iskustava na rubu smrti o kojima se rjeđe izvještava. Zamijetio je da u svijetu duhova više ne postoji potreba za hranom, međutim dodao je kako njezino mjesto kao izvora uzdržavanja zauzimaju informacije. Rekao je da su se, kada su duhovi i anđeli govorili, njihove misli neprestano stapale u trodimenzionalne simboličke slike, posebice životinje. Na primjer, rekao je da se, kada anđeli govore o ljubavi i naklonosti, "pojave prekrasne životinje, kao na primjer janjad Kadgod anđeli govore o zlim navadama, to je prikazano groznim, zastrašujućim i beskorisnim životinjama, kao što su tigrovi, medvjedi, vukovi, škorpioni, zmije i miševi". Premda to nije značajka o kojoj su izvijestili suvremeni pojedinci koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti, Swedenborg je rekao da je bio zapanjen kada je otkrio da **su na nebesima i duhovi s drugih planeta** - zapanjujuća izjava za čovjeka koji je rođen prije više od tri stotine godina!

Najintrigantnije od svih su one Swedenborgove zamjedbe koje se, kako se čini, odnose na holografska svojstva stvarnosti. Na primjer, rekao je da smo, premda se ljudi čine odvojeni jedni od drugih, svi povezani u kozmičkom jedinstvu. Štoviše, svatko od nas je nebesko carstvo u malom, i svaka je osoba, i zaista čitav fizički svemir, mikrokozmos veće božanske stvarnosti. Kao što smo vidjeli, Swedenborg je također smatrao da je valna supstancija osnova vidljive stvarnosti.

Zapravo, nekoliko je istraživača Swedenborgovog lika i djela govorilo o mnogim paralelama između nekih od Swedenborgovih koncepata,

te Bohmove i Pribramove teorije. Jedan takav istraživač je dr. George F. Dole, profesor teologije na Swedenborgovom fakultetu religije u Newtonu u Massachussetsu. Dole, koji je stekao diplome na Yaleu, Oxfordu i Harvardu, primjećuje da je jedna od fundamentalnih postavki Swedenborgova mišljenja ta da nas svemir neprekidno stvaraju i podupiru dva valolika toka: jedan iz nebesa i jedan koji dolazi iz naše vlastite duše ili duha. "Ako spojimo te dvije predodžbe, sličnost s hologramom zaista je upadljiva.", kaže Dole. "Nas tvori ukrštanje ta dva toka - jednog izravnog, koji dolazi od božanskog, i jednog neizravnog, koji ide od božanskog preko našeg okoliša. Budući da je pritjecanje valnog karaktera, a mi smo mjesto gdje se ti valovi sastaju, na sebe možemo gledati kao na interferencijske uzorke."

Swedenborg je također smatrao i da su, unatoč svojoj prolaznosti i duholikosti, nebesa zapravo temeljnija razina stvarnosti nego naš fizički svijet. Ona su, rekao je, arhetipski izvor iz kojeg potječu svi zemaljski oblici, i kojemu se svi oblici vraćaju, što je koncept sličan Bohmovo zamisli implicitnih i eksplicitnih redova. Osim toga, i on je smatrao da su onostrano carstvo i fizička stvarnost različiti samo po stupnju, ne i po vrsti, te da je materijalni svijet jednostavno zamrznuta verzija mišlju izgrađene stvarnosti nebesa. Materija koja tvori i nebesa i zemlju od Božanskog 'pritječe stupnjevito', rekao je Swedenborg, i "pri svakom stupnju postaje sve više općenitija, i stoga grublja i mutnija, te postaje sporija i stoga žitkija i hladnija".

Swedenborg je svojim iskustvima ispunio gotovo dvadeset svezaka, a na samrtnoj postelji upitali su ga postoji li nešto čega bi se želio odreći. Usrdno je odgovorio: "Sve što sam napisao istinito je koliko i to da me sada vidite. Da mi je bilo dopušteno, mogao sam reći mnogo više. Nakon smrti ćete sve vidjeti, i tada ćemo imati jedan drugome mnogo za reći o toj temi."

Mjesto bez mjesta

Swedenborg nije jedina povijesna ličnost koja je mogla izvantjelesno putovati na suptilnije razine stvarnosti. Perzijski su sufiji iz dvanaestog stoljeća pribjegavali dubokim, transu sličnim meditacijama da bi posjetili "zemlju u kojoj borave duhovi". I opet, paralele između njihovih izvještaja i podataka koji su se skupili u ovom poglavlju zapanjujuće su. Sufiji su tvrdili da čovjek u tom drugom svijetu posjeduje 'suptilno tijelo' i

oslanja se na osjete koji nisu uvijek povezani s 'određenim organima' u tom tijelu. Naveli su da je ta dimenzija naseljena mnogim duhovnim učiteljima, odnosno imamima, te su je ponekad zvali "zemljom skrivenog Imama".

Smatrali su da je svijet stvoren isključivo od suptilne tvari *alam almi-thala*, odnosno misli. Čak je i sam svemir, uključujući 'blizinu', 'među-prostore' i 'vrlo daleka mjesta', stvoren mišlju. No, to nije značilo da je zemlja skrivenog Imama nestvarna, svijet sastavljen od samog ništavila. Niti je to bio krajobraz stvoren isključivo umom. To je zapravo bila ravan postojanja *stvorena predodžbom mnogih ljudi*, međutim ravan koja je unatoč tome imala vlastitu tjelesnost i dimenziju, vlastite šume, planine, pa čak i gradove. Sufiji su dobar dio svojih spisa posvetili razjašnjavanju te tvrdnje. Ta ideja toliko je strana mnogim zapadnim misliocima da je pokojni Henry Corbin - profesor islamske religije na Sveučilištu Sorbonna u Parizu i vodeći autoritet iransko-islamske misli - da bi je opisao skovao izraz *imaginativno* (op. prev. - ili predodžbeno, koje nastaje imaginacijom; eng. *imaginal*), što označava svijet koji je stvoren mišlju, međutim koji ontološki nije manje stvaran od fizičke stvarnosti. "Razlog zbog kojega sam svakako morao pronaći drugi izraz bio je taj što je moja profesija tijekom niza godina od mene zahtijevala tumačenje arapskih i perzijskih tekstova, a čije bih istinsko značenje nesumnjivo iznevjerio da sam se jednostavno zadovoljio izrazom *imaginarno* (op. prev. - zamišljeno, odnosno prividno; eng. *imaginary*).", ističe Corbin.

Zbog imaginativne prirode onostranog područja, sufiji su zaključili da sama imaginacija u biti predstavlja moć percepcije, što je ideja koja baca novo svjetlo na pitanje zašto je Whittonova ispitanica ruku materijalizirala tek kada je počela razmišljati, te zašto vizualiziranje ima tako snažan učinak na naše zdravlje i na fizičke strukture naših tijela. To je također doprinijelo vjerovanju sufija da čovjek vizualizaciju, proces koji su nazivali »stvaralačka molitva«, može upotrijebiti za mijenjanje i preoblikovanje samog tkiva vlastite sudbine.

U postavci koja je slična Bohmovim implicitnim i eksplicitnim redovima, sufiji su smatrali da je, unatoč svojim iluzornim svojstvima, onostrano područje generativna matrica koja rađa cjelokupni fizički svemir. Sve stvari u fizičkoj stvarnosti proistječu iz te duhovne stvarnosti, ustvrdili su sufiji. Međutim, čak i najučenijima od njih činilo se neobičnim da meditacijom i putovanjem duboko u psihu čovjek dolazi u unutrašnji svijet za koji se "ispostavlja da ovija, okružuje, ili sadrži ono što je isprva bilo vanjsko i vidljivo".

Ta spoznaja je, dakako, samo još jedna aluzija na holografiska i nelokalna svojstva stvarnosti. Svako od nas sadrži čitava nebesa. Štoviše, svako od nas sadrži položaj nebesa, ili kako su sufiji to sročili, umjesto da duhovnu stvarnost trebamo tražiti «u gdje», «gdje» je *u* nama. Doista, u raspravi o nelokalnim aspektima onostranog područja, perzijski mistik iz dvanaestog stoljeća - Sohrawardi - rekao je da bi zemlju skrivenog Imama bilo bolje zvati *Na-Koja-Abad*, «mjesto bez mjesta».

Doduše, ta zamisao nije nova. Ista ideja sadržana je u izjavi «kraljevstvo Božje je u nama». Ono što *jest* novo je ideja da su takve zamisli u stvari aluzije na nelokalne aspekte suptilnijih razina stvarnosti. I opet, sugerira se da kada osoba ima iskustvo na rubu smrti, ona zapravo nikamo ne putuje. To bi moglo biti samo mijenjanje uvijek iluzornog holograma stvarnosti tako da ima osjećaj kako nekamo putuje. U holografskom svemiru ne samo da je svijest već svugdje, ona je i nigdje.

Zamisao da onostrano područje leži duboko u nelokalnom prostranstvu psihe natuknuli su i neki pojedinci koji su proživjeli iskustvo na rubu smrti. Kako je jedan sedmogodišnji dječak to sročio, "smrt je poput ulaska u vlastiti um." Bohm za ono što se zbiva tijekom našeg prijelaza iz ovog života u sljedeći nudi sličan, nelokalan pogled: "Sada nam naš cjelokupni misaoni proces govori da svoju pozornost moramo držati ovdje. Ne možete prijeći ulicu, na primjer, ako to ne činite. Međutim, svijest se uvijek nalazi na neograničenoj dubini koja je onkraj prostora i vremena, na suptilnijim razinama implicitnog reda. Prema tome, u slučaju da odete dovoljno duboko u pravu sadašnjost, tamo možda ne bi postojala razlika između ovog i sljedećeg trenutka. Mogli bismo pretpostaviti da biste u tamo stigli tijekom iskustva smrti. Veza s vječnošću je u sadašnjem trenutku, međutim posredovana je mišlju. To je stvar pozornosti."

Inteligentne i koordinirane svjetlosne slike

Zamisao da se suptilnijim razinama stvarnosti može pristupiti isključivo pomoću pomaka u svijesti također je i jedna od glavnih pretpostavki jogijske tradicije. Mnoge jogijske vježbe osmišljene su upravo s ciljem da nauče pojedince kako se uputiti na takva putovanja. I još jedanput, pojedinci koji uspiju u takvim pothvatima opisuju ono što nam je do sada već poznati krajobraz. Jedan takav pojedinac bio je Sri Yukteswar Giri, slabo poznat, no vrlo poštovan hinduski sveti čovjek, koji je preminuo

1936. godine u Puriju u Indiji. Evans-Wentz, koji je Sri Yukteswara upoznao 20-ih godina dvadesetog stoljeća, opisao ga je kao čovjeka otmjena lica i blagog glasa, u čijem društvu bijaše ugodno, te u potpunosti dostojnog obožavanja kojim su ga sljedbenici spontano obasipali.

Čini se da je Sri Yukteswar bio posebno nadaren za posjećivanje drugog svijeta. Onostranu dimenziju opisivao je kao svijet sastavljen od različitih suptilnih vibracija svjetla i boje, i stotinama puta veći od materijalnog svemira. Rekao je i da je nezamislivo ljepši od naše razine postojanja, te da obiluje jezerima boje opala, prozirnim morima i rijekama duginih boja. Budući da u svemu vibrira stvaralačko Božje svjetlo, vrijeme u njoj uvijek je ugodno, a jedine klimatske pojave su blistav snijeg i šarena kiša koji povremeno padnu.

Stanovnici tog čudesnog svijeta mogu po želji poprimili svaki oblik i vidjeti kojim god dijelom svog tijela požele. Iako su gotovo oslobođeni potrebe za jelom i goste se samo ambrozijom vječno novog znanja, mogu također po želji materijalizirati i bilo koje voće ili ma kakav drugi plod.

Komuniciraju posredstvom niza svjetlosnih slika, raduju se besmrtnosti prijateljstva, razumiju da je ljubav neuništiva, te osjećaju duboku bol zbog svake greške u ponašanju ili spoznavanju istine. Kad se sretnu s mnoštvom djece, očeva, majki, žena i prijatelja koje su stekli tijekom različitih inkarnacija na Zemlji, ne razumiju koga treba voljeti, pa tako uče božanski voljeti sve jednako.

Koja je naša suštinska stvarnost jednom kada se nastanimo u toj blistavoj zemlji? Na to je pitanje Sri Yukteswar dao odgovor koji je jednako jednostavan koliko i holografski. U tom svijetu u kojem nije potrebno jesti, pa čak ni disati, u kojem jedna jedina misao može materijalizirati cijele vrtove mirisnog cvijeća, i gdje se sve tjelesne ozljede odmah iscjeljuju jednostavno - htijenjem, mi smo, vrlo jednostavno, inteligentne i koordinirane svjetlosne slike.

Daljnje aluzije na svjetlost

Sri Yukteswar nije jedini jogijski učitelj što je u opisivanju suptilnijih razina stvarnosti koristio izraze slične holografskim. Još jedan je Sri Aurobindo Ghose, mislilac, politički aktivist i mistik kojega Indijci štiju jednako kao i Gandhija. Rođen 1872. godine u imućnijoj indijskoj obitelji, Sri Aurobindo obrazovao se u Engleskoj, gdje je u kratkom vremenu

došao na glas kao neka vrsta čuda od učenosti. Tečno je govorio ne samo engleski, hindski, ruski, njemački i francuski nego i drevni sanskrtski. Mogao je pročitati sanduk knjiga dnevno (već kao mladić pročitao je sve brojne i ogromne indijske svete knjige) i doslovno ponoviti svaku riječ sa svake stranice koju je pročitao. Njegova moć koncentracija bila je legendarna, i bilo je rečeno da je cijelu noć, nesvjestan čak i neprestanih uboda komaraca, mogao učiti sjedeći u istom položaju.

Kao i Ghandi, Sri Aurobindo bio je aktivan u nacionalističkom pokretu u Indiji i odsjedio je u zatvoru zbog pobune. Međutim, usprkos svoj svojoj intelektualnoj i čovjekoljubivoj strasti, bio je ateist sve dok jednog dana nije vidio kako je lutajući yogi trenutačno izliječio njegova brata od po život opasne bolesti. Od tog trenutka Sri Aurobindo posvetio je svoj život yogijskim disciplinama te je, poput Sri Yukteswara, uz pomoć meditacije vremenom naučio postati, njegovim vlastitim riječima, istraživač razina svijesti.

To za Sri Aurobinda nije bio lagan zadatak, a jedna od najtežih zapreka koje je trebao prevladati na putu do svog cilja bilo je učenje **kako stišati beskonačni žamor riječi što neprestano teku kroz normalni ljudski um**. Svatko tko je ikada barem na trenutak ili dva pokušao isprazniti svoj um od *svih* misli zna koliko takav pothvat može obeshrabriti. Međutim, on je također i nužan, jer jogijski su tekstovi sasvim jasni potom pitanju. Da bi se utonulo u dublja i implicitnija područja psihe, zaista je potreban bohmovski pomak pozornosti. Ili, kako je Sri Aurobindo to sročio, da bi otkrili novu zemlju u sebi, najprije moramo znati kako staru ostaviti iza sebe.

Sri Aurobindu trebale su godine da nauči kako utišati svoj um i putovati u sebe, no jednom kada je uspio, otkrio je isti golemi teritorij na kojega je naišao i svaki drugi Marko Polo duha kojega smo spomenuli - carstvo izvan prostora i vremena sastavljeno od *šarene beskonačnosti vibracija* i naseljeno nefizičkim bićima, toliko naprednijim od ljudske svijesti da pored njih izgledamo kao djeca. Ta bića mogu po volji zauzeti bilo koji oblik, rekao je Sri Aurobindo, pri čemu se isto biće kršćaninu može pojaviti kao kršćanski svetac, a Indijcu kao hinduski. No, istaknuo je da nas bića na taj način ne žele zavarati, nego se jednostavno učiniti pristupačnijima individualnoj ljudskoj svijesti.

Prema Sri Aurobindu, ta bića se u svojem najvjernijem obliku pojavljuju kao *čista vibracija*. U svom dvosveščanom djelu pod naslovom *On Yoga* (O Yogi) Sri Aurobindo čak njihovu sposobnost da se pojavljuju ili kao oblik ili kao vibracija uspoređuje s valno-čestičnom dualnošću

koju je otkrila «suvremena znanost». Sri Aurobindo je zamijetio i da u tom blistavom carstvu čovjek podatke ne prima samo linearno, podatak po podatak, nego ih može apsorbirati u velikim količinama i jednim jednim letimičnim pogledom percipirati ogromna prostranstva prostora i vremena.

Zapravo, velik broj Sri Aurobindovih izjava ne razlikuje se od Bohmovih i Pribramovih zaključaka. Izjavio je da većina ljudskih bića posjeduje *mentalni zaslon* koji nam priječi da vidimo iza vela materije, međutim jednom kada čovjek nauči kako zaviriti iza tog vela, otkriva da je sve saslavljeno od *blistavih vibracija različitih jakosti*. Ustvrdio je da je i svijest sastavljena od različitih vibracija, te smatrao da je i materija, također, do neke mjere svjesna. Da materija nije svjesna, nijedan yogi ne bi mogao umom pomicati predmete budući da ne bi bilo mogućnosti uspostavljanja veze između yogija i predmeta, ističe Sri Aurobindo.

Najviše 'bohmovske' jesu Sri Aurobindove zamjedbe o cjelovitosti i rascjepkanosti (op. prev. - ili fragmentiranost, engl *fragmentation*). Prema Sri Aurobindu, jedna od najvažnijih stvari koje čovjek nauči u velikim i sjajnim kraljevstvima Duha jest to da je odvojenost iluzija, te da su sve stvari u svojoj biti povezane i cjelovite. Tu činjenicu uvijek iznova naglašava u svojim djelima i drži da *progresivni zakon fragmentacije* prevlada tek kad se čovjek s visoko-vibracijskih razina spusti na niže razine stvarnosti. Fragmentiramo stvari zato što postojimo na nižoj vibraciji svijesti i stvarnosti, tumači Aurobindo, i ta naša sklonost ka fragmentaciji sprječava nas da iskusimo snagu svijesti, radosti, ljubavi i užitka postojanja koji su u tim višim i suptilnijim područjima norma.

Baš kao što Bohm smatrao kako nije moguće da u svemiru, koji je u osnovi nedjeljiv i cjelovit, postoji nered, tako je i Sri Aurobindo smatrao da jednako vrijedi za svijest. Da je jedna jedina točka u svemiru potpuno nesvjesna, cijeli bi svemir bio potpuno nesvjestan, rekao je, i ako kamenčić pokraj ceste ili zrnce pijeska pod našim noktom percipiramo kao beživotne i mrtve, naša je percepcija ponovno iluzorna i proizvod isključivo naše mjesečarske priviknutosti na rascjepkanost.

Sri Aurobinda je također kao i Bohma, njegovo vlastito razumijevanje cjelovitosti učinilo svjesnim temeljne relativnosti svih istina i proizvoljnosti pokušaja dijeljenja beskrajnog hologibanja na 'stvari'. Bio je toliko uvjeren da svaki pokušaj reduciranja svemira na apsolutne činjenice i nepromjenjivu doktrinu samo vodi iskrivljenju da je bio čak i protiv religije, te je čitav svoj život isticao da **istinska duhovnost ne dolazi iz bilo kakve organizacije ili svećenstva, nego iz duhovnog svemira u nama:**

Ne samo da moramo rasjeći stupicu uma i osjetila, nego i izbjeći zamci mislioca, zamci teologa i graditelja crkve, mreži Riječi i okovima Ideje. Sve je to u nama, i čeka da obzida duh oblicima; no, mi moramo uvijek ići iznad, uvijek se odreći nižega za više, konačnog za Beskonačno; moramo biti spremni ići od prosvjetljenja do prosvjetljenja, od iskustva do iskustva, od duševnog stanja do duševnog stanja ... Ne smijemo se vezati čak ni za istine u koje se najviše pouzdajemo, jer one su samo oblici i izrazi Neopisivog koji se odbija ograničiti na bilo kakav oblik ili izraz."

Međutim, ako je svemir u osnovi neopisiv, smjesa šarenih vibracija, što su svi ti oblici koje opažamo? Što je fizička stvarnost? Ona je, kaže Aurobindo, samo "masa stabilne svjetlosti".

Preživljavanje u beskonačnosti

Slika stvarnosti o kojoj su izvijestili pojedinci koji su prošli kroz iskustvo na rubu smrti izvanredno je dosljedna samoj sebi, a potvrđena je i svjedočanstvima mnogih svjetski nadarenih mistika, još više zapanjuje da su te suptilnije razine stvarnosti - ma koliko se onima od nas koji su pripadnici "naprednijih" svjetskih kultura činile nevjerovatnima i stranima - takozvanim primitivnim narodima svakodnevna i poznata područja.

Tako, na primjer, dr. E. Nandisvara Nayake Thero, antropolog koji je živio sa zajednicom australskih Aboridžina i proučavao je, ističe da je aboridžinska koncepcija «doba snivanja» (op. prev. - eng. *dreamtime*) - područja koje australski šamani posjećuju ulaskom u duboki trans - gotovo identična onostranim ravnima postojanja koje su opisali Zapadni izvori. To je carstvo u koje ljudski duhovi odlaze nakon smrti. Jednom kada je tamo, šaman može razgovarati s mrtvima i trenutačno pristupiti svemu znanju. To je također dimenzija u kojoj vrijeme, prostor i druga ograničenja zemaljskog života više ne postoje i čovjek se mora naučiti nositi s beskonačnošću. Zbog toga australski šamani taj onostrani svijet često nazivaju "preživljavanje u beskonačnosti".

Holger Kalweit, njemački etnopsiholog s diplomama i iz psihologije i iz kulturološke antropologije, otišao je korak dalje od Theroa. Kao stručnjak za šamanizam koji je također aktivan i u istraživanjima iskustava na rubu smrti, Kalweit ističe da doslovce sve šamanske tradicije sadrže opise tog golemog i izvandimenzionalnog područja, te da su prepune

navoda o pregledu života, višim duhovnim bićima koja nas poučavaju i usmjeravaju, govore o hrani stvorenoj mišlju i neopisivo lijepim livadama, šumama i planinama. Doista, ne samo da je sposobnost putovanja u onostrano jedan od najuniverzalnijih zahtjeva da se postane šaman, nego su upravo iskustva na rubu smrti često katalizator koji pojedinca uvede u tu ulogu. Na primjer, Oglala Siouxi, Seneca, sibijski Jakuti, južnoamerički Guajiro, Zulu, kenijski Kikuyu, korejski Mu dang, indonezijski Mentawai otočani i Caribou Eskimi - svi čuvaju predaje o pojedincima koji su postali šamani nakon što ih je po život opasna bolest naglavce izbacila u onostrano carstvo.

Međutim, za razliku od Zapadnjaka za koje je proživljavanje iskustva na rubu smrti nešto toliko novo da ih dezorijentira, čini se da šamanski istraživači imaju daleko veće znanje o konfiguraciji tih suptilnijih područja i često im se mogu uvijek iznova vraćati. Zašto je tome tako? Kalweit vjeruje da je razlog tome to što su za šamanske kulture takva iskustva dio svakodnevne stvarnosti. Dok naše društvo potiskuje svaku misao ili spomen o smrti i umiranju, te definirajući stvarnost strogo u okvirima materijalnog obezvrjeđuje mistično, plemenski narodi i dalje imaju svakodnevnu vezu s parapsihološkom prirodom stvarnosti. Stoga bolje razumiju pravila koja vladaju tim unutarnjim sferama, ističe Kahveit, i mnogo su vještiji u putovanju njihovim teritorijima.

Da su šamanski narodi mnogo putovali tim unutrašnjim domenama pokazalo je iskustvo antropologa Michael Harnera među Conibo Indijancima sa područja peruanskog dijela Amazone. Godine 1960. Muzej prirodopisa (Museum of Natural History) poslao je Harnera na jednogodišnju ekspediciju da prouči Coniboe, i dok je boravio tamo raspitao se kod amazonskih Indijanaca o njihovim vjerskim vjerovanjima. Oni su mu rekli da bi, ako zaista želi naučiti, trebao uzeti šamansko sveto piće napravljeno od halucinogene biljke poznate kao *ayahuasca*, odnosno «vino duše». On je pristao i nakon što je popio gorki napitak, imao je izvantjelesno iskustvo u kojem je otputovao na razinu stvarnosti naseljenu s, kako mu se činilo, bogovima i vragovima iz coniboske mitologije. Vidio je demone raskeženih krokodilskih glava. Gledao je kako se "energetska esencija" izdigla iz njegovih prsa i potom otplutala prema brodu sa zrnaevom glavom na pramcu, kojim su upravljale figure koje su sličile Egipćanima i imale glave plave šojke; osjećao je ono za što je mislio da je bila spora, napredujuća ukočenost njegove vlastite smrti.

No, najdramatičnije iskustvo koje je imao tijekom putovanja svog duha bio je susret sa skupinom krilatih, zmaju sličnih bića koja su izro-

nila iz njegove kralješnice. Nakon što su ispuzala iz njegovog tijela, projicirala su pred njega vizualni prizor u kojem su mu pokazala ono za što su rekla da je *prava* povijest Zemlje. Nekom vrstom misaonog jezika objasnila su mu da su odgovorna kako za nastanak tako i za razvoj cjelokupnog života na planetu. Doista, počivala su ne samo u ljudskim bićima, nego i u cjelokupnom životu, i bila su stvorila raznoliko mnoštvo živućih oblika što nastavaju Zemlju, a kako bi si osigurala skrovište od nekog nepoznatog neprijatelja u svemiru. (Harner zamjećuje da iako su ta bića izgledala gotovo kao DNK, tada, 1961. godine, nije znao ništa o DNK).

Nakon što se to nizanje vizija završilo, Harner je potražio slijepog coniboskog šamana poznatog po svojim paranormalnim darovima kako bi porazgovarao s njim o svom iskustvu. Šaman, koji je iza sebe imao mnogo izleta u duhovni svijet, s vremena na vrijeme klimnuo bi dok mu je Harner prepričavao događaje koji su ga zadesili. Međutim, kada je starcu rekao o bićima nalik zmaju i njihovoj tvrdnji da su oni istinski gospodari Zemlje, šaman se nasmijao zabavljajući se. "Oh da, oni to uvijek govore. No, oni su samo Gospodari Vanjske tame.", ispravio ga je.

"Bio sam zapanjen.", kaže Harner. "Ono što sam bio doživio tom je bosonogom, slijepom šamanu bilo već poznato - poznato iz vlastitih istraživanja skrivenog svijeta u koji sam se i ja bio upustio.". Međutim, to nije bio jedini šok što ga je Harner pretrpio. Svoje iskustvo prepričao je i dvojici kršćanskih misionara koji su živjeli u blizini i ostao zbunjen kada su i oni, kako se činilo, bili upoznati s onim što je govorio. Nakon što je završio, rekli su mu da su neki od njegovih opisa zapravo identični nekim odlomcima iz Knjige otkrivenja, odlomcima koje Harner, kao ateist, nije nikada pročitao. Tako da se čini da stari coniboski šaman nije jedini pojedinac koji je kročio istim tлом kojega je Harner kasnije i s više spoticanja proputovao. Neke od vizija i putovanja u nebesa koje su opisali Starozavjetni i Novozavjetni proroci možda su također bila šamanska putovanja u unutrašnju domenu.

Je li moguće da su ono na što smo gledali kao na čudnovati folklor i šarmantnu ali naivnu mitologiju zapravo sofisticirani izvještaji o kartografiji suptilnijih razina stvarnosti? Kalweit, da navedem samo jedan primjer, smatra da je odgovor kategoričko da. "U svjetlu revolucionarnih pronalazaka nedavnih istraživanja o prirodi života i smrti, na plemenske religije i njihove ideje o Svijetu mrtvih više ne možemo gledati kao na ograničene koncepcije.", ističe. **"Na šamana bi se [prije] trebalo gledati kao na najsuvremenijeg i najučenijeg psihologa."**

Neosporan duhovni sjaj

Posljednja potvrda naravi iskustava na rubu smrti njihov je preobražavajući učinak na one koji ih dožive. Znanstvenici su otkrili da se pojedinci koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti svojim putovanjem u onostrano gotovo uvijek duboko promijene. Postanu sretniji, optimističniji, opušteniji i manje usredotočeni na materijalne stvari. Najdojmljivije je to što se drastično poveća njihova sposobnost iskazivanja ljubavi. Suzdržani muževi iznenada postaju topli i srdačni, radoholičari se počnu opuštat i posvećivati vrijeme svojim obiteljima, a introverti postaju ekstroverti. Te promjene često su tako dramatične da ljudi koji poznaju pojedinca koji je doživio iskustvo na rubu smrti često komentiraju da je postao potpuno drukčija osoba. Zabilježeni su čak i slučajevi kriminalaca koji su iz korijena promijenili svoje ponašanje, te propovjednika "vatre i ognja" koji su svoju poruku prokletstva zamijenili onom bezuvjetne ljubavi i suosjećanja.

Pojedinci koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti postaju i mnogo više usmjereni na duhovno. Vrate se ne samo čvrsto uvjereni u besmrtnost ljudske duše, nego i s dubokim i trajnim osjećajem da je svemir suosjećajan i inteligentan, i ta prisutnost puna ljubavi uvijek je s njima. Pa ipak, ta svjesnost ne rezultira nužno time da postanu religiozniji. Kao i Sri Aurobindo, mnogi pojedinci što su imali iskustvo na rubu smrti naglašavaju važnost razlikovanja između vjere i duhovnosti, te tvrde da je ovo potonje u njihovim životima procvjetalo u većoj punini, a ne ono prvo. Doista, studije su pokazale da pojedinci koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti nakon svojih iskustava pokazuju povećanu otvorenost prema idejama izvan njihovog vlastitog religijskog zaleđa, kao, na primjer, prema reinkarnaciji i religijama Istoka.

Širenje interesa često se protegne i na druga područja. Na primjer, osobe koje su doživjele iskustvo na rubu smrti često počnu privlačiti vrste tema o kojima se raspravlja u ovoj knjizi, posebice parapsihološke pojave i nova fizika. Na primjer, jedan muškarac koji je imao iskustvo na rubu smrti i kojega je proučavao Ring bio je vozač građevinskih strojeva i prije svog iskustva nije pokazivao nikakvo zanimanje za knjige i znanost. Pa ipak, tijekom svog iskustva na rubu smrti imao je viziju cjelokupnog znanja, i premda se nakon oporavka nije mogao prisjetiti sadržaja vizije, u glavi su mu počeli iskrsavati različiti fizikalni izrazi. Jednog je jutra, nedugo nakon iskustva, izlanuo riječ *kvant*. Kasnije je tajanstveno najavio: "Max Planck - u bliskoj budućnosti ćete čuti za njega", a nakon

još nekog vremena u njegovim su se mislima počeli javljati dijelovi jednadžbi i matematički simboli.

Ni on ni njegova supruga nisu znali što znači riječ *kvant* kao ni tko je Max Planck (općenito smatran za oca i utemeljitelja kvantne fizike) sve dok čovjek nije otišao u knjižnicu i potražio značenje tih riječi. I, nakon što je otkrio da nije govorio besmislice, počeo je nezasitno čitati - ne samo knjige o fizici nego i o parapsihologiji, metafizici i višoj svijesti - te se čak upisao na fakultet i uzeo fiziku kao glavni predmet. Čovjekova supruga napisala je pismo Ringu pokušavajući opisati muževljevu preobrazbu:

Često izgovori riječ za koju nije nikada čuo u našoj stvarnosti - to može biti neka strana riječ, na drugom jeziku - no uči ... da je u odnosu s teorijom «svjetlosti» Govori o stvarima bržima od brzine svjetlosti i meni je to teško razumjeti.... Kada izabere knjigu o fizici, unaprijed *zna* o čemu govori, a čini se da *zna* i više...

Također, čovjek je nakon svog iskustva počeo razvijati i različite parapsihološke sposobnosti, što nije rijetkost kod pojedinaca koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti. Bruce Greyson, psihijatar na Michiganskom sveučilištu i direktor istraživanja u Međunarodnom udruženju za proučavanje iskustava na rubu smrti (IANDS ili International Association for Near-Death Studies), 1982. godine dao je šezdesetdevetorici pojedinaca koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti upitnike osmišljene da istraže to pitanje, te kod praktički svih otkrio porast parapsiholoških pojava koje je procjenjivao. Phyllis Atwater, kućanica iz Idahoa koja je nakon vlastitog iskustva na rubu smrti koje ju je preobrazilo postala istraživačica takvih iskustava, intervjuirala je na desetke osoba koje su imale iskustvo na rubu smrti i došla do sličnih rezultata. Telepatija i dar iscjeljivanja vrlo su česti., ističe. Isto je i s 'prisjećanjem' budućnosti, vrijeme i prostor staju, i vi detaljno proživljavate slijed budućnosti. Potom, kada se događaj dogodi, prepoznate ga.

Moody smatra da su duboke i pozitivne promjene osobnosti kroz koje prolaze takvi pojedinci najuvjerljiviji dokaz da su iskustva na rubu smrti autentična putovanja na određene duhovne razine stvarnosti. Ring se slaže. "[U jezgri iskustava na rubu smrti] nalazimo apsolutni i neosporni duhovni sjaj.", ističe. "Ta duhovna jezgra iskustva ulijeva toliko strahopoštovanje i toliko je neodoljiva da je osoba odmah i zauvijek gurnuta u jedan potpuno drukčiji način postojanja."

Istraživači iskustava na rubu smrti nisu jedini pojedinci koji su počeli prihvaćati postojanje te dimenzije i duhovnu komponentu ljudske vrste. Nobelovac Brian Josephson, i sam dugogodišnji meditant, također je uvjeren da postoje suptilnije razine stvarnosti, razine kojima se može pristupiti pomoću meditacije i na koje čovjek najvjerojatnije putuje nakon smrti.

Na simpoziju o mogućnosti života nakon biološke smrti održanom 1985. na Sveučilištu Georgetown kojega je sazvao američki senator Claiborne Pell, fizičar Paul Davies bio je podjednako otvoren. "Svi smo se složili da je, barem u onoj mjeri što se tiče ljudi, um proizvod materije, ili točnije rečeno, da se um izražava kroz materiju (posebice naših mozгова). **Pouka kvanta je da materija konkretno, jasno određeno postojanje može postići samo u spoju s umom.** Dakako, ako je um *obrazac*, a ne *tvar*, tada je sposoban za mnoge različite prikaze".

Čak je i psihoneuroimunologinja Candace Pert, još jedna sudionica simpozija, bila otvorena za tu ideju: Mislim da je važno shvatiti da su informacije pohranjene u mozgu, i za mene je prihvatljivo da bi se te informacije mogle pretvoriti u neku drugu domenu. Kamo informacije odlaze nakon uništenja molekula (mase) koja ih tvori? Materija se ne može ni stvoriti ni uništiti, i možda biološki tok informacija jednostavno ne može nestati prilikom smrti, te mora biti preveden u drugu domenu, ističe.

Je li moguće da je ono što je Bohm zvao implicitnom razinom stvarnosti u stvari područje duha, vrelo duhovnog sjaja koji je preobrazio mistike svih vremena? Sam Bohm ne odbacuje tu zamisao. Implicitna domena mogla bi se jednako tako zvati idealizam, Duh, Svijest, ustvrdio je na svoj tipično prozaičan način. Odvojenost između to dvoje - stvari i duha - je apstrakcija. Osnova je uvijek jedna.

Tko su bića svjetlosti?

Budući da su većinu od gore navedenih tvrdnji iznijeli fizičari a ne teolozi, čovjek ne može da se ne zapita je li zanimanje za novu fiziku koje je pokazao Ringov ispitanik koji je imao iskustvo na rubu smrti možda naznaka nečeg dubljeg. Ako - kao što Bohm sugerira - fizika počinje zadirati u područja koja su nekoć pripadala isključivo djelokrugu mističnog, je li moguće da su bića koja nastavaju područje na rubu smrti već predvidjela ta prodiranja? Je li to razlog da je pojedincima koji su

doživjeli iskustvo na rubu smrti dana nezasićna glad za takvom vrstom znanja? **Da li ih se, a preko njih i ostatak ljudske vrste, priprema za neko dolazeće združivanje znanosti i duhovnosti?**

Tu ćemo mogućnost istražiti kasnije. Najprije treba postaviti jedno drugo pitanje. Ukoliko postojanje te više dimenzije više nije upitno, kakva su njezina obilježja? Da budemo određeniji, tko su bića koja je nastavaju, kakvo je, u stvari, njihovo društvo odnosno, usudimo se reći, njihova civilizacija?

To su pitanja na koja je, dakako, teško odgovoriti. Kada je Whitton pokušao otkriti identitet bića koja su savjetovala ljude u stanju između života, došao je do zaključka da je odgovor neuhvatljiv. "Dojam koji su odavali moji ispitanici - oni koji su mogli dati odgovor na pitanje - bio je da su ta bića entiteti koji su završili svoj ciklus inkarnacija na Zemlji.", odgovara Whitton.

Nakon stotina putovanja u unutarnje područje i nakon ispitivanja desetaka drugih pojedinaca koji su imali iskustvo na rubu smrti, Monroe je također ostao praznih ruku. "Štoga mogla biti, [ta bića] imaju sposobnost odašiljati toplinu dobrohotnosti koja priziva potpuno povjerenje.", zapaža. "Percipiranje naših misli [za njih] je apsurdno lako." I, cjelokupna povijest čovječanstva i Zemlje dostupna im je do najmanje pojedinosti. No, i Monroe priznaje svoje neznanje kada se radi o konačnom identitetu tih nefizičkih bića, izuzev toga da im je primarni posao, kako se čini, biti "potpuno skrbni glede blagostanja ljudskih bića kojima su vodiči."

Mnogo više ne može se reći ni o civilizacijama tih suptilnih dimenzija, osim što pojedinci koji su dovoljno povlašteni da ih posjećuju općenito izvještavaju da su tamo vidjeli mnogo ogromnih i božanski lijepih gradova. Pojedinci koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti, adepti yoge, šamani koji koriste ayahuascu - svi izvanredno dosljedno opisuju te zagonetne metropole. Sufijima iz dvanaestog stoljeća bile su toliko poznate da su čak nekolicini nadjenuti imena.

Najistaknutija značajka tih velikih gradova je to da su blistavi kao briljanti. Također, često ih se opisuje kao gradove nepoznate arhitekture, te kao tako veličanstveno lijepe da se njihova ljepota, kao i većine drugih obilježja tih implicitnih dimenzija, ne može izraziti riječima. Opisujući jedan takav grad, Swedenborg je rekao da je to mjesto zapanjujućeg arhitektonskog dizajna, tako lijepo da biste rekli da je izvorište i dom same umjetnosti.

Ljudi koji posjete te gradove često izjavljuju i da se u njima nalazi neobično velik broj škola i drugih zgrada povezanih sa stjecanjem

znanja. Većina Whittonovih ispitanika prisjetila se kako su, dok su bili u stanju između života, barem neko vrijeme proveli intenzivno **učeci** u ogromnim sveučilišnim zgradama opremljenim knjižnicama i sobama za seminare. Mnogi pojedinci koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti kažu da su im za vrijeme tih iskustava pokazivane 'Škole', 'knjižnice' i 'ustanove visokog obrazovanja'. Nadalje, čak se u tibetanskim zapisima iz jedanaestog stoljeća mogu pronaći navodi o velikim gradovima posvećenim obrazovanju, a koje je moguće doseći samo putovanjem u skrivene dubine uma. Edwin Bernbaum, profesor sanskrta sa Sveučilišta California u Berkeleyu, smatra da je roman Jamesa Hiltona *Lost Horizon* (Izgubljeni horizont), u kojemu je stvorio izmišljenu zajednicu Shangri-La, zapravo nadahnut jednom od tih tibetanskih legendi.*

Jedina je poteškoća što u tom carstvu predodžbi takvi opisi ne znače mnogo. Čovjek nikada ne može biti siguran jesu li građevine spektakularne arhitekture na koje su pojedinci naišli za vrijeme svog iskustva na rubu smrti stvarne ili tek alegorične utvare. Na primjer, Moody i Ring izvijestili su o slučajevima u kojima su pojedinci koji su doživjeli iskustvo na rubu smrti rekli da su zgrade visokog obrazovanja bile ne samo posvećene znanju, nego doslovno *izgrađene* od znanja. Ovaj zanimljiv odabir riječi daje naslutiti da su posjeti tim građevinama u stvari susreti s nečim što je toliko izvan ljudske percepcije - možda s dinamičnim živućim oblakom čistog **znanja**, ili onime što informacija postaje, kao što Pert kaže, nakon što se *pretvorila u drugu domenu* - da je prevođenje toga u hologram zgrade ili knjižnice jedini način na koji ga ljudski um može obraditi.

Isto se odnosi i na bića koja čovjek susreće u suptilnijim dimenzijama. Isključivo na temelju njihove pojave nikako ne možemo zaključiti tko su ona uistinu. Na primjer, George Russell, dobro poznati irski vidovnjak s prelaska iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće, i izvanredno nadaren izvantjelesni putnik, tijekom onoga što je nazivao svojim putovanjima u «unutrašnji svijet» susreo je brojna «bića svjetlosti». Kada su ga u jednom intervjuu upitali kako su ta bića izgledala, odgovorio je:

* Tijekom svojih srednjoškolskih i fakultetskih dana često sam imao žive snove o tome kako pohađam nastavu o duhovnim temama na neobično lijepom sveučilištu na nekom veličanstvenom mjestu s onoga svijeta. To nisu bili tjeskobni snovi o odlasku u školu nego nevjerovatno ugodni *leteći snovi* (op. prev. - eng. flying dreams, snovi u kojima osoba koja sanja leti), u kojima sam bestežinski lebdio na predavanjima o ljudskom energetskom polju i reinkarnaciji. Za vrijeme tih snova ponekad bi susreo ljude koje sam poznavao u ovom životu a koji su preminuli, pa čak i ljude koji su se predstavili kao duše koje se upravo spremaju ponovno roditi.

Prvog koje sam vidio sjećam se vrlo jasno, kao i načina na koji se pojavilo: prvo se pojavilo blještavilo, a potom sam vidio da ono dolazi iz srca visokog lika čije je tijelo bilo oblikovano od poluprozirnog ili svjetlucavog etera. Kroz tijelo je protjecala sjajna, električna vatra, kojoj je, kako se činilo, srce bilo središte. Oko glave tog bića i njegove valovite blistave kose, koja se razastirala po cijelom tijelu poput živih zlatnih niti, pojavile su se plameće aure nalik krilima. Činilo se da iz samog bića svjetlost teče u svim smjerovima; na mene je ostavilo učinak izuzetne lakoće, radosti i ekstaze.

S druge strane, Monroe tvrdi da je jednom kada je neko vrijeme bio u blizini jednog od tih nefizičkih bića, ono odbacilo svoju pojavnost, te on više nije zamjećivao ništa, ali je i dalje osjećao "radijaciju koja je biće." I ponovno se može postaviti pitanje: Kada putnik u unutrašnje dimenzije sretne biće svjetlosti, je li to biće stvarnost ili samo alegorična utvara? Odgovor je, dakako, da je ono pomalo od oboje, jer u holografskom su svemiru *sva* pojavljenja iluzije, hologramu slične slike izgrađene međudjelovanjem prisutne svijesti, međutim iluzije koje se temelje, kako što Pribram kaže, na *nečemu* što je tamo. Takve su dileme s kojima se čovjek suočava u svijetu koji nam se pojavljuje u eksplicitnom obliku, međutim svoj izvor uvijek ima u nečemu **neiskazivom** - u implicitnom.

Ohrabriti nas može činjenica da su hologramu slične slike koje naši umovi stvaraju u onostranom području, kako se čini, barem donekle u odnosu s *nečim* što je tamo. Kada naiđemo na bestjelesni oblak čistog znanja, pretvorimo ga u školu ili knjižnicu. Kada pojedinac tijekom iskustva na rubu smrti sretne ženu s kojom je imao odnos koji su karakterizirale ljubav i mržnja, on je vidi kao pola ružu, pola kobru, što je simbol koji i dalje prenosi bit njezina karaktera; a kada putnici suplil-

Zanimljivo je da sam upoznao i nekoliko drugih pojedinaca, obično ljudi s natprosječno razvijenim parapsihološkim sposobnostima, koji su također imali takve snove (jedan od njih, nadareni teksaški vidovnjak Jim Gordon, bio je tako zapanjen iskustvom da je svoju zbunjenu majku često znao pitati zašto mora *dva puta* ići u školu, jednom tijekom dana sa svom drugom djecom, i jedanput noću dok spava). Ovdje je bitno spomenuti da su Monroe i brojni drugi istraživači izvantjelesnih iskustava smatrali da su leteći snovi jednostavno loše zapamćena izvantjelesna iskustva, što me natjeralo da se zapitam jesu li barem neki od nas posjećivali te bestjelesne škole i dok smo bili živi. Ako je netko među čitateljima ove knjige također imao takva iskustva, bio bih vrlo zainteresirati čuti njihova iskustva.

nijim područjima naiđu na dobrohotne, bestjelesne svijesti, vide ih kao svjetlosna i anđeoska bića.

Što se tiče krajnjeg identiteta tih bića, na temelju njihova ponašanja možemo zaključiti da su starija, mudrija, te da ih s čovječanstvom veže jedna duboka veza puna ljubavi. Međutim, osim toga to pitanje ostaje bez odgovora - ne znamo jesu li bogovi, anđeli, duše ljudskih bića koja su završila reinkarnacijski ciklus ili se radi o nečem što je sasvim izvan područja ljudskog poimanja. Sve daljnje spekulacije bile bi puke pretpostavke jer ne samo da bi se bavile pitanjem na koje odgovor nisu uspjele pružiti tisuće godina ljudske povijesti, nego bi i ignorirale Sri Aurobindovo **upozorenje protiv pretvaranja duhovnih shvaćanja u vjerska**. Kada znanost prikupi više dokaza, odgovor će sasvim sigurno postati jasniji, međutim do tada pitanje tko su i što su ta bića ostaje otvoreno.

Omnijektivni svemir

Drugi svijet nije jedino područje u kojem možemo susresti hologramu slične pojave oblikovane našim vjerovanjima. Čini se da takva iskustva ponekad možemo imati čak i na našoj vlastitoj razini postojanja. Na primjer, filozof Michael Grosso smatra da su čudesne pojave Djevice Marije također hologramu slične **projekcije** stvorene skupnim vjerovanjima ljudske vrste. «Marijansko» pojavljenje koje posebno podsjeća na holografsko dobro je poznato ukazanje Djevice u Knocku u Irskoj 1879. godine. Tom prilikom četrnaestero je ljudi vidjelo tri blistava i jezovito nepomična lika - likove Marije, Josipa te sv. Ivana Evanđelista (prepoznatog jer je bio vrlo sličan kipu sveca u obližnjem selu) - kako stoje na livadi kraj mjesne crkve. Ti briljantno sjajni likovi bili su tako stvarni da su svjedoci, kada su im prišli, čak mogli čitati slova na knjizi koju je držao sv. Ivan. Međutim, kada je jedna od prisutnih žena pokušala zagrliti Djevicu, ruke su joj prošle kroz prazan prostor. Likovi su izgledali tako potpuno i životno da nisam mogla shvatiti zašto moje ruke ne mogu osjetiti ono što je mojim očima bio tako jasno i izražajno, zapisala je žena kasnije.

Još jedno izrazito holografsko marijansko ukazanje bilo je ukazanje Djevice u Zeitounu u Egiptu. Ukazanja su započela 1968. godine kada su dva automehaničara muslimanske vjeroispovijesti vidjela blistavu pojavu Marije kako stoji na izbojku središnje kupole Koptske crkve u siromašnom kairskom predgrađu. Sljedeće tri godine blještavi likovi Marije,

Josipa i Djeteta Isusa svakog su se tjedna pojavljivali nad crkvom, ponekad lebdeći u zraku i do šest sati.

Za razliku od ukazanja u Knocku, likovi iz Zeitouna kretali su se i mahali mnoštvu ljudi što su se redovito okupljali da ih vide. Pa ipak, i oni su posjedovali mnoge holografske značajke. Njihovu pojavu uvijek bi najavio bljesak svjetla. Poput holograma koji se kreću od svojih frekvenzijskih aspekata i polako dolaze u fokus, isprva su bili bezoblični a zatim se, polako, sjedinjavali u ljudski oblik. Često su ih pratili golubovi od čistog svjetla koji su se uzdizali visoko nad mnoštvom, ali nikad nisu mahali krilima. Najdojmljivije je da su, kada je nakon tri godine zanimanje za fenomen počelo jenjavati, blijedjeti počela i zeitounska ukazanja, postajući sve mutnija, sve dok, u posljednjih nekoliko ukazanja, nisu bila ništa više od oblaka blistave magle. Pa ipak, za vrijeme vrhunca fenomena likove su vidjele doslovce na stotine tisuća svjedoka i bili su opsežno fotografirani. Razgovarao sam s priličnim brojem tih ljudi. Kada ih čujete kako govore o onome što su vidjeli, ne možete se osloboditi osjećaja da **opisuju** neku vrst **holografske projekcije**., kaže Grosso.

U svojoj intrigantnoj knjizi *The Final Choice* (Konačna odluka), Grosso kaže da je nakon proučavanja prikupljenih podataka uvjeren da takve vizije nisu pojave povijesne Marije, nego, u stvari, parapsihološke holografske projekcije kolektivnog nesvjesnog. Zanimljivo je da nisu sva marijanska ukazanja tiha. Neka, poput onih u Fatimi i Lurdu, govore, a kada to čine, njihova je poruka uvijek upozorenje na predstojeću apokalipsu do koje će doći ako se mi smrtnici ne popravimo. Grosso to tumači kao dokaz da je kolektivno nesvjesno čovječanstva duboko uznemireno pogubnim učinkom što ga moderna znanost ima na ljudski život i okoliš. U biti, naši nas kolektivni snovi upozoravaju na mogućnost vlastitog samouništenja.

I drugi su se složili da je vjerovanje u Mariju pokretačka sila koja dovodi do stvaranja tih projekcija. Na primjer, Rogo ističe da je 1925. godine - kada je izgrađena Koptska crkva koja je kasnije postala poprištem zeitounskih ukazanja - dobrotvor koji je omogućio njezinu izgradnju sanjao da mu je Djevica rekla da će se pojaviti u crkvi čim ona bude dovršena. Nije se pojavila u propisano vrijeme, međutim proročanstvo je bilo opće poznato u zajednici. Stoga je tamo živjela četrdeset godina stara predaja da će Marija naposljetku posjetiti crkvu, kaže Rogo. Takve su preokupacije možda postupno izgradile parapsihološki 'nacr't' Djevice unutar same crkve, to jest, sve puniji rezervoar parapsihološke energije stvorene mislima stanovnika Zeitouna, koji je 1968. postao toliko napet

da je slika Djevice Marije prodrila u fizičku stvarnost! U nekim svojim radovima i sam sam ponudio slično objašnjenje Marijinih ukazanja.

Postoje podaci koji pokazuju da bi i neki NLO-i mogli biti neka vrsta hologramu sličnog fenomena. Kada su krajem 1940-ih godina ljudi po prvi put počeli izvještavati o viđenjima onoga za što se činilo da su svemirske letjelice s drugih planeta, istraživači koji su u te izvještaje poniknuli dovoljno duboko da uvide kako barem neke od njih treba shvatiti ozbiljno, pretpostavili su da su ti fenomeni upravo ono što se čini da jesu - viđenja inteligentno upravljanih letjelica iz naprednijih i, najvjerojatnije, vanzemaljskih civilizacija. Međutim, kako susreti s NLO-ima postaju sve rašireniji - osobito oni koji uključuju kontakt s članovima posada NLO-a - a podaci se gomilaju, mnogim istraživačima postaje sve očitije da te takozvane svemirske letjelice *nisu* vanzemaljskog podrijetla.

Neke od značajki fenomena NLO-a koje upućuju na to da ovi nisu vanzemaljskog podrijetla su: Kao prvo, ima previše viđenja; dokumentirano je doslovno na tisuće susreta s NLO-ima i vanzemaljskim posjetiteljima u njima, što je toliko mnogo da je teško povjerovati da bi to mogli biti stvarni posjeti s drugih planeta. Drugo, putnici NLO-a često ne posjeduju obilježja kakva bi čovjek očekivao kod istinski vanzemaljskog životnog oblika; previše njih opisano je kao da su humanoidna bića koja udišu naš zrak, ne pokazuju strah od zaraze zemaljskim virusima, koja su dobro prilagođena na Zemljinu gravitaciju i Sunčeva elektromagnetska zračenja, pokazuju prepoznatljive osjećaje na svojim licima i govore našim jezikom - sve su to moguća, ali malo vjerojatna obilježja pravih vanzemaljskih posjetitelja.

Treće, ne ponašaju se kao vanzemaljski posjetitelji. Umjesto da se poslovično spuste na travnjak ispred Bijele kuće, oni se pojavljuju farmerima i vozačima kojima se u pustoši pokvario automobil. Love mlažnjake, ali ih ne napadaju. Jurcaju po nebu dopuštajući desecima, a ponekad i stotinama svjedoka da ih vide, ali ne pokazuju interes za stupanje u bilo kakav oblik formalnog kontakta. Nadalje, kada stupe u kontakt s pojedincima, njihovo se ponašanje često čini nelogičnim. Na primjer, kontakt o kojem se najčešće izvještuje onaj je koji uključuje neku vrstu medicinskog pregleda. Međutim, civilizacija koja posjeduje tehnologiju koja dozvoljava putovanja gotovo nezamislivim svemirskim prostranstvima sasvim bi sigurno posjedovala znanstvena sredstva potrebna da takve podatke prikupi bez ikakvog fizičkog kontakta ili, u najmanju ruku, bez da mora otimati stotine ljudi, koji su naizgled legitimne žrtve tog tajanstvenog fenomena.

I naposljetku, najncobičnije od svega, NLO-i se čak ni ne ponašaju onako kako se ponašaju fizički predmeti. Radarskim praćenjem primijećeno je kako su pri ogromnim brzinama izvodili nagla skretanja od devedeset stupnjeva - što je vratolomija koja bi uništila svaki fizički predmet. Mogu mijenjati veličinu, trenutačno nestati u ništavilo, pojaviti se niotkuda, mijenjati boju, pa čak mijenjati oblik (obilježja koja pokazuju i putnici u njima). Ukratko, njihovo ponašanje uopće nije onakvo kakvo bi se očekivalo od fizičkog predmeta. Sličnije je ponašanju nečeg posve drukčijeg, nečega s čime smo se već upoznali u ovoj knjizi. Kao što je astrofizičar dr. Jacques Vallee, jedan od najuglednijih svjetskih istraživača NLO-a i 'predložak' za lik LaCombea u filmu *Bliski susreti treće vrste*, nedavno izjavio: To je ponašanje slike, odnosno holografske projekcije.

Kako nefizička i hologramska svojstva NLO-a istraživačima postaju sve bjelodanija, neki su zaključili da su NLO-i, u stvari, posjetitelji iz drugih dimenzija, odnosno razina stvarnosti, a ne iz drugih planetarnih sustava (važno je istaknuti da se ne slažu svi istraživači s ovim gledištem, te da su neki i dalje uvjereni da su NLO-i vanzemaljskog podrijetla). Pa ipak, to još uvijek nije adekvatno objašnjenje mnogih drugih bizarnih aspekata ovog fenomena, na primjer, zašto NLO-i ne stupaju u nikakav formalan kontakt, zašto se ponašaju tako apsurdno, i tako dalje.

I doista, dok daljnji neobični aspekti fenomena izlaze na vidjelo, nedostatnost izvandimenzionalnog objašnjenja, barem u obliku u kojem je prvobitno formulirano, postaje samo sve očiglednija. Najviše zbunjuje da je sve više dokaza o tome da su susreti s NLO-ima manje objektivno, a više subjektivno, odnosno psihološko iskustvo. Na primjer, glasovito «prekinuto putovanje» Betty i Barneyja Hilla, jedan od najtemeljitiije dokumentiranih slučajeva NLO-otmica koji su zabilježeni, izgleda kao pravi kontakt s vanzemalcima osim po jednom: zapovjednik NLO-a bio je odjeven u nacističku uniformu, što nema nikakva smisla ukoliko su otmičari Hillovih bili pravi posjetitelji iz neke vanzemaljske civilizacije. To, međutim, poprima smisao ako je priroda događaja psihološka i srodnija snu ili halucinaciji, iskustvima koja često sadrže očite simbole i zbunjujuće nedostatke u svojoj logici.

Drugi susreti s NLO-ima po svojoj su prirodi još više nestvarni i slični snovima, a u literaturi se mogu pronaći slučajevi u kojima vanzemaljci pjevaju besmislene pjesmice i na svjedoke bacaju neobične predmete (na primjer, krumpire); slučajevi koji započinju kao jednostavne otmice na svemirskoj letjelici, međutim završavaju kao halucinogena putovanja

kroz niz danteovskih stvarnosti; pa slučajevi u kojima humanoidni vanzemaljci poprime oblik ptica, golemih kukaca i drugih fantazmagoričnih stvorenja.

Carla Junga je već 1959. godine, prije no što se došlo do ovih podataka, psihološka i arhetipska komponenta fenomena NLO-a nadahnula da predloži da su «leteći tanjuri», u stvari, proizvod ljudskog kolektivnog nesvjesnog i jedna vrsta modernog mita u nastajanju. Godine 1969., kada su mitske dimenzije iskustava s NLO-ima postale još očiglednije, Vallee je tu tvrdnju odveo korak dalje. U svojoj prekretničkoj knjizi pod naslovom *Passport to Magonia* (Propusnica za Magoniju) ističe da izgleda kako su NLO-i daleko od toga da bi bili nova pojava, štoviše, da je riječ o vrlo staroj pojavi u novoj krinki, te da su izuzetno slični različitim narodnim predajama - od patuljaka i gnoma u europskim zemljama, preko srednjovjekovnih izvještaja o anđelima, do nadnaravnih bića opisanih u legendama američkih Indijanaca.

Apsurdno ponašanje vanzemaljaca jednako je nestašnom ponašanju patuljaka i vila u keltskim legendama, norveških bogova i ponašanju lupeskikh likova iz predaja američkih Indijanaca, ističe Vallee. Kada ih se ogoli do razine arhetipova na kojima se temelje, sve takve pojave dio su golemog, pulsirajućeg nečeg, nečega što mijenja svoju pojavnost sukladno kulturi i vremenskom razdoblju u kojima se manifestira. No, to se s ljudskom rasom događa već mnogo, mnogo godina. Što je to 'nešto'? U knjizi *Passport to Magonia* Vallee ne daje određen odgovor, tek kaže da se čini da je to inteligentno i bezvremeno, te da se radi o fenomenu na kojem se temelje svi mitovi.

Što su onda NLO-i i s njima povezane pojave? U *Passport to Magonia* Vallee piše da ne možemo isključiti mogućnost da su oni izraz neke izvanredno napredne neljudske inteligencije, inteligencije koja je toliko iznad nas da nam se njezina logika čini posve besmislenom. Međutim, ako je to točno, kako objasniti zaključke stručnjaka za mitologiju, od Mircea Eliadea do Josepha Campbella, da su mitovi vitalan i nužan izraz ljudske vrste, neizbježan ljudski nusproizvod, poput jezika i umjetnosti? Možemo li doista prihvatiti da je ljudska kolektivna psiha toliko jalova i suhoparna da mitove stvara isključivo na poticaj druge inteligencije?

S druge strane, ako su NLO-i i s njima povezani fenomeni tek parapsihološke projekcije, kako možemo objasniti fizičke tragove koje ostavljaju za sobom, spaljene krugove i duboke otiske pronađene na mjestima slijetanja, nedvojbene putanje koje se vide na radarskim ekranima, te ožiljke i tragove rezova koje ostavljaju na ljudima na kojima vrše svoje

medicinske preglede? U Članku objavljenom 1976. godine naveo sam da je takve pojave teško kategorizirati jer ih pokušavamo ugurati u sliku stvarnosti koja je u svojoj osnovi neispravna. S obzirom da nam je kvantna fizika pokazala da su svijest i materija nerazdvojivo povezani, predložio sam da su NLO-i, i s njima povezani fenomeni, još jedan dokaz tog krajnjeg nedostatka podjele između psiholoških i fizičkih svjetova. Oni su doista proizvod kolektivne ljudske psihe, međutim oni su i sasvim stvarni. Drukčije rečeno, oni su nešto što čovječanstvo još uvijek nije uspjelo ispravno razumjeti, pojava koja nije ni subjektivna ni objektivna, nego «omnijektivna» - izraz koji sam skovao kako bih opisao to neobično stanje postojanja (u to vrijeme nisam znao da je Corbin već skovao izraz *imaginativan* kako bi opisao isto nejasno stanje stvarnosti, ali u kontekstu mističkih iskustava Sufija).

To motrište postalo je sve dominantnije među istraživačima. Ring u nedavnom članku zaključuje da su susreti s NLO-ima imaginativna iskustva, slična ne samo suočenjima sa stvarnim ali mišlju stvorenim svijetom što ga pojedinci dožive tijekom iskustva na rubu smrti, nego i mitskim stvarnostima koje šamani susreću za vrijeme putovanja kroz suptilnije dimenzije. Ukratko, oni su još jedna potvrda da je stvarnost višeslojan i umom stvoren hologram.

"Uviđam da me sve više i više privlače gledišta koja mi omogućavaju ne samo da priznam i poštujem stvarnost svih tih različitih iskustava, nego i da vidim vezu među područjima koja, najvećim dijelom, proučavaju različite vrste stručnjaka.", ističe Ring. "Šamanizam smo skloni gurati u antropologiju. NLO-e smo skloni gurati u ufologiju, ma što ona bila. Iskustva na rubu smrti proučavaju parapsiholozi i medicinari. A Stan Grof psihodelična iskustva proučava iz perspektive transpersonalne psihologije. Mislim da postoje dobri razlozi za nadu da imaginativno može biti, a da bi se holografsko još moglo pokazati da je u stanju biti, perspektiva koja čovjeku omogućava da vidi ne samo sličnosti, nego i povezanost i zajednička svojstva različitih vrsta takvih iskustava. Ring je toliko uvjeren u duboku povezanost tih naizgled različitih fenomena da je nedavno pribavio novčana sredstva za komparativnu studiju o ljudima koji su doživjeli susrete s NLO-ima i ljudima koji su imali iskustva na rubu smrti.

Dr. Peter M. Rojcewicz, folklorist na Fakultetu Juilliard u New Yorku, također je došao do zaključka da su NLO-i omnijektivni. U stvari, on smatra da je došlo vrijeme da folkloristi shvate da su najvjerojatnije sve pojave o kojima se raspravlja u knjizi *Passport to Magonia* (Propusnica

za Magoniju) jednako stvarne koliko i simbolički procesi što se odvijaju duboko u čovjekovoj psihi. Tamo postoji kontinuum iskustava u kojem se neprimjetno miješaju stvarnost i mašta, ističe. Rojcewicz priznaje da je taj kontinuum još jedna potvrda bomovskog jedinstva svih stvari i smatra da, u svjetlu dokaza da su takvi fenomeni imaginativni/omni-jektivni, stav folklorista da su to jednostavno vjerovanja više nije obra-njiv.

Mnogi drugi istraživači, uključujući Valleea, Grossoa i Whitleyja Striebera, autora bestselera *Communion* (Dodir) i jednog od najpoznatijih i najartikuliranih žrtava NLO-otmice, također su prepoznali omni-jektivnu prirodu pojave. Kako Strieber ističe, susreti s bićima iz NLO-a možda su prvo pravo kvantno otkriće u makro-svijetu: sam čin promatranja fenomena možda ga stvara kao konkretnu stvarnost, s vlastitim razumom, definicijom i sviješću.

Ukratko, istraživači te zagonetne pojave sve su složniji u zaključku da imaginativno nije ograničeno na područje iskustava na rubu smrti, nego da se prelilo u prividnu čvrstinu našeg kruto-materijalnog svijeta. Više nije ograničeno na šamanske vizije. Stari bogovi doplovili su svojim nebeskim jedrenjacima pred sam prag računalne generacije, samo što su njihovi brodovi sada svemirski, a ne oni sa zmajevim glavama na pramcu, dok su svoje glave od plave šojke zamijenili svemirskim kacigama. Možda smo se još davno trebali pripremiti na to prelijevanje, to spajanje zemlje mrtvih s našom vlastitom domenom, jer kao što je Orfej, pjesnik-svirač iz grčke mitologije, jednom upozorio: Dveri Plutonove ne smiju biti otključane; iza njih je narod snova.

Ma koliko je važna ta spoznaja - da svemir nije objektivniji nego omni-jektivan, da tik iza našeg blijedog i sigurnog susjedstva leži golema 'drugost', vrhunarni krajobraz (točnije umobraz op. prev. - igra riječi *landscape-mindscape*) koji je u jednakoj mjeri dio naše vlastite psihe koliko i terra incognita - ona i dalje ne rasvjetljava najveću zagonetku. Kao što Carl Raschke, profesor na Odsjeku za religijske studije pri Denverском sveučilištu, zamjećuje: U omni-jektivnom kozmosu, u kojem NLO-i imaju svoje mjesto uz kvazare i salamandere, pitanje jesu li blistave, savršene pojave zbiljske ili su proizvod halucinacije postaje sporno. Problem nije u tome postoje li one, ili u kojem smislu postoje, nego ko-jem krajnjem cilju služe.

Drugim riječima, koji je konačan identitet tih bića? I opet, kao i kod entiteta koji se susreću u području na rubu smrti, nema jasno određ-nih odgovora. Na jednom kraju lepeze, istraživači kao na primjer Ring

i Grosso skloni su pretpostavci da su, usprkos svojem zadiranju u svijet materije, ona više psihička projekcija nego neljudska inteligencija. Grosso, na primjer, smatra da su ona, kao i marijanska ukazanja, još jedan dokaz da je psiha ljudske vrste u stanju nemira. NLO-i i druge neobične pojave manifestacije su poremećaja u kolektivnom nesvjesnom ljudske vrste, navodi.

Na drugom kraju su oni istraživači koji tvrde da su, unatoč svojim arhetipskim obilježjima, NLO-i više tuđinska inteligencija nego psihička projekcija. Na primjer, Raschke smatra da su NLO-i **holografška materijalizacija iz konjugirane dimenzije svemira**, te da to tumačenje svakako mora imati prednost pred hipotezom psihičke projekcije, koja gubi tlo pod nogama kada čovjek pažljivo razmotri zapanjujuće, žive, složene i dosljedne značajke tuđinaca i njihovih svemirskih brodova koje opisuju oteti.

I Vallee pripada tom taboru: Smatram da je fenomen NLO-a jedan od načina preko kojih s nama simbolički komunicira **tuđinski** oblik nevjerovatno složene inteligencije. Ne postoje pokazatelji da je ta inteligencija vanzemaljska. **Umjesto toga, gomilaju se dokazi da ... [dolazi iz] drugih dimenzija onkraj prostor-vremena;** iz multiverzuma koji je svuda oko nas, i kojega smo tvrdoglavo odbili uzeti u obzir usprkos dokazima koji su nam dostupni već stoljećima.

Što se mene osobno tiče, vjerujem da po svoj prilici nijedno pojedino objašnjenje ne rasvjetljuje sve različite aspekte NLO-fenomena. S obzirom na očitu neizmjenost suptilnijih razina stvarnosti, nije mi teško vjerovati kako **na područjima viših vibracija sigurno postoje nebrojene nefizičke vrste**. Premda obilje viđenja NLO-a može govoriti protiv pretpostavke da su oni izvanzemaljski - s obzirom na zapreku ogromnih međuzvezdanih udaljenosti koje Zemlju odvajaju od drugih zvijezda u galaksiji - u holografskom svemiru, svemiru u kojem beskonačan broj stvarnosti može zauzimati isti prostor kao i naš vlastiti svijet, to ne samo da prestaje biti točka prijepora, nego, u stvari, može biti potvrda o tome koliko je superhologram nezamislivo bogat inteligentnim životom.

Stvar je u tome da jednostavno nemamo dovoljno podataka kako bismo procijenili s kolikim brojem nefizičkih vrsta dijelimo svoj vlastiti prostor. Premda se čini da je fizički kozmos ekološka Sahara, besprostor-na i bezvremena prostranstva unutrašnjeg kozmosa možda su bogata životom kao i kišna šuma ili koraljni greben. Naposljetku, istraživanja o iskustvima na rubu smrti i šamanskim iskustvima odvela su nas tako daleko samo unutar granica tog oblacima obavijenog carstva. Još uvijek

ne znamo koliko su veliki njegovi kontinenti, te koliko oceana i planinskih lanaca sadrži.

A ako nas posjećuju bića koja su netjelesna i plastična po obliku koliko i tijela u kojima se nađu ljudi za vrijeme iskustva na rubu smrti, uopće nije iznenađujuće da bi se mogla pojavljivati u kameleonskom mnoštvu oblika. Zapravo, njihov pravi izgled mogao bi biti toliko izvan našeg razumijevanja da su možda naši vlastiti holografski umovi ti koji im daju te oblike. Baš kao što bića svjetlosti koja srećemo tijekom iskustava na rubu smrti pretvaramo u povijesne vjerske likove, a oblake čistog znanja u knjižnice i ustanove za učenje, naši umovi možda modeliraju i vanjsku pojavnost NLO-fenomena.

Zanimljivo je zapaziti da ako je tome tako, to znači da je istinska priroda tih bića očito toliko nadnaravna i čudnovata da trebamo uroniti u najdublje predjele svojih narodnih sjećanja (op. prev. - eng. *folk memories*; priče, folklor ili mitovi o prošlim događajima koji se usmeno prenose s generacije na generaciju i mogu biti stari čak i tisućama godina) i mitološkog nesvjesnog da bi pronašli simbole potrebne da im damo oblik. To također znači da moramo biti krajnje oprezni u tumačenju njihovih djelovanja. Na primjer, zdravstveni pregledi koji su središnja tema više nego brojnih NLO-otmica možda su samo simbolički prikaz, onoga što se zbiva. Umjesto da sondiraju naša fizička tijela, te nefizičke inteligencije možda, u stvari, sondiraju neki dio nas koji još nismo etiketirali, možda suptilnu anatomiju naših energetskih jastava ili čak same naše duše. To su teškoće s kojima se čovjek suočava ako je fenomen zaista omnijektivna manifestacija neljudske inteligencije.

S druge strane, ukoliko je moguće da vjera građana Knocka i Zeitouna dovede do pojavljivanja blistavih slika Djevice, da se umovi fizičara poigravaju stvarnošću neutrina, te da yogiji - kao što je Sai Baba - materijaliziraju fizičke predmete iz ničega, samo je po sebi jasno da bismo se i mi našli preplavljeni holografskim projekcijama svojih vjerovanja i mitologija. Barem neka anomalna iskustva mogla bi se svrstati u tu kategoriju.

Na primjer, povijest nam govori da su car Konstantin i njegovi vojnici vidjeli ogromni gorući križ na nebu, što je pojava koja, kako se čini, nije ništa više od psihičke eksternalizacije osjećaja, a koju je vojska - odgovorna za ništa manje nego pokršćavanje poganskog svijeta - doživjela uoči svog povijesnog pothvata. Glasovita manifestacija Anđela iz Monsa, tijekom koje su stotine britanskih vojnika iz Prvog svjetskog rata vidjele golemo ukazanje sv. Jurja (op. prev. - sv. Juraj je engleski svetac zaštit-

nik) i eskadrile anđela na nebu dok su se na bojištu u belgijskom Monsu borili u bitki koju su u početku gubili, također se, kako se čini, ubraja u kategoriju psihičkih projekcija.

Meni je jasno da su ono što nazivamo NLO-ima, kao i druga folklorna iskustva, u stvari, široki spektar pojava, te da najvjerojatnije obuhvaćaju sve gore navedeno. Već dugo vremena sam uvjeren da se ta dva objašnjenja međusobno ne isključuju. Možda je i Konstantinov gorući križ manifestacija izvan dimenzionalne inteligencije. Drugim riječima, kada naša kolektivna vjerovanja i osjećaji postanu dovoljno intenzivni da stvore psihičku projekciju, možda je ono što zapravo radimo **otvaranje prolaza između ovog i drugog svijeta**. Možda se te inteligencije mogu pojaviti i komunicirati s nama isključivo onda kada naša vlastita snažna vjerovanja stvore neku vrstu psihičke niše za njih.

Ovdje bi mogao biti važan još jedan koncept iz nove fizike. Nakon što smo uvidjeli da je svijest sredstvo koje subatomske čestice kao što je elektron omogućava da «uskoči» u postojanje, ne bismo trebali brzati sa zaključkom da smo, radi toga, mi jedini posrednici u tom stvaralačkom procesu, upozorava fizičar John Wheeler sa Texaskog sveučilišta. Stvaramo subatomske čestice i stoga čitav svemir, tumači Wheeler, međutim i one stvaraju nas. Uzajamno se stvaramo u procesu koji on naziva samoreferentna kozmologija. Ako ih se promatra u tom svjetlu, posve je moguće da bi NLO-entiteti mogli biti arhetipovi iz kolektivnog nesvjesnog ljudske rase, no i mi bismo mogli biti arhetipovi u njihovom kolektivnom nesvjesnom. Možda smo mi u jednakoj mjeri dio njihovih dubokih psihičkih procesa koliko i oni naših. I Strieber je istog mišljenja, te kaže da svemirska bića koja su ga otela i naš vlastiti svemir vrte jedan drugoga u činu kozmičkog zajedništva.

Spektar događaja koje svrstavamo u prostranu kategoriju susreta s NLO-ima mogao bi uključivati i pojave s kojima se još nismo upoznali. Na primjer, istraživači koji smatraju da je pojava neka vrsta psihičke projekcije, neizostavno pretpostavljaju da je to projekcija ljudskog kolektivnog uma. Pa ipak, kao što smo vidjeli u ovoj knjizi, u holografskom svemiru svijest više ne možemo promatrati kao ograničenu isključivo na mozak. Činjenica da je Carol Dryer mogla komunicirati s mojom slezenom i reći mi da je uznemirena jer sam vikao na nju odaje da i drugi organi u našem tijelu također posjeduju svoje vlastite jedinstvene oblike mentalne svijesti. Psihoneuroimunolozi isto govore za stanice u našem imuno-sustavu, a prema Bohmu i drugim fizičarima, čak i subatomske čestice posjeduju isto obilježje. Ma koliko neobično to zvučalo,

neki vidovi NLO-a i s njima povezanih fenomena možda su projekcije tih kolektivnih mentalnih izraza. Neke značajke susreta Michaela Harnera sa zmajolikim bićima svakako daju naslutiti da se on suočavao s nekom vrstom vizualne manifestacije inteligencije DNK-molekule. U istom smislu, Strieber je predložio mogućnost da su bića iz NLO-a sila evolucije kako izgleda kada se primijeni na svjesni u m. Moramo biti otvoreni za sve te mogućnosti. U svemiru koji je svjestan sve do samih svojih dubina, životinje, biljke, pa čak i sama materija, svi mogu sudjelovati u stvaranju tih fenomena.

Nešto što znamo je da u holografskom svemiru, svemiru u kojem odvojenost prestaje postojati i gdje se najskrovitiji procesi psihe mogu preletiti i postati jednako toliko dio objektivnog krajobraza koliko i cvijeće i drveće, sama stvarnost postaje tek golemi zajednički san. U višim dimenzijama postojanja, ti slični aspekti postaju čak još očitiji, i zaista su brojne tradicije komentirale tu činjenicu. Tibetanska knjiga mrtvih neprestance naglašava snovima sličnu prirodu onostranog područja, a to je također, dakako, razlog što je australski Aboridžini nazivaju doba snivanja. Jednom kada prihvatimo tu ideju, da je stvarnost na svim razinama omnijektivna, te da posjeduje isti ontološki status kao i san, pitanje koje postavljamo glasi: **Čiji san?**

Od vjerskih i mitoloških tradicija koje se bave tim pitanjem, većina ih daje jednak odgovor: **To je san jedne jedine božanske inteligencije**, Boga. Hinduske Vede i jogijski tekstovi svejednako tvrde da je svemir Božji san. U Kršćanstvu je ta misao sažeta u često ponavljanoj izreci da smo svi mi misli u Božjem umu, ili kako je pjesnik Keats to sročio, svi smo mi dio Božjeg dugog besmrtnog sna.

No, da li nas sanja jedna božanska inteligencija - Bog, ili nas sanjaju kolektivne svijesti svih stvari - svi elektroni, Z-čestice, leptiri, neutronske zvijezde, morski krastavci, ljudske i neljudske inteligencije u svemiru? I ovdje se sudaramo s rešetkama vlastitih pojmovnih ograničenja, jer u holografskom svemiru to je pitanje besmisleno. Ne možemo pitati stvara li dio cjelinu, ili cjelina stvara dio, budući da *dio jest cjelina*. Stoga ne mijenja na stvari zovemo li kolektivnu svijest svih stvari 'Bog', ili jednostavno 'svijest svih stvari'. Svemir podržava čin tako veličanstvenog i neiskazivog stvaralaštva da jednostavno ne može biti sveden na takve izraze. Ponovno je to samo referentna kozmologija, ili, kako su kalaharijski Bušmani to tako izražajno sročili - "San sanja samog sebe."

Povratak u doba snivanja

Samo su ljudi otišli tako daleko da ne znaju zašto žive. Više ne upotrebljavaju svoje mozgove i odavno su zaboravili kakvo zagonetno poslanstvo predstavlja njihovo tijelo, što im govore osjeti i snovi. Više ne upotrebljavaju znanje koje je Veliki duh podario svakome od njih. Toga čak nisu ni svjesni, i tako se slijepi spotiču po cesti koja ne vodi nikamo - dobro utrtoj cesti za automobile koju su sami izgradili, ravnu i glatku, da što brže stignu do velike rupe koja čeka da ih proguta. Ja znam kuda vodi ta brza i udobna autocesta. Bio sam tamo u svojoj viziji, i jeza me hvata od same pomisli na ono što sam vidio.

- vrač Hromi Jelen iz plemena Lakota
Lame Deer Seeker of Visions

Koja je budućnost holografskog modela? Prije no što razmotrimo moguće odgovore, bilo bi poželjno pogledati kakva je bila njegova prošlost. U ovoj sam knjizi holografski model nazivao novom teorijom, i to je točno u smislu da je prvi put predstavljena u znanstvenom kontekstu. No, kao što smo vidjeli, nekoliko je vidova te teorije već bilo nagoviješteno u različitim drevnim tradicijama. To nisu jedini takvi nagovještaji, što je intrigantno, stoga što navodi na zaključak da su i drugi našli razloge da svemir smatraju holografskim, ili da barem naslute njegova holografska svojstva.

Na primjer, Bohmovu ideju da se svemir može promatrati kao spoj dva osnovna reda - implicitnog i eksplicitnog - moguće je pronaći u mnogim tradicijama. Tibetanski budisti ta dva aspekta nazivaju praznina i punina. Punnina je stvarnost vidljivih predmeta. Praznina je, poput

implicitnog reda, mjesto rođenja svih stvari u svemiru, koje se u bezgraničnom toku izlijevaju iz nje. Pa ipak, samo je praznina stvarna, a svi oblici u objektivnom svijetu su iluzorni, te postoje samo zbog neprekidnog toka između dvaju redova.

Praznina je, pak, opisana kao suptilna, nedjeljiva, i lišena razlikovnih značajki. Budući da je savršeno konzistentna i koherentna cjelina, nije ju moguće opisati riječima. Istinu govoreći, čak se ni punina ne može opisati riječima jer je i ona, također, cjelina u kojoj su svijest i materija i sve druge stvari neraskidive i cjelovite. U tome leži paradoks, budući da punina unatoč svojoj iluzornoj naravi ipak sadrži beskonačno golem kompleks svjetova. A opet, njezini nedjeljivi vidovi uvijek su prisutni. Kao što poznavatelj Tibeta John Blofeld navodi: U tako složenom svemiru, sve prožima sve, i biva prožeto od svega; kako u praznini, tako i u punini - dio *jest* cjelina.

Tibetanci su unaprijed zorno predočili i neka Pribramova razmišljanja. Prema Milarepi, tibetanskom yogiju iz jedanaestog stoljeća i najglavovitijem tibetanskom budističkom svecu, prazninu ne možemo opažati neposredno stoga što je naš nesvjesni um (ili, kako ga Milarepa naziva - unutrašnja svjesnost) previše uvjetovan u svojoj percepciji. Ta uvjetovanost ne samo da nas priječi u razabiranjima onoga što on naziva granica između uma i materije, odnosno što bi mi nazvali frekvencijska domena, nego nas i navodi na to da si - kada smo u stanju između dva života i više nemamo tijela - stvorimo tijelo. "U nevidljivom carstvu nebeskom ... iluzorni um veliki je krivac", piše Milarepa, koji je svoje učenike savjetovao da, kako bi spoznali tu Temeljnu Stvarnost, prakticiraju "savršeno viđenje i kontemplaciju".

Zen-budisti također prepoznaju temeljnu nedjeljivost stvarnosti; i zaista - glavni cilj Zena jest naučiti kako zamjećivati tu cjelovitost. U svojoj knjizi *Games Zen Masters Play* (Igre majstora Zena), i riječima koje kao da su izvađene iz jednog od Bohmovih znanstvenih radova, Robert Sohl i Audrey Carr navode: Zamijeniti nedjeljivu prirodu stvarnosti s konceptualnim jezičnim kategorijama krajnje je neznanje kojega nas Zen želi osloboditi. Temeljni odgovori o postojanju mogu se naći isključivo na razini izravnog nekonceptualnog iskustva [stvarnosti], a ne u intelektualnim koncepcijama i filozofijama, ma koliko sofisticirane bile.

Hindusi implicitnu razinu stvarnosti nazivaju Brahman. Brahman je bezobličan, no on je mjesto rođenja svih oblika vidljive stvarnosti, koji se u beskrajnom toku pojavljuju iz njega, i potom ponovno uvijaju u nj. Poput Bohma, koji objašnjava da se implicitni red može jednako

tako nazvati i duhom, Hindusi ponekad tu razinu stvarnosti personificiraju, te kažu da se sastoji od čiste svijesti. Prema tome, svijest nije samo suptilnija od materije, nego i temeljnija od materije, i u hinduskoj kozmogoniji **materija je ta koja je proizišla iz svijesti, a ne obrnuto**. Ili, kako je to zapisano u Vedama, fizički svijet je nastao kako "zastiranjem" tako i "projiciranjem sila svijesti".

Budući da je materijalni svemir tek drugorođena stvarnost, kreacija zastrte svijesti, Hindusi kažu da je on prolazan i nestvaran, odnosno *maya*. Kao što Svetasvatara Upanišada navodi: Čovjek treba znati da je Priroda iluzija (*maya*), i da je Brahman tvorac iluzije. Ovaj svijet ispunjen je bićima koja su dijelovi njega. Slično tome, Kena Upanišada tumači da je Brahman zagonetno nešto "što neprestano mijenja svoj oblik, od ljudskog lika pa do vlasi trave".

Budući da se sve razvija iz cjeline Brahmana koja je nesvediva na niži oblik, fizički je svijet također savršeno konzistentna i koherentna cjelina, kažu Hindusi, i ponovno je *maya* ta koja nas sprječava da spoznamo da u konačnici ne postoji ništa što bismo mogli nazvati - odvojenost. "*Maya* dijeli ujedinjenu svijest tako da predmete vidimo kao različite od jastva, a svemir kao razdijeljen na mnoštvo predmeta.", kaže poznavatelj Veda, Sir John Woodroffe. "I takav objektivizam postoji sve dok je svijest (čovječanstva) zastrta, odnosno stegnuta. No, u krajnjoj osnovi iskustva razlike je nestalo, jer u njoj leže, u neizdiferenciranoj masi, onaj koji doživljava, proces doživljavanja, i ono što se doživljava."

Ta ista koncepcija može se pronaći i u židovskoj misli. Prema kabalističkoj tradiciji, čitav svijet je iluzorna projekcija transcendentalnih Božjih aspekata, kaže Leo Schaya, Švicarski stručnjak za Kabbalu. Pa ipak, usprkos svojoj iluzornoj naravi, on nije potpuno ništavilo, jer svaki odraz stvarnosti, čak i neznatan, razlomljen i prolazan, nužno posjeduje nešto svog uzroka. Zamisao da svijet pokreće Bog Postanka (op. prev. - ili Stvaranja, eng. God of Genesis) je iluzija odražena čak i u hebrejskom jeziku, jer kao što Zohar, kabalistički komentar na Toru i najčuveniji židovski ezoterički spis, navodi, glagol *baro*, «stvoriti», podrazumijeva i ideju *stvaranja iluzije*.

Mnoge se holografske zamisli nalaze i u šamanskim nazorima. Havajske kahune kažu da je sve u svemiru beskonačno povezano, te da je ta međusobna povezanost slična nekoj vrsti mreže. Prepoznajući međusobnu povezanost svih stvari, šaman vidi sebe u središtu te mreže, i stoga može utjecati na svaki drugi dio svemira (zanimljivo je zapaziti da se koncept *maya* u hinduskoj misli također često uspoređuje s mrežom).

Poput Bohma, koji tvrdi da svijest neprestano izvire iz implicitnog, Aboridžini vjeruju da je istinski izvor svijesti u transcendentalnoj stvarnosti doba snivanja. Obični ljudi to ne shvaćaju, držeći da se svijest nalazi u njihovim tijelima, međutim šamani znaju da **to nije točno** i da baš to omogućava stupanje u vezu sa suptilnijim razinama stvarnosti.

U narodu Dogon iz Sudana također vjeruju da je fizički svijet proizvod dublje i temeljnije razine stvarnosti, te da se neprestano izliva iz tog primarnijeg vida postojanja i potom ulijeva natrag u njega. Jedan dogonski starješina opisao je to sljedećim riječima: "**Crpiti i potom vraćati ono što je crpljeno - takav je život na ovom svijetu.**"

U stvari, implicitno/eksplicitna ideja može se pronaći u praktički svim šamanskim tradicijama. Douglas Sharon u svojoj knjizi *Wizard of the Four Winds: A Shaman Story* (Čarobnjak četiri vjetra: Šamanska priča) navodi: Središnja ideja šamanizma, gdje god na svijetu ga se može pronaći, je ideja da se u osnovi svih vidljivih oblika na svijetu, živih i neživih, nalazi životvorna bit iz koje izvire i koja ih hrani. Naposljetku se sve vraća tom neopisivom, zagonetnom i neosobnom nepoznatom.

Svijeća i laser

Nelokalan način na koji se slika raspodjeljuje na površini holografskog filma svakako je jedno od njegovih najfascinantnijih svojstava. Kao što smo vidjeli, Bohm smatra da je i sam svemir uređen na taj način, te poseže za misaonim eksperimentom s ribom i dva televizijska ekrana kako bi nam pokazao zašto smatra da je svemir na sličan način nelokalan. Čini se da su i mnogi drevni mislioci također prepoznali, ili barem naslutili, taj vid stvarnosti. Sufiji iz dvanaestog stoljeća saželi su to jednostavno rekavši "makrokozmos je mikrokozmos", što je neka vrsta ranije inačice Blakeovog stiha o viđenju svijeta u zrcu pijeska. Grčki filozofi Anaksimenes iz Mileta, Pitagora, Heraklit i Platon; drevni gnosticici; pretkršćanski židovski filozof Filon Aleksandrijski; te srednjovjekovni židovski filozof Maimonides - svi su prigrlili ideju makrokozmosa i mikrokozmosa.

Polumitski drevni egipatski prorok Hermes Trismegistos izrazio se nešto drukčije, te rekao da je spoznaja "vanjsko je poput unutrašnjeg; malo je poput velikog" jedan od glavnih ključeva znanja. Srednjovjekovni alkemičari kojima je Hermes Trismegistos postao neka vrsta sveca zaštitnika, saželi su tu misao u geslo "Kako gore, tako i dolje". Opisujući

istu 'makrokozmos-jednak-je-mikrokozmosu' ideju, hinduska Visvasara tantra koristi ponešto grublji izričaj, te navodi jednostavno "Ono što je ovdje je svugdje".

Vrač Oglala Siouxa Crni Jelen u istu je koncepciju unio čak još nelokalniji zaplet. Dok je stajao na vrhu Harney Peak na planini Black Hills, imao je 'veliku viziju': "Vidio sam više no što mogu reći i shvatio više no što sam vidio; na svet sam način gledao oblike svih stvari u duhu, i oblik svih oblika, kako moraju živjeti zajedno kao jedno biće." Jedna od najdubljih spoznaja s kojima je istupio nakon tog susreta s neiskazivim je da je Harney Peak središte svijeta. Pa ipak, ta odlika nije bila ograničena samo na Harney Peak, jer kako je Crni Jelen rekao, "centar svijeta je svugdje". Više od dvadeset i pet stoljeća prije toga istu je svetu drugost dodirnuo grčki filozof Empedoklo, te napisao: Bog je krug čije se središte nalazi svugdje, a obodnica nigdje.

Nezadovoljni pukim riječima, neki su drevni mislioci pribjegli složnijim analogijama kako bi pokušali prenijeti holografska svojstva stvarnosti. Autor hinduske Avatamsaka sutre u tu je svrhu usporedio svemir s legendarnom mrežom bisera, za koju je rečeno da visi nad palačom boga Indre, te da je 'uređena na način da ako pogledate jedan [biseri] vidite sve ostale kako se odražavaju u njemu'. Autor sutre objasnio je to ovako: "Na isti način, svaki predmet u svijetu nije samo on sam, nego obuhvaća sve druge predmete i, u stvari, *jest* sve drugo."

Fa-Tsang, osnivač škole budističke misli Hua-yen iz sedmog stoljeća, pokušavajući prenijeti temeljnu međusobnu povezanost i prožimanje svih stvari upotrijebio je vrlo sličnu analogiju. Fa-Tsang, koji je držao da se čitav svemir nalazi skriven u svakom od svojih dijelova (a vjerovao je i da je svaka točka u svemiru njegovo središte), usporedio je svemir s višedimenzionalnom mrežom dragulja, od kojih svaki do beskonačnosti odražava sve druge.

Kada je carica Wu objavila da ne razumije na što je Fa-Tsang mislio s tom predodžbom, te ga zamolila za dodatno pojašnjenje, Fa-Tsang je usred prostorije pune ogledala objesio svijeću. Ovo, rekao je carici Wu, predstavlja odnos Jednog prema mnogima. Tada je uzeo izbrušeni kristal i stavio ga u središte prostorije tako da odražava sve što se nalazi oko njega. Ovo, rekao je, pokazuje odnos mnogih prema Jednom. Međutim, poput Bohma koji naglašava da svemir nije jednostavno hologram nego hologibanje, Fa-Tsang je naglasio da je njegov model statičan, te da ne odražava dinamizam i neprekidno gibanje kozmičke povezanosti svih stvari u svemiru.

Ukratko, mnogi su mislioci već davno prije izuma holograma opazili nelokalno uređenje svemira i došli do vlastitih načina kako bi izrazili taj uvid. Vrijedi primijetiti da su ti pokušaji, koliko god se nekima od nas koji smo na višem stupnju tehnološkog razvoja možda čine nezgrapnima, možda daleko važniji nego što shvaćamo. Na primjer, čini se da je njemački matematičar i filozof iz sedamnaestog stoljeća, Leibniz, poznao školu budističke misli Hua-yen. Neki smatraju da je zbog toga predložio da je svemir sastavljen od temeljnih entiteta koje je nazvao *monade*, od kojih svaka sadrži odraz cijelog svemira. Ono što je značajno je da je Leibniz svijetu dao i integralni račun, a integralni račun omogućio je Dennisu Gaboru da izumi hologram.

Budućnost holografske ideje

I tako se drevna ideja, ideja koja je, kako se čini, barem donekle našla izraz u praktički svim svjetskim filozofskim i metafizičkim tradicijama, vraća na svoj početak. No, ako ta drevna poimanja mogu dovesti do izuma holograma, a izum holograma do Bohmove i Pribramove formulacije holografskog modela, do kojih bi novih otkrića mogao dovesti holografski model? Na obzoru se već nazire nekoliko mogućnosti:

HOLOFONSKI ZVUK

Argentinski fiziolog Hugo Zuccarelli nedavno je na temelju Pribramovog holografskog modela razvio novu tehniku snimanja zvuka koja čovjeku omogućava stvaranje onoga što je zapravo hologram, ali umjesto od svjetlosti, sačinjen od zvuka. Zuccarelli svoju tehniku zasniva na neobičnoj činjenici da ljudske uši odašilju zvuk. Shvaćajući da su ti zvukovi prirodnog podrijetla, zvukovni ekvivalent «referentnom laserskom snopu» koji se koristi za ponovno stvaranje holografske slike, upotrijebio ih je kao osnovu za revolucionarnu novu tehniku snimanja koja reproducira zvukove koji su čak realističniji i trodimenzionalniji od onih koji se proizvedu pomoću stereo-procesa. Tu novu vrstu zvuka naziva "holofonski zvuk".

Nakon što je preslušao jednu od Zuccarellijevih holofonskih snimki, izvjestitelj londonskog *Timesa* nedavno je napisao: "Kriomice sam pogledao umirujuće brojke na svom satu kako bih se uvjerio gdje sam. Lju-

di su mi prilazili sleđa, a znao sam da je tamo samo zid.... Nakon sedam minuta počeo sam dobivati utisak o likovima, utjelovljenjima glasova na vrpci. To je višedimenzionalna 'slika' stvorena zvukom."

Budući da se Zuccarellijeva tehnika temelji na holografskom načinu obrade zvuka od strane samog mozga, čini se da je uspješna u varanju uha baš kao što svjetlosni hologrami uspješno varaju oči. Usljed toga, slušatelji često pomaknu svoje noge kada čuju snimku nekoga tko hoda ispred njih, ili glavu kada začuju ono što zvuči kao šibica upaljena preblizu njihovog lica (neki su navodno čak osjetili miris šibice), izvanredno je da holofonska snimka, budući da nema nikakve veze sa stereofonskim zvukom, zadržava svoj jezivo trodimenzionalni zvuk čak i kada je čovjek sluša kroz samo jednu stranu slušalica. Čini se da holografška načela na kojima se proces temelji objašnjavaju i zašto ljudi koji su gluhi na jedno uho ipak mogu odrediti izvor zvuka, a da pritom ne okreću glavu.

Zanimajući se za njegov postupak, Zuccarelliju su pristupili brojni veliki glazbenici, uključujući Paula McCartneyja, Petera Gabriela i Vangelisa, međutim on iz razloga povezanih s prijavljivanjem patenta još nije otkrio podatke koji su potrebni za potpuno razumijevanje njegove tehnike.*

NERIJEŠENE ZAGONETKE U KEMIJI

Kemičar Ilya Prigogine nedavno je primijetio da bi Bohmova teorija o implicitnom i eksplicitnom redu mogla pomoći pri objašnjavanju određenih anomalnih pojava u kemiji. Znanost je dugo vremena smatrala kako je zakon da sve stvari teže prema stanju sve većeg nereda jedan od najapsolutnijih zakona u svemiru. Kada bacite stereo sa Empire State Buildinga i on padne na pločnik, stereo ne postane uređeniji i ne pretvori se u video-rekorder. Postane manje uređen i pretvori se u hrpu razbijenih dijelova.

Prigogine je otkrio da to ne vrijedi za sve stvari u svemiru. Ističe da neke kemikalije, kada se izmiješaju, prijeđu u uređeniji, a ne u manje uređen razmještaj. Za otkrivanje tajni tih spontano nastajućih uređenih sustava, koje naziva «disipativne strukture», Prigogine je dobio Nobelovu nagradu. No, kako nov, složeniji sustav može tek tako iznenada nastati?

*Uzorak audio-kazete s holografski snimljenim zvukom može se za petnaest dolara dobiti na adresi Interface Press, Box 42211. Los Angeles, California 90042. [ili diljem interneta]

Drukčije rečeno, odakle dolaze disipativne strukture? Prigogine i drugi znanstvenici predložili su da su one, daleko od toga da se materijaliziraju niotkuda, naznaka dublje razine reda u svemiru, dokaz implicitnih vidova stvarnosti koji postaju eksplicitni.

Ako je to točno, moglo bi imati duboke implikacije te, između ostalog, dovesti do dubljeg razumijevanja o tome kako se nove razine složenosti - kao što su stavovi i novi obrasci ponašanja - pojavljuju u ljudskoj svijesti, te kako se najzagonetnija složenost od svih - sam život - pojavio na Zemlji prije nekoliko milijardi godina.

NOVE VRSTE RAČUNALA

Holografski model mozga nedavno je proširen i na svijet računala. U prošlosti su računalni znanstvenici mislili da je najbolji način gradnje boljeg računala jednostavno napraviti veće računalo. Međutim, u proteklih desetak godina istraživači su razvili novu strategiju, te su umjesto da grade pojedinačne monolitne strojeve, neki počeli mnoštvo malih računala povezivati u «neuralne mreže» koje više nalikuju biološkoj strukturi ljudskog mozga. Marcus S. Cohen, računalni znanstvenik na Državnom sveučilištu New Mexico, nedavno je izjavio da bi procesori koji se oslanjaju na interferirajuće svjetlosne valove koji prolaze kroz "mnogostruke holografske rešetke" mogli osigurati još bolju analogiju moždane neuralne strukture.' Slično tome, fizičarka Dana Z. Anderson sa Sveučilišta Colorado nedavno je pokazala kako se holografske rešetke mogu upotrijebiti za izradu "optičke memorije" kod koje je moguć asocijativni dohvat podataka.

Ma koliko bio uzbudljiv razvoj u tom smjeru, on ipak predstavlja samo daljnja usavršavanja mehaničkog pristupa u razumijevanju svemira, napredak koji se odvija isključivo unutar materijalnog sustava stvarnosti. No, kao što smo vidjeli, posve izvanredna tvrdnja holografske ideje jest da bi materijalnost svemira mogla biti iluzija, te da je fizička stvarnost možda tek mali dio golemog i nefizičkog svemira koji je u stanju osjećati. Ako je to točno, kakve implikacije ima za budućnost? Kako da započnemo istinski prodirati u tajne tih suptilnijih dimenzija?

Potreba za temeljnom reorganizacijom znanosti

Jedno od najboljih sredstava za istraživanje nepoznatih vidova stvarnosti koje trenutno imamo na raspolaganju jest znanost. Pa ipak, kada se govori o objašnjavanju parapsiholoških i duhovnih dimenzija ljudskog postojanja, znanost je uglavnom stalno podbacivala. Jasno je da znanost, ako želi napredovati u tim područjima, mora proći kroz temeljitu reorganizaciju. No, što bi točno ta reorganizacija trebala obuhvaćati?

Prvi i najnužniji korak očito je prihvaćanje postojanja parapsiholoških i duhovnih pojava. Willis Barman, predsjednik Instituta za noetičke znanosti (Institute of Noetic Sciences) i bivši docent s područja društvenih znanosti na Međunarodnom istraživačkom institutu Stanford (Stanford Research Institute International), smatra da je to prihvaćanje važno ne samo za znanost kao takvu, nego i za preživljavanje čovječanstva. Štoviše, Harmana, koji je opširno pisao o potrebi temeljite reorganizacije znanosti, zapanjuje što do tog prihvaćanja još nije došlo. "Zašto ne pretpostavimo da svaka vrsta iskustava ili pojava o kojima je izviješteno tijekom povijesti i u različitim kulturama, posjeduju neosporivu načelnu valjanost", upitao se.

Kao što je spomenuto, barem dio razloga nalazi se u višestoljetnim predrasudama koje zapadna znanost gaji prema takvim pojavama, međutim pitanje nije baš tako jednostavno. Promotrimo, na primjer, sjećanja iz prošlih života ljudi pod hipnozom. Jesu li to stvarna sjećanja prošlih života ili ne, tek treba dokazati, međutim jedno je sigurno: ljudski nesvjesni um sklon je stvarati u najmanju ruku *prividna* sjećanja prijašnjih inkarnacija. Ortodokсна psihijatrijska zajednica općenito ignorira tu činjenicu. Zašto?

Na prvi pogled bi se činilo da je razlog to što većinu psihijataru jednostavno ne vjeruje u takve stvari, međutim to nije nužno tako. Floridski psihijatar Brian L. Weiss, diplomirani student Medicinskog fakulteta na Yaleu i sadašnji ravnatelj psihijatrije u Medicinskom centru Mount Sinai u Miamiu, kaže da je od objavljivanja svog bestselera pod naslovom *Many Lives, Many Masters* (Mnogi životi, mnogi Učitelji) 1988. godine - u kojoj opisuje kako je od skeptika postao pristaša reinkarnacije, nakon što je jedna od njegovih pacijentica za vrijeme hipnoze spontano počela govoriti o svojim prošlim životima - bio zatrpan pismima i telefonskim pozivima psihijataru koji su rekli da i oni također potajno vjeruju u reinkarnaciju. "Mislim da je to samo vrh ledene sante", kaže Weiss. "Ima psihijataru koji mi pišu da u privatnosti svojih ordinacija već deset do

dvadeset godina rade regresijsku terapiju, ali me i mole da o tome nikome ne govorim. Mnogi su prijemčivi za ideju reinkarnacije, međutim **ne žele to priznati.**"

Slično tome, kada sam tijekom nedavnog razgovora Whittona upitao smatra li da će reinkarnacija ikada biti prihvaćena kao znanstvena činjenica, odgovorio mi je: "Mislim da je već prihvaćena. Prema mojim iskustvima sa znanstvenicima, oni su čitali literaturu, vjeruju u reinkarnaciju. Dokazi su jednostavno toliko uvjerljivi da intelektualno prihvaćanje praktički dolazi samo od sebe."

Nedavno provedena anketa o parapsihološkim pojavama potvrđuje Weissovo i Whittonovo mišljenje. Nakon što im je bilo zajamčeno da će njihovi odgovori ostati anonimni, pedeset i osam posto od dvjesto dvadeset i osam psihijatarata koji su odgovorili na anketu (mnogi od njih su pročelnici odjela i dekani na medicinskim fakultetima) izjavilo je da smatraju da je razumijevanje parapsiholoških pojava važno za buduće diplomirane studente psihijatrije! Četrdeset i četiri posto njih priznalo je da vjeruju kako su parapsihološki čimbenici važni u procesu liječenja.

Dakle, čini se da se znanstveni establišment prema parapsihološkim istraživanjima počinje odnositi s ozbiljnošću koju ova zaslužuju, premda je **strah od ismijavanja** kamen spoticanja koji je jednak, ako ne i veći, od nevjerovanja. Potrebno nam je više pionira kao što su Weiss i Whitton (i mnoštvo drugih hrabrih znanstvenika o čijem smo radu raspravljali u ovoj knjizi) da bi javno obznanili svoja privatna vjerovanja i otkrića. Ukratko, trebamo parapsihološki ekvivalent Rose Parks.

Još jedna značajka koja mora biti dio reorganizacije znanosti jest proširivanje definicije onoga što tvori znanstveni dokaz. Parapsihološke i duhovne pojave odigrale su važnu ulogu u ljudskoj povijesti i pomogle oblikovati neke od najtemeljnijih vidova naše kulture. No, budući da ih nije lako izdvojiti i pomno istražiti u laboratorijskom okolišu, znanost ih je bila sklona ignorirati.

Još gore, ako ih se i proučava, **obično se izoliraju i katalogiziraju aspekti parapsiholoških pojava koji su od najmanje važnosti.** Na primjer, jedno od nekolicine otkrića koja se tiču izvantjelesnih iskustava a koje se smatra valjanim u znanstvenom smislu je da se, kada čovjek na početku izvantjelesnog iskustva napusti tijelo, mijenjaju njegovi moždani valovi. Pa ipak, kada čovjek čita izvještaje poput Monroevog, uviđa da u slučaju da su njegova iskustva stvarna, ona uključuju otkrića koja bi na ljudsku povijest mogla imati utjecaj jednak utjecaju Kolumbova otkrića Novog svijeta ili izuma atomske bombe. Doista, oni koji su promatrali zbiljski

nadarenog vidovnjaka na djelu istog trenutka znaju da su svjedočili nečemu daleko dubljem nego što je prikazano suhoparnom statistikama R. H. i Louise Rhine.

To ne znači da rad Rhineovih nije važan. Međutim, kada ogroman broj ljudi počne izvještavati o istom iskustvu, njihove se anegdotalne izvještaje također treba promatrati kao važne dokaze. Ne smije ih se odbaciti samo zbog toga što se ne mogu dokazati tako strogo kao što se mogu dokazati neke druge i često manje važne značajke istog fenomena. Kako Stevenson ističe: Smatram da je bolje saznati ono što je vjerojatno o važnim stvarima, nego biti siguran o onim trivijalnim.

Vrijedi spomenuti da je takav *odokativni pristup* već primijenjen na druge, više prihvaćene prirodne pojave. Zamisao da je svemir proizvod jedne, praiskonske eksplozije ili Velikog praska, većina je znanstvenika prihvatila bez dodatnih pitanja. A to je neobično jer, premda postoje uvjerljivi dokazi da je to točno, nitko nikada nije dokazao da je doista tako. S druge strane, da psiholog koji istražuje iskustva na rubu smrti nedvosmisleno izjavi da je područje svjetlosti u koje pojedinci odlaze tijekom svojih iskustava na rubu smrti zbiljska druga razina stvarnosti, psihologa bi se napalo što daje izjave koje se ne mogu dokazati. To je čudno, jer postoje jednako uvjerljivi dokazi da je to točno. Drugim riječima, **znanost već prihvaća ono što je vjerojatno o vrlo važnim pitanjima ako ta pitanja spadaju u kategoriju stvari u koje je pomodno vjerovati.** To dvostruko mjerilo **mora se iskorijeniti** da bi znanost mogla početi dublje zadirati u proučavanje kako parapsiholoških tako i duhovnih fenomena.

I najhitnije od svega, znanost svoju naklonost prema objektivnosti - ideji da je biti odvojen, analitičan i nepristrano objektivan najbolji način proučavanja prirode - mora zamijeniti s više participativnim pristupom. Važnost tog pomaka naglasili su brojni znanstvenici, uključujući Harmana. Mi smo, također, u brojnim primjerima o kojim je bilo govora u ovoj knjizi vidjeli dokaze njegove nužnosti. U svemiru u kojem svijest fizičara utječe na stvarnost subatomske čestice, u kojem stav liječnika utječe hoće li placebo djelovati ili neće, i u kojem se imaginativno može prelići u fizičku stvarnost, ne možemo se više pretvarati da smo odvojeni od onoga što proučavamo. U holografskom i omnijektivnom svemiru, svemiru u kojem su sve stvari dio savršeno koherentnog i konzistentnog kontinuuma, stroga objektivnost više nije moguća.

To posebno vrijedi za proučavanje psihe i duhovnih fenomena, i čini se da je pravi razlog zašto nekim laboratorijima uspijeva postići spekta-

kularne rezultate s viđenjem na daljinu a nekima ne. Doista, neki istraživači na paranormalnom području već su se pomakli od strogo objektivnog pristupa prema više participativnom pristupu. Na primjer, Valerie Hunt otkrila je da na njene eksperimentalne rezultate utječe prisutnost pojedinaca koji su pili alkohol, te stoga nijednom takvom pojedincu ne dopušta ulazak u svoj laboratorij dok izvodi mjerenja. U istom duhu, ruski parapsiholozi Dubrov i Puškin otkrili su da više uspjeha u ponavljanju otkrića drugih parapsihologa imaju kada hipnotiziraju sve prisutne ispitanike. Čini se da hipnoza eliminira smetnje prouzrokovane svjesnim mislima i vjerovanjima ispitanika, te da pomaže proizvesti «čišće» rezultate. Premda nam se danas možda čine neobičnima i pretjeranima, takvi postupci mogli bi postati standardna operativna procedura kada znanost razotkrije daljnje tajne holografskog svemira.

Pomak od objektivnosti prema sudjelovanju sasvim će sigurno utjecati i na ulogu znanstvenika. Budući da postaje sve jasnije da je važno *iskustvo* promatranja, a ne samo čin promatranja, logično je pretpostaviti da će znanstvenici sve manje na sebe gledati kao na promatrače, a sve više kao na one koji doživljavaju. Kako Harman ističe: "Ključno obilježje participativnog znanstvenika njegova je spremnost na preobrazbu."

Ponovno, postoje dokazi da se nekoliko takvih preobrazbi već zbililo. Na primjer, umjesto da samo promatra ono što se dogodilo, Conibo Indijancima nakon što su uzeli duševno vino *ayahuasca*, Harner je i sam popio halucinogen. Bjelodano je da ne bi svi antropolozi bili spremni preuzeti takav rizik, međutim jasno je i da je postajući sudionikom, umjesto da je bio samo promatrač, mogao saznati mnogo više nego što bi ikada saznao da je samo sjedio po strani i pisao bilješke.

Harnerov uspjeh sugerira da bi, umjesto da se samo intervjuira pojedince koji su doživjeli izvantjelesna iskustva, pojedince koji su doživjeli iskustva na rubu smrti, i druge putnike u suptilnija područja, participativni znanstvenici budućnosti mogli osmisliti načine da i sami tamo putuju. Istraživači svjesnih snova već proučavaju vlastita iskustva svjesnog sanjanja i izvještavaju o njima. Drugi bi mogli razviti različite, pa čak još inovativnije tehnike istraživanja unutarnjih dimenzija. Na primjer, premda nije znanstvenik u najužem smislu te riječi, Monroe je napravio snimke posebnih ritmičnih zvukova za koje smatra da olakšavaju izvantjelesna iskustva. Također, osnovao je istraživački centar nazvan Institut za primijenjene znanosti Monroe (Monroe Institute of Applied Sciences) u planinama Blue Ridge Mountains, te tvrdi da je stotine pojedinaca uvježbao da odlaze na ista izvantjelesna putovanja na koja je otišao on

sam. Jesu li takvi događaji glasnici budućnosti, nagovještaji vremena u kojem će i «psihonauti», a ne samo astronauti, biti heroji koje ćemo gledati u večernjim vijestima? [na kojim je sport i skandal još uvijek udarna vijest - op.prev]

Evolucijski proboj prema višoj svijesti

Znanost možda nije jedina snaga koja nam nudi pristup onostranom. U svojoj knjizi pod naslovom *Heading toward Omega* (Na putu prema Omega) Ring ističe da postoje čvrsti dokazi da su izvantjelesna iskustva u porastu. Kao što smo vidjeli, u plemenskim se kulturama pojedinci koji imaju ta iskustva često toliko promijene da postanu šamani. Moderni pojedinci koji imaju izvantjelesna iskustva također postanu duhovno preobraženi, mijenjajući se iz svoje osobnosti od prije izvantjelesnog iskustva u osobe s više ljubavi u sebi, suosjećajnije, te čak parapsihološki nadarenije osobe. Ring iz toga zaključuje da možda svjedočimo *šamanizaciji suvremenog čovječanstva*. Međutim, ako je tome tako, zašto su izvantjelesna iskustva u porastu? Ring smatra da je odgovor u istoj mjeri jednostavan koliko i dubok; ono čemu svjedočimo je *evolucijski proboj prema višoj svijesti za cijelo čovječanstvo*.

Osim toga, izvantjelesna iskustva možda nisu jedina preobražavajuća pojava što izvire iz kolektivne psihe čovječanstva. Grosso smatra da porast marijanskih vizija tijekom prošlog stoljeća također ima evolucijske implikacije. Slično tome, brojni znanstvenici, uključujući Raschkea i Valleea, smatraju da eksplozija viđenja NLO-a u prošlim nekoliko desetljeća ima evolucijski značaj. Nekoliko je istraživača, uključujući i Ringa, istaknulo da su susreti s NLO-ima u stvari slični šamanskim inicijacijama, te da bi mogli biti još jedan dokaz šamanizacije suvremenog čovječanstva. Strieber se slaže: Smatram da je prilično očito da se tu, bilo da pojavu NLO-a netko izvodi bilo da se ona događa prirodno, radi o ekspanzionalnom skoku izjedne vrste u drugu. Čini mi se da je ono što gledamo proces evolucije na djelu.

Ako su takve spekulacije točne, koja je svrha te evolucijske preobrazbe? Čini se da postoje dva odgovora. Mnoge drevne tradicije govore o vremenu u kojem je hologram fizičke stvarnosti bio mnogo plastičniji nego što je to sada, mnogo sličniji amorfnoj i tekućoj stvarnosti onostrane dimenzije. Na primjer, australski Aboridžini kažu da je nekad čitav svijet bio "doba snivanja". Edgar Cayce ponovio je tu misao i ustvrdio da je Zemlja isprva bila tek nalik na misaone oblike ili vizualizaciju

stvorene pružanjem samih sebe iz sebe samih na koji god su način to poželjeli... Potom je materijalnost kao takva došla na Zemlju, preko Duha koji se stiskao u materiju.

Aboridžini navode da će doći dan kad će se Zemlja vratiti u doba snivanja. U duhu čiste spekulacije, čovjek bi se mogao zapitati hoćemo li, dok sve više i više učimo upravljati hologramom stvarnosti, vidjeti ispunjenje tog proročanstva. Budući da postajemo stručniji u manipuliranju onime što Jahn i Dunne nazivaju sučelje između svijesti i njezine okoline, možemo li iskusiti stvarnost koja je ponovno oblikovljiva? Ako je to točno, trebat ćemo naučiti mnogo više nego što sada znamo, a kako bismo bili u stanju na siguran način manipulirati tim plastičnim okolišem. Možda je to jedna od svrha evolucijskih procesa koja se, kako se čini, upravo razotkriva među nama.

Mnoge drevne tradicije također navode da podrijetlo čovječanstva nije na Zemlji, te da je naš pravi dom s Bogom, ili barem u nefizičkom i rajskijem carstvu čistog duha. Na primjer, postoji hinduski mit koji kaže da je ljudska svijest u početku bila valić koji je odlučio napustiti ocean svijesti kao takve, bezvremene, bezprostorne, beskonačne i vječne. Postavši svjestan sebe, zaboravio je da je bio dio tog beskonačnog oceana i počeo se osjećati osamljeno i odvojeno. Love kaže da bi Adamov i Evin izgon iz Rajskog vrta također mogao biti inačica tog mita, drevno sjećanje na to kako je ljudska svijest, nezamislivo davno, napustila svoj dom u implicitnom, i zaboravila da je dio kozmičkog jedinstva svih stvari. Prema tom nazoru, Zemlja je neka vrsta igrališta u kojem čovjek smije iskusiti sve tjelesne užitke pod uvjetom da shvaća da je holografška projekcija ... prostorne dimenzije višeg reda.

Ako je to točno, vatre evolucije koje počinju plamtjeti i igrati u našoj kolektivnoj psihi možda su poziv na buđenje, znak trublje koji nas obavještava da je naša prava domovina negdje drugdje, te da joj se možemo vratiti ako želimo. Strieber, da navedem samo jedan primjer, smatra da je upravo to razlog prisutnosti NLO-a: Smatram da su oni najvjerojatnije babice koje pomažu pri našem rođenju u nefizički svijet - iz kojega oni potječu, Moj dojam je taj da je fizički svijet tek mali djelić u mnogo većem kontekstu, te da se stvarnost razvija prvenstveno na nefizički način. Ne mislim da je fizička stvarnost prvobitni izvor našeg postojanja. Mislim da je postojanje u obliku svijesti najvjerojatnije starije od fizičkog postojanja.

Pisac Terence McKenna, još jedan dugogodišnji pristalica holografskog modela, slaže se s tim opažanjima:

Čini se da se ovdje radi o tome da je razmak između doba svjesnosti o postojanju duše i razrješenja apokaliptičnog potencijala otprilike pedeset tisuća godina. Mi smo sada, nema sumnje, u završnim povijesnim sekundama te krize - krize koja uključuje kraj povijesti, naš odlazak s planeta, [i] pobjedu nad smrću. Mi se u stvari, primičemo najvećem događaju planetarne ekologije - oslobađanju života iz tamne čahure materije.

Razumije se, to su samo spekulacije. No, bilo da smo na samom rubu prijelaza, kako sugeriraju Strieber i McKenna, ili se ta prekretnica ipak nalazi u malo daljoj budućnosti, očigledno je da slijedimo neku stazu duhovne evolucije. S obzirom na holografsku prirodu svemira, očigledno je i da nas negdje u vremenu i prostoru čeka, u najmanju ruku, nešto slično gore navedenim dvjema mogućnostima.

A kako ne bismo bili u iskušenju pretpostaviti da je oslobađanje od fizičkog kraj ljudske evolucije, postoje dokazi da je plastičnije i imaginativnije područje onostranosti također još samo jedna razvojna stepenica. Na primjer, Swedenborg je rekao da su iznad nebesa što ih je posjetio još jedna nebesa, tako blistava i bezoblična za njegovu percepciju da su izgledala jednostavno kao "tečenje svjetlosti". Pojedinci koji su preživjeli iskustvo na rubu smrti također su povremeno opisivali ta čak još više nezamišljivo suptilna područja. Postoje još više razina, i da bi se vratili Bogu, dosegli ravan na kojoj počiva Njegov duh, trebate svaki put odbaciti svoju vanjštinu sve dok vaš duh ne postane istinski slobodan., navodi jedan od Whittonovih ispitanika. "Proccs učenja nikada ne prestaje ... Ponekad nam je dano da vidimo više ravni - svaka je svjetlija i sjajnija od one prethodne."

Nekima može izgledati zastrašujuće da stvarnost, dok čovjek prodire sve dublje i dublje u implicitno, postaje sve više frekvencijska. Očito je da smo i dalje poput djece koja trebaju sigurnost bojanke, još nesprema crtali nespupano i bez crta koje vode naše nespretne ruke. Biti uronjen u Swedenborgovo carstvo tekuće svjetlosti bilo bi jednako kao i biti uronjen u potpuno tekuću LSD-halucinaciju. A budući da još nismo dovoljno zreli, odnosno ne upravljamo u dovoljnoj mjeri svojim osjećajima, stavovima i vjerovanjima, nismo se spremni nositi s čudovištima koje bi naša psiha tamo za nas stvorila.

No, možda je to razlog što učimo nositi se s malim dozama omnijektivnog ovdje, u obliku relativno ograničenih konfrontacija s imaginativnim koje NLO-i i druga slična iskustva pružaju.

I možda je to razlog što nam bića svjetlosti uvijek iznova govore da je **svrha života učenje**.

Doista, mi smo na šamanskom putovanju, prava djeca koja se muče da postanu stručnjaci za sveto. Učimo kako se nositi s plastičnošću koja je sastavni dio svemira u kojem su um i stvarnost kontinuum, i na tom se putovanju jedna pouka izdiže iznad svih drugih. Dok god nam bezobličnost i zapanjujuća sloboda drugog svijeta budu zastrašujuće, nastavit ćemo sanjati za sebe hologram koji je udobno čvrst i jasno određen.

Međutim, moramo uvijek imati na umu Bohmovo upozorenje da su konceptualne kategorije koje koristimo kako bi raščlanili svemir naša vlastita tvorba. One ne postoje «tamo vani», jer «tamo vani» je samo nedjeljiva potpunost. Brahman. A kada nadržastemo neki određeni skup konceptualnih kategorija, uvijek moramo biti spremni ići dalje, napredovati od duševnog stanja do duševnog stanja, kako je to rekao Sri Aurobindo, i od prosvjetljenja do prosvjetljenja. Jer, čini se da je naša svrha *isto toliko jednostavna koliko i beskrajna*.

Mi, kao što Aboridžini kažu, samo učimo kako preživjeti u beskonačnosti.